

**DIE IMPAK VAN DIE LEKSIKOGRAFIETEORIE
OP DIE SAMESTELLING VAN DIE
*WOORDEBOEK VAN DIE AFRIKAANSE TAAL***

Willem Frederik Botha

Proefskrif ingelewer vir die graad **Doktor in die Wysbegeerte** aan die Universiteit
van Stellenbosch

Promotor: Prof. R.H. Gouws

April 2003

VERKLARING

Ek, die ondergetekende, verklaar hiermee dat die werk in hierdie proefskrif vervat my eie oorspronklike werk is en dat ek dit nie vantevore in die geheel of gedeeltelik by enige universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê het nie.

Abstrak

Alhoewel die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal* uit die voorteoretiese era van die leksikografie stam, was daar aanvanklik die begeerte by die redaksie om taalkundiges by die woordeboek te betrek. Daar was egter 'n traagheid om uitvoering te gee aan die voorstelle van die kritici met die verskyning van die eerste dele van die WAT. Enkele veranderinge is wel aangebring, maar die eenheidsbeeld van die woordeboek is steeds vooropgestel sodat geen diepgaande wysigings oorweeg is nie. Die feller wordende kritiek asook twyfel of die woordeboek ooit voltooi sou word teen die traer wordende pas, het die redaksie laat besluit om by die halfpadmerk 'n radikale omkeer te maak. In 'n ongeëwenaarde stap in die leksikografie is die woordeboek gedurende 1989 en 1990 herontwerp. Metaleksikograwe is betrek en die kritiek op die vorige dele en die insigte van die leksikografieteorie is verreken in die ontwerp van die nuwe-generasie-WAT-dele. Die wisselwerking tussen teorie en praktyk duur egter voort en meer aanpassings sal gemaak moet word indien dit steeds die ideaal is dat die woordeboek die stand van die metaleksikografie weerspieël.

Abstract

Although work on the *Woordeboek van die Afrikaanse Taal* started in the pre-theoretic era of lexicography, it was originally the wish of the editorial staff to involve linguists in the compilation of the dictionary. They were, however, reluctant to implement suggestions of the critics after the first volumes had been published. A few adaptations were made, but a high premium was placed on the uniformity of the dictionary so that no meaningful changes were considered. The increasing harshness of the criticism as well as growing doubt whether the dictionary would be completed at the ever slowing pace, motivated the editorial staff to make a radical about-turn at the halfway mark. In an unprecedented step in lexicography the dictionary was redesigned during 1989 and 1990. Metalexicographers were involved and criticism on the completed volumes as well as the insights of lexicographic theory were taken into account in the designing of the new generation WAT volumes. The interaction between theory and practice should however be an ongoing process and more adaptations should be made if the ideal remains that the dictionary should reflect the state of metalexicography.

Met dank aan ...

Die Hemelse Vader vir die voorreg en vreugde van studie
My studieleier, prof. R.H. Gouws, vir sy bekwame en geduldige leiding en sy
onversteurbare geesdrif
Tersia en Giselle vir hulle volgehoue ondersteuning en meelewing
My ouers, Christo en Hettie Botha, vir hulle belangstelling en aanmoediging
Die Hoofredakteur van die *WAT*, dr. D.J. van Schalkwyk, vir waardevolle raad en
inligting en my ander kollegas vir hulle simpatieke onderskraging.

Finansiële ondersteuning van die Nasionale Navorsingstigting ten opsigte van hierdie
navorsing word hiermee erken. Menings uitgespreek in die proefskrif en
gevolgtrekkings wat gemaak word, is dié van die skrywer en hoef nie noodwendig aan
die Nasionale Navorsingstigting toegeskryf te word nie.

Ek dra hierdie proefskrif op aan my vrou Tersia

INHOUDSOPGAWE

HOOFSTUK 1

DIE WISSELWERKING TUSSEN TEORIE EN PRAKTYK IN DIE LEKSIKOGRAFIE

1.1	Die ontwikkeling van die leksikografieteorie	1
1.2	Die wisselwerking tussen teorie en praktyk in die leksikografie	
1.2.1	Verwydering tussen teorie en praktyk	1
1.2.2	Noodsaaklikheid van 'n wisselwerking tussen teorie en praktyk	3
1.2.3	Behoeftes aan 'n algemene leksikografieteorie	8
1.2.4	Woordeboeke as uitvloeisels van daadwerklike wisselwerking tussen teorie en praktyk	10

HOOFSTUK 2

DIE WAT AS STIMULUS VIR DIE VROEË AFRIKAANSE LEKSIKOGRAFIETEORIE

2.1	Parallellie tussen die vroeë ontwikkeling van die WAT en dié van die leksikografieteorie	12
2.2	Vergelyking van Boshoff en Smith se opvattinge oor 'n verklarende woordeboek van Afrikaans	
2.2.1	Materiaalversameling en seleksie vir opname	13
2.2.2	Uitspraak en etimologie	14
2.2.3	Tipologiese posisionering	15
2.2.4	Slotsom	19
2.3	Impak van taalkundiges op die vroeë werk aan die WAT	19
2.4	Prosedures kenmerkend van 'n gevestigde leksikografieteorie toegepas in 'n voorteoretiese era	20

HOOFSTUK 3

WOORDEBOEKKRITIEK OP DIE EERSTE AG DELE VAN DIE WAT

3.1	Inleiding	23
3.2	Kritiek uitgespreek in resensies van die eerste ses dele van die WAT	
3.2.1	Woordeboektipologie	
3.2.1.1	Botsing tussen tipologie en taalontwikkeling	24
3.2.1.2	Hibriediese aard	25
3.2.1.3	Deskriptief teenoor preskriptief	28
3.2.2	Materiaalversameling	29
3.2.3	Alfabetiese gedeelte van die woordeboek	
3.2.3.1	Makrostruktuur	30
3.2.3.2	Mikrostruktuur	
3.2.3.2.1	Aard van inligting vervat in die mikrostruktuur	42
3.2.3.2.2	Betekenisinligting	43
3.2.3.2.3	Etikettering	62
3.2.3.2.4	Grammatiese inligting	64
3.2.3.2.5	Uitspraakleiding	69
3.2.3.2.6	Spelling	70
3.2.3.2.7	Eie afkortings	72
3.2.3.2.8	Geografiese aanduiding	72
3.2.3.2.9	Illustrasies	72
3.2.3.3	Mediostruktuur	73
3.2.3.4	Toegangstruktuur	75
3.2.4	Buitetekste	75
3.2.5	Algemene kritiek en aanbevelings	77
3.3	Kernbesware uitgespreek in die resensies van die eerste ses dele van die WAT	80
3.4	Impak van die kritiek uitgespreek in die resensies van die eerste ses dele op die samestelling van die WAT	81

3.5	Kritiek uitgespreek in resensies van dele sewe en ag van die <i>WAT</i>	
3.5.1	Woordeboektipologie	97
3.5.2	Materiaalversameling	99
3.5.3	Alfabetiese gedeelte van die woordeboek	
3.5.3.1	Makrostruktuur	100
3.5.3.2	Mikrostruktuur	105
3.5.4	Buitetekste	125
3.5.5	Algemene kritiek en wenke	127
3.6	Kernbesware uitgespreek in die resensies van dele VII en VIII en evaluering van die toepassing van die resensiekritiek op die samestelling van dele VII en VIII van die <i>WAT</i>	128

HOOFSTUK 4

BEPLANNING VAN DIE *WAT*-DELE VANAF DEEL IX

4.1	'n Strategiese beplanning vir die Buro van die <i>WAT</i>	131
4.2	'n Plan van aksie	132
4.3	Redaksionele bewerking	132
4.4	<i>WAT</i> -dele vanaf Deel IX as uitvloeisel van die wisselwerking tussen teorie en praktyk	
4.4.1	Vergelyking van dele nege tot elf met die eerste ag dele van die <i>WAT</i>	135
4.4.2	Kritiese evaluering van die aard en omvang van die karakter- verandering soos weerspieël in die nuwe-generasie- <i>WAT</i>	150
4.5	Verantwoordbaarheid van 'n karakterverandering van 'n omvattende woordeboek by die halfpadmerk	166

HOOFSTUK 5

WOORDEBOEKKRITIEK OP DIE NUWE-GENERASIE-WAT-DELE VANAF DEEL IX

5.1	Inleiding	170
5.2	Kritiek op Dele IX en X van die WAT	
5.2.1	Materiaalversameling	170
5.2.2	Alfabetiese gedeelte van die woordeboek	
5.2.2.1	Makrostruktuur	171
5.2.2.2	Mikrostruktuur	
5.2.2.2.1	Mikrostrukturele gevorderdheid	174
5.2.2.2.2.	Betekenisinligting	175
5.2.2.2.3	Etikettering	179
5.2.2.2.4	Grammatiese inligting	180
5.2.2.2.5	Uitspraakleiding	184
5.2.2.2.6	Spelling	186
5.2.2.3	Mediostruktuur	188
5.2.2.4	Toegangstruktuur	192
5.2.3	Buitetekste	193
5.2.4	Algemene kritiek en aanbevelings	195
5.3	Kernbesware uitgespreek in die kritiek op Dele IX en X	196
5.4	Impak van die kritiek uitgespreek op die negende en tiende dele op die samestelling van die WAT	204
5.5	Geldige kritiek waarop ag geslaan behoort te word	208

HOOFSTUK 6

WISSELWERKING TUSSEN TEORIE EN PRAKTYK OP ANDER VLAKKE AS DIE SAMESTELLING VAN DIE WAT

6.1	Die WAT verskaf 'n tweede stimulus vir die ontwikkeling van die Afrikaanse leksikografieteorie	220
6.2	Akademiese bydrae van WAT-leksikograwe	220
6.3	Teoretiese en praktiese impak van die WAT se opleidingskursusse	222

HOOFSTUK 7

METALEKSIKOGRAFIESE EVALUERING VAN DIE NUWE-GENERASIE- WAT-DELE

7.1	Inleiding	226
7.2	Beplanningsteorieë	226
7.3	Definiëringspraktyke	234
7.4	Woordeboekstruktuur	259
7.5	Gevolgtrekking	266
SLOT	267
GERAADPLEEGDE BRONNE	269
BYLAE: WAT-DELE	288

HOOFSTUK 1

DIE WISSELWERKING TUSSEN TEORIE EN PRAKTYK IN DIE LEKSIKOGRAFIE

1.1 Die ontwikkeling van die leksikografieteorie

In die voorwoord tot sy *Manual of Lexicography* skryf Zgusta (1971: 10) dat een van die eienaardighede van die leksikografie die feit is dat leksikograwe net by wyse van uitsondering metodologiese ondervinding uitruil en dat samehangende besprekings van leksikografiese teorie en praktyk ook raar is. Teen 1988 publiseer Zgusta 'n bibliografie van werke wat handel oor die teorie, metodes en prosedures van die leksikografie (“in short what is called in French and German ‘metalexicography’” (Zgusta 1988: vii)). In die voorwoord verwys hy na sy woorde van 1971 en verklaar dat die situasie sodanig verander het dat daar 'n konstante en groeiende stroom publikasies oor die leksikografieteorie, metodologie en prosedures is. Een van die stimuli vir hierdie ontwikkeling in die metaleksikografie was inderdaad Zgusta se *Manual of Lexicography* van 1971. Hierin het hy enersyds die leksikografiese praktyk binne die domein van die teoretiese taalkunde geplaas, maar andersyds het dit die teoretiese taalkunde en die aandag van teoretiese taalkundiges gerig op sommige van die probleme in en behoeftes van die praktyk van woordeboeke (Gouws 1993: 80).

Die ontploffing in die groei van die leksikografieteorie die afgelope drie dekades hou groot voordele vir die praktiese leksikografie in. Die metaleksikografie kan die woordeboekmaker van riglyne voorsien, o.m. deur 'n verwerking te lewer van taalteoretiese beginsels wat oplossings vir die probleme van die leksikografiese praktyk kan bied (Gouws 1993: 80).

1.2 Die wisselwerking tussen teorie en praktyk in die leksikografie

1.2.1 Verwydering tussen teorie en praktyk

Uitsprake soos “Die verdeeldheid tussen leksikograaf en taalkundige is 'n gesonde toestand” (Moerdijk 1991: 37) en “Kontak met linguïste is nie van enige belang vir die leksikograaf nie” (Weiner 1991: 4) is kenmerkend van die verwydering tussen teorie en praktyk wat met die opkoms van die leksikografieteorie gepaardgegaan het. Die aangehaalde uitgangspunte van die hoofredakteurs van twee van die wêreld se

grootste woordeboeke weerspieël die wantroue van die gevestigde en tradisieryke woordeboekpraktyk teenoor die metaleksikografie en die taalkunde in die algemeen.

Die spanning tussen teorie en praktyk blyk ook uit die metaleksikografiese literatuur. Malkiel (1980: 43) verwys na die “vexing issue of the fluctuating relations - intellectual and social – between representatives of linguistics and spokesmen for lexicography”. Hy betreur ook die afsydigheid van Amerikaanse taalkundiges ten opsigte van die teoretiese komponent van die leksikografie en veral die praktiese leksikografie.

Die antagonistiese houding van leksikograwe spruit dikwels uit wat hulle as die teoretici se onbillike kritiek en gebrekkige begrip van die taak van die leksikograaf beskou. Metaleksikograwe en taalkundiges is op hulle beurt oor die algemeen gefrustreerd deur die feit dat leksikograwe klou aan wat hulle as uitgediende idees, bv. met betrekking tot die struktuur van woordeboeke, en onbevredigende leksikografiese praktyke beskou. Uit hul oogpunt word die aanbevelings en bevindings van teoretici blykbaar geïgnoreer en is leksikograwe onbewus van die nuutste tendense in taalkundige en metaleksikografiese denke.

Hartmann (in Buro van die WAT 1991: 1) verwys na die liefde-haat-verhouding wat maar nog altyd tussen die linguistiek en die leksikografie bestaan het. Volgens hom is daar steeds 'n groot aantal taalkundiges wat neersien op die werk van die leksikograaf. Die leksikograaf is weer van mening dat die teoretiese kennis van die taalkundige nie veel kan bydra tot die praktiese bedryf van die leksikografie nie. Ter motivering voer hulle aan dat leksikografiese projekte deur die eeue heen bly voortbestaan het sonder noemenswaardige kontak met die taalkunde.

Landau (1984) se standpunt is dat leksikograwe nie taalkundiges hoef te wees nie en dat linguistiese kennis van geen besondere hulp is by die maak van woordeboekdefinisies nie. Gleason (1967: 88) skryf die spanning daaraan toe dat beskrywende taalkundiges min begrip toon vir die beperkings en stremmings waaronder leksikograwe werk: “Some of the most vociferous critics have been those with the least actual experience in dictionary making”. Swanepoel (1992: 284) wys daarop dat “die lang bewerkings tyd van woordeboeke en die strewe na die handhawing van 'n konsekwente metaleksikografie en metodiek meebring dat

verandering nie so vinnig voltrek word of manifesteer as in die geval van die teoretiese linguistiek nie”. 'n Gebrek aan begrip hiervoor by teoretici dra dikwels by tot die spanning tussen teorie en praktyk.

Een van die vernaamste oorsake van die spanning tussen teorie en praktyk is die feit dat die leksikograaf altyd met sy teikenmark, 'n bepaalde groep woordeboekgebruikers, rekening moet hou. Gimson (1973: 115) wys daarop dat die leksikograaf wat die wyse van uitspraak aanbieding in 'n betrokke woordeboek wil hersien, nie net die teorieë van taalkundiges in ag moet neem nie, maar ook die behoeftes van die woordeboekgebruiker. Die gebalanseerde benadering van Gimson sou natuurlik ook op die aanbieding van ander mikrostrukturele inligting van toepassing gemaak kan word. Die praktiese leksikograaf is inderdaad in 'n onbenydenswaardige posisie omdat hy vasgevang is tussen die teoretikus en die gebruiker en hul dikwels botsende aandrange. Metaleksikografiese uitsprake kan egter ook gebruikersgedrewe wees deurdat teoretici hul kritiek juis daarop kan rig dat 'n woordeboek nie sy aanbieding op die behoeftes van 'n duidelik geïdentifiseerde teikengebruiker rig nie.

1.2.2 Noodsaaklikheid van 'n wisselwerking tussen teorie en praktyk

Nieteenstaande die spanning wat dikwels voorkom, is daar eenstemmigheid in die literatuur oor die noodsaaklikheid van 'n wisselwerking tussen teorie, leksikografies én taalkundig gesproke, en praktyk. Zgusta (1971: 17) laat hom soos volg hieroor uit: “The basis of a sound and efficient lexicographic work is a good theory.” Hartmann (1991:1) se standpunt is dat alhoewel die leksikografie 'n eie tradisie het, moet hy van baie ander terreine leen en die taalkunde is een van hierdie gebiede. Die taalkunde is 'n databank vir die leksikograaf. Die presiese verhouding met die taalkunde sal bepaal word deur die hoeveelheid grammatiese besonderhede wat die leksikograaf in sy woordeboek wil akkommodeer. Hoe meer grammatiese besonderhede opgeneem word, hoe belangriker is dit ook dat die leksikograaf moet kennis neem van ontwikkelinge in die taalkunde.

Malkiel (1980: 55) wys op die noodsaaklikheid van 'n mate van teoretiese ondersteuning van woordeboeke wat weer vereis dat daar by die samesteller 'n “continuously renewed familiarity with the latest trends in linguistic thinking” moet

wees. Die samesteller het egter te doen met 'n woordeboekgebruiker wat nie verstaan “why professional linguists must, every ten or even every five years, change their entire philosophy, and, along with it, their terminology”. Hy vra tereg aan wie se kant die leksikograaf hom moet skaar en voorts of leksikograwe as mediators kan optree en of hulle tevrede moet bly met hulle ongemaklike posisie tussen twee stoele. Hy sien die oplossing daarin dat die leksikograaf die vae belangstelling van die spraakgemeenskap in woordprobleme aan taalkundiges oordra om sodoende basiese leksikologiese navorsing te stimuleer. Op hierdie wyse kan die kanaal van mediasie dalk 'n volwaardige tweerigtingstraat word (id. 58).

Wells (1973: 95) wys op die futiliteit daarvan om voorskrywend (preskriptief) in 'n woordeboek te wees: “To modern thinking ... the attempt to achieve conscious control of language is futile, for it is only by continuing adaptation to the needs of men that the language can fulfil its function.” In 'n wêreld wat al hoe meer permissief en informeel word, word die taalgebruik ook steeds meer permissief en informeel. Ten einde hierdie universele waarheid te reflekteer, het P.B. Gove, hoofredakteur van *Webster's Third New International Dictionary of the English Language* (hierna W3) wegbeweeg van die preskriptiewe benadering van die woordeboekmakers van sy tyd. In ooreenstemming met die stand van linguistiese denke het hy 'n opnamebeleid wat op gebruiksfrekwensie gebaseer is, geïmplementeer. Leksikale items soos “ain't” en vloekwoorde wat voorheen as geselstaal of nie-standaardtaal geëtiketteer is, is ongeëtiketteerd opgeneem. Oor die algemeen het linguïste geen beswaar hierteen gehad nie, maar die res van die spraakgemeenskap het Gove gestenig: “A phalanx of journalists and professional reviewers, acting as spokesmen at large for society, literally ganged together against ... an independently-acting publishing house that had put to use, on an unexpected scale, certain implications of modern currents of linguistic thought” (Malkiel 1980: 54). Die opname van vloekwoorde het hulle gesien as “an opening of the door to vulgarity” (Zgusta 1980: 8). Die reaksie wat Gove te beurt geval het, kan grootliks aan onkunde toegeskryf word (Lombard 1992: 297). Emrich (1962: 128) stel dit soos volg: “In contrast to previous dictionaries, it (W3 --- WFB) makes no pretense of being a guardian of the language, and does not pass judgement on what is correct. It collects, but does not discriminate; it simply records.” Die primêre funksie van 'n woordeboek is inderdaad om die taalwerklikheid te weerspieël, maar baie gebruikers is onkundig hieromtrent. Volgens Zgusta (1980:

8) was die werklike oorsaak van die onverdiende veroordeling van Gove nie slegs die streng empiriese karakter van die linguistiese benadering wat hy gekies het nie, maar ook die gebrek aan intelligente bespreking van die tersaaklike probleme binne die spraakgemeenskap, “among teachers, the linguists and the lexicographers”.

Byna presies twee eeue voor Gove se flirtasie met vloekwoorde het Samuel Johnson in 1755 met die publikasie van sy *A Dictionary of the English Language* 'n pragmatiese of konserwatiewe benadering gevolg deur slegs vloekwoorde op te neem wat in die werk van erkende skrywers, volgens sy eie subjektiewe oordeel, voorgekom het. Kort na die verskyning van die woordeboek het 'n dame Johnson gelukgewens met die nie-opname van sekere vloekwoorde, waarop hy opgemerk het: “So you have been looking for them, Madam!” (Weekley 1962: 17). Twee eeue later sou die woordeboekgebruiker steeds verkies dat sekere vloekwoorde nie in woordeboeke verskyn nie. Verbasend genoeg het John Florio reeds in 1598 'n Italiaans-Engels-woordeboek kompleet met vloekwoorde laat verskyn (Landau 1984: 39). Hierdie progressiewe Renaissance-woordeboek het die gebruiker ook van voorbeeldsinne bedien --- 'n voorreg wat vandag se gebruikers van vertalende woordeboeke uiters selde beskore is. Die literatuur meld nie of daar enige beswaar teen die opname van vloekwoorde was nie!

Die onkunde van die gebruiker kan die leksikograaf tot 'n konserwatisme dwing wat werklikheidsgetroue taalweergawe en 'n weerspieëling van die stand van die taalkunde in die gedrang bring. Die feit dat leksikograwe hulle woordeboeke moet aanpas by die behoeftes van die gebruikers (Householder 1967: 279) beteken nie dat die gebruikers nie beter ingelig kan wees omtrent woordeboeke en hul gebruik nie (Lombard 1992: 298). Hier is die vestiging van 'n woordeboekkultuur en die daarstelling van gebruikersvriendelike woordeboeke ter sake. Hausmann (1989: 13) sien die oplossing in 'n wedersydse aanpassing en bestempel die daarstelling van gebruikersvriendelike woordeboeke as 'n aanpassing van die leksikografie by die gebruiker en die vestiging van 'n woordeboekkultuur as 'n aanpassing van die gebruiker by die leksikografie. Crystal (1986: 79) visualiseer die ideale gebruiker soos volg: “Such users have been taught to understand dictionary conventions as a routine part of early education, starting in junior school ... They know their transcription symbols ... Playing with dictionaries for them is a leisure activity ...”

Dit is noodsaaklik dat woordeboekopvoeding op skoolvlak plaasvind omdat die meeste potensiele gebruikers so bereik kan word. In dié verband is dit verblydend dat daar reeds 'n reeks Afrikaans-taalhandboeke verskyn het waarin 'n afsonderlike hoofstuk aan die leksikografie gewy word. Die hoofstuk het “ten doel om die leerders woordeboekvaardig te maak ... (Daar) word veral op die eentalige, verklarende woordeboek gekonsentreer, maar ander woordeboektypes word by wyse van kontras bygebring” (Hamman 1999: Voorwoord). Skoolgroepe besoek ook op 'n gereelde basis die Buro van die Woordeboek van die Afrikaanse Taal op Stellenbosch vir kort lesings oor die leksikografie waarin veral op woordeboektipologie en –gebruik gekonsentreer word (Buro van die WAT 1999: 10). Die Buro bied ook opleidingskursusse in die beplanning en bestuur van 'n woordeboekprojek, algemene leksikografie en rekenaarleksikografie vir studente, dosente, aspirante-leksikograwe, praktiserende leksikograwe en ander belangstellendes aan (Botha en Botha 1998: 281).

Ten opsigte van die eentalige verklarende leksikografie sien Swanepoel (1992: 280) die doel van die leksikograaf “om aan die hand van omvattende en verteenwoordigende datakorpusse ... 'n linguistiese adekwate beskrywing te gee van al die grammatiese kenmerke van 'n gekose versameling leksikale items, en dit is met die oog hierop dat hy gaan aanleun by wat die teoretiese linguistiek en grammatici aan te bied het in die vorm van algemene en spesifieke teorieë, metodes en tegnieke, begrippeapparaat en konseptuele onderskeidings, bestaande datakorpusse en veralgemenings oor die grammatiese kenmerke van leksikale items”.

Swanepoel (1992: 285) meld dat daar tans rekening gehou moet word daarmee dat daar vir die leksikograaf 'n keuse tussen teoretiese moontlikhede bestaan en dat die “leidende beginsel vir die leksikograaf ... (is) dat die gekose raamwerk inderdaad van so 'n aard moet wees dat dit die kompleksiteit, reëlmatighede en idiosinkrasieë van die grammatiese kenmerke van leksikale items in werklike taalgebruik moet kan verreken”. Zgusta (1971: 18) spreek hom in hierdie verband soos volg uit: “We do not say that the theoretical approaches preferred in this book or suggested in it are the only possible ones, but we try to suggest those approaches and points of view which are, on the strength of our experience, the most useful, or let us say, practical ones, for the lexicographer’s purpose.”

Dit gebeur dikwels dat teoretici hul studie van 'n bepaalde verskynsel slegs op een of twee voorbeelde daarvan baseer, sonder om in ag te neem hoeveel leksikale items deur die verskynsel geraak word. Hieromtrent sê McCawley (1986: 16): “The amount of serious detailed study of extensive bodies of vocabulary done by linguists is quite small, and until such research become less rare than it has been, publishers of dictionaries have little motivation to make greater use of work by linguists than they have so far.” Swanepoel (1992: 287) meld ook dat die kompleksiteit en kontroversialiteit van taalbeskrywings en die teorieë waarin hulle ingebed is, die leksikograaf afskrik: “Maar meer nog: die linguïes wat nie 'n duidelike begrip van 'n praktiese probleem het nie, sal nie weet watter een van die kompeterende teorieë die beste vir 'n bepaalde probleem bruikbaar is nie of ten opsigte van 'n spesifieke teorie weet watter dele daarvan as relevant vir die bepaalde probleem beskou kan word nie.” In sulke gevalle moet die leksikograaf self 'n praktiese oplossing uitwerk, dikwels slegs 'n ad hoc-oplossing. Cowie (1983: 100) druk die dilemma waarmee die leksikograaf gekonfronteer word, soos volg uit: “Devising a system which properly reflects the grammatical complexities but which is at the same time clear and usable calls for great ingenuity.” Raskin (1986a: xvi) beklemtoon die ontwikkeling van prakties bruikbare teorieë deur die teoretiese linguïstiek: “The linguists should not try to apply their knowledge in all its complexity to the field – many have tried that and failed. What the linguists should do is try to translate the best theory, method, or technique they have at their disposal in theoretical linguistics into a *usable applied theory* ... without compromising or distorting the linguistic truth.”

Gleason (1967: 89 en 102) beklemtoon die interafhanklikheid van taalteorie en die woordeboek: “It seems well nigh impossible to carry on a reasonable grammatical analysis without at the same time building some sort of a lexical file. Nor is it possible to do anything particularly useful with a grammatical statement in the absence of any lexical information. Both these would suggest that the grammatical statement and the dictionary are interdependent in some important way.” Hy bepleit ook groter betrokkenheid van taalkundiges by die samestelling van woordeboeke: “We linguists have a responsibility to lexicography that we have continued to shirk ... Neither the practical nor the theoretical questions posed by the relation of lexicon to grammar will be clarified until we have done a great deal more thorough, imaginative, and well-considered lexicographic work, and have seen this work as within our

central concern as linguists.”

Die wisselwerking tussen teorie en praktyk hou ook bepaalde voordele vir die taalkundige in vir sover woordeboeke omvattende geanaliseerde datakorpusse daarstel wat as empiriese basis en as toetsgrond vir relevante linguistiese hipoteses kan dien (Swanepoel 1992: 288). Voorts is dit nie slegs die teoretiese linguistiek wat die leksikografiese praktyk beïnvloed nie --- die beïnvloeding kan ook vanaf die praktyk kom. Geeraerts (1983: 204-205) meld in hierdie verband: “Het gaat niet op bij het onderzoek naar de relatie tussen linguïstiek en lexicografie alleen de vraag te stellen of zekere linguïstische theorieën invloed hebben gehad op die lexicographische praktyk, maar men moet zich ook afvragen welke eisen en beperkingen de empirische bevindingen van de lexicografie opleggen aan de semantische theorievorming.”

Swanepoel (1992: 289) wys daarop dat dit 'n probleem vir die leksikograaf is dat daar in linguistiese teorieë ook 'n kritiese ondersoek is na van die mees tradisionele en aanvaarde linguisties teoretiese en metodologiese aannames waarop leksikograwe nog steun: “Daarin lê vir my die uitdaging vir die leksikografie, naamlik om die implikasies van hierdie teoretiese en metodologiese aannames vir die toekomstige leksikografiese praktyk te gaan toets. Hiervoor sal hulle onvermydelik hulp moet gaan soek by die teoretiese linguistiek, maar hiervoor sal die teoretiese linguistiek ook gesensitiseer moet word vir die behoeftes van die leksikografie as toepassingsgebied van die linguistiek.”

1.2.3 Behoefte aan 'n algemene leksikografieteorie

Uit die bostaande beskouing vanuit die literatuur blyk 'n baie duidelike behoefte aan 'n samehangende leksikografieteorie en ook aan modelontwikkeling vir die versoening van teorie en praktyk. Dit is dikwels vir die praktiserende leksikograaf moeilik om 'n keuse te maak uit die stortvloed, soms weersprekende, metaleksikografiese en taalkundige gesigspunte tot sy beskikking. 'n Algemene leksikografieteorie kan aan die leksikograaf die nodige teoretiese leiding bied. Gouws (1993: 80) beskryf die behoefte aan 'n algemene leksikografieteorie soos volg: “Die bestaan van 'n algemene samehangende tipologiese klassifikasie illustreer die behoefte aan 'n algemene samehangende leksikografieteorie. So 'n teorie moet 'n beskrywing bied van die tipologiese kriteria waaraan elke woordeboeksoort moet voldoen, maar dit moet ook

'n uitvoerige uiteensetting gee van alle relevante linguistiese aspekte.” Ook Stein (1984: 124-125) wys op die noodsaaklikheid van 'n algemene leksikografieteorie wat aan die leksikograaf die beginsels sal verskaf ten einde 'n woordeboek daar te stel met die nodige interne konsekwentheid. Stein (1986: 148) beklemtoon die behoefte aan 'n teoretiese basis vir die leksikografie in die vorm van 'n konsekwente teoretiese raamwerk. Stein prys Wiegand se werk aan as die mees omvattende poging om 'n leksikografieteorie te formuleer. Volgens Stein kan teoretici nie almal die linguistiese insigte hê in die komplekse kwessies van woordeboekmaak wat praktiese leksikograwe het nie en mag handleidings geskryf deur woordeboekmakers soos *Dictionaries: The art and craft of Lexicography* van Landau hulle help om meer insig in praktiese aangeleenthede te verkry.

In die gesaghebbende leksikografie-ensiklopedie van Hausmann et al. (1989, 1990, 1991) kom die wisselwerking van teorie en praktyk en die implikasies daarvan aan die orde. Dit beslaan drie volumes en die wye verskeidenheid onderwerpe word in ag hoofkategorieë verdeel, t.w.: Leksikografie en die Gemeenskap, Die Geskiedenis en Teorie van Leksikografie, Die Teorie van Eentalige Leksikografie, Woordeboektypes, Prosedures in Leksikografiese werk, Die Leksikografie van Individuele Tale, Die Teorie van Tweetalige en Meertalige Leksikografie en Leksikografie van Hulptale en Ander Kommunikasiesistels. Volgens Gouws (1993: 81) moet hierdie werk tans gesien word as die primêre rigsgaander vir elke faset van die leksikografie en behoort dit die basis te vorm van elke leksikografiese beplanningsgesprek. Naas 'n uitvoerige beskouing van die leksikografiese praktyk en 'n oorsig van die leksikografie van die individuele tale van die wêreld, bied hierdie publikasie 'n indringende bespreking van teoretiese aspekte wat saamgevat word in 'n pleidooi, maar ook daadwerklike voorstelle vir 'n algemene, samehangende leksikografieteorie.

Volgens Gouws (1996: 180) het die probleem van praktiserende leksikograwe dat daar geen samehangende uiteensetting bestaan het om leiding te gee oor die keuse en aanbieding van die verskillende taalkundige inligtingstipes wat vir die kennisoordrag van verskillende woordeboeksoorte ter sake was nie, die formulering van 'n algemene leksikografieteorie genoodsaak. Wiegand het oor 'n redelike lang tydperk daaraan gewerk om 'n raamwerk te ontwikkel wat as riglyn vir leksikograwe kan dien in die aanbieding van linguistiese inligting. Die doel van 'n algemene leksikografieteorie is

volgens Wiegand (1984: 14-15) die volgende: “A general theory of lexicography must systematically process and explain the reasons for the knowledge required to enable lexicographers to carry out their work appropriately and as well as possible.” Wiegand (1984: 15) onderskei vier hoofafdelings van die metaleksikografie, nl. navorsing oor die geskiedenis van die leksikografie, navorsing oor 'n algemene leksikografieteorie, navorsing oor woordeboekgebruik en navorsing oor woordeboekkritiek. Binne 'n algemene leksikografieteorie onderskei Wiegand vier onderafdelings, nl. 'n algemene afdeling wat aspekte soos die doel van woordeboeke insluit, 'n organisasieteorie, 'n teorie van leksikografiese taalnavorsing wat die verkryging en verwerking van data en rekenaarondersteuning insluit en 'n teorie van leksikografiese taalbeskrywing wat woordeboektipologie en die teksteorie vir leksikografiese tekste aanraak. 'n Algemene leksikografieteorie sluit dus veel meer in as die leksikografiese toepassing van linguistiese teorieë. Vir 'n uiteensetting van Wiegand se algemene leksikografieteorie kan Smit (1996) geraadpleeg word.

1.2.4 Woordeboeke as uitvloeisels van daadwerklike wisselwerking tussen teorie en praktyk

Daar is tans reeds vanuit verskillende wêrelddele voorbeelde van woordeboeke wat die direkte uitvloeisels is van goed beplande samewerking tussen teoretici en woordeboekmakers. Een van die bekendste produkte van sodanige samewerking is die *Collins Cobuild English Language Dictionary* wat in 1987 in Engeland verskyn het. Die woordeboek is 'n voorbeeld van samewerking tussen akademiese en kommersiële kundigheid waaraan lede van die English Department van die Universiteit van Birmingham en woordeboeksamestellers van die Collins uitgewersmaatskappy deelgeneem het (Sinclair 1987: vii).

Wiegand is genader om as adviseur op te tree vir die samestelling van *Das Grosse Deutsch-Chinesische Wörterbuch* en het die geleentheid gebruik om sy organisasieteorie, 'n onderdeel van sy algemene leksikografieteorie, in die praktyk toe te pas. In 'n artikel deur Zaiping en Wiegand (1987) word 'n ontwerp wat deur die samestellers saam met Wiegand as adviseur opgestel is, voorgehou om hul werksprosedures te illustreer. Die ontwerp vorm deel van die woordeboekplan soos vervat in Wiegand se organisasieteorie. Aspekte wat behandel word, is onder andere die doelstellings en algemene kenmerke van die woordeboek; die grootte van die

woordeboek; die verskillende inligtingstipes; die kenmerke van die lemmaversameling; die publikasie en fisiese voorkoms van die woordeboek en die samestelling van proefartikels.

Tans is metaleksikograwe ook besig met die werk aan 'n Nederlands-Afrikaans-woordeboek waarvoor 'n uitvoerige loodsstudie reeds afgehandel is (vgl. Martin, Gouws en Renders 1999).

In Suid-Afrika is een van die mees omvattende gesamentlike beplanningprojekte vir die samestelling van woordeboeke tans in 'n gevorderde stadium. Die regering het homself verbind tot die vestiging van woordeboekeenhede vir al elf die ampelike tale en die uitvoering daarvan aan die Pan Suid-Afrikaanse Taalraad (PanSAT) toevertrou. Oor 'n tydperk van twee jaar het PanSAT reeds verskeie byeenkomste wat strek oor twee of drie dae gehou waarby verteenwoordigers van die reeds bestaande woordeboekeenhede sowel as verteenwoordigers van die te stigte eenhede en metaleksikograwe betrek is. Strategiese beplanning vir die onderskeie eenhede is reeds afgehandel wat ook die saamstel van 'n sakeplan ingesluit het. Metaleksikograwe en ervare praktiserende leksikograwe lei beplanningssessies oor dataversameling, die bou van 'n korpus, die bepaling van die gewenste tipe woordeboek wat saamgestel moet word, die bepaling van 'n opnamebeleid, die verskillende inligtingstipes en ander aspekte van woordeboeksamestelling.

In hierdie studie sal die impak van die leksikografieteorie op die samestelling van die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal* ondersoek word en sal een van die uitvloeisels van die wisselwerking tussen teorie en praktyk, die WAT-dele vanaf Deel IX, geëvalueer word in die lig van tersaaklike afdelings van Wiegand se samehangende algemene leksikografieteorie en ander leksikografieteorieë. Die studie vind veral aansluiting by twee van die hoofafdelings van die leksikografie wat deur Wiegand (1984) onderskei word, nl. navorsing oor die geskiedenis van die leksikografie en navorsing oor woordeboekkritiek.

HOOFSTUK 2

DIE WAT AS STIMULUS VIR DIE VROEË AFRIKAANSE LEKSIKOGRAFIETEORIE

2.1 Parallellie tussen die vroeë ontwikkeling van die WAT en dié van die leksikografieteorie

Daar is 'n opvallende parallellie tussen die ontstaan en ontwikkeling van die leksikografieteorie in Afrikaans en dié van die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*. In 1926 begin die formele werk deur J.J. Smith aan die WAT kragtens 'n ooreenkoms tussen die regering en die Nasionale Pers en in dieselfde jaar lewer S.P.E. Boshoff die eerste Afrikaanse metaleksikografiese bydrae getitel '*n Standaardwoordeboek van Afrikaans*. Dit was daarop gemik om 'n bydrae te lewer om die werk aan die eerste verklarende woordeboek van Afrikaans onder die hoofredakteurskap van J.J. Smith “op 'n bevredigende basis te bring” (Boshoff 1926: 328). Reeds twee jaar tevore toe die aanvoorwerk vir die WAT-projek deur die regering begin is, het D.B. Bosman in *Die Burger* van 20 Augustus 1924 enkele praktiese wenke voorgestel vir “'n beknopte maar gesaghebbende Afrikaanse woordeboek” as 'n voorlopige werk en grondslag vir 'n Groot Woordeboek van Afrikaans wat later tot stand gebring kan word (1924: 9).

Alhoewel daar reeds oor 'n tydperk van bykans 75 jaar leksikografiese produkte in Afrikaans gelewer is, was dit die werk aan die WAT wat aanleiding gegee het tot 'n eerste teoretiese besinning in Afrikaans oor die praktyk van woordeboekmaak. Vir alle praktiese doeleindes was die Afrikaanse leksikografie egter steeds in 'n voorteoretiese era. Vir die ganse voorpublikasietydperk van die WAT, t.w. 1926 tot 1950, sou geen verdere metaleksikografiese bydraes (behalwe Boshoff 1946) na vore kom nie. Vir die daaropvolgende twee dekades sou resensies by die verskyning van 'n nuwe WAT-deel, op enkele uitsonderings na (bv. Eksteen 1962 en 1965 en Odendal 1961, 1961a en 1962), die enigste vorm wees waarin die Afrikaanse metaleksikografie beoefen word. Woordeboekkritiek is 'n belangrike komponent van die metaleksikografie en is een van die vier hoofafdelings van die metaleksikografie wat deur Wiegand (1984: 15) onderskei word. Die gebrek aan 'n ontwikkelde Afrikaanse leksikografieteorie was nie 'n geïsoleerde verskynsel in die betrokke

tydvak nie. Dr. P.C. Schoonees, tweede hoofredakteur van die WAT, betreur dit in 1958 nog dat hy, selfs na besoeke aan die *Woordenboek der Nederlandsche Taal* en die *Oxford English Dictionary*, geen enkele handboek oor die leksikografie tot sy beskikking het nie (Gericke 1991: 75).

2.2 Vergelyking van Boshoff en Smith se opvattinge oor 'n verklarende woordeboek van Afrikaans

2.2.1 Materiaalversameling en seleksie vir opname

Ten opsigte van materiaalversameling het Boshoff en Smith aanvanklik dieselfde mening gehuldig. Boshoff (1926: 314-315) was ten gunste van die groots moontlike volledigheid ten opsigte van materiaalversameling en derhalwe moes (1) “alle tegniese terme versamel word, en daarvoor alleen al sal 'n groot aantal vakmanne moet geraadpleeg word, terwyl baie tegniese terme in Afrikaans feitlik vandag eers gemaak of nog moet gemaak word”, asook (2) volksname vir plante en diere, siektes, ens., (3) die gewestelike gebruik van woorde bestudeer word, (4) die algemeen beskaafde Afrikaanse spreektaal waargeneem word, (5) die Afrikaanse literatuur van die afgelope halfeeu “gelees en bestudeer word met die oog op individuele, literêre en gewestelike taalgebruik” en (6) “al die bekende samestellinge en afleidinge ... aangeteken en opgeneem word”.

Smith het ywerig materiaal uit al die kategorieë deur Boshoff genoem, versamel en noem dat hy uit die spreektaal woorde versamel het uit tipies Afrikaanse bedrywe soos die wyn-, koring-, vee- en tabakboerdery (Gericke 1991: 14). Hy het ook groot moeite gedoen om streektaal te versamel (Gericke 1991: 26). Ten opsigte van tegniese terme was sy opvatting in sy 1928-verslag aan die Nasionale Pers die volgende: “Aangesien daar nog geen aparte tegniese woordeboeke in Afrikaans bestaan nie, en aangesien die publiek dus met reg kan verwag om op die teenwoordige stadium in 'n werk soos hierdie 'n sekere mate van hulp en voorligting te kry, so word dit gevoel dat ons veel meer tegniese woorde moet opneem as wat gewoonlik die geval is in soortgelyke algemene woordeboeke.” In teenstelling met Boshoff wat meen dat die leemtes in die tegniese taal aangevul moet word deur die maak van eie terme, voorsien Smith dat die terme uit Nederlands ontleen sal moet word (Gericke 1991: 37).

Teen 1937 onderskei Smith, anders as Boshoff, tussen materiaalversameling en werklike opname in die woordeboek. Smith is steeds ten gunste van die breë versameling van o.a. streektaal en uitdrukkings (1962: 98), maar ten opsigte van 'n opnamebeleid sê hy: “Vir eers kan uit die duisende en duisende tegniese terme op elke gebied maar 'n heel beperkte getal in 'n algemene woordeboek opgeneem word ... Selfs die woorde en uitdrukkings van die spreektaal kan onmoontlik almal opgeneem word, daar die ruimte natuurlik te beperk is. Ons word dus verplig om alles te verwerp wat te onseker, te lokaal, of te aanstootlik is ... ‘Slang’ bied 'n onuitputlike hoeveelheid woorde en uitdrukkings; maar 'n menigte daarvan is só lokaal of van só 'n verbygaande aard dat dit seker bes is om dié te negeer” (1962: 99). Veral ten opsigte van tegniese terme staan hy oënskynlik nou 'n meer konserwatiewe opnamebeleid as in 1928 en dus ook as Boshoff (1926) voor. Smith kan moontlik in sy veranderde sienswyse beïnvloed gewees het deur die verskyning in die vroeë dertigerjare van verskeie vertalende vaktaalwoordeboeke waarby Afrikaans en Engels betrek is.

Terwyl Boshoff (1926: 315) die opname van “al die bekende samestellinge en afleidinge (met hul betekenis en funksies)” voorstaan, sê Smith in 1937: “Alle afleidinge en samestellinge op te neem is ten enemale onmoontlik.” Tog ag hy dit raadsaam “om liever te veel as te weinig te gee”. Geen samestelling of afleiding mag egter ontbreek “as dit 'n nuwe betekenis het wat nie uit die samestellende dele afgelei (kan) word nie --- bv. *muisvoël*” (1962: 101).

2.2.2 Uitspraak en etimologie

Ten opsigte van die wenslikheid van die aanbieding van etimologiese inligting is Boshoff en Smith dit eens. Boshoff (1926: 318) wys op die groot leemte aan etimologiese inligting oor doodgewone én minder gewone woorde in Afrikaans en is deeglik bewus van die moeilikhede waarvoor die woordeboekmaker te staan sal kom.

In sy skema vir 'n verklarende woordeboek van Afrikaans wat hy in 1925 voorgelê het, konstateer Smith: “Die bedoeling is 'n woordeboek, nie 'n diksionêr nie, op die geaardheid van Van Dale se *Groot Woordeboek van die Nederlandse Taal*, maar alleen met die etimologie daarby” (Komitee van Onderzoek 1945: 11). Ten opsigte van die aanbiedingswyse van etimologiese inligting wil Smith “die herkoms van elke grondwoord of van onduidelike samestellings en afleidings” gee, “maar heel kort, net

genoeg om aan die nie-vakkundige leser te sê of die woord uit Nederlands geërf of aan 'n vreemde taal ontleen is” (1962: 101). Smith se ideaal van die aangawe van kort etimologieë kom dus reeds van voor Boshoff in 1926 aangedui het dat 'n Afrikaanse standaardwoordeboek etimologiese inligting moet verskaf.

Boshoff (1926: 316) is 'n voorstander van die konsekwente aanduiding van die algemeen beskaafde uitspraak “met behulp van 'n eenvoudige en algemeen verstaanbare fonetiese transkripsie of andersins”. Hy wys daarop dat om te beslis wat algemeen beskaaf in uitspraak is, al op sigself 'n moeilike taak is. Ten opsigte van uitspraak beoog Smith (1962: 99) om dit slegs aan te dui “wanneer dit nie genoegsaam uit die gewone spelling blyk nie”. So sal bv. die Franse uitspraak van *g* in *genie* vermeld word. Klem sal aangedui word “in alle gevalle waar dit nie op die eerste lettergreep van 'n woord val nie” (1962: 99).

2.2.3 Tipologiese posisionering

Boshoff (1926: 309) beskou die voorafgaande driekwarteeu se leksikografiese arbeid in Afrikaans as die voorbereidende werk vir 'n standaardwoordeboek van Afrikaans. Hy huldig dan ook 'n bepaalde siening oor wat die omvang en ander kenmerke van 'n standaardwoordeboek behoort te wees. Wat omvang betref, moet dit “in sy woordversameling so kompleet moontlik” wees (1926: 309). Hy noem vier eise wat aan 'n standaardwoordeboek gestel word, nl. volledigheid van die materiaal wat versamel word, wetenskaplike aanduiding van uitspraak, uitvoerige behandeling van spreekwoorde en uitdrukkinge, en die aangawe van etimologieë.

Volgens Boshoff is dit “in 'n minder omvangryke standaardwoordeboek ... miskien nog nie nodig nie” maar 'n Groot Woordeboek moet “met uitvoerige sitate uit die literatuur so ver moontlik 'n behoorlike gedokumenteerte fonologiese en semantiese geskiedenis van elke woord vaslê”. Verder bevat 'n Groot Woordeboek syns insiens alles wat in 'n standaardwoordeboek voorkom, maar is dit nog meer uitgebreid (1926: 315).

In sy skema vir 'n Afrikaanse woordeboek wat hy in 1925 aan die Minister van Onderwys voorgelê het, konstateer Smith: “Die bedoeling is 'n woordeboek, nie 'n diksionêr nie, op die geaardheid van Van Dale se *Groot Woordeboek van die Nederlandse Taal*, maar alleen met die etimologie daarby” (Komitee van Onderzoek

1945: 11). In 1937, bykans 12 jaar nadat Smith aan die WAT begin werk het, maak hy die stelling dat *Die Afrikaanse Woordeboek* veel kleiner van omvang as die *Woordenboek der Nederlandsche Taal* of die *Oxford English Dictionary* sal wees en hoogstens twee dele sal beslaan (1962: 98). Dit is onseker of hiermee geïmpliseer word dat die tweedelige standaardwoordeboek van Van Dale nie meer as model sal dien nie, maar eerder die WNT wat 'n omvattende woordeboek gebaseer op historiese beginsels is. Dit kan wees dat Smith beïnvloed is deur die verskyning in 1936 van die eerste standaard- of handwoordeboek van Afrikaans, t.w. die *Verklarende Afrikaanse Woordeboek*. Tipologies gesproke is die behoefte aan 'n standaardwoordeboek van Afrikaans vervul en Smith kon moontlik sy visier op 'n omvattende woordeboek begin rig het.

'n Relevante vraag is of Boshoff en Smith tipologies dieselfde woordeboek in gedagte gehad het. Die tipologiese indeling in dié tyd was nog baie onvas en hul uitsprake moet ook in daardie lig gesien word. Boshoff praat van 'n “standaardwoordeboek” en Smith van 'n woordeboek “op die geaardheid van Van Dale se *Groot Woordeboek van die Nederlandse Taal*”. Van Dale is wel 'n standaardwoordeboek, maar die inhoud wat beide Boshoff en Smit aan die toekomstige verklarende woordeboek van Afrikaans gee, strook nie met die inhoud van Van Dale of die moderne opvatting van 'n standaardwoordeboek nie. Die belangrikste punt van verskil lê daarin dat 'n standaardwoordeboek veral standaardtaal opneem (Gouws 1989: 69) terwyl beide Smith en Boshoff sterk klem op streektaal en vaktaal plaas wat buite die tipiese bestek van 'n standaardwoordeboek val. Wat die uiterlike grootte van die woordeboek betref, lyk dit of hulle opvatting aansluiting by 'n standaardwoordeboek vind, maar inhoudelik sluit hulle by 'n omvattende woordeboek aan, wat ideaal gesproke die totale woordeskat van 'n taal moet weerspieël (Gouws 1989: 68). Boshoff verkeer klaarblyklik onder die indruk dat 'n omvattende woordeboek, hy gebruik die term “Groot Woordeboek”, net meer volledig verslag doen van dieselfde datatipes as 'n standaardwoordeboek en ook “uitvoerige sate uit die literatuur” verskaf by elke lemma terwyl dit in 'n standaardwoordeboek “miskien nog nie nodig is nie” (1926: 315). Dit is derhalwe duidelik dat verwarring oor die tipologiese posisionering van die WAT geheers het en dat daar nie duidelikheid oor die betekenis van die term “standaardwoordeboek” was nie.

Die proefartikels wat Smith in *Die Stellenbossche Oudstudent* van September 1936 gepubliseer het, werp miskien die meeste lig op wat hy met die WAT beoog het. Die artikels is min of meer van dieselfde formaat as dié van Deel I van die WAT, of selfs as dié van *Van Dale*, maar bevat bykomend ook redelik uitvoerige etimologiese gegewens wat soms tot vier stappe teruggevoer word en heelwat meer samestellings en streektaalvorme as *Van Dale*. 'n Vernuwende poging tot verkorting t.o.v. verklaarde samestellings behels dat die samestellings in 'n aaneenlopende reeks gegee word met 'n kort betekenisverklaring, maar geen verdere mikrostrukturele bewerking nie. Die proefartikels sou derhalwe as meer kenmerkend van 'n omvattende as 'n standaardwoordeboek bestempel kon word.

Terwyl daar 'n mate van twyfel bestaan of Smith sy sienswyse oor die tipologiese aard van die WAT verander het, het Boshoff in 1946 ten opsigte van sy 1926-siening van 'n standaardwoordeboek verklaar: “In gemelde stuk het ek 'n standpunt ingeneem wat ek in breë trekke na meer as twintig jaar nog bereid is om te verdedig” (1946: 15).

Volgens die dicta van Zgusta en Gallardo was die tyd in 1926 nie ryp vir die samestelling van verklarende woordeboeke van Afrikaans nie. Volgens Zgusta (1971: 210) word beide standaard- en omvattende verklarende woordeboeke gewoonlik eers opgestel wanneer die betrokke taal oor 'n geskrewe letterkunde beskik. Volgens Gallardo (1980: 61) is vertalende woordeboeke instrumenteel in die standaardisering van 'n betrokke taal en kom verklarende woordeboeke eers tot stand wanneer die standaardiseringsproses afgehandel is. Hiervolgens het die stand van Afrikaans in 1926 hom nie tot die samestelling van 'n verklarende woordeboek geleen nie. Die Afrikaanse letterkunde was op daardie stadium nog baie beperk, die taalkundige beskrywing van Afrikaans was in 'n beginstadium en baie spellingkwessies moes nog opgelos word.

Gouws en Ponelis (1992: 88) is van mening dat Smith se ideaal van die samestelling van 'n standaardwoordeboek vergelykbaar met *Van Dale* in ooreenstemming sou wees met die ontwikkelings stadium van Afrikaans in 1926 en ook met die tipiese internasionale patroon waarvolgens woordeboeke saamgestel word. Hul oortuiging, in teenstelling met Gallardo, is dat die samestelling van verklarende woordeboeke nie uitgesluit is nie indien 'n taal nog in die proses van standaardisering is. Standaardwoordeboeke kan verklarend of vertalend wees en beide is instrumenteel in

die standaardiseringsproses van 'n taal. Omvattende woordeboeke kan egter in enige gegewe taal slegs saamgestel word na voltooiing van vertalende en verklarende standaardwoordeboeke (1992: 87). Voorts is hulle van mening dat die kundigheid van Afrikaanse taalkundiges in 1926 voldoende was om die samesteller van 'n verklarende standaardwoordeboek te ondersteun. Sodanige woordeboek sou volgens die skrywers die heersende wisselwerking tussen taalkundige navorsing en leksikografiese arbeid demonstreer (1992: 90). Soos hieronder aangetoon word, het persoonlike verskille egter 'n potensiële wisselwerking tussen taalkundiges en Smith laat skipbreuk ly.

Gouws en Ponelis (1992: 91) konstateer dat vanuit 'n agterna-perspektief dit uit die wyse waarop Smith te werk gegaan het, duidelik is dat die totstandkoming van 'n standaardwoordeboek onwaarskynlik (“not on the cards”) was. Soos hierbo aangetoon is, was Smith se materiaalversameling eerder gemik op die samestelling van 'n omvattende verklarende woordeboek aangesien te sterk klem op streek- en vaktaal geplaas is. Ook sy uitvoerige etimologiese navorsing het die eise vir die samestelling van 'n standaardwoordeboek ver oortref (1992: 91).

Alhoewel dit vandag 'n aanvaarde praktyk is dat materiaal breër versamel word as die behoeftes van die betrokke woordeboek sodat ander woordeboeke met gebruikmaking van dieselfde korpus saamgestel kan word, is dit onseker of dit Smith se oogmerk was. Veelseggend is egter die mening van die Broeksma-komitee van ondersoek in 1945 dat na voltooiing van die standaardwoordeboek die woordversameling “gedurig en stelselmatig” voortgesit moet word met die oog op “'n Groot Afrikaanse Woordeboek en standaard tweetalige woordeboek ...” en moontlik selfs “'n standaard drietalige woordeboek” (Snijman 1963: 159). Is die implikasie hiervan dat 'n standaardwoordeboek van Afrikaans vir byna twintig jaar “on the cards” was en dat Smith materiaal versamel het vir 'n omvattende woordeboek (“'n diksionêr”) wat daarná sou kom? Is Smith in hierdie verband dalk beïnvloed deur Bosman (1924: 9) wat in 'n brief aan *Die Burger* voorstel dat die materiaalversameling eers afgehandel word en 'n “beknopte maar gesaghebbende Afrikaanse woordeboek” uitgegee word as 'n voorlopige werk en grondslag vir 'n Groot Woordeboek van Afrikaans wat later tot stand gebring kan word?

Stein (1984: 125) asook Swanepoel (1992: 284) se uitsprake verskaf waarskynlik die

mees gepaste kommentaar op die dilemma rondom die tipologiese posisionering van die *WAT* tydens die Smith-era. Volgens beide Stein en Swanepoel is dit moeilik om presies te bepaal watter invloed die teoretiese linguistiek inderdaad op die leksikografiese praktyk gehad het. Leksikografe is daarvoor bekend dat hulle in die verlede nie uitgebreide dokumentasie oor die metaleksikografiese begronding van hulle woordeboeke vir openbare aanskoue en ondersoek daargestel het nie. Swanepoel wys daarop dat met die uitsondering van die bydraes van Webster en enkele ander, dit 'n baie resente ontwikkeling in die leksikografie is dat omvattende publikasies die lig sien waarin uitgebreid oor die metaleksikografiese aannames en vertrekpunt en op die metodologie van 'n spesifieke woordeboek of woordeboektipologie ingegaan word.

2.2.4 Slotsom

Alhoewel daar enkele punte van ooreenstemming in Boshoff en Smith se opvattinge voorkom oor wat die omvang en inhoud van die beoogde verklarende woordeboek van Afrikaans moet wees, is dit onmoontlik om uitsprake te maak daaroor of Smith deur Boshoff se uiteensetting van 'n standaardwoordeboek van Afrikaans beïnvloed is al dan nie. Wat wel gekonstateer kan word, is dat die werk aan die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal* die stimulus verskaf het vir die ontwaking van die Afrikaanse leksikografieteorie en dat die metaleksikografiese arbeid dekades lank hoofsaaklik op die *WAT*, veral in die vorm van resensies, sou konsentreer.

2.3 Impak van taalkundiges op die vroeë werk aan die *WAT*

Enkele taalkundiges het deur losstaande uitsprake, raadgeving of kritiek 'n invloed uitgeoefen op die vroeë samestelling van die *WAT*. Kempen het bv. deur die hele Smith-era 'n opnamebeleid van “liewer te veel as te min” voorgestaan (Gericke 1991: 74). Kempen was in 1946 ook nog van mening dat sekere Nederlandse woorde in die *WAT* opgeneem moet word. Hy het veral Nederlandse kultuurwoorde in gedagte gehad wat nie deel was van die Afrikaanse woordeskat nie, maar waaraan Afrikaans dalk in die toekoms 'n behoefte kon hê (Gericke 1991: 75). Dit het waarskynlik meer bygedra om verwarring te saai oor die omvang, inhoud en tipologie van die *WAT* as wat dit rigtinggewende waarde gehad het.

In 1945 is 'n gedeelte van die voltooië manuskrip aan vier taalkundiges, t.w. proff.

S.P.E. Boshoff, T.H. le Roux en E.C. Pienaar en dr. W. Kempen voorgelê vir beoordeling (Snijman 1963: 157). Hul sienswyses was uiteenlopend en soms is iets deur die een aangeprys wat deur die ander afgekeur is. Wat bv. die behandeling van die woord *hand* betref, is Kempen se mening: “*Hand* is briljant gedoen ... As 'n opvallende verdienste ... wil ek spesiaal noem die metode en rangskikking van uitdrukkinge” (Schoonees s.j.: 41). Lynreg daarteenoor staan Boshoff se mening: “*Hand* is 'n goeie voorbeeld van hoe dit nie behoort te wees nie ...” Hy het sy mening veral gegrond op die hantering van die uitdrukking (Schoonees s.j.: 40).

Of die revisie, soos die beoordeling bekend gestaan het, werklik nuttig was “vir verdere beleidsbepalings” soos Snijman (1963: 157) dit stel, is onseker en dit is meer waarskynlik dat die weersprekende sienings nie werklik verhelderend ingewerk het op die onsekerheid rondom die teoretiese begronding van die woordeboek nie.

2.4 Prosedures kenmerkend van 'n gevestigde leksikografierteorie toegepas in 'n voorteoretiese era

Dit is insiggewend dat alhoewel daar geen formele leksikografierteorie as basis gebruik is vir die aanvanklike werk aan die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal* met J.J. Smith as hoofredakteur of tydens die voorafwerk deur Smith nie, talle prosedures gevolg is wat veel later in die metaleksikografie gepropageer sou word.

Smith vermeld bv. dat hy omvangryk woorde uit die geskrewe én gesproke taal versamel het (Gericke 1991: 14). Daar sou later konsensus in die metaleksikografie wees dat 'n woordeboek wat die taalwerklikheid weerspieël slegs met gebruikmaking van 'n uitgebreide korpus verteenwoordigend van die geskrewe én gesproke taal saamgestel kan word.

Dit is vandag 'n aanvaarde praktyk dat die samestelling van 'n woordeboek voorafgegaan moet word deur 'n deeglike taalkundige besinning en dat die woordeboek gebaseer moet wees op gesonde taalkundige beginsels (Gouws 1993: 80). 'n Geleentheid om die WAT op 'n teoretiese grondslag te plaas, het egter verlore gegaan vanweë persoonlike gevoelens en verskille. In Junie 1926 skryf Smith aan die Akademie om hul amptelike samewerking te vra. Hy lê 'n stel van 31 vrae, verdeel in 12 kategorieë, aan hulle voor ten einde die Akademie se sienswyse te verkry. Die twaalf kategorieë handel oor die volgende aspekte: Nederlandse woorde, verouderde

Afrikaanse woorde, lokale en dialektiese woorde, Engelse woorde en Anglisismes, tegniese woorde, eiename, obsene woorde, afleidings en samestellings, spelling, uitspraak, betekenisverklaring en afleiding van woorde. Smith wou die deskundige mening van die taalkundiges van die Akademie hieroor hê voordat hy met die finalisering van die opset en die opstel van die manuskrip voortgaan (Schoonees s.j.: 14). Die Akademie het nooit dié brief beantwoord nie, maar toe Smith by 'n later geleentheid genooi is om saam met die Akademie oor die genoemde onderwerpe te besin, het hy geweier (Komitee van Onderzoek 1945: 22). Die moontlikheid van 'n vroeë linguisties teoretiese impak op die samestelling van die WAT is deur hierdie verloop van gebeure genegeer. Ironies genoeg sou verskeie van die genoemde aspekte meer as sestig jaar later die kern vorm van samesprekings tussen metaleksikograwe en die redaksie van die WAT met die oog op die herontwerp van die woordeboek.

Ook Schoonees het die mening van taalkundiges ten opsigte van die teoretiese begronding van die woordeboek hoog geag. Hy stel in 1947 “breë beginsels (op) waarop die hele werk gebaseer kon word” (Schoonees s.j.(a): 20). By voltooiing van die “Beginsels van Toepassing op die Ontwerp van die Woordeboek” is dit voorgelê aan taalkenners oor die hele land. Na oorweging van die kommentaar is die “Algemene Opset” uitgewerk, soos aangegee in die *Inleiding* tot Deel I van die WAT (Snijman 1963: 177-178). Sy versugting na 'n handboek vir leksikografie wat by die samestelling van 'n woordeboek geraadpleeg kan word, is reeds genoem.

Die samestelling van proefartikels vorm deel van Wiegand se organisasieteorie wat 'n onderafdeling van sy algemene leksikografiëteorie vorm (Zaiping en Wiegand 1987). Wiegand (2003) hou ook voorbeeldartikels vir die beplande vakwoordeboek vir Leksikografie voor. Dit is 'n prosedure wat, alhoewel met 'n verskillende doel, in 1936 ook deur Smith gevolg is. Proefartikels van die woorde *aalmoes*, *aalmoesenieer* (met samestellings), *aalwee* (met samestellings), *bobbejaan* (met samestellings) en *tenk* is in die *Stellenbosse Oudstudent* van September 1936 en ook in *Die Burger* van 15 Oktober 1936 gepubliseer. Die oogmerk van die publikasie van die proefartikels was om belangstellendes die geleentheid te gee om dit noukeurig te bestudeer en hul kritiek aan die hoofredakteur te stuur (Smith 1936: 13). Wiegand se oogmerk met die proefartikels is dat hulle as voorbeelde van sekere artikeltipes in die

handleiding vir die samestellers van 'n bepaalde woordeboek sal dien. Samestellers kan die voorbeelde raadpleeg wanneer soortgelyke artikels saamgestel moet word (Wiegand 1988: 531). Smith se proefartikels sou egter ook dieselfde doel kon dien nadat die ontvangse kommentaar oorweeg is.

Bogenoemde gee blyke van 'n soeke na 'n wetenskaplike werkwyse en teoretiese begronding by die samestelling van 'n woordeboek. 'n Gevestigde leksikografieteorie sou waarskynlik dankbare toepassers gevind het in die voorpublikasietydperk van die *WAT*.

HOOFSTUK 3

WOORDEBOEKKRITIEK OP DIE EERSTE AG DELE VAN DIE WAT

3.1 Inleiding

Woordeboekkritiek is van groot belang vir die woordeboekpraktyk en is een van die vier hoofafdelings van die metaleksikografie wat deur Wiegand (1984: 15) onderskei word. Woordeboekkritiek is een van die min vorme van inspraak wat die linguïst, metaleksikograaf en algemene woordeboekgebruiker in die leksikografiepraktyk het (Gouws 1996a: 179) en leksikograwe behoort kennis te neem daarvan met die oog op die verbetering van hul produkte. Volgens Osselton (1989) kan die ontwikkeling van woordeboekkritiek beskou word as een van die primêre boustene van die metaleksikografie. Taalkundiges het deur hulle kritiese besprekings van woordeboeke leksikograwe beïnvloed om sekere aanpassings in hul woordeboeke te maak. Woordeboekkritiek het tot die opvatting gelei dat die inhoud van woordeboeke en die metodes van leksikograwe linguïsties gemotiveer moet wees. Hiervolgens word veronderstel dat die samestelling van 'n woordeboek op teoretiese grondbeginsels plaasvind.

Resensies is die belangrikste manifestasie van woordeboekkritiek en soos reeds vermeld is, het resensies van die WAT 'n belangrike rol gespeel in die ontwikkeling van die teoretiese leksikografie in Afrikaans deurdat dit vir twee dekades lank bykans die enigste vorm was waarin die metaleksikografie in Afrikaans beoefen is. In hierdie hoofstuk sal die vernaamste punte van kritiek wat in resensies en enkele ander bronne van woordeboekkritiek ten opsigte van die eerste ag dele van die WAT geopper is, nagegaan word. Die klem sal val op dié kritiek wat gelei het tot 'n wisselwerking tussen teorie en praktyk. Daar sal daarop gelet word of die kritiek op 'n bepaalde deel enige waarneembare impak op die samestelling van die daaropvolgende deel gehad het. Daar sal ook ag geslaan word op die reaksie van die redaksie op kritiek, hetsy in vakpublikasies of op 'n ander wyse. Resensies van 'n oppervlakkig-populêre aard is nie ingesluit by die ondersoek nie en kritiek op die perifere soos set- of spelfoute asook foutiewe kritiek as gevolg van onnoukeurige lees of onkunde omtrent leksikografiese praktyke, is nie in berekening gebring nie. WAT-dele is gereeld aan Nederlandse en Belgiese instansies voorgelê met die oog op resensies, maar hierdie

resensies is nie by die ondersoek betrek nie.

3.2 Kritiek uitgespreek in resensies van die eerste ses dele van die WAT

3.2.1 Woordeboektipologie

3.2.1.1 Botsing tussen tipologie en taalontwikkeling

In sy resensie van Deel I van die WAT verklaar Labuschagne (1952: 156) dat selfs 'n kwarteeu na die aanvang van die samestelling van die WAT die tyd nog nie ryp is vir 'n Afrikaanse woordeboek met die omvang van die WAT nie. Hy is van mening dat dit op so 'n vroeë stadium van Afrikaans se ontwikkeling nie moontlik is om die *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, die *Oxford English Dictionary*, die Grimm-broers se *Deutsches Wörterbuch* of “'n Franse Grootwoordeboek” na te doen nie. Daar is te veel terreine, soos die wetenskap, kuns en kultuur, die mediese wêreld en die nywerheids- en bankwese, waarop die Afrikaanse woordeskat nog tekortskiet. Labuschagne gebruik nooit die term “omvattende woordeboek” nie, maar uit die vergelyking met bv. die WNT en die OED kan die gevolgtrekking gemaak word dat hy die WAT as 'n omvattende woordeboek beskou.

Labuschagne wys daarop dat daar “geen groot en ryk literatuur” was “waarin hulle die neerslag van die taal oor 'n lang tydperk van ontwikkeling en groei tot 'n betreklik allesomvattende spreek-, skryf-, dink- en kenweefsel kon naspeur, leksikalies opteken en rangskik nie”. Daar was geen “dialekteburo of taalsentrale” wat streektaal tot die WAT se beskikking kon stel nie en derdens was die “vakkundige en tegniese literatuur nog baie beperk en onvolledig”. Hy voorsien derhalwe dat materiaalversameling vir 'n omvattende woordeboek van Afrikaans geen maklike taak sou wees nie (1952: 157).

In sy reaksie op Labuschagne se resensie van Deel I sê Schoonees (1952: 289) dat die WAT eerder met *Van Dale* as met die WNT vergelyk moet word aangesien die opdrag was om 'n woordeboek te lewer, min of meer soos *Van Dale*, m.a.w. sonder etimologie of fonetiese aanduiding van die uitspraak. Elders gee Schoonees (1958: 50) egter te kenne dat hy afgesien het van die Van Dale-model: “In 1945 wil die Broeksmakommissie 'n standaardwoordeboek hê met 'n omvang ‘ongeveer soos Van Dale se sesde druk of soos *The Shorter Oxford Dictionary*’. In 1947 het die nuwe

hoofredakteur besluit om uitvoering te gee aan die oorspronklike opdrag, dit wil sê om so volledig moontlik die hele Afrikaanse woordeskat op te teken.” Die “oorspronklike opdrag” aan Smith in 1920 was 'n omvattende woordeboek (Gericke 1991: 10). In die *Inleiding* van Deel I word dit op bl. iii ook gestel dat daar gepoog is om die totale Afrikaanse woordeskat te weerspieël: “Die doel van hierdie woordeboek is om, so volledig moontlik, 'n beeld te gee van die Afrikaanse taalskat in sy ruimste omvang.”

Kempen (1951: 2-3) is van mening dat die WAT “in sekere sin” te vroeg aangepak is. Die nodige aanvoorwerk vir die woordeboek soos 'n volledige beskrywing van die semantiek en die sintaksis was nog nie voltooi nie. Idealiter sou in 1951, in plaas van 1926, met die voorwerk begin kon word en teen 1975, in plaas van 1951, begin word met die publiserings van die onderskeie dele. Die behoefte aan 'n woordeboek soos die WAT was egter so groot dat Afrikaansskrywendes dit nie langer kon ontbeër nie en derhalwe ondersteun Kempens die voortydige begin aan die WAT. Volgens hom kan die voltooide WAT dien as die basis vir 'n omvattende woordeboek van Afrikaans.

In die *Inleiding* van Deel I van die WAT word inderwaarheid bevestig dat Afrikaans nog nie volkome gestandaardiseer is nie, en die tyd derhalwe nie ryp is vir die samestelling van 'n omvattende woordeboek nie. Vgl. in hierdie verband ook Gouws en Ponelis (1992). Oor die Afrikaanse spelling word onder meer op bl. v gesê: “Aangesien die spelling van vreemde woorde nog nie finaal uitgewerk is nie, en omdat daar oor sommige punte nog meningsverskille bestaan, moes die Redaksie dikwels sy eie oordeel gebruik” en oor tegniese woorde op bl. iii: “Op tegniese gebied bestaan daar nog heelwat verwarring en onsekerheid omtrent die juiste terminologie ... Die Redaksie het die beskikbare lysie krities gebruik en verder nuttige terme uit Nederlands oorgeneem”. Ten opsigte van Nederlandse woorde in die algemeen is die volgende opnamebeleid toegepas: “Alleen onmisbare en onvervangbare woorde is opgeneem. Ook woorde wat ons in die toekoms mag nodig kry.”

3.2.1.2 Hibridiese aard

3.2.1.2.1 Die WAT ook vakwoordeboek en ensiklopedie of Standaardwoordeboek én omvattende woordeboek

Labuschagne (1952: 164-165) is van mening dat die WAT leksikale items opneem wat slegs in 'n vakwoordeboek of 'n ensiklopedie hoort en verder ook by sodanige lemmas sowel as by “gewone woorde” saakbeskrywings eerder as betekenisverklarings verskaf. Hierdeur word wat as 'n woordeboek bedoel is, ook 'n vakwoordeboek en 'n soort ensiklopedie: “Deurdat die Woordeboek dan die linguistiese meng met die vakkundige en die ensiklopediese in inhoud en metode van behandeling, word dit 'n ware drievoudige hibried --- hoe verdienstelik alles ook al mag wees” (1952: 167).

Bouman (1951: 53) beskryf Deel I as “'n tussending tussen 'n woordeboek en 'n ensiklopedie” vanweë die feit dat die wetenskaplike terminologie so uitvoerig verwerk is en die opname van eiename uit onder andere die geskiedenis en die mitologie.

In sy resensie van Deel II sê Terblanche (1956: 54) dat die WAT nie net hibridies is wat betref woordeboek en ensiklopedie nie, maar ook wat betref standaardwoordeboek en groot woordeboek (omvattende woordeboek --- WFB). Die WAT moet sy rigting finaal kies, want in sy huidige formaat lyk die vooruitsig soos gestel deur o.a. Kempen (1951: 3) dat die WAT as standaardwoordeboek gevolg moet word deur 'n omvattende woordeboek op historiese grondslag, onrealisties. In sy reaksie op die resensie van Terblanche vra Schoonees (1957: 126) wat die verskil tussen 'n “Groot Woordeboek” en 'n “Standaardwoordeboek” is. Daar is volgens hom geen amptelike voorneme om na die WAT “'n Groot Woordeboek op historiese grondslag” saam te stel nie.

Van Deel III kan insgelyks gesê word dat dit nie 'n Standaardwoordeboek is nie en beslis ook nie 'n Groot Woordeboek op historiese grondslag nie (Terblanche 1959: 37).

Volgens Combrink (1962: 46) geld die beswaar van hibriditeit wat teen die vorige

drie dele geopper is, ongelukkig ook ten opsigte van Deel IV. Dit is iets tussen 'n groot verklarende woordeboek (waarin taalbousels uitvoerig bespreek word), 'n groot algemene ensiklopedie (waarin sake, en, nie noodsaaklik nie, ook woorde, uitvoerig uiteengesit word, en waarin illustrasies, sketse en plate dien ter verduideliking en versiering) en 'n vakensiklopedie (waarin slegs vaksake uiteengesit word, en wel in terme van die vak). Die samebundeling lyk vir hom ongewens, al het die Afrikaanssprekendes onder die omstandighede weliswaar al hierdie gegewens nodig.

Vergelyk 'n mens die eenvoudige, beknopte, beskeie opset van Deel I met dié van Deel VI, is dit lagwekkend dat die resensente van Deel I al teen die ensiklopediese beswaar gemaak het. Met Deel VI is 'n uiterste punt t.o.v. die ensiklopediese en oorvolledige bereik (Odendal 1979: 26-27). Die ingewikkelde, hoogs tegniese definisies van vakterme soos *ariëde klimaat* onder *klimaat* en die byskrif by die illustrasies van *kleurruimte* gaan waarskynlik nie deur die vakman of die leek geraadpleeg word nie. Vir die leek is die definisies te ingewikkeld en die ware vakman sal nie sy inligting in 'n algemene woordeboek soek nie, maar in sy vakboeke (1979: 33).

3.2.1.2.2 Positiewe sy van hibriditeit

Formules en illustrasies is volgens Labuschagne (1952: 159) 'n onontbeerlike deel van die saakinligting in vakwoordeboeke, maar kan ook in 'n woordeboek soos die *WAT* by die verklaring van vakterme gebruik word mits dit bydra tot verheldering van die verklaring vir algemene verstaanbaarheid en mits dit die woord vakkundig tipeer en plaas sodat die vakkundige bronne verder daaroor geraadpleeg kan word.

Bouman (1951: 53) is van mening dat die taak en status van die *WAT* van dié van die meeste Europese woordeboeke verskil. Dit is heeltemal geregverdig, “gesien die groot koste en die bevolking van een en 'n kwart miljoen Afrikaanssprekendes, om die publiek 'n werk aan te bied wat tegelyk woordeboek en ensiklopedie is”.

3.2.1.2.3 Negatiewe sy van hibriditeit

Volgens Bouman (1951: 53) is 'n nadeel van die hibridiese aard van die Deel I dat die artikels oor “veel belangrike woorde heelwat korter moes gehou word as wat dikwels wenslik is”. Gevolglik is heelparty van die beknopte verklarings van belangrike

woorde en terme besonder moeilik om te verstaan. Nie-Afrikaanse lesers kan baie moeilik vir hulleself 'n beeld vorm van die “werklike Afrikaanse woordeskat, idioom of taaleie”.

3.2.1.3 Deskriptief teenoor preskriptief

Die resensente van die eerste dele van die *WAT* toon min begrip vir die deskriptiewe karakter van 'n omvattende woordeboek. Hulle dring aan op 'n meer puristiese, streng preskriptiewe benadering kenmerkend van die anglisisme-jagters van hul tyd.

Aangaande die opname van *flat* in Deel II merk Terblanche (1956: 56) op: “Waarom word *flat* opgeneem as daar 'n (*E.*) daarna pryk? Of wil die woordeboek hom toelaat? Oor die opname van *deursit* en die aanduiding daarvan as *ingeburgerde anglisisme* merk hy op: “Dat *deursit* op die telefoon 'n ingeburgerde anglisisme is, sal baie bewuste en onderlegde Afrikaners skok.” Hierop antwoord Schoonees (1957: 124) dat Terblanche nie beskrywing van die woordeboek verwag nie, maar voorskrywing.

Potgieter (1956: 39) voer aan dat die *WAT* Engelse woorde en aanvegbare en verkeerde Afrikaans opneem. Soos by Deel I, gee Deel II geen leiding aan die gebruiker in twyfelagtige gevalle nie, en vorme soos *demobilisering* en *demobilisasie* word naas mekaar as gelykwaardig aangebied. Geen voorkeur word ook by samestellings aangedui ten opsigte van die gebruik van die verbindings-*s* nie en wisselmeervoude soos *dwalinge* en *dwalings* word eenvoudig naas mekaar aangebied. Schoonees (1957a: 34-35) antwoord hierop dat die *WAT* Afrikaans in al sy skakerings en gebruike weergee en nie net wat as sg. “korrek” wil deurgaan nie. Dit wil alleen die taalwerklikheid weerspieël en sal derhalwe 'n wisselvorm opneem as dit in gebruik is. Alle wisselvorme wat nie in stryd is met die taalstelsel nie, verdien erkenning, indien nodig met 'n kwalifikasie op grond van o.a. frekwensie of gebruiksfrekwensie.

Volgens Hattingh (1959: 412) kan die *WAT* nie aanvaar word as 'n maatstaf vir korrekte Afrikaans nie. Foutiewe vorme soos *effe* word naas *effens* erken, *belangeloos* naas *sonder belangstelling*. Hy beweer dat Schoonees se verweer is dat dit die taak van die *WAT* is om te versamel en nie om te keur nie. Hierin is die *WAT* sins insiens nie konsekwent nie, want alledaagse vorme soos *braaf* (“dapper”), *antie*, *deddie* en *dagaf* word nie opgeneem nie.

Resensente toon in die lig van bostaande besware weinig begrip vir die deskriptiewe karakter van die *WAT* wat duidelik blyk uit die opname van veral 'n woord soos *flat* wat per etiket as 'n Engelse leenwoord aangedui word. Dat die deskriptiewe karakter van die woordeboek nie tot sy volle konsekwensies deurgevoer word nie, soos Hattingh beweer, is eweneens ook waar. Trouens, veertig jaar later, toe daar reeds eenstemmigheid was oor die deskriptiewe karakter van die *WAT* as 'n omvattende woordeboek, verklaar Feinauer (1996) dat die situasie baie verbeter het, maar dat die taalwerklikheid ten opsigte van die gebruik van Engelse leenwoorde in die geselstaal nog nie voldoende weerspieël word nie.

3.2.2 Materiaalversameling

Labuschagne (1952: 157) het waardering vir die metode waarvolgens daar materiaal versamel is vir Deel I van die *WAT*, nl. “(1) versameling van die woorde en woordgebruik van die skriftelike neerslag in Afrikaans; (2) aanvulling uit die taalskat en taalgebruik oor die hele spraakgebied deur belangstellendes; (3) inkorporering uit ander tale of andertalige literatuur van woorde en terme waarmee Afrikaanssprekendes miskien of moontlik in aanraking (kan) kom, en (4) verkryging van die medewerking van vakkundiges, tegnici, beroepslui, ens. om materiaal oor hulle besondere vak of terrein te voorsien en deskundig te verklaar”. Hy bestempel dit as “die aangewese metode vir die versameling van die woordeskat” (vir 'n omvattende woordeboek --- WFB), maar het ernstige beswaar teen die wyse waarop 'n keuse uit dié materiaal gemaak is vir opname in die woordeboek.

Hoewel die materiaalversameling aansienlik groei, is dit in Deel IV duidelik dat die redaksie dikwels nie voldoende gegewens het nie (Kempfen 1961: 21). Die korpus was ten tye van die bewerking daarvan inderdaad nie verteenwoordigend genoeg ten opsigte van die letters A tot J nie. Uit 'n ondersoek van die papiergebaseerde korpus waarop die samestelling van dele I tot IV berus het, blyk dit dat die gedeelte van die alfabet wat strek van A tot J 'n baie klein persentasie van die totale korpus beslaan. Die wanbalans is grootliks reggestel deur doelgerigte ekserpering in die sewentigerjare en die totstandkoming van die elektroniese korpus in 1987.

3.2.3 Alfabetiese gedeelte van die woordeboek

3.2.3.1 Makrostruktuur

3.2.3.1.1 Opnamebeleid

3.2.3.1.1.1 Opnamebeleid te liberaal en nie konsekwent toegepas nie

Die algemene oordeel onder die kritici is dat die *WAT* se strewe na volledigheid, wat veral blyk uit die opname van hoogs tegniese vakterme, geleentheidskeppings, vreemde woorde en uiters ongebruiklike woorde, te ver gevoer word.

Labuschagne (1952: 166) kritiseer die opnamebeleid van die *WAT* soos uiteengesit op bl. iii van die *Inleiding* van Deel I. Dit is onrealisties om die gebruik van andertalige en vakwoordeboeke onnodig te probeer maak deur die opname van alle woorde, vreemde woorde ingesluit, wat moontlik deur Afrikaanse lesers teengekom mag word. Volgens Labuschagne word die opnamebeleid wat bepaal dat “besondere moeilike vakwoorde ... wat vir die meer ontwikkelde leek selfs na verklaring nog onduidelik bly, uitgesluit is” nie konsekwent toegepas nie. Talle woorde is uit alle wetenskappe opgeneem wat volgens die opnamebeleid nie in die woordeboek hoort nie. Woorde soos *allopoliploïde* en *aspergillales* hoort in 'n vakwoordeboek of ensiklopedie en dit is waar 'n vakkundige hulle behoort na te slaan.

In sy antwoord op Labuschagne se resensie van Deel I sê Schoonees (1952: 289) dat Labuschagne in sy standpunt oor wat opgeneem moet word “die dringende behoeftes van ons volk” uit die oog verloor. Hiermee word bedoel dat daar nog geen Afrikaanse ensiklopedie bestaan het nie en dat die *WAT* probeer het om ook in hierdie behoefte van die gebruiker te voorsien.

Volgens Bouman (1951: 53) was die toets vir opname in Deel I blykbaar nie of iets werklik 'n woord was nie, nog minder of dit 'n Afrikaanse woord was. De Villiers (1951: 3) meen dat Schoonees “die deur te wyd oopgesit het” hoewel hy moes rekening hou daarmee dat ons geen Afrikaanse ensiklopedie het nie en waarskynlik nog lank daarop sal moet wag.

Boshoff (1956) beveel na aanleiding van die geregistreerde handelsname, vakterme en vreemde woorde wat in Deel II opgeneem is aan dat die woordeboek liever na die

konserwatiewe kant moet sondig deur op te neem wat hulle *moet* en weg te laat wat hulle *kan*. Volgens Potgieter (1956: 36-37) word in die “strewe na absolute volledigheid” in Deel II alle woorde wat in die Afrikaanse taal gebruik is, reg of verkeerd, opgeneem saam met woorde wat streng gesproke nie Afrikaans is nie, maar wat wel in Afrikaanse boeke of geskifte gebruik is. Die strewe na volledigheid lei tot absolute uiterstes: woorde word uit Van Riebeeck se Dagregister opgeneem (bv. *dacha*), maar so ook verspottighede soos *foonpil* (trippens) wat nog nie gevestig is nie.

Ook ten opsigte van Deel IV is daar “by die skifting en keuring” “nie met genoegsame oordeelkundigheid te werk gegaan nie” en “is die deur te wyd oopgesit” (Terblanche 1962: 45). Volgens Posthumus (1962) is ál die woorde met 'n geringe of selfs hipotetiese gebruiksfrekwensie in Afrikaans en 'n twyfelagtige of onbekende toekomspotensialiteit in Deel IV opgeneem terwyl die doel behoort te wees om 'n beeld van die Afrikaanse taal te gee en nie om in die behoeftes van weetgieriges te voorsien nie. Tog wonder hy of die opset van die *WAT* nie die beste is vir die heersende taalsituasie in 1962 nie, naamlik om vir die gebruiker woorde te gee vir al die kennisterreine wat so snel betree word.

Alhoewel die *WAT* deur die onoordeelkundige opname van leksikale items ontrou aan sy tipologiese aard was, vind Posthumus in sy vertwyfeling hierbo tog aansluiting by sommige kritici, wat hieronder aangehaal word, wat van mening is dat die *WAT* deur sy strewe na volledigheid 'n getroue weerspieëling van die Afrikaanse leksikon gee.

3.2.3.1.1.2 Weerspieëling van die Afrikaanse leksikon

Volgens De Villiers (1951: 2) is die betekenis van die eerste deel van die *WAT* dat gebruikers en taalkundiges eendelig 'n oorsig kan kry oor die omvang en aard van die Afrikaanse woordeskat. Dit maak onder andere die sistematiese studie van die taallae, soos verhewe taal, gesels-, streek- en vaktaal moontlik.

Deel IV bevat woorde wat in horisontale (geografiese) dimensie waarskynlik ons hele taalgebied dek, bv. *hardeklap* van die Swartland, *hardehoed* van N.W.-Kaapland en *houbok* van die Kalaharistreek. In die vertikale dimensie strek die woorde en uitdrukkings van plat (*ingat*), familiêr (*van die honger blaf* onder *honger*) en sentraal (die kernwoorde van 'n taal) tot deftig (*hoof teenoor kop*), tegnies (*ingangstroom*),

wetenskaplik (*hyperkeratosis*), verhewe (*inbeier*) en eksoties (*ipil* en *istle*). Ook sosiale groepe se taal is ruim in ag geneem. In die tydsdimensie is daar woorde wat van argaïes-verouderd (*inbaker*, *impetiek*) tot die heel modernes loop. Alhoewel Deel IV 'n goeie weerspieëling van die leksikon bied, het die sentrale woordeskat 'n bietjie verstrik geraak onder die perifere (Posthumus 1961: 91).

Deel V gee aan die gebruiker 'n aanduiding van die geweldige omvang van die Afrikaanse woordeskat. Die woordeboek is 'n weerspieëling van die werklike gebruik van Afrikaans deur sy sprekers. Hiervan getuig die omvangryke ekserpering van die skriftelike en die uitvoerige optekening van die gesproke taalgebruik, van die horisontale verspreiding in streektaal tot die vertikale in groeptaal. Die woordeskatoptekening dek nie net die “aanvaarde” literatuur en “beskaafde” spreektaal nie, maar die hele diversifikasie wat 'n kultuurtaal vertoon: van die verhewe tot die platvloerse. Dit is nie net 'n register van die kernwoordeskat en die uitgebreide kernwoordeskat nie, maar dit dek ook alle fasette van die randwoordeskat; dit is dus benewens algemene Afrikaanse woordeboek, ook vakwoordeboek, dialektiese woordeboek, uitdrukingswoordeboek en in mindere mate etimologiese woordeboek (Eksteen 1968: 58-59).

Odendal (1968) meen dat Deel V, soos die vorige dele, bewys lewer van die rykdom van die Afrikaanse taal. Die verlies aan Nederlandse woorde is lank reeds voor vergoed deur samestelling en afleiding en nuutskeppings waarvan die WAT oorvloedige bewys lewer.

Ten opsigte van Deel VI spreek Eksteen en Odendal hul waardering uit vir die getroue weerspieëling van die ryke verskeidenheid van die Afrikaanse woordeskat. Volgens Eksteen (1977: 6) toon Deel VI weer eens die rykdom en geskakeerdheid van die Afrikaanse woordeskat aan. Odendal (1979: 25) wys daarop dat jy nie maklik 'n ongewone woord vind wat nie in Deel VI gemeld is nie. Die WAT benut die rykdom aan materiaal waaroor hy beskik ten beste, veral ten opsigte van algemene volkswoorde, streektaal en uitdrukings.

3.2.3.1.2 Vakterme

In sy resensie van die eerste deel van die *WAT* vat Labuschagne (1952: 164-165) op byna profetiese wyse die kritiek van toekomstige resensente saam wanneer hy dit stel dat die *WAT* “tegelyk woordeboek, vakwoordeboek en ensiklopedie (wil) wees” omdat “alle moontlike woorde uit alle wetenskappe en kunste, uit die geskiedenis, die mitologie, ens. sowel as alle moontlike afkortinge opgeneem (is)”. Hierdeur word die *WAT* ontrou aan “die eise van sy besondere doel en aard”. Hy beklemtoon dit dat hoe omvangryk die opset van die *WAT* ook al is, dit nie *alle* vakterme of dialek- of slangwoorde kan en mag opneem nie (1952: 158).

Bouman (1951: 53) wys op die besonder groot aantal wetenskaplike terme waarin die leek nie geïnteresseerd is nie en waarvoor die wetenskaplike 'n handboek sal raadpleeg.

Terblanche (1956: 58) lewer kritiek daarop dat daar in Deel II nog geen “wetenskaplike en vooraf bepaalde skiftingsnorm bestaan” vir die opname van tegniese woorde nie.

Die tegniese terme in die tweede deel van *WAT* sal om verskillende redes nie deur die vakman óf die leek in die *WAT* nageslaan word nie en te veel van die opgenome terme is “eendagsvlinders, pogings-op-papier wat hul bestaansreg nog moet bewys”. Sommige is reeds deur ander terme vervang wat nie in die *WAT* opgeneem is nie (Boshoff 1956).

Ook Potgieter (1956: 36-37) het beswaar teen die uitgebreide opname van vakterme wat hy as 'n “byna ondraaglike ballas van internasionaal-wetenskaplike woorde” beskryf. In sy repliek sê Schoonees (1957a: 35) die *WAT* beskou die terme waarteen Potgieter beswaar maak as 'n belangrike gedeelte van die moderne kultuurgebied en op hierdie gebiede is ook die Afrikaanse denke aangewese op die gebruik van die toepaslike terme. Daarom probeer die woordeboek om soveel van die terme op te neem dat by benadering die hele kultuur weerspieël word. 'n Bykomende rede vir die opname van die terme is dat daar dikwels spellingmoeilikhede voorkom en dit moet ook in gedagte gehou word dat Afrikaans nog nie oor vakwoordeboeke of ensiklopedieë beskik nie (Schoonees 1957a: 35).

In Deel II word 'n mens getref deur die omvangryke getal gestandaardiseerde tegniese terme wat reeds in werklike taalgebruik te voorskyn gekom het (Coetzee 1956).

Terblanche (1959: 37) is van mening dat die willekeurige opname van tegniese terme terwyl die Afrikaanse vakterminologie nog nie gestandaardiseer is nie, tot verwarring en swak en foutiewe benamings in Deel III lei. Dit is volgens hom raadsaam om te wag totdat hierdie terme gekristalliseer het, of die voorlopige onvastheid moet aangedui word. Daar moet nouer samewerking met die Vaktaalkommissie wees om verwarrende naamgewing en verklarings uit te skakel.

Kempen (1959: 6) skaar hom by die ondersteuners van die breë opname van vakterme wanneer hy verklaar dat so lank as wat die publiek nie toegang tot Afrikaanse publikasies oor die statistiek, fisika, skeikunde, ens. het nie, dit nuttig en waardevol is om, soos in Deel III, maar 'n hele lading van die natuurwetenskappe en die tegniese op te neem.

Terblanche (1962: 46) wys daarop dat dit wenslik is dat nouer met die Vaktaalkommissie saamgewerk word omdat botsings tussen Woordelyste en die WAT voorkom. In Deel IV word *haarkies* bv. opgeneem met *milleriet* en *nikkelkies* as sinonieme terwyl die Geologiese Woordelys slegs erkenning gee aan *milleriet*. 'n Term soos *hanskapbeen* is te gou in die WAT opgeneem omdat dit verwerp is ten gunste van *hansspar* wat die enigste term is wat deur die Bouwoordeboek opgeneem is.

Diegene wat saamstem daarmee dat baie tegniese woorde opgeneem word, sal bly wees dat daar selfs meer terme uit die skeikunde en wiskunde as vroeër in Deel IV opgeneem is. Daar is duidelik baie moeite daarmee gedoen (Kempen 1961: 21).

Volgens Odendal (1968) sal die natuurwetenskaplike nie tevergeefs deur Deel V blaai nie. Die student in die fisika, chemie, medisyne, fisiologie, geologie sal deeglike inligting kry onder *kapillêr*, die ekonoom en bedryfsekonoom onder *kapitaal* en die entomoloog sal stellig nog iets kan leer oor die *kewer*, ook uit die volbladillustrasie van Suid-Afrikaanse kewers.

Combrink (1979: 50) is van mening dat daar 'n onnodige groot getal spesialisiese terme in Deel VI van die WAT is.

In sy resensie van Deel VI sê Odendal (1979: 35) dat dit in daardie tyd totaal ondoenlik was om elke tegniese term op te neem en te verklaar. Die gebruikstatus van baie terme was onseker, of hulle was so gespesialiseer dat hulle slegs in hoogs uitsonderlike gevalle selfs deur die spesialis-vakman gebruik is.

Waar sommige resensente aanvanklik dus nog die grootskaalse opname van vakterme voorgestaan en selfs aangemoedig het, is resensente teen die tyd van die verskyning van Deel VI dit eens dat nie álle Afrikaanse vakterme in die *WAT* opgeneem behoort te word nie. Die waarskynlike rede hiervoor is dat die motivering vir die breë opname van vakterme verval het met die verskyning van die eerste woordelyste en woordeboeke van die Vaktaalkommissie.

2.2.3.1.3 Vreemde woorde en eiename

Bouman (1951: 53) wys op die opname in Deel I van suiwer Latynse vakterme wat vir 'n apteker van waarde mag wees maar waarin die leek “maar matig of glad nie geïnteresseer” is nie. Hy wys daarop dat die opname van eiename uit vreemde tale in die “ensiklopediese gedeelte” op inkonsekwente wyse geskied: *Andvari* uit die Noorse mitologie word opgeneem, maar belangrike woorde uit die Indiese kultuur soos *Ardjoena* ontbreek.

De Villiers (1951: 4) maak beswaar teen die opname van Nederlandse woorde sonder 'n aanduiding van hul herkoms, soos *bryn* (“soutwater”) en *brik* (“rytuig”). Daar word ook soms voorkeur aan 'n ongewone sinoniem van 'n baie gebruiklike Nederlandse woord gegee.

Boshoff (1956) vra hoe die opname van talle “wildvreemde” Griekse, Latynse, Franse, Italiaanse, Spaanse, Portugese en Duitse woorde in Deel II wetenskaplik geregverdig word teenoor die weiering om Engelse woorde op te neem wat algemeen in die omgangstaal gebruik word. Ook Potgieter (1956: 36) het kritiek teen die opname van talle Latynse uitdrukkings wat nie werklik deel vorm van die Afrikaanse woordeskat nie.

Terblanche (1962: 45) stel voor dat die Latynse woordgroepe wat in Deel IV verskyn, liefers in 'n lys agterin die woordeboek opgeneem moet word. Terblanche se voorstel is sinvol en is in pas met die hedendaagse leksikografiese praktyk om taalkundige

inligting, en soms selfs 'n mini-grammatika, in die buitetekste aan te bied. Die voorstel sou uitgebrei kon word sodat die buitektekste ook byvoorbeeld vaktermlyste insluit. Sodoende sou die *WAT* getrou bly aan sy ideaal om te vergoed vir die gebrek aan vakwoordeboeke en ensiklopedieë in Afrikaans, terwyl dit terselfdertyd ook gedeeltelik ontkom aan die kritiek dat dit tegelyk woordeboek, ensiklopedie en vakwoordeboek probeer wees.

3.2.3.1.4 Streektaal

Terwyl die resensente negatief gereageer het op die oorfloedige opname van vakterme, vreemde woorde, geleentheidskeppings en eiename, en die onbevredigende opname van Engelse leenwoorde, was daar deurgaans net lof vir die *WAT* se weerspieëling van streektaal, uitdrukkings en die gesproke taal.

Volgens Bouman (1951: 81) lê die eintlike verdienste van die eerste deel van die *WAT* “in die bewaar van die ou, eg, tipies Afrikaanse boerwoorde” wat waarskynlik 'n verwysing is na die taalgebruik, meestal verouderd, van die plattelandse streke. De Villiers (1951: 2) het waardering vir die groot getal woorde en uitdrukkings uit die streektaal wat opgeneem is.

Ten opsigte van Deel III is daar volgens Kempen (1959: 6) “kostelike werk” op die gebied van streektaal gedoen sodat ons kan weet wat bv. *gatskuur* en *gus* is en wat die verskil tussen *gebaard* en *getee* is.

Na aanleiding van die groot getal streektaalwoorde in Deel V wys Odendal daarop dat die streektaalmateriaal wat reeds in die *WAT* opgeteken is en nog in sy woordversameling lê, die nougesette aandag van taalstudente verdien (Odendal 1968).

3.2.3.1.5 Uitdrukkings

Resensente reageer deurgaans positief op die *WAT* se aangawe van uitdrukkings en sommige beskryf selfs die *WAT* as die volledige bron van Afrikaanse uitdrukkings.

Kempen (1958) spreek sy waardering uit vir die rykdom aan uitdrukkings wat in die eerste twee dele van die *WAT* opgeneem is.

Uitdrukkings by woorde soos *haas*, *haat*, *hand*, *hart*, ens. in Deel IV is besonder goed

gehanteer en verdien die hoogste lof (Terblanche 1962: 46).

Die verskene dele van die *WAT* tot Deel V bevat die volledigste weergawe van uitdrukings in Afrikaans. Die *WAT* is eintlik ook 'n uitdrukkingwoordeboek (Eksteen 1968: 59). Soos die vorige dele, verdien Deel V lof vir die volledige behandeling van uitdrukings (Odendal 1968).

In sy resensie van Deel VI merk Odendal (1979: 25-26) op dat die besondere aandag wat aan die uitdrukings bestee word, steeds 'n kenmerk van die *WAT* is. In Deel VI val sins insiens veral die uitdrukings onder *klip*, *kol*, *koek*, *knop*, *knie*¹ en *klou* op.

3.2.3.1.6 Gesproke taal

Volgens Coetzee (1956) bring Deel II van die *WAT* 'n mens onder die besef van die merkwaardige rykdom van die idioom van die gesproke taal.

Deel V bevat 'n skat aan spreektaalwoorde wat die student van Afrikaans nie op ander plekke opgeteken sal kry nie, bv. *jesbaai*, *jits*, *katot*, *kierieboud* en *kettie* (Odendal 1968).

3.2.3.1.7 Subleksikale lemmas

Bouman (1951: 55) vind die opname van subleksikale lemmas soos *be-* in Deel I nuttig al is dit volgens hom 'n herhaling van wat in grammatikas voorkom of behoort voor te kom.

3.2.3.1.8 Geleentheidskeppings

De Villiers (1952: 2) spreek kritiek uit teen die opname van “geleentheidswoorde wat geen plek verdien in 'n woordeboek nie”. Hy verwys onder andere na die groot getal verbindings met *aan-* wat in Deel I ingesluit is.

In Deel II hinder die opname van “eendaagswoorde en beperkte individuele en gesinswoorde, woorde wat op een plek opgeteken is waar daar toevallig 'n entoesiastiese medewerker was”. Hulle kry op kunsmatige wyse 'n bestaanstempel deur opname in die woordeboek (Terblanche 1956: 55). Dieselfde beswaar word deur Terblanche teen Deel III en IV geopper (1959: 37 en 1962: 45). In Deel IV word *Hans Kloppersny* (“dik sny brood”) wat op Nylstroom opgeteken is, byvoorbeeld

opgeneem.

Die opname van eendagsvlieë in Deel VI is ongewens (Combrink 1979: 50). Volgens Snijman (1995: 211) versterk Combrink se kritiek die WAT in hul voorneme van strenger keuring van woordmateriaal met die oog op die bespoediging van die werk.

Odendal (1979: 36) maak beswaar teen die gulheid waarmee geleentheidskeppings in Deel VI opgeneem is. Dit lyk soms of die oorweging vir opname slegs die toevallige aanwesigheid van 'n opgawe in die materiaalversameling was.

3.2.3.1.9 Wisselvorme

Boshoff (1956) en Potgieter (1956) is die enigste resensente wat hul uitspreek ten opsigte van die WAT se opname van wisselvorme. Boshoff maak beswaar teen die opname van wisselvorme wat nie werklik erkenning verdien nie, terwyl Potgieter 'n groter mate van voorskriftelikheid ten opsigte van die gebruik van sommige wisselvorme voorstaan.

Erkenning word aan wisselvorme gegee waarvan die gebruik te beperk is vir opname, soos bv. sommige van die twintig wisselvorme van *fieterjasies* wat in Deel II opgeneem is (Boshoff 1956).

Soos by Deel I gee Deel II geen leiding aan die gebruiker in twyfelagtige gevalle nie, en vorme soos *demobilisering* en *demobilisasie* word naas mekaar as gelykwaardig aangebied. Geen voorkeur word ook by samestellings aangedui ten opsigte van die gebruik van die verbindings-s nie en wisselmeervoude soos *dwalinge* en *dwalings* word eenvoudig naas mekaar aangebied. Daar is soms sprake van leiding waar onerkende wisselvorme volledigheidshalwe in skuinsdruk aangegee word en die erkendes in vetdruk (Potgieter 1956: 39). Schoonees (1957a: 34-35) antwoord hierop dat die WAT alleen die taalwerklikheid weerspieël en derhalwe 'n wisselvorm opneem as dit in gebruik is. Alle wisselvorme wat nie in stryd is met die taalstelsel nie, verdien erkenning, indien nodig met 'n kwalifikasie op grond van o.a. frekwensie of gebruiksheid.

3.2.3.1.10 Nuutskeppings

Hoe op datum Deel V is, blyk volgens Odendal (1968) uit die groot aantal nuwe

samestellings met *kits*-wat opgeneem is, bv. *kitshawermout*, *kitstroue*, ens.

3.2.3.1.11 Handelsname

Boshoff (1956) vra dat die redaksie nog verder gaan met die beperking van die opname van geregistreerde handelsname “tot 'n minimum” soos dit in die *Inleiding* van Deel II gestel word.

3.2.3.1.12 Iteratiewe

Terwyl Bouman (1951: 81) teen die lemmatisering van iteratiewe is, vra Kempen (1961: 21) die konsekwente opname daarvan.

Bouman (1951: 81) voer aan dat iteratiewe soos *bietjie-bietjie* in Deel I slegs in 'n grammatika tuis hoort. Bouman se stelling hou nie steek nie aangesien iteratiewe as leksikale items beskou word en gelemmatiseer behoort te word indien hul gebruiksfrekwensie dit regverdig.

Kempen (1961: 21) verwelkom die feit dat iteratiewe vanaf Deel IV op groter skaal opgeneem word, maar wys op 'n enigszins willekeurige behandeling deurdat sommige opgeneem word, maar ander weggelaat is.

Odendal (1979: 25) beskou die aandag wat in Deel VI aan 'n iteratief soos *klein-klein* bestee word, as 'n positiewe aspek.

3.2.3.1.13 Afleidings

Kempen (1961: 21) verwelkom dit dat in Deel IV meer aandag aan vorme op *-ery* gegee word as in vorige dele. Kempen (1959: 7) het daarop gewys dat min aandag in al die verskene dele aan afleidings op *-ery* gegee word, maar woorde met *ge-* en *-erig* word in 'n ruim mate opgeneem. Die *ge-* + *-ery*-vorm (*gedansery*) by die werkwoord word in verreweg die meeste gevalle nie opgeneem of vermeld nie. Dit wil dus voorkom of die kritiek ter harte geneem is en 'n poging aangewend is om reg te laat geskied ten opsigte van vorme op *-ery*.

3.2.3.1.14 Afkortings

Labuschagne illustreer die ensiklopediese aard van die makrostruktuur van Deel I onder andere uit die opname van registrasieletters (“motorkentekens”) as afkortings. Onder B verskyn die registrasieletters (“motorkentekens”) vir bv. België (B), Brits-Indië (BI) en Brasilië (BR). Op inkonsekwente wyse word egter geen registrasieletters onder A en C opgeneem nie (1952: 165).

Bouman (1951: 53) het ook beswaar teen die opname van “motortekens” en Latynse afkortings in Deel I wat “waarskynlik selde of nooit” deur 'n Afrikaanssprekende gebruik sal word.

3.2.3.1.15 Weglatings

Terblanche (1956: 55) wys op verskeie “gebruiklike woorde” wat uit Deel II weggelaat is. Hy noem onder andere *ewewigskrag*, *dubbelhartig*, *eerlank* en *eklipties*. Volgens Terblanche (1956: 57) is daar ook verskeie nuutskeppings wat deur die sprekers “aanvaar” is wat in Deel II ontbreek, bv. *blindstopper* en *fynstopper* (invisible mender), *fiksbyoefening*, en *fundasieklere*. Schoonees (1957: 124) bestempel, heeltemal tereg, die laasgenoemde voorbeelde as “weinig bekende woorde” wat nie kwalifiseer vir opname nie.

Terblanche (1962: 45) is van mening dat nuutskeppings soos *halfmaansleutel* en *halfsool* (motor) ook in Deel IV opgeneem moes word. Ten einde reg te laat geskied aan neologismes, moet daar ook kennis geneem word van woordeboeke, woordelyste, taalkundige artikels en die Afrikaans op borde en aanwysings in winkels, werkwinkels en fabrieke. Dit kan hier net gemeld word dat die feit dat 'n bepaalde woord, ook 'n neologisme, in 'n woordeboek of woordelys voorkom, nie noodwendig beteken dat dit vir opname kwalifiseer nie. Opname behoort te berus op gebruiklikheid. Die mate waarin 'n leksikale item in die woordeskat gevestig geraak het, is dus bepalend. Die woordelys wat hier ter sprake is, het 'n belangrike rol gespeel in die standaardisering van die Afrikaanse vaktaal, maar nie al die terme het inslag gevind nie. 'n Neologisme moet dus eers die toets van die tyd deurstaan ten einde vir opname te kwalifiseer.

Die geldigste kommentaar ten opsigte van weglatings word deur Combrink (1962a: 205) gemaak. Ten opsigte van Deel IV wys hy op drie tipes weglatings waaraan dit beslis die moeite sou geloon het om ernstige aandag te skenk. Eerstens is daar 'n aantal woorde wat in definisies gebruik word wat nie opgeneem is nie, bv. *hoedanigheidswoord*, *halfgaaf* en *heelhoofdig*. Die lemmatisering van definiërende woorde is 'n erkende leksikografiese beginsel en dus ook bindend op die redaksie van die WAT. Die weglating is waarskynlik te wyte aan 'n gebrekkige interne verwysingstelsel tussen redaksielede. Tweedens is daar lemmas waarna eksplisiet verwys word, wat nie opgeneem is nie. So word *hederik* verwys na *herik*, maar *herik* is nie in Deel IV opgeneem nie. Weglatings wat onbereikbare verwysingsadresse tot gevolg het, is eweneens die gevolg van 'n gebrekkige onderlinge verwysingstelsel van die redaksie, asook van nalatige redigering. Derdens is daar 'n aantal gebruiklike woorde in Afrikaans wat weggelaat is wat klaarblyklik die gevolg is van 'n materiaalversameling wat nie verteenwoordigend genoeg is nie. Dit wil voorkom of Combrink se kommentaar op die weglatings in Deel IV wel 'n impak op die samestelling van die WAT uitgeoefen het, aangesien weglatings t.o.v. definiërende woorde en verwysingsadresse nie in resensies van daaropvolgende dele van die WAT uitgewys is nie.

Die metode van ekserpering is nie duidelik nie: woorde soos *halfas*, *halfrusper* en *handelspraktyk* wat in 'n gepubliseerde woordelys staan, is uit Deel IV weggelaat, maar woorde wat op een bepaalde plek opgeteken is, word opgeneem (Terblanche 1962: 45). Terblanche se kritiek hou slegs steek indien die genoemde items werklik 'n bevredigende gebruiksfrekwensie oor 'n redelike tydperk vertoon, en nie slegs as ongebruiklike items in 'n woordelys staan nie. Indien laasgenoemde die geval sou wees, sou hul opname net so onaanvaarbaar wees soos dié van woorde wat slegs op een bepaalde plek opgeteken is.

Volgens Kempen (1961: 21) blyk die leemtes in die materiaalversameling daaruit dat 'n aantal minder bekende woorde nie in Deel IV opgeneem is nie. Kempen wys ook daarop dat dit soms gebeur dat daar 'n woord in die aangegewe voorbeeldmateriaal voorkom wat nie opgeneem is nie, bv. *ghwen* in die voorbeeldsinne by *hak*. Die verboë vorm van die b.nw. wat selfstandig gebruik word, word soms opgeneem en soms weggelaat. So word *halwe* en *hele* apart gelemmatiseer as s.nwe., maar nie *hoë*

nie.

In verband met Kempen se kritiek dat 'n woord in die aangegeve voorbeeldmateriaal nie opgeneem is nie, kan twee opmerkings gemaak word. Eerstens hoort die bepaalde woord onder die alfabetiese kategorie G wat deur die reeds verskene Deel IV bestryk word. Die klaarblyklike verklaring vir die weglating is dat die woord nie eksplisiet geëkserpeer is nie, maar toevallig opgeduik het in 'n voorbeeldsin waaruit *hak* geëkserpeer is. Aangesien Deel IV reeds verskyn het, kon dit dus nie meer vir opname oorweeg word nie. Die verskynsel is tipies van die problematiek eie aan omvattende woordeboeke wat deel vir deel gepubliseer word. Tweedens bestaan die moontlikheid dat daar nie genoeg gebruiksgawes van *ghwen* was om vir opname te kwalifiseer nie. Die blote aanwesigheid van 'n leksikale item in die aangegeve voorbeeldmateriaal, regverdig dus nie noodwendig die lemmatisering daarvan nie. Dit sou eerder as ideaal gestel kon word dat leksikale items wat nie vir opname kwalifiseer nie of per abuis weggelaat is in 'n reeds verskene deel, uit voorbeeldsinne geweier moet word.

3.2.3.1.16 Voorlopige byvoegsel

Dit is hoogs onbevredigend dat 'n byvoegsel reeds in dieselfde boekdeel (Deel II) voorkom en dan 'n (onbekende tegniese --- WFB) woord soos *fumarole* bevat (Terblanche 1956: 61).

Kempen (1961: 21) vra in sy resensie van Deel IV of die byvoegsel nie deel gemaak kon word van die sentrale woordelys nie deur die publikasiedatum van elke deel met ses maande uit te stel. Vanaf Deel VI is daar weggedoen met die byvoegsel en is 'n lys van bronne waaruit in elke betrokke deel aangehaal is, toegevoeg.

3.2.3.2 Mikrostruktuur

3.2.3.2.1 Aard van inligting vervat in die mikrostruktuur

De Villiers (1951: 2) is van mening dat die versamelde inligting in Deel I die stelselmatige navorsing van woordvorming, betekenissamehange, sintaktiese groepe en talle ander verskynsels moontlik maak.

Die volledigheid waarvoor die *WAT* al bekendheid verwerf het, kenmerk Deel V.

Daar is nie net 'n omvattende definisie van *kakebeenwa* nie, maar ook 'n volbladillustrasie met volledige byskrifte. 'n Omskrywing van alle denkbare tipes kant word onder *kant B* gegee, ook met 'n volbladillustrasie van vyftien tipes kant (Odendal 1968).

3.2.3.2.2 Betekenisinligting

3.2.3.2.2.1 Ensiklopediese betekenisverklarings

Resensente het vanaf Deel I te velde getrek teen die ensiklopediese betekenisverklarings in die *WAT*. Met die verskyning van Deel VI verklaar Combrink (1979: 64) dat die ensiklopedisiteit van die *WAT* daarin “tot absurde hoogtes gevoer word”. Hierdie aanklag gee aanleiding tot uitvoerige uiteensettings van hul onderskeie beskouings van ensiklopedisiteit wanneer Snijman daarop reageer en Eksteen ook tot die debat toetree.

Volgens Labuschagne (1952: 165) blyk die hibriediese aard van die *WAT* ook uit die verklaring van woorde en terme. Daar kan geen “prinsipiële-gegronde besware” teen die opname van vakterme in die *WAT* wees nie, mits dié terme “in eerste instansie van linguistiese standpunt benader en leksikalties-semanties verklaar word --- dit gestel in onderskeiding van die vakkundige of ensiklopediese beskrywing en omskrywing”. Die vakkundige medewerkers se noodwendig streng vakkundige verklarings van terme mag bv. nie onvoorwaardelik aanvaar word nie, behalwe vir redigering van die taal, want dan word die vakkundige die woordeboekmaker. Te veel verklarings is bloot vir die vakkundige bedoel en is alleen vir hom verstaanbaar. Indien 'n vakterm opgeneem word, moet dit taalkundig verklaar word, wat iets heel anders is as blote saakbeskrywing wat die taak van die vakwoordeboek en ensiklopedie is.

Labuschagne (1952: 168) wys op die fyn balans wat gehandhaaf moet word sodat definisies van terme vir die “meer ontwikkelde leek” verstaanbaar sal wees, maar andersyds die vakkundige sal bevredig as wetenskaplik voldoende.

Labuschagne (1952: 169) illustreer die ensiklopediese aard van die definisies in Deel I deur die artikels van *Anglo-Boer(e)-Oorlog* en *Angola-Boere* met mekaar te vergelyk. Die definisie van *Anglo-Boer(e)-Oorlog* is kort met die minimum saakbeskrywing: “Tweede Vryheidsoorlog, tussen Engeland en die Boererepublieke (1899-1902)”. Te

veel definisies is egter op die patroon van *Angola-Boere* waar veel meer as dit wat linguisties voldoende is, verskaf word. Daar word ingegaan op die beweegredes vir die verskillende trekke, die vestiging in Hoempata, ens. Hy tref ook verskeie vergelykings tussen artikels in die *Oxford English Dictionary* en die WAT om die ensiklopedisiteit van laasgenoemde se definisies te illustreer.

Schoonees (1952: 289) antwoord op die kritiek van Labuschagne dat die redaksie binne die beperkings van hul opdrag “soveel as moontlik probeer gee het”. Dit het “van Taalkundiges die verwyte van ensiklopedisiteit gebring, van die kant van die praktiese gebruiker egter nog slegs ingenomenheid en aanmoediging --- en dit tel ook!” Ook elders verklaar Schoonees (1958: 82-83) dat die WAT probeer gee wat die gebruikers verlang en as die woordeboek daardeur ensiklopedies word: “dan wil ons graag ensiklopedies wees ...”

De Villiers (1951: 3) stel dit dat die woordskrywings in Deel I soms 'n meer ensiklopediese as 'n taalkundige karakter het. So word by *akkerboom* vermeld dat die vrugte daarvan as varkkos en koffiesurrogaat en ook vir maagkwale gebruik word.

In Deel II word daar volhard met ensiklopediese inligting en word die tweeslagtigheid van Deel I gehandhaaf. Definisies soos dié van *dierkunde* hoort in 'n ensiklopedie (Terblanche 1956: 54). In sy reaksie op Terblanche se kritiek op die ensiklopediese in Deel II beweer Schoonees (1957: 122) dat sekere woorde feitlik “ensiklopediese besonderhede” vereis om presies begryp en gehanteer te kan word. Dier- en plantname, tegniese terme, siektes, ens. “onderskei hulle van die gewone begrippe van die omgangstaal daarin dat hulle iets weg het van die eienaam: hulle is ryk aan individuele onderskeidinge, soos kenmerke, en arm aan algemene onderskeidinge ... Woorde wat sulke dinge benoem, (is) gebind aan die dinge met hulle individuele onderskeidinge, en (kan) nie volledig begryp word uit die etimologiese betekenis nie ... As die omskrywing presies wil wees, moet dit ook met die benoemde saak self rekening hou.”

In Deel III word die ensiklopedisiteit van die vorige dele voortgesit soos dit onder andere blyk uit die verklaring van *Gauss* wat eerder in 'n wetenskaplike handboek tuis hoort (Terblanche 1959: 37). Streng leksikologies beskou hoort die ensiklopediese definisies van Deel III nie in 'n woordeboek nie, maar dit is nuttig en waardevol. As

ons in later jare ook genoeg ander naslaanboeke het, sou dit maklik genoeg wees om die ensiklopediese te skrap (Kempen 1958).

Volgens Posthumus (1962) het sekere woorde 'n ensiklopediese aantreklikheid wat nie in Deel IV weerstaan kon word nie. Die frekwensiebeeld van die opgenome woorde word daardeur versteur deurdat dieselfde ruimte bv. aan 'n minder frekwente woord soos *indeks* as aan 'n baie frekwente woord soos *hy* afgestaan word. Ander tipes woorde wat baie uitvoerig behandel word, is funksionele woorde soos *hê* en *in* en woorde wat die kern van talryke uitdrukkings uitmaak, soos bv. *haat*, *half*, *hand* en *hang*. Dit hinder Kempen (1961: 21) in Deel IV dat natuurwetenskaplike woorde wat deur min mense gebruik word, baie meer uitvoerig behandel word as “gewone” woorde wat deur baie mense gebruik word.

Eksteen (1968: 59-60) het begrip vir 'n ensiklopediese behandelingswyse van woorde uit die wetenskappe, hoewel dit nie altyd noodsaaklik of verskoonbaar is nie, maar dit is volgens hom te betreur as ook die gewone woorde uit die kernwoordeskat in Deel V aan 'n soortgelyke ensiklopediese beskrywing onderwerp word. Dit lei dikwels tot onverstaanbaarheid wat eers opgehef word wanneer die gebruiksgeselle self bestudeer word. Die hoë mate van oorsigtelikheid en toeganklikheid van die WAT word soms bederf deur die ensiklopediese uitweiding.

Odendal (1968) probeer in sy resensie van Deel V wys op die positiewe elemente in die ensiklopediese betekenisbeskrywings. Hy wys daarop dat indien 'n mens voel dat die uitvoerige definisie van *kielie* in Deel V darem te fisiologies raak, daarop gelet moet word hoedat die optrede van die woord in 'n sin aangedui word deur die laaste gedeelte van die definisie: “gebruik bv. met 'n persoon of saak as voorwerp, of ook sonder voorwerp, al of nie vergesel van 'n bepaling van plek en (of) middel ...” Dit dui vir hom daarop dat die WAT ook op taalkundige gebied sy rol wil speel.

In skerp bewoorde kritiek op die ensiklopedisiteit van die WAT maak Combrink (1979: 64) die stelling dat die ensiklopedisiteit in Deel VI “tot absurde hoogtes gevoer word”. Hy wys daarop dat die ensiklopedisiteit die gevolg is van verwarring tussen woord en saak. Die uitgangspunt by betekenisbeskrywing moet wees om vas te stel wat die hoorder te kenne kry deur die betrokke woord as sodanig in verskillende sinne. Insteede hiervan word die sáke waarvoor die woord gebruik word in kategoriale

types verdeel, en dié saakverdeling vorm dan die basis vir die betekenisonderskeidings. Gegewens word in die definisies aangebied wat nie in die woord self gedink word nie (Combrink 1979: 49 en 58).

In Snijman se reaksie op Combrink se resensie van Deel VI, wat gedurende Junie-Augustus 1979 opgestel is, maar eers in 1995 gepubliseer is, sê hy dat die redaksie hom terdeë bewus is van die moeilikheid rondom betekenisindelings gegrond op saketipes waarvoor die woord gebruik word. Dit geld veral woorde wat 'n breë toepassingsveld het. So 'n behandelingswyse lei maklik tot ongewenste uitdying van die artikel. Dit is egter leksikografiese praktyk by groot woordeboeke omdat dit by die behandeling van 'n woord nie net gaan om verklarende interpretasie nie, maar ook om 'n aanduiding van die bestek van die toepassingsmoontlikhede as gebruikaspek. Die beginsel daarvan word aangegee deur Zgusta (1971: 41) wat die “range of application” “the third basic component of lexical meaning” noem. Zgusta sê naamlik: “In a certain sense, every word’s applicability is limited by some of its properties, beginning with its stylistic value, through its semantic connections, to its grammatical category. But the lexicographer is primarily interested in the more specific restrictions on the range of application which can be conceived as individual properties of the word in question and which frequently seem to overlap with the critical features of the designatum.” Snijman verwerp dus Combrink se beswaar dat die *WAT* se betekenisindelings gegrond word op saketipes waarvoor die woord gebruik word. Hy sluit hom aan by Zgusta se beskouing dat daar dikwels 'n ooreenstemming is tussen die toepassingsveld van 'n woord en die kenmerkende eienskappe van die saak wat deur die woord benoem word (Snijman 1995a: 205-206).

Combrink illustreer sy stellings met behulp van die artikels van *koekblik* en *klam* in Deel VI. Die inligting wat by *koekblik* aangebied word oor die vorm, die deksel, die aard van die moontlike versiering en oor die moontlike inhoud by aankoop, is nie deel van die betekenis van *koekblik* nie. Dit is deel van 'n minusieuse beskrywing van die ideële verteenwoordiger van die kategorie sáke wat “koekblik” heet. Die artikel van *klam* is eweneens sáakgerig omdat daar o.a. feitelike oorsake van klammigheid en maniere hoe iets klam word, verstrekkend word. Dit is nie deel van die vasgelegde gedagte in *klam* nie. Kontekstuele gegewens word ook soms as betekenis aangebied omdat die woord onder definiëring nie van sy konteks onderskei word nie. Die

meeste van wat in die definisiesinne van *klam* aangebied word, handel oor klam sake en oor manifestasies van klamheid. Sommige van die betekenisonderskeidings kan ook verval omdat hulle ten dele herhaal wat in ander onderskeidings vermeld word (Combrink 1979: 61-64).

Volgens Snijman (1995a: 206) toon die metode van behandeling by *klam* die aandag wat geskenk word aan die “range of application”. Dit blyk uit die gebruiksvoorbeelde van *klam* dat die gedagte van klewerigheid meermale voorkom, en dit kan nie maar net weggelaat word soos Combrink voorstel nie. Snijman (1995a: 208-209) sit uiteen dat die WAT in sy omskrywing van *koekblik* voorsiening maak vir 'n breër toepassing van die woord, maar deur die invoeging van die kwalifikasies “gewoonlik” en “dikwels” word die toepaslikheid in die praktyk vereng tot 'n spesiale blik. Ons sou kan onderskei tussen wat 'n woord letterlik te kénne gee en wat daaronder verstaan word. Hoewel *koekblik* net 'n “blik vir koek” te kénne gee, word daaronder “gewoonlik” of “meestal” 'n spesiale blik met bepaalde kenmerke verstaan. So lei die taalgebruiker se kennis van sake tot die korrekte interpretasie van 'n samestelling soos *springtou*, wat nie beteken “tou wat spring” soos *springbok* “bok wat spring” beteken nie. Snijman (1995a: 210-211) erken egter dat verbesondering oordryf kan word en dat die WAT met die oog op die bespoediging van die werk besluit het op verkorting deur minder detaillering by betekenisomskrywing en -strukturering.

Die ensiklopediese behandeling van woordverklarings is die gevolg van die mening by die WAT dat 'n woord se betekenis gelykstaan aan die saaklike omskrywing van die saak waarna die woord verwys (Eksteen 1977: 6). In Deel VI word nie net wetenskaplik-tegniese omskrywings van terme gegee nie, maar ook van gewone, bekende woorde soos *klok*. Die omskrywing van *klok* is 'n poging om die saak presies te omskryf, maar oor hoe die woord in Afrikaans optree, en wat ons algemeen daaronder verstaan, het ons geen gegewens nie (Eksteen 1977a).

Snijman se reaksie op die kritiek teen die hantering van *klok* in 'n besprekingsdokument van 1978 is eers in 1995 gepubliseer. Snijman (1995d: 184) sit uiteen dat daar in die omskrywing ook aandag gegee is aan die name van die onderdele en ander besonderhede van die tipiese klok wat op die een of ander wyse in die taal funksioneer. Die vorm funksioneer bv. in woorde soos *klokvormig*, *klokblom*, *klokrok*; die feit dat dit as straalbron van geluid heen en weer swaai en dus ver gehoor

kan word, verklaar benaminge en uitdrukkings soos *noodklok*, *brandklok*, *klokstem*, *iets aan die groot klok hang*; die omstandigheid dat dit dikwels, soos in 'n toring, onsigbaar hang, verklaar 'n uitdrukking soos *die klok hoor lui, maar nie weet waar die klepel hang nie*. *Klok* moes ook onderskei word van *bel* en *ghong*. Ekstra-linguistiese faktore het egter ook 'n rol gespeel in die bepaling van die hoeveelheid saakkenmerke wat vermeld is. Snijman meld dat die klok 'n ou en belangrike kultuurvoorwerp in Suid-Afrika is en die “belangrikheid van die woord en saak” was klaarblyklik deel van die motivering vir die illustrasie en die vermelding van die onderdeel.

Ook Odendal (1979: 30) is van mening dat die verwarring van woord en saak waarskynlik die onderliggende probleem by die ensiklopediese benadering van Deel VI is. Die ensiklopediese benadering lei tot ingewikkelde, moeilik verstaanbare definisies soos by *koek* wat niks met die woord se *gebruik* te doen het nie. Die artikel *koek* illustreer ook hoedat “betekenisonderskeidings” eindeloos vermeerder kan word as die sake waarop die woord slaan, die grondslag vir die woorddefinisie vorm. Die ensiklopediese en die konsentrasie op die sake lei ook tot die verheffing van gebruikstoepassings tot betekenisonderskeidings soos by *klein*¹ I 1 b (1979: 32). Benewens die hoogs tegniese definisies by terme soos *klimaat* word ook ingewikkelde, tegniese omskrywings aangetref by woorde wat vir die gewone gebruiker volkome nie-tegnies is, soos by *koekvla(poeding)*, *koeksister* en *knikkertjie*³ (1979: 33).

Van Heerden (1977: 17) se vernaamste beswaar teen die betekenishantering in Deel VI is eweneens die feit dat daar nie 'n onderskeid gemaak word tussen saakkenmerke en betekenisonderskeidings nie. Dit sou veel sinvoller gewees het indien die saakkenmerke --- indien hulle in 'n woordeboek tuishoort --- apart van die betekenisaspekte aangegee word. Die woordeboeksamestellers sal aan die ontwikkelde leser 'n groot diens bewys indien hulle 'n woord soos *koei* se betekenisstrukturering uit die gebruiksgevalle aflei.

Die resensente is dit eens dat die aanbieding van saakbeskrywing in plaas van betekenisbeskrywing, die oorsaak van die WAT se ensiklopediese definisies is. Snijman erken dat ekstra-linguistiese faktore by die redaksie 'n rol speel in die bepaling van die hoeveelheid saakkenmerke wat vermeld word, en dat verbesondering oordryf kan word. Hy verstrek egter ook insiggewende motivering vir die insluiting

van skynbaar oortollige saakkenmerke by 'n simpleks, soos dat die saakkenmerke noodsaaklik is vir begrip van sommige samestellings of uitdrukkings waarin dit voorkom. Onder 3.4.3.2 word Snijman se teoretiese begronding van die WAT se metode van betekenisbeskrywing uitvoerig bespreek.

3.2.3.2.2 Betekenisverklarings te ingewikkeld of onverstaanbaar

Die aanklag van ingewikkelde of onverstaanbare betekenisverklarings word veral ten opsigte van die vierde, vyfde en sesde dele van die WAT gemaak. Combrink (1962a en 1979) se uitvoerige uiteensetting van die oorsake van die ingewikkeldheid of onverstaanbaarheid van die betekenisverklarings noop Snijman om te respondeer, 'n respons wat eers sestien jaar later openbaar gemaak sou word.

Bouman (1951: 55) wys op die definisie van *argifoneem* in Deel I wat “vir die leek so goed as onverstaanbaar (is)” en wat hy wyt aan die eis tot beknoptheid.

Heelwat van die definisies in Deel II kan korter, praktieser en helderder wees (Terblanche 1956: 56). Potgieter (1956: 38) kritiseer die definisies in Deel II wat 'n mens soms laat kopkrap soos by *darem* en wat ook dikwels oorbodig lank is.

Baie van die formulerings in Deel IV is onnodig omslagtig en moeilik om te verstaan. Die onverstaanbaarheid van definisies is veral geleë in die baie lang sinne, die feit dat die onderwerp nie duidelik herhaal word nie en 'n opeenhoping van bepalings wat tot sintaktiese homonimie lei. Die definisie verskaf by *hal* dien as illustrasie van sodanige formulerings: “Hoë, meestal onverdeelde, langwerpige, nogtans betreklik breë ruimte, gewoonlik onder 'n hoë, dikwels gewelfde dakkap, meestal effens verhoog geleë en deur trapbordes of trappe bereik” (Combrink 1962a: 201-205).

Daar kan met voordeel na gestrewe word om definisies in eenvoudiger taal te stel. Ingewikkelde definisies by wiskundeterme is aanvaarbaar, maar moeilik verstaanbare definisies by gewone woorde in Deel IV soos *hoes* moet vermy word (Kempen 1961: 21).

Eksteen (1968: 59) voer aan dat die ensiklopediese beskrywing van gewone woorde in Deel V dikwels tot onverstaanbaarheid lei, wat eers opgehef word wanneer die gebruiksgevalle self bestudeer word.

Ten opsigte van Deel VI merk Eksteen (1977a) op dat die woordomskrywings insgelyks dikwels op die onverstaanbare huiwer.

Combrink (1979: 50) is van mening dat Deel VI se betekenisomskrywings oor die algemeen veel ingewikkelder en moeiliker is om te verstaan as dié van die vorige vyf dele. Hy skryf dit onder andere aan die volgende toe:

- ♦ Dit is 'n erkende leksikografiese praktyk om 'n betekenisonderskeiding in een sin te definieer, maar etlike dosyne definisiesinne is meer as honderd woorde lank. Selfs by die herlees is die begrypbaarheid van sommige sinne nie maksimaal nie. Dikwels verskaf die voorbeeldsinne die oplossing, soos by *knop*¹ I 1 f (1979: 50-51).
- ♦ Oormatige sintaktiese verwickeldheid is 'n kenmerk van Deel VI se definisies. Oorlaaide konstruksies word saamgedring in een sin, soos oorlaaide voorbepalings by 'n selfstandige naamwoord, bv. by *knor*¹ I 1 a: "... 'n brommende, grommende, soms snorkagtige geluid, 'n vinnige, grof trillende reeks kort, ongeartikuleerde, gew. gedempte plofgeluidjies maak, voortbring, meestal 'n keelgeluid en dikw. met halfoop bek ..." *Koffiekan* 1 val in dieselfde kategorie (1979: 51-52).

In Snijman se reaksie op Combrink se resensie van Deel VI, wat gedurende Junie-Augustus 1979 opgestel is, maar eers in 1995 gepubliseer is, sit Snijman dit uiteen dat onder *knor* "n brommende, grommende, soms snorkagtige geluid" presieser aangedui word as

'n vinnig, grof trillende reeks kort, ongeartikuleerde, gew. gedempte plofgeluidjies.

Onder *brom* gee die WAT: 'n Dowwe grommende geluid maak.

Onder *grom* staan: 'n Dowwe ratelende geluid i/d keel maak.

Indien daar by *knor* slegs gegee word: 'n brommende, grommende, soms snorkagtige geluid maak,

word *brom*, *grom*, *knor* en *snork* gelyk geskakel en die een deur middel van die ander in 'n sirkel verklaar. Die WAT probeer om in sy omskrywing van *knor* 'n

verband te lê tussen hierdie woorde, maar terselfdertyd om die sirkelgang te deurbreek met 'n nadere presisering. Of die presisering geslaagd is en of dit as 'n oorlaaide voorbepaling die verstaanbaarheid belemmer soos Combrink beweer, is 'n ope vraag (Snijman 1995a: 202).

- ◆ 'n Ander tipe sintaktiese oorlading is die opnoem van reekse sinonieme in jukstaposisie, bv. by *klankbuiging*: “buiging, wisseling, modulering, inflektering van klank”. Daar word tot drie reekse sinonieme in een definisiesin gebruik, bv. by *klem* II: “I/d alg., voorwerp, toestel, werktuig waarmee geklem, klemmende druk uitgeoefen, volgehou, [kan] word ...” Die grootste hindernis vir verstaan word gevorm deur die opeenhoping van voorsetsels en/of voorvoegsels, bv. by *klipgrys*: “Met, van 'n grys kleur kenmerkend vir, soos dié van klip ...” en by *klasbesoek*: “Besoek aan, van bv. 'n skool- of universiteitsklas (-klasse)” As daar van die genoemde gevalle is wat nie deur die opstellers as sinonieme beskou word nie, behoort daar meer as een definisiesin gegee te gewees het, met onderverdelingsyfers of -letters (Combrink 1979: 52-53).

Volgens Snijman (1995a: 202-203) neem die redaksie kennis van hierdie kritiek, omdat dit in baie gevalle neerkom op onnodige presisering, maar dit geld nie vir al die gevalle wat Combrink noem nie.

By *knus* bv. word onder bet. 1 gesê:

I/d alg., behaaglik, genoeglik, gemaklik soos vanweë rustige afgeslotenheid, 'n sfeer van gesellige warmte, vertroulike gemeensaamheid, beskermende geborgenheid, intieme beslotenheid, koesterende eksklusiwiteit.

Die bedoeling is om die gebruiker deur middel van hierdie algemene tipering, wat deur Combrink as 'n “sinoniemstorting” bestempel word, 'n vinnige toegang tot 'n bepaalde betekenis te gee. Uit wat daarna in besonderhede volg, blyk dit dat die verskillende genoemde aspekte van “behaaglik, genoeglik, gemaklik” onderskei kan word in verskillende verbande, bv.:

'n Sfeer van gesellige warmte: *'n Knus kaggelvuur.*

Vertroulike gemeensaamheid: *Die outjies sit knus bymekaar.*

Beskermende geborgenheid: *'n Knus hawetjie.*

Intieme beslotenheid: *Knus in sy studeerkamer sit*

Koesterende eksklusiwiteit: *Knusse gespesialiseerde winkels*.

By *klasbesoek* (waar die opeenhoping van voorsetsels volgens Combrink verstaanbaarheid belemmer --- WFB) staan:

Besoek aan, van bv. 'n skool- of universiteitsklas (-klasse).

D.w.s. Besoek aan 'n klas: *By een van sy klasbesoeke het die inspekteur gemerk ...*

Besoek van 'n klas: *'n Klasbesoek aan die museum bring*.

Dit sou betekenisdifferensiëring tog te ver voer om sulke gevalletjies deur betekenisnommers te skei, aldus Snijman.

- ♦ Verstaanbaarheid word ook belemmer deur steurende sintaktiese “vervatting”, soos in die geval van *klandisie* 1: “Praktyk van êrens klant te wees, van gereelde, herhaalde besoek aan, handel met 'n saak, handelonderneming, handelaar, ambagsman, e.d.; steun gegee aan, gebruikmaking van die dienste van 'n saak, handelonderneming, handelaar, ambagsman, e.d. deur daar (by hom) te handel, sy goedere te koop”. Nog voorbeelde van steurende “vervatting” kom onder andere voor onder *klankfunksie*, *klankgevoel*, *klankjuweel*, *klankspel* en *klapgeluid* (Combrink 1979: 54).
- ♦ Begrypbaarheid ly baie dikwels skade deur die “woekergebruik” van hakies in definisiesinne (Combrink 1979: 54).
- ♦ In sommige gevalle is die gebruik van vierkantige hakies verswarend. In die *Toeligting* word verduidelik dat vierkantige hakies om iets aandui dat dit ook weggelaat kan word. Wanneer dit egter te veel kere in een definisie toegepas word, belemmer dit verstaanbaarheid, soos onder *klapgeluid*: “Geluid, klank [soos] van iets wat klap, [soos] van 'n klap” (Combrink 1979: 54).
- ♦ Volgens die *Toeligting* word onder andere “verduidelikende of aanvullende inligting” tussen ronde hakies verstrek. Dié inligting is soms oorbodig, soos by *klapperboom*²: “Tropiese palm(soort), *Cocos nucifera* ...” en by *klapperdop* 1 b: “Instrument in 'n (slag)orkes” (Combrink 1979: 55-56).

Snijman (1995a: 204) gee toe dat Combrink gelyk het dat “palm” goedskiiks gebruik kon gewees het in plaas van “palm(soort)” en dat dit in die reël ook so gedoen word.

- ◆ “Verduidelikende of aanvullende inligting” wat spesifiek oor 'n trefwoord se sinoniem handel, hoort nie in die trefwoord se definisie nie, maar by die sinoniem se eie lemma. Die inligting tussen ronde hakies oor die sinoniem *lamentoso* by *klaend* III is steurend vir verstaan: “Op klaende, treurende wyse; veral (*mus.*), *lamentoso* (*It.*)” (Combrink 1979: 56).

Volgens Snijman (1995a: 203) word kwalifikasies by sinonieme herhaal sodat die gebruiker nie die sinoniem op sy alfabetiese plek hoef na te slaan om die gebruiklikheid of bruikbaarheid daarvan te bepaal nie. Sonder kwalifikasies sou die gebruiker die afleiding kon maak dat wat as sinonieme aangegee word, met min of meer dieselfde waarde na willekeur gebruik kan word. 'n Goeie voorbeeld is *Hooglander* met die sinoniem *roksoldaat* (skerts.).

- ◆ “Verduidelikende of aanvullende inligting” word ten onregte deur *WAT VI* gerek tot “sistematiese uitbreiding van die gebruiker se woordeskat”. Ter illustrasie kan aangehaal word uit die definisie van *klapperboom*²: “Tropiese palm(soort) ... van groot ekonomiese belang in tropiese lande as gevolg v/d olie (klapperolie), kopra, voedsel (klapper) en drank (klappermelk) wat uit die vrug, die suikerbevattende sap ('n soort palmsap) wat uit die bloeias, en die vesel (klapperhaar) wat uit die omhulsel van die v/d. vrug verkry word”. Die inligting tussen ronde hakies is wel aanvullend, maar maak die definisie as 'n geheel moeiliker om te begryp (Combrink 1979: 57).

Volgens Snijman (1995a: 204) is die doel hier om woorde wat met mekaar verband hou, vir die gebruiker byeen te bring. Sulke woorde word dikwels gesoek, maar is moeilik om afsonderlik te vind. Gewoonlik word verwante woorde aangedui deur middel van verwysings, maar soms is daar bepaalde oorwegings om van hakies gebruik te maak al is dit ook enigsins steurend. 'n Beter voorbeeld van hierdie praktyk is *klaring* (bet. 2):

Proses waarby die beslag (bet. 7) na versuikering in 'n klaringskuip laat besink word om die bierdrif (bostel) v/d helder vloeistof (wort) te skei.

Die gebruiker word gehelp om die regte betekenisonderskeiding van *beslag* te vind. *Bierdraf* en *bostel* is albei opgeneem, maar nie met mekaar in verband gebring nie. *Wort* is nog nie opgeneem nie en daarom word, om die gebruiker te help, gepraat van “die helder vloeistof” met *wort* daarnaas. Dit kan dus kwalik beweer word dat die behandelingswyse “nie die definisie duideliker maak nie, maar moeiliker om as geheel te begryp”.

- ♦ Die presisering van die betekenis van 'n woord wat in 'n definisie gebruik word, kan nuttig wees. Die oormatige toepassing hiervan kompliseer die definisie en is in die meerderheid van gevalle onnodig, bv. onder *koeëlbui*: “Bui (bet. 2) koeëls (bet. I, i a en b)” (Combrink 1979: 57).

Snijman (1995a: 205) gee toe dat die verwysing na betekenisnommers hinderlik kan wees en dat 'n mens, as jy konsekwent wou wees, by haas elke woord in 'n definisie 'n betekenisverwysing sou kon plaas. In bepaalde gevalle is dit nuttig, en dien dit as hulp vir die gebruiker.

Snijman (1995a: 205) wys ook op die gebruik van hakies as uitvloeisel van die toepassing van die vervangingsbeginsel, nl. dat die definisie die betrokke woord in 'n gegewe sin moet kan vervang. Deur middel van dele tussen hakies word dikwels verskillende sintaktiese moontlikhede in kompakte vorm aangegee. Alhoewel so 'n kompakte stelwyse minder maklik mag lees, kan die aangeduide moontlikhede vir die gebruiker juis van belang wees.

Alhoewel Snijman in 'n redelike mate daarin slaag om die gekritiseerde praktyke te motiveer, bly die realiteit egter dat die genoemde praktyke veroorsaak dat die betekenisverklarings dikwels moeilik verstaanbaar is. Snijman se uiteensettings is beslis verhelderend vir begrip van die betekenisverklarings, maar betekenisverklarings wat verduidelikings vereis, kan nie as geslaag beskou word nie. Snijman erken in enkele gevalle dat die kritiek geregverdig is, maar klaarblyklik dra die kritiek nie vir hom genoeg gewig om van die gekritiseerde praktyke af te sien of wysigings aan te bring nie. Op verskeie punte van ernstige kritiek verkies Snijman om geen kommentaar te lewer nie.

3.2.3.2.2.3 Definiërende woorde nie opgeneem as lemmas nie

Combrink (1962a: 202) wys daarop dat 'n aantal woorde wat in Deel IV in definisies gebruik word, nie as lemmas opgeneem is nie. Daar is reeds onder 1.1.5 daarop gewys dat die lemmatisering van definiërende woorde 'n erkende leksikografiese beginsel is en dus ook bindend op die redaksie van die *WAT* is. Die oorsig is waarskynlik te wyte aan 'n gebrekkige interne verwysingstelsel tussen redaksielede.

3.2.3.2.2.4 Ontoereikende betekenisverklarings en feitefoute of hinderlikhede in betekenisverklarings

Bouman (1951: 55) noem heelparty feitefoute in definisies in Deel I. Die definisie van *argifoneem* toon 'n verwarring van feite deurdat 'n klank en 'n foneem aan mekaar gelyk gestel word. Die definisie van *bedonderd* is ontoereikend, selfs effens snaaks: “In 'n toestand verkerende soos aangegee deur die hoedanighede wat aan die grondwoord kleef.” Kritzinger (1956: 30) wys op enkele onnoukeurige en onvolledige definisies in Deel II.

In sy resensie van Deel VI noem Combrink (1979: 49) sonder om te motiveer enkele hinderlike praktyke wat in definisies voorkom, bv.

die hinderlike gebruik van wisselvorme in definisiesinne

die hinderlike onvermoë van lemmaopstellers om klaargekies te kry tussen enkelvoud en meervoud in definisiesinne

swak definisies van trefwoorde wat taalkundige vakterme is

die metodologies ongeoorloofde deurmekaarloop van leksikografiese definisietipes binne een sin.

3.2.3.2.2.5 Goeie betekenisverklarings

Teen die stortvloed van negatiewe kritiek in was daar enkele resensente wat op positiewe aspekte van die *WAT* se betekenisverklarings gewys het.

Die betekenisomskrywings in Deel III is volgens Kempen (1959: 6) helder en op die woord af en plek-plek selfs beter as dié van die *WNT*, bv. by *glip* en *gly*. Die

betekenisbeskrywing by *glip* is inderdaad bondig en duidelik soos uit die omskrywing onder betekenisonderskeiding I 1 blyk: Op 'n glibberige oppervlak of 'n oppervlak met min vastrapplek 'n oomblik effens gly.

Klaarblyklik het die kritiek nie daartoe gelei dat hierop deur die redaksie voortgebou is nie, want soos in 3.2.3.2.2.2 aangedui is, sluit Kempen hom in sy kritiek op Deel IV aan by die koor van protes teen die moeilik verstaanbare definisies in die *WAT*. Kempen (1961: 21) vra dat moeilike definisies in Deel IV soos by *hoes* vermy moet word.

Terblanche (1962: 46) is van mening dat die woordskrywings en die hantering van uitdrukkings in Deel IV by woorde soos *haas*, *haat*, *hand* en *hart* besonder goed is en die hoogste lof verdien. Die betekenisbeskrywing by die genoemde lemmas sou egter as ensiklopedies beskryf kan word en het 'n totaal ander karakter as dié by *glip* en *gly* wat deur Kempen (1959: 6) aangeprys word.

Hoe verwarrend die kritiek rondom betekenisbeskrywing op daardie stadium van die samestelling van die *WAT* was, blyk egter die duidelikste uit die kommentaar wat tydens die “revisie” van vier taalkundiges ontvang is en waarna reeds in 2.3 verwys is. Wat bv. die behandeling van die woord *hand* betref, is Kempen se mening: “*Hand* is briljant gedoen ... As 'n opvallende verdienste ... wil ek spesiaal noem die metode en rangskikking van uitdrukkings” (Schoonees s.j.: 41). Lynreg daarteenoor staan Boshoff se mening: “*Hand* is 'n goeie voorbeeld van hoe dit nie behoort te wees nie ...” (Schoonees s.j.: 40).

3.2.3.2.2.6 Lidwoordgebruik in betekenisverklarings

Labuschagne (1952: 170) wys op die inkonsekwente gebruik van die lidwoord, bepaald én onbepaald, aan die begin van betekenisverklarings. Betekenisverklarings begin soms sonder 'n lidwoord en soms met 'n onbepaalde óf bepaalde lidwoord. Die lidwoord is selde nodig, maar kan in sommige gevalle wel gebruik word (waar die lemma sonder 'n lidwoord voorkom --- WFB), soos by *Afrikanistiek*: “Die wetenskap ...” Volgens Combrink (1979: 49) is daar 'n hinderlike onvermoë van die lemmaopstellers om klaargekies te kry tussen *'n* en *die* in definisiesinne.

Dit word nie eksplisiet genoem nie, maar Labuschagne en Combrink verwys

klaarblyklik na die toepassing van die vervangingsbeginsel. In Hoofstuk 7 word die toepassing van die vervangingsbeginsel in die WAT metaleksikografies geëvalueer en word die stellings van Labuschagne en Combrink in berekening gebring.

3.2.3.2.2.7 Inkonsekwentheid t.o.v. verklaarde en onverklaarde samestellings

Labuschagne (1952: 170) wys op die inkonsekwente wyse waarop samestellings van 'n verklaring voorsien word of onverklaard opgeneem word. Volgens Labuschagne vereis sommige onverklaarde samestellings 'n verklaring terwyl daar in ander gevalle verklarings verskaf word by selfverklarende samestellings. Dit is ook vir Bouman (1951: 53) onduidelik op watter gronde sommige samestellings verklaar word en ander onverklaard opgeneem word.

Ook Terblanche (1956: 58) het kritiek teen ondeursigtige samestellings wat in Deel II onverklaard opgeneem is, bv. *dwarstrekker*, *eierdooier* en *eindbestemming*.

3.2.3.2.2.8 Gebruik van beledigende leksikale items in die metataal

Dit hinder Potgieter (1956: 38) dat rassistiese woorde wat in samestellings voorkom, as definiërende woorde gebruik word. Die definisie van *delwerskaffer* in Deel II lui: “Kaffer wat by 'n delwer in diens is; kaffer op 'n delwery”. Potgieter se kritiek het blykbaar ongemerk verbygegaan, aangesien *kaffer* ook in Deel V deel vorm van die metataal wanneer samestellings met *kaffer* as eerste lid verklaar word. Geen resensent sonder dit egter vir kritiek uit nie en die praktyk word in Deel VII voortgesit in die betekenisverklaring van *komerskaffer*.

Die praktyk om 'n samestelling in terme van sy dele te verklaar, is op meganiese wyse ook op samestellings met 'n rassisme as een van hul komponente toegepas. Dit het tot 'n hele rits onsensitiewe betekenisverklarings van samestellings met *kaffer* as eerste lid in Deel V gelei. Die simpleks *kaffer* is egter met 'n redelike mate van sensitiwiteit hanteer en daar word daarop gewys dat die aanstootlikheid van die woord ook ten opsigte van die samestellings daarmee geld: “... weens die ongunstige waarde wat dit veelal het, dikw., ook in samestellings, vervang deur *naturel* of tans by voorkeur, deur *Bantoe* ...” Ongelukkig word die “ongunstige waarde” van *kaffer* in die WAT-definisies geïgnoreer en word dit nie in betekenisverklarings deur *Bantoe* vervang nie, en word daar ook nie per etiket op die ongunstige waarde daarvan gewys nie.

3.2.3.2.2.9 Betekenisonderskeidings

3.2.3.2.2.9.1 Rangskikking van betekenisonderskeidings

De Villiers (1952: 3) merk aan dat die WAT nie die oudste betekenisnosie eerste plaas nie, maar wel die algemeenste of gebruiklikste. Dié metode is volgens hom in baie opsigte meer wetenskaplik as die historiese rangskikking, want die sogenaamde “oudste” betekenis is meestal slegs dié wat toevallig bewaar is van die baie skakerings wat die woord vroeër gehad het.

Deur 'n betekenisordening volgens gebruiksfrekwensie te volg, het die WAT hom tipologies geposisioneer as 'n omvattende woordeboek saamgestel volgens sinchroniese beginsels. Sodoende het hy hom onderskei van die twee mees bekende omvattende woordeboeke, nl. die *Woordenboek der Nederlandsche Taal* en *The Oxford English Dictionary*, wat saamgestel is volgens historiese beginsels en wat veral daardeur gekenmerk word dat die “oudste” betekenisonderskeiding eerste geplaas is. Verder word daar deurlopend etimologieë gegee en word die voorbeeldmateriaal chronologies georden.

3.2.3.2.2.9.2 Ontbrekende betekenisonderskeidings

In Deel II is daar verskeie voorbeelde van betekenisonderskeidings van bekende woorde wat ontbreek, bv. by *deelyds* ontbreek die betekenis van “deelydse studente” en by *duik* ontbreek die betekenis van “met 'n sprong deur die lug vang” soos dit as rugbyterm gebruik word (Terblanche 1956: 55). Schoonees (1957: 125) toon aan dat die onderskeidings in die meeste gevalle wel aanwesig is, maar nie deur Terblanche raakgesien is nie.

3.2.3.2.2.10 Nederlandsheid van definisies

Terblanche (1956: 56) wys daarop dat daar in Deel II voorbeelde is van woordskrywings wat letterlik ooreenstem met inskrywings in die WNT. Kempen (1959: 7) waarsku teen 'n sekere “Nederlandsheid” soos in die definisie van *gladdigheid* waar die woord *gladdig* (i.p.v. *gladderig* --- WFB) gebruik word.

As hierby gereken word dat daar in die eerste drie dele heelwat Nederlandse woorde opgeneem is wat nie deel van die Afrikaanse woordeskat was of geword het nie, en dat daar van vertaalde aanhalings uit Nederlandse bronne gebruik gemaak is, kan daar inderdaad van 'n “Nederlandsheid” gepraat word.

3.2.3.2.2.11 Sinonimie

In Deel II is daar heelwat aanvaarde en gebruiklike sinonieme wat nie vermeld word nie, bv. *swernootjie* en *telefoonbeentjie* by *elmboogbeentjie*; *koppig* by *eiewys* en *bekaf* by *druipstert*. Ook in Deel III is daar sulke weglatings: by *gekondenseerde melk* ontbreek *kondensmelk*, by *geregsdienaar* ontbreek *poliesman* om maar enkeles te noem (Terblanche 1956: 58 en 1959: 37).

3.2.3.2.2.12 Homonimie

Homonimiteit word dikwels misgekyk deurdat wat as betekenisonderskeidings van 'n woord aangebied word, eintlik aparte lemmatisering as homoniem vereis. So word by *aannael* twee betekenisonderskeidings aangebied, nl. “planke aannael” en “verder nael, hardloop” terwyl daar eintlik van twee homonimiese lemmas sprake is (De Villiers 1952: 3).

3.2.3.2.2.13 Etimologie

Die resensente het deurgaans sterk aangedring op die aangawe van etimologiese gegewens. Vir die eerste vyf dele van die WAT is daar wel 'n herkomsaanduiding by vreemde woorde gegee. Vanaf die sesde deel is daar probeer om gedeeltelik gehoor te gee aan die versoeke vir meer etimologiese inligting deur etimologie te verskaf by inheemse Afrikaanse woorde sowel as by leenwoorde en leenvertalings. Nóg die resensente nóg die redaksie het egter die aangawe of nie-aangawe van etimologiese inligting gekoppel aan die tipologiese eise wat geld ten opsigte van die WAT, wat verstaanbaar is in die lig van die gebrek aan 'n duidelik afgebakende woordeboektipologie in dié tyd.

Volgens Labuschagne (1952: 167) is dit 'n linguisties-leksikaltiese eis van 'n woordeboek dat etimologiese gegewens verskaf word waar moontlik en nodig aangesien dit bydra tot verheldering van die leksikaltiese-semantiese verstaanbaarheid.

Hy bepleit derhalwe die aanwending van etimologiese inligting waar dit moontlik is en waar dit, volgens die oordeel van die redaksie, kan bydra tot verstaanbaarheid en bruikbaarheidswaarde.

Bouman (1951: 53) respekteer die besluit van die redaksie om geen etimologiese verklarings van eg-Afrikaanse woorde in Deel I te gee nie, maar slegs 'n herkomsaanduiding by vreemde woorde. Dit sou neerkom op 'n grootskaalse herhaling van inligting in Nederlandse woordeboeke. Met S.P.E. Boshoff se *Etimologiese Woordeboek* as leidraad kon die “herkoms van ou woorde, wat in Nederlands òf ontbreek òf besonder skaars is” tog aangedui word. Hy wys daarop hoe die redaksie egter soms verlei is om etimologiese inligting in die voorbeeldmateriaal, soos onder *Afrikaner*¹, in te sluit. Bouman (1951: 81) stel 'n breedvoerige etimologiese woordeboek van eg Afrikaanse woorde in die vooruitsig om in die behoefte aan etimologiese verklarings te voorsien.

Sestien jaar na Bouman se voorstel het daar wel in 1967 “'n breedvoerige etimologiese woordeboek”, alhoewel nie uitsluitlik van eg Afrikaanse woorde nie, deur Boshoff en Nienaber verskyn. Soos hieronder aangedui word, het die WAT vanweë herhaalde versoeke begin om al hoe meer, alhoewel op selektiewe wyse, etimologiese gegewens te gee. Uiteindelik is daar besluit om 'n nog meer “uitvoerige” etimologiese woordeboek as dié van Boshoff en Nienaber saam te stel met 2003 as publikasiedatum. Die projek is met die medewerking van buite-outeurs en met Nederlandse fondse aangepak ten einde nie die werk aan die WAT te vertraag nie.

Terblanche (1956: 54) voer in sy resensie van Deel II aan dat taalkundiges etimologiese verklarings verkies en dat dit tog nie “veel ruimte en te veel arbeid (kan) verg nie!” In 'n woordeboek van die WAT se omvang is die woorde se etimologiese oorsprong onmisbaar vir 'n behoorlike begrip van hul teenswoordige betekenis. Schoonees (1957: 125) antwoord hierop dat hoe belangrik die etimologie ook al is, dit “voorasnog” buite die opdrag van die WAT val. Ten opsigte van Terblanche se opmerking dat etimologiese verklarings nie “te veel arbeid (kan) verg nie”, kan net daarop gewys word dat dit juis prof. Smith se tydrowende etimologiese navorsing was wat grootliks daartoe bygedra het dat niks tydens sy redakteurskap van meer as twintig jaar gepubliseer is nie (vgl. Gericke 1991).

Deel III is steeds sonder etimologieë terwyl 'n etimologiese aanduiding meer lig werp op die betekenis van 'n woord as die uitgebreidste omskrywing (Terblanche 1959: 37). Volgens Kempen (1959: 6) is dit begryplik dat die Beheerraad besluit het om 'n woordeboek sonder etimologieë te laat saamstel. In Deel I alleen is daar by die 900 woorde waarvan die etimologie nie sonder meer duidelik of bekend is nie. Implisiet beteken dit dat die werk aan die woordeboek voortgesit moet word na voltooiing tot by Z. Op inkonsekwente wyse word egter in Deel III wel by sommige woorde, bv. woorde uit die Afrikatale en Engels, etimologiese inligting verskaf. Kempen se verwysing na die inkonsekwente aangawe van etimologiese inligting is streng gesproke nie korrek nie. Alhoewel dit nie in die voortekste van Deel I tot V uiteengesit is nie, is etimologiese inligting wel deurlopend gegee in die vorm van 'n herkomsaanduiding by leenwoorde en leenwoordgroepe. Bouman (1951: 53) en Eksteen (1968: 58) maak spesifiek melding van die herkomsaanduiding in die WAT. Omdat daar in Deel III, wat die letter G bevat, 'n groot persentasie leksikale items uit die Afrikatale opgeneem is, was dit waarskynlik net meer opvallend.

Die gebruiker behoort 'n bepaalde inligtingstipe altyd op een bepaalde plek in 'n artikel te vind. In Deel IV wissel etimologie se plek van aangawe egter nagenoeg van lemma tot lemma. Dit ten spyte, bevat dié deel meer etimologiese besonderhede as enige van die ander dele (Combrink 1962a: 215). Daar is heelwat materiaal vir navorsingswerk oor die etimologie in Deel IV. Die geskiedenis van sommige woorde kan byna afgelees word uit die variante wat aangegee word, soos bv. by *hasie-abdoel*. Die materiaal groei sodanig dat as die redaksie eers deur die alfabet is, etimologieë in die herdrukke bygewerk kan word (Kempen 1961: 21).

Ook die herkoms van woorde word in Deel V gegee, meestal deur die taal van oorsprong aan te dui, waardeur die gebruiker onder die besef kom van hoe wyd en verbreed Afrikaans al woorde aan ander tale ontleen het (Eksteen 1968: 58).

Vanaf Deel VI is gedeeltelik voldoen aan die versoek vir die aangawe van etimologiese inligting. Nadat in vroeër dele slegs die herkomstaal by leenwoorde en leenwoordgroepe aangedui is, word daar vanaf Deel VI op 'n selektiewe skaal etimologiese aanduidings gegee. Etimologie word in beginsel gegee by inheemse Afrikaanse woorde sowel as by leenwoorde en leenvertalings.

Odendal (1979: 26) spreek sy waardering daarvoor uit dat daar sporadies ook reeds 'n etimologie in Deel VI verskyn.

3.2.3.2.2.14 Wisselvormhantering

Boshoff (1956) wys op die inkonsekwente hantering van wisselvorme in Deel II na aanleiding van die voorbeeld van *fieterjasies* waar van die minder gebruiklike wisselvorme soos *fatterjasies* soos gelykwaardige vorme hanteer is.

Die WAT se stelsel van wisselvormhantering word inderdaad nie konsekwent in Deel II toegepas nie. By *fieterjasies* word geen aanduiding gegee van die gebruiklikheid van enigeen van die twintig wisselvorme wat na die aanloop “Die volgende vorme kom ook voor:” gelys word nie. Waar die wisselvorme gelemmatiseer is, word soms 'n aanduiding van die gebruiklikheid gegee en soms nie. By *fiesterjasies* verskyn die volgende: “Minder gewone wisselvorm van *fieterjasies*”, terwyl daar by die ewe ongebruiklike *fatterjasies* slegs die verwysing verskyn: “Sien FIETERJASIES”. Dieselfde inkonsekwenheid kom o.a. by die minder gebruiklike wisselvorme van *fietskerneels* voor. By *fietskerneels* word eksplisiet aangedui dat die wisselvorme minder gebruiklik is: “Soms ook **fietskorneels**, **fietkerneels**.” Op hul afabetiese plekke word egter slegs *fietkerneels* as minder gebruiklik aangedui: “(nie alg.) Minder gebruiklike wisselvorm van *fietskerneels*.”

Soos dit uit veral die hantering van *fietskerneels* en sy wisselvorme blyk, bestaan daar wel 'n werkbare stelsel van wisselvormhantering, maar word dit nie konsekwent toegepas nie.

3.2.3.2.3 Etikettering

3.2.3.2.3.1 Geselstaal

De Villiers (1951: 3) wys daarop dat heelwat voorbeelde van geselstaal soos *afpiekel* in Deel I ongeëtiketteer opgeneem is.

3.2.3.2.3.2 Sleng

Weens die gebrek aan 'n goeie term vir die soort taalgebruik wat in Engels as “slang” bekend staan, het die redaksie moeite om die betrokke taalgebruik te etiketteer. Dit is

nie bevredigend dat *biesiebeen* (“fiets”) as gewestelik gemerk word, *blikperd* (“fiets”) as skertsend, *aankap* (“vry”) as figuurlik en *babalaas* ongemerk opgeneem word nie (De Villiers 1951: 3).

3.2.3.2.3.3 Streektaal

Volgens De Villiers (1951: 3) is heelwat voorbeelde van streektaal soos *breekslaan* en *appelgaaierig* in Deel I ongeëtiketteer opgeneem.

3.2.3.2.3.4 Anglisismes

Die woordeboek volg oor die algemeen die regte beleid ten opsigte van Anglisismes deurdat bekendes soos *afhê* (“vry wees”) en *angstig* (“gretig”) as sodanig geëtiketteer word. Ander wat slegs deur skoolgrammatikas onder verdenking gebring is soos *bloukous*, *in dieselfde bootjie wees* en *goed by wees* word in Deel I ongeëtiketteer as gewone Afrikaans aangegee (De Villiers 1952: 5).

Terblanche (1956: 56) is van mening dat die gebruik van die etikette (*E.*), (*<E.*), (*angl.*) en (*ingeburgerde angl.*) in Deel II verwarrend is aangesien die gebruiker nie seker is wat toelaatbaar is en wat nie. Aangaande die opname van *flat* merk Terblanche op: “Waarom word *flat* opgeneem as daar 'n (*E.*) daarna pryk? Of wil die woordeboek hom toelaat?” Oor die opname van *deursit* en die aanduiding daarvan as *ingeburgerde anglisisme* merk hy op: “Dat *deursit* op die telefoon 'n ingeburgerde anglisisme is, sal baie bewuste en onderlegde Afrikaners skok.” Hierop antwoord Schoonees (1957: 124), heeltemal tereg, dat Terblanche nie beskrywing van die woordeboek verwag nie, maar voorskrywing. Die *WAT* openbaar soms 'n verrassende progressiwiteit ten opsigte van die weerspieëling van Engelse leenwoorde in die omgangstaal in die lig daarvan dat *flirt* in Deel II opgeneem is, maar *lover* nie in Deel IX nie!

Ten opsigte van Deel IV hou Terblanche (1962: 45) by sy standpunt van vroeër. Hy vra naamlik dat indien 'n Anglisisme of ander –isme opgeneem word, moet die woordeboek duidelik sê of hy dit as toelaatbaar beskou en daarby moet ook die hele agtergrond en geskiedenis gegee word. Hier kan maar net weer op die deskriptiewe aard van 'n omvattende woordeboek gewys word.

3.2.3.2.4 Grammatiese inligting

3.2.3.2.4.1 Sintaktiese inligting

3.2.3.2.4.1.1 Woordsoortaanduiding

De Villiers (1952: 2) wys daarop dat daar soms in Deel I verkeerdelik genormaliseer word (“leksikologiese skeppings” gemaak word). Na analogie van talle woorde soos *bebos* en *bemors* wat werkwoordelik asook byvoeglik voorkom, word b.nwe. soos *bebout(e)* en *bemuur(de)* verkeerdelik as werkwoorde aangedui, terwyl die voorbeeldsinne slegs die byvoeglike funksie illustreer. Daarenteen word woorde soos *behoring* en *bewoud* tereg as b.nw. aangedui.

3.2.3.2.4.1.2 Selfstandige gebruik van die werkwoord

Te min aandag word aan die selfstandige gebruik van die werkwoord gegee en die keuse daartussen en die afgeleide s.nw., bv. Hy help hulle met die *grimeer/grimering* van die akteurs (Kempen 1959: 7).

3.2.3.2.4.1.3 Aanduiding van oorganklikheid/onoorganklikheid

De Villiers (1952: 4) wys op die inkonsekwentheid daarvan om in die geval van *brand* die transitiewe en intransitiewe funksie te onderskei, maar nie in die geval van ander werkwoorde soos *breek* en *buig* nie.

3.2.3.2.4.1.4 Foutiewe sintaktiese inligting

In Deel IV word foutiewelik per etiket by die lemma *hoef* aangedui dat dit slegs met 'n ontkenning gebruik word (Combrink 1962a: 204).

3.2.3.2.4.1.5 Voorbeeldmateriaal

Wat voorbeeldmateriaal in die eerste ses dele van die WAT betref, blyk dit 'n geval van te veel te laat te wees. Terwyl daar by die eerste twee dele 'n duidelike tekort aan voorbeeldmateriaal te bespeur is, het dit geleidelik meer geword totdat resensente met die verskyning van Deel VI beswaar gemaak het teen die oordad aan voorbeeldsinne. Die kritiek teen die aard van die voorbeeldsinne het egter ongeag van die tekort of oordad dieselfde gebly, nl.: die sitate lewer geen bydrae tot betekenisverheldering

nie; sitate mag nie 'n betekenisverklaring verder probeer toelig nie; vertaalde voorbeeldsinne is waardeloos; sitate sonder volledige bronvermelding is nutteloos, en daar word uit 'n beperkte groep skrywers aangehaal waarvan sommige relatief onbekend is. Die kritiek het egter nie heeltemal op dowe ore geval nie.

Bouman (1951: 81) toon aan dat daar heelparty feitefoute of aanvegbare stellings in sitate in Deel I voorkom en is van mening dat sulke sitate weggelaat moet word. Kempen (1951: 2) voorsien dat in die volgende dele by elke lemma illustrerende voorbeeldsinne gegee sal word.

Terblanche (1956: 58) wys op nuttelose sitate in Deel II wat geen bydrae tot betekenisverheldering lewer nie. By *datumstempel* verskyn bv. die volgende voorbeeldsin: *Die datumstempel het gebreek*. Verskeie van die “belaglike aanhalings” verskyn met die naam P.C. Schoonees daaragter wat dit “moeilik (maak) om 'n glimlag te bedwing ...” Hy wys ook op die waardeloosheid van verskeie vertaalde voorbeeldsinne. Schoonees (1957: 125-126) antwoord hierop dat die voorbeeldsinnetjies “in beginsel ten doel het om gebruikaspekte van 'n woord toe te lig, soos voorsetsels wat daarmee saamgaan, werkwoorde wat met 'n selfstandige naamwoord voorkom, en omgekeerd, en verder om 'n gebruik te staaf met aanhalings uit Afrikaanse skrywers”. Die vertaalde aanhalings, veral op deskundige gebied, wil nie die gebruik van die woord in Afrikaans illustreer nie, maar gesaghebbende saaklike toeligting verskaf.

Dit help die gebruiker weinig dat slegs die skrywer na 'n aanhaling in Deel II vermeld word, aangesien dit steeds 'n onbegonne taak is om die bron op te spoor. Daar moet, desnoods in 'n verkorte vorm, melding gemaak word van die spesifieke bron. Te veel ruimte word in beslag geneem deur voorbeeldsinne wat ontbeer kan word (Boshoff 1956). Sitate is dikwels tydgebonde en sal mettertyd betekenisloos raak namate die persone wat daarin genoem word, vergete raak. Daar word uit 'n hoogs beperkte aantal bronne en skrywers aangehaal wat onder andere 'n skewe beeld van die omvang van die Afrikaanse letterkunde gee (Potgieter 1956: 38).

Kritzinger (1956: 31-32) wys op niksseggende sitate wat waardeloos is omdat die verband soms ontbreek. As 'n aanhaling nie tot groter helderheid bydra nie, moet hy weggelaat word. Schoonees (1956: 111) reageer hierop deur te beweer dat aanhalings

in talryke gevalle aanvullende inligting gee of die gebruik van 'n woord demonstreer. In baie gevalle is hulle enigste funksie om aan te toon dat die woord in gebruik is en derhalwe is dit moontlik dat 'n paar “niksseggende” sitate opgeneem is.

Terblanche (1959: 37) herhaal in sy kritiek op Deel III sy standpunt dat 'n aanhaling in 'n bepaalde behoefte moet voorsien en nie 'n verklaring verder mag probeer toelig nie. Sinlose voorbeeldsinne soos “Die kind ly aan galbulte” by *galbult* kom steeds voor, sowel as vertaalde aanhalings. Hy vra ook vir volledige bronvermelding in plaas van slegs die vermelding van die skrywer by sitate. Kempen (1959: 6) rig 'n soortgelyke versoek en wys ook op die beperkte aantal skrywers uit wie se werk aangehaal word.

Kempen (1959: 7) waarsku teen vertaalde aanhalings in Deel III uit nie-Afrikaanse en veral Nederlandse bronne, aangesien die feite wat daarin vermeld word, soms nie op Suid-Afrikaanse toestande van toepassing is nie en tot verwarring kan lei.

Combrink (1962a: 207-211) toon met statistiek uit Deel IV aan dat die *WAT* nie sy potensiële aanhalingsbronne goed genoeg benut nie. Te min aanhalings uit die werk van skrywers wat na 1935 gedebuteer het, kom voor. Nuusblaaie buite die Wes-Kaap is afgeskeep en daar word uit 'n beperkte aantal taalkundiges se werk aangehaal.

Die onideale bronaangawe in Deel IV maak dit moeilik om aanhalings te kontroleer. Van die sitate is ook nie geskik as voorbeeldsinne nie, veral omdat die sitate vertaal is en omdat dit metaforiese taalgebruik bevat (Combrink 1962: 47). Ten opsigte van die vertaalde aanhalings antwoord Schoonees (1962: 78) dat selfs die *WNT* uit Latyn vertaal. Die *WAT* beperk sulke aanhalings tot menings van internasionale gesaghebbendes wie se uitsprake besonder verhelderend is.

Ten opsigte van Deel IV herhaal Terblanche (1962: 45) sy kritiek op Deel II en III dat 'n aanhaling nie 'n verklaring verder mag probeer toelig nie en dat daar niksseggende voorbeeldsinne is wat weggelaat kan word. Bronne behoort volledig vermeld te word by aanhalings en vertaalde aanhalings skep verwarring. Minder bekende skrywers word baie aangehaal terwyl sommige bekendes selde of glad nie voorkom nie.

'n Groot verbetering in Deel IV is dat daar veel meer voorbeeldmateriaal by uitdrukkinge as in vorige dele verskyn. Daar word ook heelwat meer sitate uit die

vroeë gebruik van woorde gegee. Dit is jammer dat die bron en die bladsy steeds nie by aanhalings verstrek word nie (Kempen 1961: 21).

Bronne word op inkonsekwente wyse by aanhalings vermeld deurdat die datum soms verstrek word en soms nie. Beide vorme van identifikasie is vir wetenskaplike doeleindes meestal vrywel waardeloos. Noukeuriger vermelding van vindplase sal verwelkom word (Nienaber 1969: 184).

In Deel VI word daar voldoen aan die versoek vir volledige bronvermelding na elke sitaat, soms met 'n verkorte titel. In die agtertekste word 'n lys van die bronne ingesluit waaruit in Deel VI aangehaal is en word ook die volledige titel en plek van publikasie vermeld.

Daar is 'n oormaat van voorbeeldsinne in Deel VI, wat desondanks dikwels te kort skiet (Combrink 1979: 50). Volgens Snijman (1995: 211) versterk Combrink se kritiek die *WAT* in sy voorneme van strengere keuring van voorbeeldmateriaal met die oog op die bespoediging van die werk.

Eksteen (1977a) verwelkom die volledige bronvermeldings in Deel VI, maar wys daarop dat dit nie nodig is om elke gebruik van 'n woord uit 'n bron te probeer staaf nie.

Odendal (1979: 26) beskou die volledige bronvermelding by sitate in Deel VI as 'n wins aangesien sitate nou kontroleerbaar is en vasgestel kan word uit watter tydperk 'n aanhaling kom. Ook die stylaard van die bron kan vasgestel word. Die sintaktiese verbindings van lemmas word met groot volledigheid deur poëme (lees: kollokasies -- - WFB) gegee, bv. by *koffie* I 1 a. Hy verwelkom die feit dat tegniese terme in Deel VI soms deur 'n sitaat gevolg word. Dit toon minstens dat so 'n term in gebruik is, al sou hy desondanks 'n papierkind bly. Volgens Odendal (1979: 30) blyk die ensiklopediese inslag van die *WAT* ook uit die keuse van sitate. Die sitate by bv. *koek* hou nie verband met die gebruik van die woord nie, maar het suiwer betrekking op die *saak* "koek", en het meer die aard van resepte en instruksies vir die bak van koek.

Waar die *WAT* aanvanklik 'n gebrek aan behoorlike sitate gehad het, ontstaan die indruk dat hy by die samestelling van Deel VI nie weet hoe om die baie sitate tot sy beskikking te hanteer nie (Odendal 1979: 36). Hy het die volgende besware teen die

sitaataanwending in Deel VI:

daar is soms domweg net te veel sitate, bv. by *klein-klein*, *koffie* I 1 a, *kolonie*¹ 1 a en c en *koes-koes*;

die sitate gee soms 'n eienaardige beeld van die woordgebruik deurdat almal of die meeste afkomstig is van een skrywer of uit een bron;

die sitaat is soms heeltemal niksseggend of onbegryplik buite die verband;

sitate is blote herhaling van mekaar of van die definisie.

3.2.3.2.4.2 Morfologiese inligting

3.2.3.2.4.2.1 Aanduiding van die meervoud

Bouman (1951: 81) wys daarop dat by *bees* nie aangedui is dat die enkelvoudvorm gewestelik ook in meervoudige en kollektiewe verband gebruik word nie.

Boshoff (1956) beskou dit as 'n groot verbetering dat die meervoud van selfstandige naamwoorde konsekwent in Deel II aangedui word, samestellings uitgesluit.

Dit is baie waardevol dat in Deel III aangedui word in watter betekenisonderskeidings 'n selfstandige naamwoord 'n meervoud het soos by *glas*, maar die praktyk moet konsekwent toegepas word sodat dit nie by woorde soos *geld* ontbreek nie (Kempen 1959: 6).

3.2.3.2.4.2.2 Aanduiding van die verkleinwoord

Die verkleinwoord word nie dikwels genoeg aangegee nie. Soms kom dit wel in die voorbeeldsinne voor, maar word nie formeel aangegee saam met die meervoud nie. Die “dubbele” verkleining is nie in een van die verskene dele van die WAT aangedui nie, bv. *boordjietie*, *dassietjie* en *geitjietjie*. Dit word ook nie onder die lemma *diminutief* vermeld nie (Kempen 1959: 6).

In Deel IV word die verkleinwoord meer konsekwent aangedui (Kempen 1961: 21).

3.2.3.2.5 Uitspraakleiding

Resensente is van mening dat die klem by baie meer lemmas in Deel I aangedui behoort te word, veral gesien die groot persentasie vreemde woorde wat daarin voorkom. Daar word ook gevoel dat in dié gevalle in later dele wat die uitspraak wel aangegee word, dit deur middel van fonetiese transkripsie moet wees en nie deur ortografiese herskrywing nie.

Labuschagne (1952: 159) stel dit as 'n beginsel dat 'n leksikale item “taalkundig-leksikalies benader en verklaar (moet) word, indien enigsins moontlik na sy herkoms, vorm en betekenis”. Dit bring mee dat die item wat sy uitwendige gebruiksvorm, sy uitspraak en beklemtoning betref, “so suiwer en volledig moontlik deur die spelling en/of 'n bykomende tekenstelsel weergegee (moet) word”. Gesien die wye opname in die *WAT* van soveel woorde en terme wat nuut, betreklik onbekend, van vreemde herkoms is of 'n baie beperkte gebruikskring of gebruiksfrekwensie het, is dit noodsaaklik dat “die woordbeeld met aksent, waar moontlik, by elke woord, aangegee word”. Die beginsel in die *Toeligting* gestel dat aksent aangedui word waar twyfel kan bestaan, word volgens Labuschagne nie konsekwent toegepas nie. Die afwesigheid van deurlopende uitspraakleiding, veral klemaanduiding, is derhalwe 'n groot leemte in die *WAT*.

Bouman (1951: 53) is van mening dat die aksent by baie meer woorde in Deel I aangedui moes wees. Afrikaanse gebruikers sal in baie gevalle steeds onseker wees hoe om vreemde woorde te aksentueer en nie-Afrikaanse gebruikers sal hulle by tipiese Afrikaanse woorde misgis. De Villiers (1951: 4) is ook van mening dat die klem by meer gevalle aangedui moet word.

Aan die versoek vir beter uitspraakleiding is in Deel II ten dele voldoen deurdat die hoofklem by alle lemmas aangedui word. Volgens Schoonees (1958: 100) is dit gedoen omdat die hoofklem by baie woorde onseker is en daar aanmerklike verskille onder deskundiges oor die uitspraak van tegniese woorde voorkom.

Terblanche (1956: 58) het waardering vir die aanduiding van klem by alle lemmas in Deel II, en ook vir die feit dat aangedui word waar meer as een beklemtoning

moontlik is en dat verdere toeligting gegee word waar uitspraakprobleme kan voorkom, bv. *dee-poo* by die lemma *depot*.

Daar is soms 'n verskil tussen die aksentplasing in Deel II van die *WAT* en dié van die *Uitspraakwoordeboek* van Le Roux en Pienaar en dit kan 'n interessante studieonderwerp vir studente en taaldosente word (Boshoff 1956).

Die uitspraak word by ongeveer 200 lemmas in Deel IV aangedui alhoewel dit nie deel van sy opdrag is nie. Daar word van ortografiese herskrywing gebruik gemaak wat nie altyd reg kan laat geskied aan die uitspraak nie en dit is gewens dat die uitspraak foneties aangedui word (Combrink 1962a: 214). In antwoord op 'n soortgelyke beswaar van Combrink (1962: 46) reageer Schoonees (1962: 78) deur te sê dat die ortografiese herskrywing bedoel is vir gebruikers wat nie vertrouwd is met die internasionale fonetiese sisteem nie. Al het dit tekortkominge, is dit tog van groot praktiese waarde. Schoonees (1958a) het egter na aanleiding van kritiek, voor die verskyning van Deel IV aan dr. M. de Villiers gevra om die deurlopende aangawe van fonetiese uitspraakaanduiding in die volgende dele te ondersoek. De Villiers se bevinding was teen sodanige aangawe.

Aan die versoek vir die fonetiese aanduiding van uitspraak is in Deel VI voldoen by die gevalle waar uitspraak wel aangedui word, en 'n lys van fonetiese tekens word in die *Toeligting* voorsien. Volgens 'n mededeling in die *Inleiding* word dit gedoen om die uitspraak op 'n meer konsekwente en bevredigende wyse aan te dui.

Odendal (1979: 26) spreek waardering daarvoor uit dat uitspraak in Deel VI in besondere gevalle aangegee word, en wel deur middel van die fonetiese alfabet.

3.2.3.2.6 Spelling

Ten opsigte van spelling wys resensente veral op sekere inkonsekwenthede en op die feit dat daar soms 'n botsing bestaan tussen die spelwyse in die *WAT* en dié wat deur die Taalkommissie voorgestaan word. Vanaf Deel I tot Deel VI het daar weinig verander aan die situasie wat tot heelwat frustrasie onder kritici en gebruikers aanleiding gegee het.

Labuschagne (1952: 161) wys op 'n inkonsekwentheid ten opsigte van

hooflettergebruik in Deel I. Samestellings met 'n eienaam as bepaler word soms met 'n hoofletter en soms met 'n kleinletter gespel, bv. *bunsenbrander* maar *Burtonbrood*. Hy wys ook op 'n inkonsekwentheid by afleidings waar *Afrikanis* met 'n hoofletter maar *afrikanisme* met 'n kleinletter gespel word.

Labuschagne het ook kritiek op die opnamebeleid ten opsigte van woorde met die uitgang *-ied/-ide* en *-ien/-ine* soos uiteengesit in die *Inleiding*: “Vreemde selfstandige naamwoorde met uitgang *-ide* en *-ine* word alleen met hierdie uitgang opgeneem omdat die redaksie ernstige besware het teen *-ied* en *-ien* wat nie alleen tot verwarring kan lei nie, maar ook taalverwilderings in die hand werk.” Labuschagne wys daarop dat die vorme op *-ied* en *-ien* wel gebruik word, soos in *sianied* en *aspirien*, en dat hulle derhalwe nie kunsmatig geweer mag word nie, maar as wisselvorme opgeneem behoort te word.

Ten opsigte van die inkonsekwentheid van die hooflettergebruik in Deel I antwoord Schoonees (1952: 289) dat die Taalkommissie se beleid gevolg is, maar toe die eerste deel van die woordeboek saamgestel is, was die beleid nog nie gefinaliseer nie. Derhalwe het sekere inkonsekwentheid ingesluip. Hoewel die Taalkommissie besluit het om ook die vorme met *-ied* en *-ien* te aanvaar, het die Redaksie “na raadpleging met die redaksie van WNT tot die gevolgtrekking gekom dat hierdie anglisties-germanistiese skryfwyse nie in belang van ons taalontwikkeling is nie”.

Dieselfde inkonsekwentheid ten opsigte hooflettergebruik as in Deel I kom in Deel II voor, bv. *Fröbelmetode* teenoor *fröbelspel*. Soms is daar ook 'n botsing tussen die spelwyse in die WAT en dié van die Taalkommissie (Terblanche 1956: 59). Boshoff (1956) spreek sy teleurstelling uit dat die wisselspelvorme *-ied* en *-ien* steeds nie in Deel II erken word nie en slegs erkenning gegee word aan die uitgang *-ide* en *-ine*.

Botsings tussen die spelwyse van die WAT en dié van die Taalkommissie kom t.o.v. hoofletters voor deurdat die Taalkommissie Gallisisme, Germanisme en Gresisme skryf terwyl die WAT dit met kleinletters skryf (Terblanche 1959: 37).

Ook in Deel IV kom botsings tussen die spelwyse van die WAT en dié van die Taalkommissie voor, soos *hibiscusblom* wat as *hibiskus* in die AWS verskyn (Terblanche 1962: 46).

3.2.3.2.7 Eie afkortings

Die gebruik van eie afkortings (in Deel III --- WFB) soos *w.* in plaas van *ww.* skep verwarring en laat nie die indruk “dat die woordeboek anders is nie, maar dat hy verkeerd is” (Kempen 1959: 7).

Kempen se geldige kritiek ten opsigte van die verwarring wat deur die *WAT* se eie afkortings geskep word, het nie enige impak op die samestelling van Deel IV gehad nie. In sy resensie van Deel IV van die *WAT* word volgens Terblanche (1962: 46) afkortings gebruik wat verwarring skep omdat dit nie klop met die toelaatbare afkortings nie.

3.2.3.2.8 Geografiese aanduiding

Boshoff (1956) het lof daarvoor dat gehoor gegee is aan 'n versoek van hom en dat by streektaalvorme in Deel II aangeteken word waar hulle aangetref is.

3.2.3.2.9 Illustrasies

Kritici sien illustrasies oor die algemeen as deel van saakbeskrywing en as sodanig kenmerkend van 'n ensiklopedie. Snijman verdedig die *WAT* se gebruik van illustrasies onder andere deur daarop te wys dat ons kennis van dit waarna 'n woord verwys, ook berus op visuele waarneming en dat illustrasies derhalwe in 'n woordeboek van waarde is.

De Villiers (1951: 3) wil sien dat illustrasies beperk word tot tegniese dinge, soos die onderdele van masjinerie.

Illustrasies is volgens Labuschagne (1952: 159) 'n onontbeerlike deel van die saakinligting in vakwoordeboeke, maar kan ook in 'n woordeboek soos die *WAT* by die verklaring van vakterme gebruik word mits dit bydra tot verheldering van die verklaring vir algemene verstaanbaarheid en mits dit die woord vakkundig tipeer en plaas sodat die vakkundige bronne verder daaroor geraadpleeg kan word.

In sy resensie van Deel IV spreek Combrink (1962: 46) hom teen illustrasies uit, aangesien dit kenmerkend van 'n groot algemene ensiklopedie is (“waarin sake, en, nie noodsaaklik nie, ook woorde, uitvoerig uiteengesit word, en waarin illustrasies,

sketse en plate dien ter verduideliking en versiering”). In 'n lesing op 23 Mei 1962 voor die Afrikaanse Studiekring, Universiteit van Stellenbosch reageer Snijman op hierdie en ander kritiek waarin illustrasies as deel van saakbeskrywing en as kenmerkend van 'n ensiklopedie beskou word. Die lesing is in 1995 vir die eerste keer gepubliseer. Snijman (1995c: 165-167) voer aan dat as ons by die visuele waarneming van 'n saak ook 'n taalelement voeg, nl. die woord wat daarna verwys, ons die bepaalde woord daarna kan toepas op 'n soortgelyke waarneming. Uit die waarneming het ons dan 'n woord gewen wat nie meer aan die sintuiglike waarneming gebonde is nie. Die “saak” het “woord” geword deur 'n daad van die gees. Ons kennis van dit waarna 'n woord verwys, berus dus ook op visuele waarneming. Op grond van hierdie proses voer Snijman aan dat illustrasies in 'n woordeboek van waarde is. Die werklikheidstellende aspek van taalgebruik is vir Snijman 'n verdere motivering vir die gebruik van illustrasies: in die gebruikte woord word die betekenis as werklikheid gestel en ook in die definisie word as betekenis hierdie werklikheid gegee.

Die volblad-kleurillustrasies in Deel VI het min waarde. By die een verskyn slegs die taksonomiese naam *Aloe dichotoma* sonder enige verwysing na *kokerboom* en die illustrasie van *Kniphofia splendida* is sinloos omdat *K. Splendida* nie onder die lemma *Kniphofia* vermeld word nie (Odendal 1979: 39).

3.2.3.3 Mediostruktuur

3.2.3.3.1 Sinoniemverwysing en sinoniemvermelding

Die gebrekkige verwysingstelsel wat ten opsigte van sinonieme gebruik word, word veral in die eerste vier dele van die *WAT* uitgewys. Die betekenisverklaring word onder andere nie konsekwent slegs by die gebruiklikste sinoniem verskaf nie, sodat elke sinoniem soms sy eie verklaring kry met of sonder vermelding van die ander sinoniem of sinonieme.

Terblanche (1956: 60) wys op die gebrekkige verwysingstelsel wat by sinonieme in Deel II gebruik word. By albei die sinonieme *elektrobedek* en *elektroplateer* word 'n eie, verskillende definisie verskaf en die ander sinoniem vermeld. Sodanige verskille

en uiteenlopendhede moet uitgeskakel word, en kruisverwysing bied die oplossing.

Alternatiewe moet op een plek by die gebruiklikste waar die verklaring verskaf word, volledig aangedui word. Elke individuele alternatief moet dan bloot 'n verwysing na hierdie hoofalternatief dra. Dit gebeur dikwels nie in Deel III nie. By *gemak* word *sekrete*, *kleinhuisie*, *gemakhuisie* as 'n soort definisie gegee terwyl by *gemakhuisie* 'n verklaring en verdere alternatiewe verskaf word (Terblanche 1959: 37).

By lemmas wat 'n lid van 'n sinoniemparadigma verteenwoordig in Deel IV tref mens nie naastenby gereeld wedersydse verwysing aan nie, en soms is daar selfs nie wedersydse vermelding nie. So word daar by *haan* en *hoenderhaan* nie melding gemaak van die gewestelike *haankiep* nie. Die lemma *haankiep* word egter wel na *hoenderhaan* verwys. In enkele gevalle kry elke sinoniem 'n eie bewerking sonder dat die lemmas na mekaar verwys word (Combrink 1962a: 217).

3.2.3.3.2 Kruisverwysing by wisselvorme

Alhoewel 'n werkbare verwysingstelsel ten opsigte van wisselvorme bestaan, word dit nie konsekwent toegepas nie en dit word veral deur Combrink (1962a), Terblanche (1962) en Kempen (1961) uitgewys. Die inkonsekwente toepassing van die verwysingstelsel is waarskynlik die gevolg van 'n gebrekkige onderlinge verwysingstelsel tussen die redakteurs van die WAT en van nalatige redigering.

Dit gebeur dikwels in Deel IV dat die minder gebruiklike wisselvorm nie by die gebruiklike vorm waar die definisie verskyn, vermeld word nie. Die minder gebruiklike vorm word egter wel gelemmatiseer en na die gebruiklike vorm verwys. So word *henning* nie onder *heining* vermeld nie, maar die lemma *henning* word wel na *heining* verwys. Inligting word dikwels in die artikels van die verskillende wisselvorme gedupliseer in plaas daarvan dat al die inligting by die lemma van die gebruiklike wisselvorm verskyn en die ander vorme slegs as verwysingslemmas bewerk word (Combrink 1962a: 216).

By gebrek aan behoorlike kruisverwysing (by wisselvorme --- WFB) verkeer die leser van Deel IV dikwels in die duister (Terblanche 1962: 45). Kempen wys op gebreke rondom die kruisverwysing by wisselvorme in Deel IV. Dit gebeur onder andere dat wisselvorme wat vermeld word nie apart gelemmatiseer word nie, en ook dat

wisselvorme wat nie by die gebruiklikste vorm vermeld word nie, wel gelemmatiseer word soos by *haarlie* (Kempen 1961: 21).

3.2.3.4 Toegangstruktuur

3.2.3.4.1 Algemene toeganklikheid en oorsigtelikheid

Eksteen (1968: 60) wys daarop dat een van die groot take van die leksikograaf is om sy stof so oorsigtelik en toeganklik as moontlik aan te bied. Die metode wat die *WAT* volg, slaag volgens hom in die grootste mate hierin. Dit maak die *WAT* een van die leesbaarste woordeboeke en stel die *WNT* in die skadu. Dit is volgens hom derhalwe jammer dat hierdie oorsigtelikheid en toeganklikheid in Deel V soms bederf word deur die ensiklopediese uitweiding.

3.2.3.4.2 Loopkoppe

Terblanche (1962: 46) is van mening dat die trefwoorde (loopkoppe) bo-aan elke bladsy die gebruiker help, maar die redaksie moet dit ernstig oorweeg dat die eerste trefwoord die beginlemma of eerste lemma op elke bladsy moet aandui sodat gebruikers by lemmas wat oorloop, nie hoef terug te blaai om te sien met watter woord hy te doen het nie. Dit kan hier net gemeld word dat die praktyk in die *WAT* is dat die loopkop die eerste lemma aandui wat de novo op 'n bepaalde bladsy begin.

3.2.3.4.3 Vindbaarheid van betekenisonderskeidings

Die fyn verdeling by die nommering van betekenisonderskeidings, bv. 1 a i ß (ii) (ß), maak dit onmoontlik om 'n onderskeiding sonder oneindige moeite te vind. 'n Ander aanbiedingsvorm soos inskieting by elke betekenisonderskeiding sal gevind moet word (Odendal 1979: 39).

3.2.4 Buitetekste

3.2.4.1 Voortekste

3.2.4.1.1 Inleiding

Boshoff (1956) lewer kritiek daarop dat in die afdeling oor die hantering van

wisselvorme in die *Inleiding* van Deel II slegs voorbeelde uit Deel I aangegee word.

In Deel III het die afdeling oor wisselvorme in die *Inleiding* weggeval. Vanaf Deel IV verskyn daar egter in die *Toelighting* 'n afdeling wat handel oor wisselvorme en daarin word wel voorbeelde uit die betrokke deel aangegee. In Deel V en VI tree dieselfde probleem weer na vore en is al die voorbeelde nie uit die tersaaklike deel geneem nie. Vanaf Deel VII word daar telkens in ál die afdelings van die *Toelighting* van voorbeelde uit die betrokke deel van die *WAT* gebruik gemaak.

3.2.4.1.2 Toelighting

In sy resensie van Deel IV merk Combrink (1962a: 214) op dat 'n (meer volledige --- WFB) uiteensetting van die gevolgde stelsel van uitspraakaanduiding onder die *Toelighting* gegee behoort te word. Vanaf Deel VI is die afdeling oor uitspraak uitgebrei en word die fonetiese alfabet ook aangegee.

Daar moet in die *Toelighting* duidelik gesê word wat met die aanduidings (*E.*), (*angl.*) en (*ingeburgerde anglisisme*) bedoel word. Die gebruikers van die woordeboek wil weet wat hulle met sulke woorde mag doen (Terblanche 1962: 45). Die redaksie het, heeltemal tereg gesien die deskriptiewe karakter van die *WAT* as omvattende woordeboek, nie aan hierdie versoek voldoen nie.

Die *Toelighting* soos dit in Deel V uitsien, moet uitgebrei word omdat daar nog te veel dinge in die woordeboek is wat 'n chaotiese indruk maak, soos die beginsel waarvolgens die keuse van aanhalings bepaal word. Daar word rekenskap gegee van die beginsels waarvolgens betekenisindeling geskied, maar die woord *betekenisindeling* is nie in die sentrale woordelys gelemmatiseer nie (Nienaber 1969: 184). Die *Toelighting* is in Deel VII, en veral in Deel VIII betekenisvol uitgebrei, maar die beginsel waarvolgens die keuse van aanhalings bepaal word, is eers met die nuwe-generasie-WAT-dele in die *Toelighting* aan die orde gestel.

Combrink (1979: 58) wys daarop dat die hakiegebruike in voorbeeldsinne wat in Deel VI voorkom, nie in die *Toelighting* onder *Gebruik van Hakies* gedek word nie. In reaksie op Combrink se opmerking is daar in Deel VII vir die eerste keer in die *Toelighting* aandag gegee aan die gebruik van hakies in aanhalings wat as voorbeeldmateriaal aangegee word. Daar word o.a. tussen ronde hakies

verduidelikende redaksionele invoegings verskaf, bv.: *Dit* (die lemoenlepel) *het 'n ronde kom met 'n kepie* (H. Naudé: *Etiket*², 1967, 113).

3.2.5 Algemene kritiek en aanbevelings

3.2.5.1 Samewerking tussen teoretici en leksikograwe

Taalgeleerdes, die Redaksie en die Beheerraad van die WAT moet volgens Terblanche (1959: 37) dringend byeenkom sodat meningsverskille en kritiek wetenskaplik, onbevooroordeeld en openhartig bespreek kan word. Soos in Hoofstuk 2 aangetoon is, het Smith, die eerste Hoofredakteur, reeds probeer om taalkundiges te betrek by die samestelling van die WAT, maar hierdie poging het skipbreuk gely. In die lig van bostaande voorstel van Terblanche en die kritiek op die eerste dele van die WAT, het Schoonees se samewerking met taalkenners by die beplanning van die WAT nie die gewenste uitwerking gehad nie (vgl. Snijman 1963: 177-178). Daar sal voorts daarop gewys word hoe samesprekings ook met taalkundiges en metaleksikograwe gevoer is voor die samestelling van Deel VII en Deel IX onderskeidelik.

3.2.5.2 Bepaling van 'n teikengebruiker

Die WAT moet uit die aard van sy hele opset 'n ideale gebruiker in gedagte hê vir wie hy sy definisies skryf. Sodoende sal verhoed word dat niemand in werklikheid nut het van die woordeboek nie, soos in die geval van die hoogs tegniese verklarings by vakterme (Odendal 1979: 33).

Met bogenoemde uitspraak skaar Odendal hom by die latere uitlatings van metaleksikograwe soos Gouws (1996: 174–176) en Hartmann (1989: 103) wat wys op die belangrikheid van die vasstelling van die teikengebruiker by die beplanning van 'n woordeboek. Dit sou egter eers by die beplanning van die nuwe-generasie-WAT wees dat oor die identiteit van die teikengebruiker van die WAT besin word.

3.2.5.3 Stadige alfabetiese vordering

Toe Deel V en Deel VI onderskeidelik na sewe en ag jaar verskyn, het resensente ernstige kommer begin uitspreek oor die voltooiingsdatum van die WAT. Tot met Deel IV het 'n enkele volume gemiddeld drie en 'n half jaar geneem om te voltooi en het elke deel tussen een en drie letters van die alfabet bestryk. Deel V strek alfabeties

van J tot KJ en Deel VI van KLA tot KOL. Die werkswyse wat vanaf Deel V gevolg is, het derhalwe nie net tot 'n stadiger produksietyd per deel gelei nie, maar elke deel het ook 'n kleiner deel van die alfabet bestryk.

Met die verskyning van Deel V vra Eksteen (1968: 57) of die werk aan die WAT ooit gaan klaarkom, en of hy nog in sy leeftyd die voltooiing daarvan sal sien.

Van Heerden (1977a: 4) wy sy totale resensie van Deel VI aan die geskiedenis en stadige vordering van die WAT en kom tot die gevolgtrekking dat in die lig van die woordryke letters S, T, O en V wat voorlê, nie hy of sy nasate die voltooiing van die WAT sal beleef nie.

Na aanleiding daarvan dat Deel VI ag jaar geneem het om die lig te sien, vra Combrink (1979: 64) hoeveel vroeër dit nie kon verskyn het as die redaksie saakbeskrywing links laat lê het en op die semantiek gekonsentreer het nie. Hy vra tereg ook hoeveel dekades vroeër die héle WAT nie ter beskikking kan wees as dit in die toekoms die beleid is nie.

Eksteen (1977: 6) bereken dat die WAT teen die gehandhaafde tempo eers teen die jaar 2120 voltooi sal wees. Hy maak die volgende voorstelle ter versnelling:

konsentreer op die kernwoordeskat van Afrikaans;
laat alle tegniese terme wat net tot bepaalde (soms esoteriese) vakgebiede behoort, weg;
neem geen vreemdetaalwoorde op nie;
skakel die werklik min gebruikte woorde uit;
verwyder alle samestellings wat selfverklarend is;
vervang die ensiklopediese behandeling van die woordverklarings met kort en saaklike omskrywings soos in die *Oxford English Dictionary* en *Webster*. Webster is veel kleiner in omvang as die WAT, maar verskaf ook nog uitspraak en etimologie;
kies die voorbeeldsinne met groot sorg en gee eerder te min as te veel, en span die rekenaar in om tekste te ekserpeer en om leemtes en herhalings op te spoor.

Snijman (1977: 17) wys in sy repliek daarop dat daar beswaarlik ingrypend afgewyk kan word van die aanvanklike beleid van die WAT soos dit in die eerste deel vasgelê is: “In die eerste deel is duidelik beklemtoon dat dit die doel van die WAT is om so

volledig moontlik 'n beeld te gee van die Afrikaanse taalskat in sy ruimste omvang.” Hy gee egter toe dat die tegniese woordeskat tot die basiese terme beperk moet word. Die terminologie-ontploffing is een van die grootste oorsake van die stadige tempo van samestelling. Geen vakkenner is egter bereid om slegs die kernterme op elke vakgebied vir die woordeboek uit te soek nie. Snijman is dit ook met Eksteen eens dat die opname van minder bekende woorde asook die voorbeeldsinne verminder kan word. Ten opsigte van ensiklopediese omskrywings, antwoord Snijman dat probeer word om definisies so kort en strak as moontlik te hou. Wat die aanduiding van uitspraak betref, repliseer Snijman dat taalkenners hieroor genader is, maar hulle was dit eens dat die uitspraak van Afrikaans nie op daardie stadium genormaliseer moes word nie. Hy is van mening dat navorsing oor etimologie te veel tyd in beslag sal neem. Hy sê ook: “Die benadering tot die woordeboek en sy styl kan ook nie nou ingrypend verander word nie omdat die *WAT* as 'n uniforme geheel voltooi moet word.” Oor die moontlike gebruik van 'n rekenaar het Snijman gesê dat hy twyfel of dit tyd sal bespaar. Daar is reeds te veel materiaal wat geprogrammeer moet word. Daarby is die materiaal nie versamel met die oog op programmering nie en sal dit baie lank duur om dit vir dié doeleindes voor te berei.

Daar kan hier net vermeld word dat Snijman reeds in 1960 kennis geneem het van De Tollenaere se ondersoek na die moontlikhede van outomatisering soos uiteengesit in sy publikasie *Nieuwe wegen in de lexicologie*. Tydens De Tollenaere se besoek aan die *WAT* in 1975 is die moontlikheid van die rekenarisering van die *WAT* indringend bespreek, maar die struikelblokke in die weg van die oorskakeling na 'n gerekenariseerde stelsel is toe as onoorkomelik gesien (Du Plessis en Gericke 1995: 38).

Ook Odendal (1979: 39-40) is van mening dat die ensiklopediese werkswyse die alfabetiese vordering van die *WAT* vertraag. Die *WAT* dek toenemend 'n kleiner omvang per deel en teen die tempo waarteen die eerste ses dele verskyn het, kan dit nog 200 jaar duur voor die woordeboek voltooi is. Indien geen duidelike doelwit vir voltooiing gestel word nie, kan dieselfde lot as dié van die *WNT* die *WAT* tref.

3.3 Kernbesware uitgespreek in die resensies van die eerste ses dele van die WAT

3.3.1 Die ensiklopediese

Vanaf Deel I is daar kritiek uitgespreek ten opsigte van die ensiklopediese element in die WAT. Die kritiek het veral betrekking gehad op saakbeskrywing ten koste van betekenisverklaring, die lengte van die betekenisverklarings en artikels in die geheel, die opname van vakterme wat in 'n ensiklopedie of vakwoordeboek tuishoort en die hoogs tegniese wyse waarop vakterme en ook soms woorde uit die kernwoordeskat behandel word. Die ensiklopediese element in die WAT het daartoe aanleiding gegee dat daar dikwels na die hibriediese aard daarvan verwys is --- dit probeer tegelykertyd woordeboek, ensiklopedie en vakwoordeboek wees. Die ensiklopediese werkwyse is ook uitgewys as een van die vernaamste oorsake vir die stadige alfabetiese vordering met die samestelling van die WAT.

3.3.2 Ingewikkelde of onverstaanbare betekenisverklarings

Met die verskyning van elke deel is beswaar gemaak teen die moeilik verstaanbare en selfs onverstaanbare definisies. Daar word deurgaans aanbeveel dat definisies korter, helderder en eenvoudiger moet wees. Ingewikkelde sintaktiese konstruksies en die oormatige gebruik van ronde en vierkantige hakies word uitgesonder as verswarend by die begryp van WAT-definisies.

3.3.3 Ondeurdagte aanwending van voorbeeldmateriaal

Daar is vanaf die begin kritiek uitgespreek teen die groot persentasie nuttelose voorbeeldsinne wat geen bydrae tot betekenisverheldering lewer nie. Kritiek is ook uitgespreek teen die beperkte aantal bronne en skrywers waaruit aangehaal word wat 'n skewe beeld van die omvang van die Afrikaanse letterkunde gee en teen die feit dat bronne nie volledig vermeld word nie. Kommer word ook uitgespreek dat daar probeer word om ontoereikende verklarings met voorbeeldmateriaal toe te lig.

Vanaf Deel VI is daar voldoen aan die versoek vir volledige bronvermelding na elke sitaat, maar die kritiek teen die oormaat voorbeeldmateriaal het drasties verhewig.

Daar is op gewys dat sitate dikwels blote herhaling van mekaar of van die definisie is.

3.3.4 Stadige alfabetiese vordering

Vanaf Deel V is ernstige kommer uitgespreek oor die stadige alfabetiese vordering van die werk aan die *WAT* en is daar begin om voorspellings te maak dat dit nog tot 200 jaar kan duur om die woordeboek te voltooi. Voorstelle vir versnelling is onder andere dat op die semantiek gekonsentreer moet word en saakbeskrywing vermy moet word, dat op die kernwoordeskat van Afrikaans gefokus moet word, dat eerder te min as te veel voorbeeldsinne gegee moet word en dat die rekenaar in die samestelling van die *WAT* ingespan moet word.

3.3.5 Uitspraakleiding

Vanweë kritiek op die gebrekkige uitspraakleiding is daar vanaf Deel II by elke lemma 'n aanduiding van die hoofklem gegee. Volgehoue kritiek het daartoe gelei dat daar afgesien is van ortografiese herskrywing en vanaf Deel VI is daar by geselekteerde lemmas 'n fonetiese aanduiding van uitspraak gegee.

3.3.6 Etimologiese inligting

Resensente van die eerste vyf dele het telkens gewys op die afwesigheid van die betekenisverhelderende funksie van etimologiese inligting. Daar was ook kritiek teen die inkonsekwente wyse waarop etimologie soms wel by sommige woorde verskaf is. Resensente is ook gekant teen versteekte etimologiese inligting vervat in sitate. Volgehoue kritiek het daartoe gelei dat daar vanaf Deel VI op 'n selektiewe skaal etimologiese inligting aangegee word, nadat daar in vroeër dele slegs by leenwoorde en leenwoordgroepe die herkomstaal aangedui is.

3.4 Impak van die kritiek uitgespreek in die resensies van die eerste ses dele op die samestelling van die *WAT*

3.4.1 Waarneembare impak van resensies

Volgens Hauptfleisch (1982: 91) word daar met die verskyning van elke deel van die *WAT* 'n ruim aantal resensie-eksemplare aan die media beskikbaar gestel. Die

bedoeling hiermee is onder andere om vir die redaksie die geleentheid te skep om uit gemotiveerde kritiek van resensente “agter te kom watter aspekte van die Woordeboek vir die gebruiker nuttig is (waarby ingesluit is spesifieke lemmas wat weens hulle gaafheid voortaan as modellemmas kan dien), maar ook in watter opsigte die Woordeboek nog te kort skiet betreffende die opname of nie-opname van lemmas en die wyse van behandeling van sulke lemmas”.

Hauptfleisch (1982: 92) konstateer voorts dat daar, anders as wat sommige kritici al te kenne gegee het, deeglik kennis geneem is van kritiek uitgespreek in resensies wat “onomwonde en gemotiveerd gewys het op bepaalde tipes foute en ander gebreke in die redaksionele opset, stelsel en benaderingswyse”. Elke sodanige resensie “word noukeurig bestudeer en die hand word diep in eie boesem gesteek om vas te stel in watter mate die kritiek geregverdig is en watter verbeteringe aangebring kan word om besware van dié aard te ondervang”.

Uit die ondersoek na die kritiek op die eerste ses dele van die *WAT* blyk dit dat daar tot met die verskyning van Deel IV op ten minste een resensie van 'n bepaalde deel deur die redaksie gereageer is. Die stilswye wat daarná gehandhaaf is, word verklaar deur 'n stelling van Snijman (1995a: 201) dat dit nie tot die algemene beleid van die Woordeboek van die Afrikaanse Taal behoort om op kritiek te reageer nie. Na binne is daar egter volgens Hauptfleisch (1982: 92) altyd deeglik kennis geneem van resensies. Dit word bevestig deur Snijman se replieke op resensies wat eers in 1995 gepubliseer is (vgl. Snijman 1995a en 1995b).

Die resensies van die eerste ses dele getuig van 'n groeiende ongemak tussen leksikograwe en teoretici. Die kritiek het progressief feller geword totdat dit met die verskyning van Deel VI 'n crescendo bereik het. Die ongeduld en frustrasie van die teoretici soos dit in die resensies tot uiting kom en die stilswye van die redaksie toe die kritiek op sy hewigste was, getuig van 'n verwydering tussen teorie en praktyk. Dié toestand in die Afrikaanse leksikografie is kenmerkend van die verwydering tussen teorie en praktyk wat met die opkoms van die leksikografieteorie gepaardgegaan het (vgl. p. 1-3).

'n Opname van die waarneembare impak van die resensies op die samestelling van die *WAT* bring aan die lig dat slegs enkele veranderinge as die direkte gevolg van kritiek

wat in resensies uitgespreek is, beskou kan word. Kritiek het gelei tot aanpassings in die aanbieding van vyf inligtingstipes.

3.4.1.1 Uitspraakleiding

Vanaf Deel II is die hoofklem by elke lemma aangedui en so is ten dele voldoen aan die versoek vir beter uitspraakleiding. Vanaf Deel VI is daar afgesien van ortografiese herskrywing en is 'n fonetiese aanduiding van uitspraak gegee by die lemmas waar uitspraak wel verskaf word. 'n Lys van fonetiese tekens word ook vanaf Deel VI in die *Toeligting* verskaf.

3.4.1.2 Morfologiese inligting

Vanaf Deel II word die meervoud van selfstandige naamwoorde, met die uitsluiting van samestellings en verbindings met 'n prefiks, konsekwent aangedui. In Deel I is slegs onreëlmatige meervoudsvorme aangedui.

Vanaf Deel III is werkwoordmorfologie ook op konsekwente wyse aangedui en nie slegs in gevalle van onreëlmatige vorme soos in die vorige dele nie.

3.4.1.3 Aanduiding van geografiese herkoms by streektaal

Vanaf Deel II word by streektaalvorme aangeteken waar hulle aangetref is.

3.4.1.4 Etimologie

Nadat in vroeër dele slegs by leenwoorde en –groepe die herkomstaal aangedui is, word daar vanaf Deel VI op 'n selektiewe skaal etimologiese aanduidings gegee. Etimologie word in beginsel gegee by inheemse Afrikaanse woorde sowel as by leenwoorde en leenvertalings.

3.4.1.5 Volledige bronvermelding

Vanaf Deel VI word daar voldoen aan die versoek vir volledige bronvermelding na elke sitaat, soms met 'n verkorte titel. In die agtertekste word 'n lys van die bronne ingesluit waaruit in die betrokke deel aangehaal is en word ook die volledige titel en plek van publikasie vermeld.

3.4.2 Kernbesware in resensies oënskynlik sonder impak

As die felheid van die kritiek opgeweeg word teen die waarneembare impak daarvan op die samestelling van die *WAT*, is dit duidelik dat die woordeboek oënskynlik nie op die kernbesware van resensente gereageer het nie. Kritiek teen die gebrekkige aanbieding van morfologiese inligting en die afwesigheid van 'n aanduiding van die geografiese herkoms van streektaalitems is net terloops in enkele resensies genoem. Onvoldoende uitspraakleiding en veral die afwesigheid van etimologieë en die onvolledige vermelding van bronne by sitate is wel dikwels vir kritiek uitgesonder. Tog was dit nie die vernaamste bron van beswaar van resensente nie. Die verdoemendste kritiek is uitgespreek teen wat beskou is as 'n onverdedigbare verskynsel in die verklarende leksikografie, naamlik die sterk ensiklopediese element in die *WAT*. Die ensiklopediese waarna verwys word, het veral betrekking op saakbeskrywing sowel as op die opname van leksikale items, veral vakterme, wat tipologies in 'n ensiklopedie of vakwoordeboek tuishoort.

Daar is egter wel sprake van reaksie van die redaksie op die aanklag van ensiklopedisiteit en ook van 'n wisselwerking tussen teorie en praktyk oor die aangeleentheid. Die kritiek teen die ensiklopediese het wel deeglik 'n impak op die redaksie uitgeoefen, alhoewel dit nooit waarneembaar was in die samestelling van die *WAT* nie. Daar sal vervolgens gekyk word na die reaksie van die twee Hoofredakteurs betrokke by die samestelling van dele I-VI op die beswaar van ensiklopedisiteit.

3.4.3 Reaksie van Hoofredakteurs op die woordeboekkritiek gerig op die ensiklopediese element in die *WAT*

3.4.3.1 'n Gebruikersgerigte benadering

Schoonees se standpunt ten opsigte van kritiek op die ensiklopediese was dat die *WAT* in die behoeftes van die Afrikaanse woordeboekgebruiker voorsien deur ensiklopediese inligting in die woordeboek te verstrek. Omdat daar geen verklarende vakwoordeboeke vir Afrikaans bestaan het nie, was die uitgebreide opname van vakterme en die gee van saakbesonderhede in betekenisverklarings geregverdig.

Schoonees (1952: 289) sê onder meer dat die redaksie binne die beperkings van hul opdrag in Deel I “soveel as moontlik probeer gee het”. Dit het “van Taalkundiges die verwyd van ensiklopedisiteit gebring, van die kant van die praktiese gebruiker egter nog slegs ingenomenheid en aanmoediging --- en dit tel ook!” Ook elders verklaar Schoonees (1958: 81-83) dat die *WAT* probeer gee wat die gebruikers verlang en as die woordeboek daardeur ensiklopedies word, “dan wil ons graag ensiklopedies wees ... Die onderwyser wat dikwels vakterme in 'n woordeboek naslaan, moet maar die *WAT* se definisies vergelyk met dié van *Van Dale* en ons dan laat weet of hy die ensiklopediese ... wil hê of nie.” Schoonees sit ook uiteen dat die *WAT* na rype beraad besluit het om aan te sluit by die praktiese benadering van die Amerikaanse woordeboeke, veral *Webster's* en *New Standard*, wat “alles in een groot woordeboek” saamvat en “die gewoonste woorde van elke bedenkbaar vak verklaar, sonder om juis al die finesse daarvan te behandel. So het eindelijk woordeboeke ontstaan wat 'n mens haas nooit in die steek laat nie.” So 'n woordeboek hoef “nog glad geen ensiklopedie ... te wees nie. Ons uitgangspunt is altyd die woord, soms met die nodige toeligting van die definisie, en nooit die omvattende onderwerp nie, wat meestal die uitgangspunt van die ensiklopedie vorm.”

Hy regverdig ook die ensiklopediese in die *WAT* deur die stelling te maak dat dit die gewoonte is “van alle groot woordeboeke wat oor voldoende ruimte beskik om ensiklopediese besonderhede by te voeg” (1958: 56). Schoonees (1957: 122) konstateer ook dat sekere woorde feitlik “ensiklopediese besonderhede vereis” om presies begryp en gehanteer te kan word. Dié woorde “is ryk aan individuele onderskeidings, soos kenmerke, en arm aan algemene onderskeidings ... Woorde wat sulke dinge benoem, (is) gebind aan die dinge met hulle individuele onderskeidings ... As die omskrywing presies wil wees, moet dit ook met die benoemde saak self rekening hou.” Met laasgenoemde twee stellings nader hy 'n teoretiese begronding van die ensiklopediese element in die *WAT*, maar die bevrediging van die behoeftes van die gebruiker bly sy primêre motivering vir die insluiting van ensiklopediese elemente.

3.4.3.2 Teoretiese begronding van die WAT-werkwyse

3.4.3.2.1 Publikasies rakende die ensiklopediese

Snijman, Hoofredakteur van Deel V en VI, het in verskeie lesings en opstelle waarin sy leksikografiese werkwyse en teoretiese opvattinge na vore gekom het, verwys na die ensiklopediese of gereageer op kritiek teen die ensiklopediese eienskappe van die WAT. Die meeste van hierdie bydraes is vir die eerste keer in 1995 gepubliseer in 'n versamelbundel getitel *Die leksikograaf as eksegeet*. Vgl. in dié verband Snijman 1963a, 1995a (replik van 1979 op Combrink se resensie van Deel VI), 1995b (replik van 1968 op kritiek van Eksteen op die ensiklopediese in die WAT), 1995c (lesing gehou in 1962 waarin gereageer word op kritiek teen illustrasies in die WAT) en 1995d (besprekingsdokument van 1978 met die oog op 'n heroorweging van die ensiklopediese aspekte van die WAT). Veral laasgenoemde lewer bewys van Hauptfleisch (1982: 92) se stelling dat deeglik kennis geneem word van resensies met die oog op die moontlike aanbring van verbeteringe.

3.4.3.2.1.1. Verwarring van woord en saak

Die verwarring van betekenisbeskrywing met saakbeskrywing, of anders gestel die aangee van te veel saakbesonderhede, is een van die mees voorkomende punte van kritiek teen die WAT. Snijman (1995d: 179) sonder dit dan ook uit as een van die drie vernaamste elemente van die ensiklopediese wat in die WAT uitgewys is.

Onder 3.2.3.2.2.1 is reeds aangetoon dat Snijman (1995a) Combrink (1979) se beswaar dat die WAT se betekenisindelingen gegrond word op saketipes waarvoor die woord gebruik word, verwerp. Volgens Combrink lei hierdie verwarring van woord en saak tot die ensiklopedisiteit van die WAT. In sy verwerping van Combrink se beswaar sluit Snijman hom aan by Zgusta se beskouing dat daar dikwels 'n ooreenstemming is tussen die toepassingsveld van 'n woord en die kenmerkende eienskappe van die saak wat deur die woord benoem word.

Na aanleiding van 'n artikel van Snijman, "Aspekte van die leksikografie" in die

Jaarboek van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns van 1963, maak Eksteen (1968a: 244) die volgende stelling: “Dat die betrokke betekenisbeskouing, naamlik dat die woord as saak met saaklike onderskeidings gegee word, die grondslag vorm van die WAT se ensklopediese omskrywingsmetode, kan myns insiens as bewese geld.”

Uit Snijman (1995b) se repliek op Eksteen (1968a) se kritiek blyk dit dat albei hulle aansluit by die uitgangspunte van Reichling. Terwyl Eksteen Reichling se uitgangspunte gebruik om die werkwyse van die WAT te kritiseer, gebruik Snijman dit om die werkwyse te motiveer. 'n Vergelyking van Snijman (1963a en 1995b) en Eksteen (1968a) se standpunte bring aan die lig dat hulle ook die opvattinge deel dat die betekenis van 'n woord (leksikale item) die objek van beskrywing van die leksikografiese definisie moet wees en dat die leksikograaf die betekenis van 'n leksikale item uit taalgebruiksgevalle moet abstraheer.

Eksteen haal Reichling (1965:31) aan dat die betekenis van 'n leksikale woord, afgelei van gebruiksgevalle, in bepaalde sin uitwys na die kenmerke van die saak wat met die woord aangedui word. In die betekenis word iets te kenne gegee oor dit waaroor gepraat word, maar “nu heeft, ‘datgene waarover gesproken wordt’ ongetwijfeld met de zaak te maken maar het is daar allermint identiek mee”. Volgens Eksteen is daar 'n algemene neiging om die woord met die saak te identifiseer en word aangeneem dat die saak in die woord weergegee word. Daaroor sê Reichling: “Dat was een bedenkelijke veronderstelling, die leidde tot een verwarring tussen ‘betekenis’ en ‘zaak’, want deze ‘weergave’ van de zaak in de betekenis is dan toch allermint een compleet ‘beeld’ of een ‘begrip’ van de zaak.” Volgens Eksteen gee Snijman (1963a: 123) blyke van hierdie uitgangspunt as hy sê: “Daar in taal die betekenis van woorde as werklikheid gestel word, en ons by die formulering van 'n betekenis die gebruikte woorde ook so aanwend, word die betekenis as werklikheid, as saak in die denke, gegee, gedifferensieer in sy kenmerke.”

Snijman (1995b: 189) ontken in sy repliek dat hy hom skuldig maak aan “'n enigsins naïewe identifikasie van woord en saak”. Dit gaan vir hom daaroor dat die woordbetekenis vanweë sy toepasbaarheid op verskillende sake en in verskillende situasies die aard van 'n potensialiteit het: “Die betekenis van 'n woord, soos dit hom op allerlei wyses manifesteer in gebruiksgevalle, is ... 'n kompleks wat dié

gebruiksmoontlikhede as potensialiteite bevat” (Snijman 1963a: 123). Só 'n potensialiteit kan nie met 'n saak geïdentifiseer word nie, maar wanneer gedefinieer word, tree daar 'n radikale verandering in: “Daar in taalgebruik die betekenis van woorde as werklikheid gestel word, en ons by die formulering van 'n betekenis die gebruikte woorde ook so aanwend, word die betekenis as werklikheid, as saak vir die denke, gegee, gedifferensieer in sy kenmerke. Ons kry dus 'n woord-saakverhouding tussen woord en betekenis” (Snijman 1963a: 123-124).

Soos Eksteen haal Snijman Reichling aan om gewig aan sy standpunt te verleen. Snijman haal Reichling (1935: 415) aan in verband met werklikheidstelling: “In de eenheidgevende denk-act waarin wij de zin stellen, worden de *woorden* tot actueel *moment* van de keneenheid: *zin* gemaakt, en word hun *geactueerde* betekenis gebruikt om de *zaken* as *werkelijkheid* te noemen, of om, ten opzichte van de in de zin bedoelde zaken als *werkelike* zaken, te ‘functioneren’: *in het taalgebruik leven wij in de werkelijkheid*, niet in de betekenissen der woorden.” Reichling (1935: 306) sê verder: “Weliswaar is de betekenis ook 'n *niet-ik*, ook 'n ‘iets anders’ dat wij kennen, doch wij kennen dit ‘andere’ *in* het woord, en gebruiken het voor de zaken: het woord *vervangt* de zaken die niet deze betekenis zijn.” Die betekenis soos omskryf, bestaan nie uit die woorde self wat daarvoor gebruik word nie, maar in dit wat meegedeel word, die gestelde saaklikheid (Snijman 1995b: 190).

Snijman verwerp Eksteen se kritiek as irrelevant, omdat hy syns insiens 'n foutiewe voorstelling maak van die vraagstuk waarom dit in Snijman se artikel gaan. Dit gaan nie oor 'n identifikasie van woord en saak nie, maar daaroor dat enige definisie 'n potensialiteit ten opsigte van gebruik aangee. In enige gegewe gebruikskonteks kan derhalwe minder onderskeidings verwerklik word as wat in die omskrywing latent gegee word. Alhoewel Snijman hom nooit op die Kognitiewe Grammatika beroep nie, bied dit egter juis spesifieke insigte in die problematiek rondom ensiklopedisiteit in die leksikografie wat by sy sienswyses aansluit. In hierdie verband kan De Stadler (1991), waarin dit gaan oor sintagmatiese leksikale betrekkings, geraadpleeg word.

Volgens Eksteen (1968a: 238) kan die verskil tussen 'n woordeboek en ensiklopedie só gestel word: “'n Verklarende woordeboek bevat 'n opgawe van woorde met betekenisse --- dit is op die taal en taalgebruik gerig. 'n Ensiklopedie bevat 'n opgawe van sake met saaklike besonderhede --- dit is op die dinge van die werklikheid, dus

buite die taal, gerig.” Snijman (1995b: 194) vra of Eksteen se beskrywing van 'n ensiklopedie nie in beginsel eweseer geld vir sy opvattinge omtrent die definisie nie, nl. dat dit op die dinge van die werklikheid, buite die taal, gerig is. Eksteen (1968: 237) se opvatting is naamlik dat die saaklike onderskeidings wat deur die woordbetekenis, en veral die verskillende betekenisonderskeidings, gegee word, vasgestel word op grond van 'n ontleding van die gebruiksgevalle. Slegs sekere saaklike aspekte word betrek. Die betekenisbeskrywing is dan nog nie 'n uitputting van al die fynere nuanses wat in die gebruik van die woord tot uiting kom nie. Die leksikale definisie word derhalwe aangevul deur 'n verteenwoordigende keuse uit gebruiksgevalle, gewoonlik in die vorm van aanhalings. Op grond van bogenoemde wys Snijman daarop dat gebruiksgevalle ten minste toepassings van die betekenis is, en (volgens Reichling 1935: 306) “in het taalgebruik leven wij in de werklikheid; niet in de betekenissen der woorden”. Die aangee van besonderhede in 'n woordeboek is vir Snijman nie die gevolg van “'n gerigtheid buite die taal” nie. 'n Woord is volgens hom uiteraard, uit hoofde daarvan dat dit 'n simbool is, gerig buite homself, nl. op dit wat dit simboliseer. Snijman betwis hiervolgens die basiese verskil tussen 'n woordeboek en 'n ensiklopedie soos deur Eksteen gestel.

Snijman vra derhalwe of die verskil tussen ensiklopedie en woordeboek nie per slot van sake 'n kwessie van uitvoerigheid is nie, van meer of minder, aangesien daar in beginsel nie tussen linguistiese en saakkenmerke onderskei kan word nie.

Die indruk kan uit bostaande gewek word dat Eksteen en Snijman ook verskil ten opsigte van die abstrahering van betekenis uit gebruiksvoorbeelde, terwyl dit nie die geval is nie. Snijman sê uitdruklik: “Die (opgetekende) materiaal gee nie alleen die woordvoorraad aan nie, dit lewer nie alleen bewys dat 'n woord in omloop was of is nie, dat dit tot 'n sekere gebied behoort of met 'n hoë of lae frekwensie voorkom nie, maar dit vorm ook en veral die grondslag van die betekenisontleding. Dit moet ook aangee watter kenmerke van die betekenis as saak belangrik genoeg is om vermeld te word (1963a: 125). Die verskil lê egter daarin dat Snijman betekenis, soos dit verwerklik word in gebruiksgevalle, en saak aan mekaar gelykstel, soos blyk uit die frase “die betekenis as saak”.

Ten opsigte van die aangee van saaklike besonderhede het die WAT volgens Snijman (1995d: 182) nog altyd 'n metode gevolg wat gerig is op duidelikheid in meer as een

opsig en sodoende 'n presisering gelewer wat uit die gesigspunt van die historiese woordeboek met sy “labelling definitions” (saaklike identifikasie van klankvorme) as ensiklopedies beskou sou kon word. In beginsel kom die metode neer op identifisering (binne 'n samehangende groep woorde) deur kontrastering, en differensiëring met die oog op funksionering, saamgevat in 'n geheel wat formeel as verklaring aangebied word. In die praktyk behels dit dat saakkenmerke soos voorkoms, beginsels, funksies en die name van onderdele vermeld word, alhoewel, volgens Snijman, in so 'n beknop moontlike vorm. Deur die metode van presisering word daar van die algemene na die besondere gegaan sodat daar meer onderskeidende saakkenmerke betrek moet word. Oral waar moontlik word ook rekening gehou “met die etimologiese betekenis van 'n woord (al word etimologie meestal nie eksplisiet gegee nie), die naamgewingsgronde, die perspektief van die woord op die saak”. Dié benadering moes onvermydelik lei tot 'n veelvuldigheid van saakkenmerke wat aan die woordeboek sy ensiklopediese karakter verleen het.

3.4.3.2.1.2 Insluiting van vakterme en name uit die “kunste en wetenskappe”

Snijman (1995d: 179) onderskei die opname van vakterme en eiename as een van die eienskappe van die *WAT* wat aanleiding gee tot die opvatting dat die *WAT* 'n ensiklopediese karakter het. Hy wys egter daarop dat dit nie soos ander ensiklopediese woordeboeke eiename soos *Napoleon* of plekname soos *Afrika* insluit nie. Mitologiese, volks- en sterrekundige name word wel opgeneem.

Die *WAT* bevat egter talle vakterme uit alle vakgebiede. Aanvanklik, toe Afrikaans 'n agterstand op hierdie gebied gehad het, was die redaksie maar te dankbaar as hulle iets van dié aard kon opneem. Volgens die *Inleiding* tot Deel I is die doel van die woordeboek “om, so volledig moontlik, 'n beeld te gee van die Afrikaanse taalskat in sy ruimste omvang”. Die redaksie het hom steeds aan dié opset probeer hou, maar in later jare is hulle egter gekonfronteer met derduisende vakterme en het die tegniese lemmas begin vermenigvuldig. Die uitbreiding van die vaktaal en popularisering van die wetenskap het ook vir die nie-ensiklopediese woordeboeke groot probleme begin oplewer. Snijman (1995d) haal Zgusta (1971: 181) aan wat wys op die groeiende indringing van tegniese taal in die omgangstaal. Dit was van die begin af die beleid van die *WAT* om min of meer die basiese terme van die verskillende vakgebiede op te neem, maar die keuring van die terme was 'n voortdurende probleem. 'n Ander

probleem is die lang publikasietydperk van die woordeboek en die voortdurende ontwikkeling van nuwe vakrigtings, wat onder meer veroorsaak dat latere dele terme uit bv. die rekenaarwetenskap bevat, maar geen sodanige terme in die vroegste dele te vinde is nie.

Volgens Snijman (1995: 181) het die redaksie dit oorweeg om die gewone grondwoorde (basiese terme) ook in tegniese opsig deeglik uit te werk, maar om minder aandag aan tegniese samestellings daarmee te gee, tensy dit uit optekeninge uit geskifte, veral van 'n meer populêre aard, blyk dat so 'n samestelling gebruiklik is. Daar sou ook ag geslaan word op ander naslaanwerke, ook andertalige woordeboeke, ten einde vas te stel of die woord aandag verdien. 'n Term wat uit geskifte opgeteken is, behoort sterker vir opname in aanmerking te kom as terme wat net in vertalende lysste voorkom en waarvan die ekwivalent nie in andertalige woordeboeke verskyn nie. Alhoewel hier begin word om van die omgangstaal as maatstaf vir opname gebruik te maak, geld dit net samestellings met die sogenaamde “basiese terme” of “grondwoorde”. Gebruiklikheid is derhalwe slegs ten dele die maatstaf vir die opname van vakterme en daar word steeds van die standpunt van die nuttigheidswaarde van die WAT as naslaanbron uitgegaan.

3.4.3.2.1.3 Lengte van artikels

Volgens Snijman (1995d: 178) het die populêre opvatting van die ensiklopediese in die WAT betrekking op die “algemene uitdying van die artikels”. Die redaksie het hom deurgaans probeer hou aan die aanvanklike ideaal om “so volledig moontlik 'n beeld te gee van die Afrikaanse woordeskat in sy ruimste omvang”. Die definisies in die eerste dele is op te min materiaal gebaseer, maar die omskrywings in die latere dele is deur te veel materiaal benadeel. Daar was soveel optekeninge van 'n bepaalde leksikale item en daarmee saam bewyse van meer geskakeerde gebruik dat die artikels geweldig uitgedy het.

Gebruiksgevalle, uitdrukkings, samestellings, afleidings, verwante woorde, e.d. is medebepalend vir die inligting wat verstrekk moet word en dus vir die lengte (1995d: 184). By die definisie van die simpleks *klok* moes daar byvoorbeeld uitgewy word oor die tipiese vorm daarvan omdat die vorm van belang is vir komplekse soos *klokvormig*, *klokblom* en *klokrok*.

Die lengte van artikels word ook dikwels geraak deur die aantal tegniese uitdrukkings wat onder die betrokke lemma opgeneem en verklaar word, dikwels toegelig met aanhalings. Voorbeelde hiervan is onder meer by *kerk*, *kolloïdaal* en *kolonie*. *Kerk* se artikel beslaan 11 bladsye, hoofsaaklik vanweë die opname van kerkname. Alhoewel eiename normaalweg nie opgeneem word nie, is daar geoordeel dat die bymekaarbring van die betrokke kerkname op een plek vir die gebruiker van wesenlike nut kan wees. Daar is ook gemeen dat dit verstandig sou wees om nie tussen verskillende kerke te diskrimineer nie (1995d: 181-182). Hier het ekstra-linguistiese oorwegings dus soms swaarder geweeg as die linguistiese en aanleiding gegee tot die ensiklopediese karakter.

Snijman (1995d: 185) maak twee voorstelle met die oog op verkorting van die artikels, nl. deur fyner betekenisonderskeidings onder te bring in breër onderskeidings en randgebruike te negeer wat nie relikte of nuwe ontwikkelinge verteenwoordig nie.

Volgens Snijman (1995d: 185) is die opgetekende materiaal die basis van die woordeboek aangesien dit die grondslag van woordopname, betekenisomskrywing en –geleiding vorm. Die gebruik daarvan as voorbeeldmateriaal het ten opsigte van betekenisverklaring die funksie van staving, aanvulling en illustrasie. Dit toon die verbindingsmoontlikhede van 'n leksikale item, dui aan hoe 'n woord gebruik is en gebruik kan word en verstrekk ook soms addisionele inligting. Die aangee van voorbeeldmateriaal sal drasties ingekort moet word deur 'n samevatting van die sintaktiese gegewens van die voorbeeldmateriaal te gee, eerder as om hulle self uitvoerig te gee.

Snijman (1995d: 185) maak die belangrike gevolgtrekking dat die aangeleentheid van die ensiklopediese 'n kwessie van keuring en verkorting as praktiese eerder as teoretiese eis is. Praktiese oorwegings vereis konsentrasie op die algemene, die basiese, die essensiële, maar daar sal rekening gehou moet word met die eenheidskarakter van die woordeboek.

3.4.3.2.1.4 Vervangingsbeginsel

Volgens Eksteen (1968a: 245) maak ensiklopediese beskrywing soos in die *WAT* die toepassing van die leksikografiese vereiste van die vervangingstoets onmoontlik. 'n Voorwaarde vir die vervangingstoets is dat die “betekenisomskrywing net die woord in die taalgebruik moet dek: meer as wat tot die betekenis behoort, kan daar nie in die leksikale definisie tuis gebring word nie; dit is vanselfsprekend dat ook nie minder gegee kan word nie”.

Snijman verwerp die vervangingsbeginsel as 'n formele eis, omdat dit eenvoudig nie altyd moontlik is om daaraan te voldoen nie (1963a: 125) en dit nie essensieel is vir die doeltreffendheid van 'n betekenisomskrywing nie (1995b: 196). Die algemene reël word egter sover moontlik in ag geneem. Volgens die eis moet die definisie funksioneel en semanties die woord in 'n sin kan vervang. “Maar aangesien die definisie 'n potensialiteit ten opsigte van gebruik aangee, kan daar in 'n gegewe geval minder onderskeidings geaktueer word as wat in die omskrywing latent gegee word” (1963a: 125). Prakties het die eis dat die definisie die woord formeel moet kan vervang, tot gevolg dat in gevalle waar die aantal onderskeidende kenmerke feitlik onbeperk is, daar noodwendig 'n keuse gemaak moet word, omdat die implikasie van die toets is dat alleen daardie betekeniskenmerke in 'n definisie ingevoer moet word wat die vervanging moontlik maak (Snijman 1963a: 125). Snijman (1995b: 196) erken egter dat die beperkings wat die vervangingstoets op die leksikograaf plaas, nuttig kan wees wanneer die omvang van die woordeboek vereis dat 'n keuse uit die betekeniskenmerke gemaak word. In hierdie omstandighede verbind die metode van formele vervanging kondensering met presisie.

3.4.3.2.1.5 Gebruik van illustrasies

Eksteen (1968a: 243) keur Snijman (1963a: 124) se regverdiging van die gebruik van illustrasies in die woordeboek af op grond daarvan dat dit 'n tipiese kenmerk van die ensiklopedie is. Daarmee “word die saaklike onderskeidings primêr gestel --- met die aangee van 'n omskrywing op grond van taalgebruiksgevalle het dit niks te doen nie (taalgebruikers kommunikeer met woorde, nie regstreeks met sake of saaklike voorstellings nie)” (Eksteen 1968a: 246).

Volgens Snijman (1995b: 197) verteenwoordig Eksteen se standpunt 'n sienswyse wat veral in die kring van die historiese woordeboek gehuldig word. Hoewel die gebruik van illustrasies by die ensiklopedie veel ouer is as by die woordeboek, kan dit by die woordeboek, selfs in die vorm van 'n vokabularium, ten minste tot by die Middeleeue teruggevoer word. Hy haal ook Hulbert (1955: 85) aan wat in dié verband gesê het: “One can argue that it should be possible by purely linguistic means to define all words, i.e. that pictures ought not to be needed. But this kind of theory, it seems to me, if actually followed, would decrease the value of a general dictionary vastly. Certainly English historical dictionaries do not use pictures; but their purpose is to give historical information and to trace the growth of the vocabulary ... Theory that would exclude pertinent matter which increases the clarity of the whole treatment is sterile ... As to pictures, it is so inane to point out that at a glance a picture makes many subjects, e.g. animals, plants, terms in architecture, clearer than many words can do, that I blush to do so.”

In sy regverdiging van die gebruik van illustrasies beroep Snijman (1995b: 198) hom op die werklikheidstellende aspek van taalgebruik. Hy sluit aan by sy vroeëre stelling dat aangesien “in taalgebruik die betekenis van woorde as werklikheid gestel word, en ons by die formulering van 'n betekenis die gebruikte woorde ook so aanwend, word die betekenis as werklikheid, as saak in die denke, gegee, gedifferensieer in sy kenmerke. Ons kry dus 'n woord-saak-verhouding tussen woord en betekenis ... Vanweë hierdie basiese standpunt kan die woordeboek ook van illustrasies gebruik maak, en 'n onaanskoulike inhoud komplementeer deur 'n aanskoulike, wat vervolgens gesamentlik as onaanskoulike in die woord funksioneer as sy betekenis” (Snijman 1963a: 124). Die definisie-werklikheid kan vormend en komplementêrend geïntegreer word met dieselfde inhoud as aanskoulikheid in die gedaante van 'n illustrasie. Die omskrywing van 'n woordbetekenis saam met gebruikmaking van 'n illustrasie is derhalwe volgens Snijman geen ontkenning van die waarde en funksie van gebruiksgevalle nie, maar 'n bevestiging daarvan. Hy verwerp daarom die bewering van Eksteen (1968a: 246) dat die illustrasie niks met die aangee van 'n omskrywing op grond van gebruiksgevalle te doen het nie (1995b: 198). Elders (1995c) motiveer Snijman ook die gebruik van illustrasies op grond daarvan dat ons kennis van dit waarna 'n woord verwys, deels op visuele waarneming berus.

3.4.3.3 Slotsom

Terwyl dit vir Schoonees om die behoeftes van die gebruiker gegaan het en hy die ensiklopediese op hierdie basis geregverdig het, het Snijman die ensiklopediese werkwyse van die *WAT* deurgaans teoreties probeer verantwoord. Hierin het hy egter konsekwent 'n teenoorgestelde standpunt ingeneem as die teoretici wat die kritiek uitgespreek het. In onlangse metaleksikografiese gesprekke word aangesluit by Snijman se standpunt dat die ensiklopediese in verklarende woordeboeke nie net benader kan word uit 'n blote kontrasstelling tussen leksikale betekenis en saak nie. Tarp (2000: 190) betoog dat dit by 'n bespreking van kwessies soos saakbeskrywing en betekenisbeskrywing eerstens moet gaan oor die funksie van die spesifieke woordeboek en die bevrediging van die behoeftes van die gebruiker. Die pragmatiese moet dus voorop gestel word, maar dit moet terselfdertyd deur die teorie gelei word. Volgens Swanepoel (1995: 209) slaag Snijman daarin om verskeie van die kompleksiteite van die linguisties-teoretiese kwessies en die talle leksikografies-pragmatiese faktore wat by die ensiklopediese op die spel is, na vore te bring.

Alhoewel Snijman in 'n hoë mate oortuig in sy pogings om die leksikografiese praktyke van die *WAT* teoreties te motiveer, beteken dit egter nie dat die werkwyse in die praktyk doeltreffend is nie. In die lig daarvan dat bepaalde praktyke gelei het tot moeilik verstaanbare definisies en 'n ensiklopediese karakter met die gevolglike stadige alfabetiese vordering, is dit te betwyfel of dit wat teoreties motiveerbaar is, noodwendig prakties doeltreffend of aanvaarbaar is. Die praktiese uitkoms van Snijman se metaleksikografiese uitkyk het gelei tot frustrasie by taalkundiges (Swanepoel 1995: 201), praktiserende leksikograwe (Hauptfleisch 1982: 99) en, as gevolg van die stadige vordering, ook by die gebruikers.

Alhoewel Snijman na aanleiding van die kritiek op die ensiklopediese element in Deel VI verskeie praktiese oplossings voorgestel het, was dit duidelik dat hy nie ten gunste was van ingrypende veranderinge wat die eenheidskarakter van die *WAT* kon skend nie (1995d: 185; 1977: 17). Hierin is 'n mate van ironie aanwesig, aangesien die ensiklopediese karakter van Deel I geensins die afmetings aanneem van dié van Deel VI nie.

3.4.4 Resensies as basis vir beplanning van Deel VII

Die betekenisvolste manifestasie van die impak van die resensies van die eerste ses dele op die redaksie van die *WAT* was waarskynlik sy deelname aan samesprekings op 22 en 23 Januarie 1979 tussen drie redaksielede en nege “leksikografies geïnteresseerde persone” van wie ses reeds *WAT*-dele geresenseer het. Die samesprekings het oor die ensiklopediese, die produksietempo, alfabetiese vordering en 'n verskeidenheid redaksionele stelselpunte gehandel. Dit is in 1980 opgevolg met 'n bespreking van bepaalde persklaar lemmas deur 'n kleiner komitee, bestaande uit twee redaksielede en drie persone van buite (Hauptfleisch 1982: 99; Du Plessis en Gericke 1995: 40).

Die redaksionele beleid is aangepas in ooreenstemming met besluite wat uit die samesprekings voortgevloei het. Volgens Hauptfleisch (1982: 100) was van die belangrikste besluite dat definisies maklik leesbaar moet wees, d.w.s. kort, met 'n beperking van voor- en nabepalings en die uitskakeling van sintaktiese vervatting waar moontlik, en dat die gebruik van hakies in definisies tot die minimum beperk word, waardeur definisies makliker sal lees.

Uit die resensies is drie aspekte van die ensiklopediese in die *WAT* geïdentifiseer wat hanteer moes word, nl. woorde en uitdrukkings wat beskou word as behorende tot die terrein van die ensiklopedie, 'n proliferasie van betekenisse en betekenisskakerings en die gee van te veel saakbesonderhede in definisies van afsonderlike betekenisse.

Ten opsigte van die items wat as behorende tot die gebied van die ensiklopedie beskou word, is besluit dat vreemde items en sekere eiename slegs opgeneem sal word as hulle algemeen gebruiklik is. Vakterme word slegs opgeneem as hulle gebruik word in kommunikasie tussen vakman en leek, soos veral blyk uit hul gebruik in dagblaaie en algemene tydskrifte.

Ten opsigte van die proliferasie van betekenisse en betekenisskakerings is 'n beleid bepaal dat gebruikstoepassings nie tot betekenisonderskeidings verhef moet word nie. Daar sal ook slegs in uitsonderlike gevalle verder gegaan word as 'n derde onderverdeling by betekenisonderskeidings, bv. 1 a i. By artikels langer as 'n halwe

kolom begin alle betekenisonderskeidings met 'n nommeringswaarde hoër as 'n klein Romeinse syfer (bv. ii) op 'n nuwe reël waardeur die oorsigtelikheid van die artikels en dus ook die vindbaarheid van betekenisonderskeidings aansienlik verbeter word.

Wat die aangee van saakbesonderhede in betekenisverklarings betref, is 'n beleid vasgestel dat net dié besonderhede gegee moet word wat nodig is om die betrokke saak te identifiseer en te onderskei.

Ten einde die produksietempo te verhoog en die alfabetiese vordering te versnel, is 'n produksiemikpunt vir die redaksie vasgestel en sou selfverklarende afleidings en samestellings in 'n groter mate onverklaard opgeneem word.

Die nuwe beleid wat slegs in breë trekke hierbo uiteengesit is, kon nie op die eerste gedeelte van Deel VII toegepas word nie, aangesien dit reeds gefinaliseer was met die totstandkoming van die beleid (Hauptfleisch 1982: 109), maar kon volledig geïmplementeer word by die samestelling van Deel VIII. Die samesprekings en die daaruitvloeiende beleid kan gesien word as 'n positiewe gevolg van woordeboekkritiek en 'n oopmaak van die deur vir 'n wisselwerking tussen teorie en praktyk.

3.5 Kritiek uitgespreek in resensies van dele sewe en ag van die WAT

3.5.1 Woordeboektipologie

3.5.1.1 Die WAT ook ensiklopedie en vakwoordeboek

Die vernaamste kritiek op die eerste ses dele van die WAT was gerig op die ensiklopedisiteit en die vakwoordeboekkarakter daarvan. Skerp kritiek word in dieselfde verband ten opsigte van Deel VII uitgespreek, terwyl die kritici van mening is dat die ensiklopediese aanbod in Deel VIII getemper is.

Swanepoel (1984) voer aan dat ook Deel VII deur die keuse van woordmateriaal en deur die aard, verwerking en bewerking van die inligting oor die opgenome woorde, probeer om tegelykertyd 'n ensiklopedie, 'n vakwoordeboek en 'n diachronies-sinchroniese verklarende woordeboek te wees. Die leser moet uit die magdom

ensiklopediese inligting en vakterme vir homself 'n beeld vorm van nie-tegniese gesproke en geskrewe Afrikaans. Die ensiklopediese soos dit manifesteer in die opname van eiename, die beskrywing van saakeienskappe onder bv. *koringaar* en *korthoringsprinkaan* en die resepte wat by wyse van sitate insluip by woorde soos *komkommerpiekels* en *komkommerslaai*, het weinig te doen met die prototipiese, nie-wetenskaplike betekeniswaardes wat die gebruiker aan hierdie woorde heg.

Botha (1984: 33) wys daarop dat die indruk deur die *Inleiding* gelaat word dat vorige kritiek op die WAT ten opsigte van die ensiklopediese benadering en oorvolledigheid in die sewende deel verantwoord is. By nadere ondersoek blyk dit egter nie konsekwent die geval te wees nie. In die *Inleiding* word naamlik verklaar dat besluit is dat definisies korter sal wees, met weglating van nie-essensiële saakbesonderhede; dat lemmas wat alleen van ensiklopediese belang is, nie opgeneem word nie, terwyl die opname van vakterme beperk word tot dié wat gebruiklik is in kommunikasie tussen vakman en leek.

Die ensiklopediese aanbod is volgens Raidt (1993: 217) in Deel VIII nog nie heeltemal uitgeskakel nie, maar aansienlik besnoei.

3.5.1.2 Die WAT skep die indruk van 'n standaardwoordeboek

Raidt (1993: 218-219) voer in haar resensie van Deel VIII aan dat dit wil voorkom asof die WAT weer eens, soos in die dertiger- en veertigerjare, uit pas is met die ontwikkelings in die spraakgemeenskap. Toe daar in die dertiger- en veertigerjare 'n enorme behoefte bestaan het aan 'n standaardwoordeboek wat kon bydra tot die standaardisering van Afrikaans, was daar geen rigtinggewende leiding van die WAT nie. Raidt het in hierdie verband reg, aangesien daar op daardie stadium op tydrovende wyse navorsing gedoen en materiaal versamel is vir 'n omvattende woordeboek waarvan die eerste deel uiteindelik in 1950 verskyn het.

Volgens Raidt beperk Deel VIII hom hoofsaaklik tot “Standaardafrikaans” wat dalk as 'n terugkeer tot die oorspronklike opset van die WAT beskou kan word, want die WAT was aanvanklik bedoel om 'n standaard-deskriptiewe woordeboek te wees. Soos in die verlede word hierdeur weer 'n gulde geleentheid verpas. In die tagtiger- en negentigerjare het die verset teen 'n plek-plek eksklusiewe en onsensitiewe standaardtaal tot uiting gekom in die aandrang op 'n “alternatiewe Afrikaans” wat ook

die regiolekte en sosiolekte van die hele Afrikaanssprekende bevolking sou verteenwoordig. Ook hierdie ontwikkeling voltrek hom volgens Raidt blykbaar sonder die hulp van die *WAT*.

Voorts skep die weglating van veel gebruikte Anglisismes in *WAT VIII* wat bv. wel in *Die korrekte woord* (1991) van Van der Merwe en Ponelis opgeneem is, volgens Raidt die indruk van 'n normatiewe optrede waardeur dergelike leenwoorde nog nie in die “standaardwoordeboek” aanvaarbaar is nie (Raidt 1993: 219).

WAT VIII gee wel uitvoerig streektaal en gesproke taal weer, maar hoofsaaklik streektaal en gesproke taal wat deel vorm van die taalgebruik van die sogenaamde standaardtaalsprekers. Relatief min aandag word gegee aan “'n alternatiewe Afrikaans’ wat ook die regiolekte en sosiolekte van die hele Afrikaanssprekende bevolking verteenwoordig”. In die lig hiervan en die feit dat gebruiklike anglisismes nie opgeneem is nie, kan Raidt inderdaad gelyk gegee word dat *WAT VIII* die indruk van 'n standaardwoordeboek skep.

Raidt se opmerkings sou tot interessante bespiegelings aanleiding kon gee. Waar sou die *WAT* byvoorbeeld tans gestaan het indien daar in 1950 'n standaardwoordeboek van twee of drie volumes gepubliseer is, en 'n omvattende woordeboek daarna aangepak is teen die publikasietempo van die eerste vier *WAT*-dele? Vir hipotetiese projeksies in hierdie verband kan die afdeling oor beplanningsteorieë in Hoofstuk 7 geraadpleeg word.

3.5.2 Materiaalversameling

Raidt (1993: 218 en 219) beskou die korpus uit meer as 3 000 bronne waarop die leksikale items van Deel VIII gebaseer is, as indrukwekkend en redelik verteenwoordigend. Heelwat bronne dateer uit die tagtigerjare en weerspieël dus iets van die meer resente taalgebruik. Sy sou egter meer bronne oor regionale Afrikaans daarby wou gehad het.

Die streektaal in die materiaalversameling is hoofsaaklik afkomstig van medewerkers wat dit oor baie jare aan die Buro gestuur het. Die streektaalversameling is ook aangevul deur veldwerk wat deur die Buro onderneem is. Die wyse waarop die streektaal bekom is, verklaar dus die afwesigheid van meer bronne oor regionale

Afrikaans in die lys van bronne waaruit in Deel VIII aangehaal is.

3.5.3 Alfabetiese gedeelte van die woordeboek

3.5.3.1 Makrostruktuur

3.5.3.1.1 Opnamebeleid

3.5.3.1.1.1 Opnamebeleid onduidelik

Die opnamebeleid in Deel VIII ten opsigte van verskeie tipes leksikale items is vir Raidt (1993: 220) onduidelik. Sy merk heeltemal tereg op dat iteratiewe soms nie gelemmatiseer word nie, maar tussen die voorbeeldmateriaal opgeneem word; onnodig baie variante opgeneem word by wisselvorme; woorde wat nie noodwendig deel is van die Afrikaanse leksikon nie opgeneem word, bv. seldsame of idiosinkratiese woordvormings, en dat dit ook nie duidelik is wanneer regionale variante opgeneem word nie.

3.5.3.1.1.2 Weerspieëling van die Afrikaanse leksikon

As omvattende sinchroniese woordeboek streef die WAT daarna om rekenskap van so 'n groot moontlike deel van die Afrikaanse woordeskat te gee en Gouws (1985: 15) is van mening dat wat woord- en uitdrukkingversameling betref, WAT VII beslis nie teleurstel nie. Rand- en kernwoordeskat word geakkommodeer. Deel VIII van die WAT slaag volgens Gouws (1992) eweneens in sy doel as omvattende woordeboek om die Afrikaanse woordeskat in sy wydste omvang te behandel. Daar word verslag gedoen van ouer Afrikaanse vorme soos *kwelspreuk*, *kosthuis* en *kousmid* en moderne Afrikaans soos *kothuis*, *kousbroekie*, *kykweer* en *kredietkaart*. Die seggingskrag van Afrikaans kom ook weer onder die aandag met woorde soos *kraak-kraaksindelik*, *koustêre* (dood) en *kromhoutkoliek* (babalaas).

3.5.3.1.2 Vakterme

Soos die geval was met die eerste ses dele van die WAT, is die kritiek teen die oorvloedige opname van vakterme en die hoogs tegniese verklarings daarvan in Deel VII skerp veroordelend. Die hantering van vakterme in Deel VIII word egter op 'n

enkele uitsondering na deur die resensente as bevredigend beskou.

Gouws (1985: 15) maak beswaar teen die uitvoerige hantering van vakterme in *WAT VII*. 'n Vakterm word nie vir 'n vakspesialis verklaar nie, maar vir die sogenaamde ontwikkelde leek. Die verklaring van vakterme moet vir die gebruiker bruikbaar en verstaanbaar wees. Dit is nie die geval by lemmas soos *komeensuur*, *kommutasieverband*, *konidien*, ens. nie.

Swanepoel (1984) beskou die talryke vakterme in Deel VII as 'n bevestiging van die volgehoue tegniese ingesteldheid van die redaksie. Daar word geen bewyse daarvoor aangevoer dat die opgenome terme dié is wat inderdaad tussen vakman en leek in hul daaglikse kommunikasie gebruik word nie (vgl. D 4 hierbo). Hy vra tereg watter vakmanne of leke buite die betrokke vakgebiede terme soos *kopresipitaat*, *korpshoogte* en *kommuteer* sou gebruik.

Raidt (1993: 220-222) wys daarop dat dit onduidelik is watter beleid by die vermelding van vakterme uit bepaalde vakrigtings en sosiolekte toegepas word. Heelwat mediese en veral tegnologiese terme, landbou- en wetenskapsterme is in Deel VIII opgeneem, en sommige is vir die leek baie gespesialiseerd. Rooms-Katolieke terme is amper volledig verteenwoordig, met gebruikmaking van die ongepubliseerde Ph.D.-verhandeling van D.J. Gomes, en die vraag ontstaan of ander godsdienstale ook so verteenwoordigend opgeneem sal word. Dit is onduidelik waarom 'n hoogs gespesialiseerde mediese vakterm soos *Krim-Kongokoors* opgeneem word.

Feinauer (1993: 297) is van mening dat vakterme in Deel VIII oor die algemeen beter verklaar is as in die vorige dele en wys op die helder definiense by *kringfront*, *kussingkeerder* en *kussinglawe*. Ook Gouws (1992) reageer positief oor die opname en hantering van vakterme in Deel VIII. Volgens hom bevat die deel genoeg vakterme maar nie te veel nie. Die hantering van die vakterme is sodanig dat die nievakkundige dit kan snap en in hierdie verband lewer Deel VIII syns insiens 'n groot verbetering op vorige dele.

3.5.3.1.3 Uitdrukkings

Raidt (1993: 223) merk op dat 'n mens by die deurlees van *WAT VIII* opnuut getref word deur die sterk idiomatiese inslag van Afrikaans, die rykdom aan spreekwoorde

en die lekker aardse sêgoed.

Feinauer (1993: 287) vind dit jammer dat woordgroepe nie lemmastatus in Deel VIII kry nie. Ten spyte daarvan dat in die *Toeligting* gemeld word dat woordgroepe ook leksikale items is, word 'n uitdrukking soos *vir kwaadgeld rondloop* nie as geheel gelemmatiseer nie. Alhoewel *kwaadgeld* nooit selfstandig optree nie, word dit gelemmatiseer. In die definies word dit dan vermeld dat dit slegs in 'n uitdrukking voorkom. Die uitdrukking moes as dubbelpuntlemma opgeneem geword het soos Gouws (1990: 275) voorstel.

Feinauer moet gelyk gegee word dat uitdrukkinge lemmastatus behoort te geniet, maar billikheidshalwe moet dit ook gemeld word dat die teoretiese insig van Gouws in 1990 ten opsigte van dubbelpuntlemmas nie beskikbaar was by die terpersegaan van Deel VIII nie. Vanaf Deel IX word daar wel van gemerkte lemmas (dubbelpuntlemmas) gebruik gemaak, soos bv. *lor: geen lor nie*.

Uitdrukkinge word ten spyte van bogenoemde tekortkoming op 'n hoogs voorspelbare en konsekwente wyse in Deel VIII gehanteer en die vindbaarheid van die uitdrukkinge word verhoog deur die uitvoerige toeligting, aldus Feinauer (1993: 295).

3.5.3.1.4 Streektaal

Die WAT het oor baie jare hoë lof ontvang vir die uitgebreide opname van streektaal en Deel VII en VIII is in dié verband geen uitsondering nie.

Vir iemand wat in streektaal belang stel, bied WAT VII 'n goeie databasis. Die volgende is onder andere opgeneem: *komfert*, *kom-gaan-saam*, *komintjie* en *koningharder* (Gouws 1985: 15).

Meer gewestelike variante en lekker sêgoed, bv. uit Namakwalandse Afrikaans, Griekwa-Afrikaans, ens. kan opgeneem word. In dié verband waardeur 'n mens 'n regionale woord in Deel VIII soos *kos-my-niks* (volksetimologies uit Eng. *cosmetics*) wat soortgelyk is aan *oliekolonie* (Raidt 1993: 220).

Deel VIII is 'n nuttige bron van streektaalvorme, soos die opname van *kowarieman* ('n windmakerige kêrel), *kromkop* ('n viool) en *krulvarkie* (krimpvarkie) getuig. Die waarde van die aangawe van streektaalvorme word verhoog deurdat die plek van

aantekening deurgaans vermeld word (Gouws 1992).

3.5.3.1.5 Geleentheidskeppings en rariteite

Seldsame of idiosinkratiese woordvormings soos *koster-skoolmeester* of *kultuureners* in Deel VIII verdien nie opname as lemmas nie. As 'n woord slegs een keer of by een bepaalde skrywer voorkom, is dit nie noodwendig deel van die Afrikaanse leksikon nie (Raidt 1993: 220).

Raidt moet gelyk gegee word dat leksikale items wat slegs by een bepaalde skrywer voorkom, nie opname regverdig nie. Terselfdertyd beteken die feit dat daar slegs een sitaat van 'n bepaalde skrywer opgeneem word egter ook nie noodwendig dat dit die enigste opgawe van die item in die korpus is nie. Nie alle opgawes word in die woordeboek opgeneem nie en die weergawe van een sitaat kan ook 'n poging wees om aan te dui dat die item 'n baie lae gebruiksfrekwensie het. In sulke gevalle sal die gebruik van 'n etiket om die frekwensie aan te dui egter groter duidelikheid bring. By *koster-skoolmeester* word wel per etiket, (*hist.*), gesinjaleer dat die woord sowel as die saak waarop dit betrekking het in onbruik verval het, en hoofsaaklik nog in periodetydskrifte of geskiedeniswerke aangetref word, soos die sitaat daarby inderdaad aandui.

3.5.3.1.6 Wisselvorme

By wisselvorme word soms onnodige artikels gemaak, soos in die geval van die vyf variante *kruisement*, *kruisemint*, *kruisemunt*, *kruistemint*, *kruistemunt* in Deel VIII. 'n Vaste beleid ontbreek (Raidt 1993: 220).

Op hierdie punt sou ook bygevoeg kon word dat die variante van *kruisement* beslis nie gelykwaardig is nie en dat 'n variant soos *kruistemunt* waarskynlik nie opname regverdig nie. 'n Saak sou daarvoor uitgemaak kon word dat hier bloot van uitspraakvariante sprake is.

3.5.3.1.7 Nuutskeppings

Nuwe woorde van die afgelope drie dekades in Deel VIII verrai dikwels Engelse invloed, bv. *kovert* (Eng. *covert*), *kothuis* (volksetimologies vir Eng. *cottage*), *kwad* (Eng. *quad*). Dit geld ook leenvertalings soos *kousbroekie* (Eng. *pantihose*) en

kweekhuiseffek (Eng. *greenhouse effect*). Die meeste neologismes illustreer Afrikaanse byna eindelose vermoë om samestellings en afleidings te maak, bv. *kykaand*, *kykbaar*, *krotbuurt*, *kreukelvry*, *krimptraag*, *krimpbaar* en die onsuksesvolle *kroostrooster* (Raidt 1993: 219).

Soms ontbreek meer resente woordvormings en uitspraakvariante in Deel VIII wat wel deur die AWS opgeneem is, bv. *kousjer* naas *kosjer*, *kreip* naas *crêpe* en die nuutskepping *kyk-in-die-pot* (Eng. *potluck*) (Raidt 1993: 219). In laasgenoemde verband kan gemeld word dat die AWS nie op grond van 'n korpus saamgestel is nie en dat daar dus nie in alle gevalle op die geldigheid van sy opnamebeleid staatgemaak kan word nie. Spellingsvorme wat in die AWS opgeneem is, kom soms glad nie en soms as rariteite in die korpus van die Buro voor. *Kreip* kom byvoorbeeld glad nie in die WAT-korpus voor nie terwyl daar slegs een opgawe van *kousjer* uit 'n artikel van Schalk Pienaar in *Die Burger* is. Volgens die WAT-korpus kom *kyk-in-die-pot* wel in enkele woordeboeke voor en daar is 'n mededeling van P.C. Schoonees dat hy die woord al as 'n pleknaam teengekom het. Voorts kom *kyk-in-die-pot* ook in *Ons Kookerfenis* van J. Mostert voor. Volgens die WAT-korpus is dit dus slegs *kyk-in-die-pot* wat moontlik vir opname oorweeg sou kan word. Die feit dat die lemmatisering van 'n leksikale item in 'n woordeboek of woordeboeke nog geen waarborg vir sy werklike gebruik is nie, het waarskynlik daartoe bygedra dat *kyk-in-die-pot* nie in die WAT opgeneem is nie.

3.5.3.1.8 Algemene gebruikswoorde

Algemene gebruikswoorde soos *kondem*, *konkoksie*, *konfettie*, *kommie*, *kombuistee*, *koop-en-loop* en talle ander kry erkenning in WAT VII (Gouws 1985: 15).

Gouws se opmerking dui op 'n positiewe ontwikkeling in die samestelling van die WAT, aangesien Terblanche (1956: 55) en Combrink (1962a: 205) kritiek uitgespreek het teen die weglating van verskeie gebruiklike woorde in Afrikaans in Dele II en IV.

3.5.3.1.9 Iteratiewe

Daar is nie 'n vaste beleid ten opsigte van die lemmatisering van iteratiewe in Deel VIII van die WAT nie. Soms word hulle na 'n aanloop tussen die voorbeeldmateriaal aangegee, bv. *kreupel-kreupel*, *kroes-kroes*, *krom-krom* (Raidt 1993: 220).

Die kritiek van Raidt ten opsigte van die inkonsekwente hantering van iteratiewe het waarskynlik daartoe aanleiding gegee dat iteratiewe vanaf Deel IX deurlopend as lemmas aangebied word.

3.5.3.1.10 Samestellings en afleidings

Die groot hoeveelheid samestellings en afleidings wat in Deel VIII opgeneem is, val op. Daar is letterlik honderde samestellings en afleidings gelemmatiseer met die stamme *kultuur-*, *krag-*, *kruis-* en *kuns-*. Tegno-samestellings en -afleidings figureer ook taamlik sterk met talle lemmas i.v.m. *kosmo-*, *krio-*, *kwadraat-*, *kwantum-*, ens. (Raidt 1993: 221).

3.5.3.2 Mikrostruktuur

3.5.3.2.1 Betekenisinligting

3.5.3.2.1.1 Definisiesoorte

3.5.3.2.1.1.1 Sinoniemdefinisies

Terwyl die sinoniemhantering in die vorige dele skerp gekritiseer is, is daar lof vir die sinoniemdefinisies en sinoniemvermelding in Deel VII. Hieruit wil dit derhalwe blyk dat die kritiek van die resensente en die samesprekings met metaleksikograwe en resensente 'n positiewe uitwerking op die samestelling van die *WAT* uitgeoefen het.

Volgens Gouws (1985: 18) word die sinoniemdefinisie met groot sukses in *WAT VII* gebruik. Hierdie definisietipe behels dat in gevalle van algehele sinonimie die verklaring by die gebruiklikste sinoniem kom met vermelding van die ander sinoniem of sinonieme. Die ander sinoniem of sinonieme word egter ook gelemmatiseer en na die gebruiklikste sinoniem verwys.

Gouws wys ook daarop dat sinoniemdefinisies vir die opstellers van 'n meerdelige woordeboek aansienlik meer probleme bied as vir die opstellers van 'n eendelige woordeboek. Sinonieme kan in 'n vorige of 'n volgende deel tuishoort. Soms moet 'n korrektyf aangebring word soos in gevalle waar die verklaarde sinoniem in 'n vorige deel nie 'n lysing van die sinoniemreeks bevat nie. In so 'n geval word 'n sinoniemdefinisie gegee, maar daarnaas word die volle sinoniemreeks ook verstrek,

soos by *kopborsdop*. Hy bestempel dit as goeie leksikografie.

'n Verdere lastigheid kom volgens Gouws (1985: 18) voor waar kruisverwysing na 'n lemma plaasvind wat nog in 'n volgende deel verklaar moet word. Die WAT-redaksie kan dit miskien oorweeg om die definisie in sulke gevalle maar by die geval wat alfabeties eerste kom te plaas om die gebruiker te help. Gouws (1989: 149) haal Burnett (1979: 23) in dié verband aan: "... the scholarly community in general prefers published imperfection to unpublished perfection ..." en maak ook 'n verdere praktiese voorstel. Hy stel naamlik voor dat waar die minder gebruiklike lemma die verklaring moet kry omdat die meer gebruiklike sinoniem in 'n volgende deel val, die meer gebruiklike vermeld moet word met 'n gepaardgaande aanduiding dat dit 'n hoër frekwensie as die onderhawige lemma het.

Feinauer (1993: 296) noem ook dat sinoniemverwysing onvermydelik probleme oplewer in 'n meerdelige woordeboek soos die *WAT*, maar lewer nie kommentaar op Gouws (1985: 18) se voorstelle nie en maak nie ander voorstelle nie.

3.5.3.2.1.1.2 Enumeratiewe definisies

By die enumeratiewe definisie word in die definiens alles opgenoem waarna die definiendum verwys. In Deel VII word hierdie definisiesoort bv. by *koningsblou* gebruik waar die definisie eenvoudig lui: Purper, pers. Sodanige definisie help nie werklik die gebruiker nie en 'n deskriptiewe definisie is van veel groter waarde (Gouws 1985: 19).

3.5.3.2.1.1.3 Sirkeldefiniëring

Volgens Gouws (1985: 19) maak *WAT VII* plek-plek van 'n onaanvaarbare manier van sirkeldefiniëring gebruik deur die lemma self ook in die definisie te gebruik, bv. by *kontrei* 1 b:

Gesamentlike inwoners van 'n *kontrei*.

Soms word die praktyk "verteder" deur die verwysing na die lemma te presiseer, bv. by *komers* 3:

... laag wat soos 'n *komers* (bet. 1) iets oordek ...

3.5.3.2.1.2 Ensiklopedisiteit

Kritici is dit eens dat saakbeskrywing in plaas van betekenisbeskrywing steeds in Deel VII van die *WAT* voorkom. Deel VIII word egter gekenmerk deur 'n opmerklike verbetering in dié verband. Op relatief min uitsonderings na, bevat die artikels slegs daardie hoeveelheid ensiklopediese inligting wat as onontbeerlik beskou kan word.

Die ensiklopediese karakter van *WAT* VII word onder andere gekenmerk deur 'n verwarring van woord en saak. Saakgerigtheid is steeds 'n kenmerk van die *WAT* (Gouws 1985: 19).

Die beskrywing van saakeienskappe kom steeds voor in Deel VII soos bv. by woorde soos *koringaar* en *korthoringsprinkaan* (Swanepoel 1984).

In 'n gebalanseerde uitspraak wys Botha (1984: 33) daarop dat die leksikograaf nie volkome vry kan wees van die ensiklopediese nie. Tog lyk dit vir hom nodig om na aanleiding van lemmas soos *komeet* en *komma* in Deel VII weer te besin oor die essensiële en die nie-essensiële saakbesonderhede, sodat die indruk nie gelaat word dat hierdie onderskeid bloot op arbitrêre basis geskied nie.

Oor die algemeen is daar 'n groot vooruitgang in die betekenisdefinisiës van woorde. In teenstelling met die omslagtigheid van bv. *WAT* VI, word betekenis nou meestal in kort sinne met tersaaklike inligting verskaf (Raidt 1993: 217). Soms is die verklarings tog nog aan die ensiklopediese kant, bv. by *kriterium* en *kroton* (1993: 218).

Volgens Feinauer (1993: 297) is die betekenisverklaring in Deel VIII die beste van die bestaande dele omdat die ensiklopedisiteit in 'n groot mate ingekort is. Daar is egter steeds gevalle waar gebruiks- en saakbeskrywing as betekenisbeskrywing aangebied word. Die artikels van *kuratele* en *krans*¹ I 1 bevat onderskeidelik te veel saak- en gebruiksbeskrywing. Ensiklopediese inligting is egter soms onontbeerlik soos die hantering van *krait*, met die nodige ensiklopedisiteit, demonstreer.

Volgens Gouws (1992) is die definisiës in Deel VIII nie belas met 'n oormaat ensiklopedisiteit nie en daarom is die definisiës baie korter.

3.5.3.2.1.3 Verwarring tussen betekenis en gebruikstoepassing

Ten spyte daarvan dat die *WAT* se redaksionele beleid bepaal dat gebruikstoepassings nie tot betekenisonderskeidings verhef moet word nie, word gebruiksbekrywing in Deel VII steeds as betekenisbekrywing aangebied. In Deel VIII kom hierdie verskynsel egter minder voor.

Gouws (1985: 21) voer aan dat die ensiklopediese in *WAT* VII ook daarin berus dat 'n lemma se optrede in 'n bepaalde gebruiksituasie as betekenis aangebied word. *Kort* is volgens hom 'n goeie voorbeeld daarvan.

Na die eerste betekenisonderskeiding van *kort* word daar na die aanloop “Meer bep.:” in betekenisonderskeidings **a-d** telkens op 'n ander gebruiksituasie waarin *kort* optree, gewys, waarna 'n betekenisverklaring volg, bv.

a i “m.b.t. voorwerpe, liggaamsdele, lyne, afstande”

a ii “m.b.t. 'n afstand of maat”

b i “m.b.t. persone of gepersonifieerde dinge”

b ii “m.b.t. kledingstukke of onderdele daarvan”

c i “m.b.t. bewegings of voorwerpe wat beweeg”

Volgens Gouws is die betekenisbekrywings in **a** tot **d** gerig op 'n bepaalde gebruiksituasie en word die konteks waarbinne *kort* optree, beskryf en nie *kort* se betekenis nie. Betekenis moet uit die gebruikvoorbeelde van 'n leksikale item geabstraheer word. Op grond hiervan moet Gouws gelyk gegee word dat *kort* nie telkens 'n ander betekenis in die verskillende onderindelings het nie. Indien die volgende voorbeeldmateriaal wat onder andere by die verskillende indelings verstrekkend word, ondersoek word, kan dit inderdaad betwyfel word of verskillende polisemiese waardes daaruit geabstraheer kan word:

a i 'n *Kort* stukkie tou; **a ii** Die gerieflike motor ... het die pad ... *kort* gemaak; **b i** 'n *Kort* vroujie; **b ii** Sy het 'n *kort* wit broekie aan; **c i** Met *kort* stappies beweeg.

Gouws merk op dat dit in 'n omvattende woordeboek wel nuttig kan wees om verskillende gebruike te lys, want die konteks waarbinne die lemma dan geplaas word, verskaf waardevolle gebruiksleiding. Dit moet egter van 'n lemma se betekenis onderskei word. Die bostaande gebruiksituasies van *kort* waarop gewys word, bv. “m.b.t. afstand of maat”, sou met vrug as aanlope voor die betrokke voorbeeldmateriaal aangewend kon word.

Gouws (1985: 21) wys ook daarop dat daar in die *Toeligting* van Deel VII melding gemaak word van “betekenisonderskeidings en gespesialiseerde toepassings” wat deur vet gedrukte Arabiese syfers georden word. Dat 'n gespesialiseerde toepassing op dieselfde manier as 'n betekenisonderskeiding gehanteer word, plaas egter volgens Gouws 'n vraagteken oor die leksikograaf se taalkundige insig en lei tot 'n verwarring tussen betekenis en gebruik.

In Deel VIII is die bewoording in die *Toeligting*, p. xi verander na “betekenisonderskeidings en gespesialiseerde gebruike”. Die aansienlik uitgebreide *Toeligting* bevat ook 'n terminologieverklaring waarin “betekenistoepassing” omskryf word as “enige eiesoortige gebruik van 'n lemma ..., bv. in 'n bepaalde situasie, wat slegs 'n toepassing van 'n bestaande betekeniswaarde is en nie 'n aparte, selfstandige betekenisonderskeiding vorm nie”. In die praktyk het dit egter nie daartoe gelei dat gebruiksbeskrywing uit die *WAT* geweier is nie, sodat Gouws (1992) ten opsigte van Deel VIII verklaar dat betekenis nog plek-plek deur saak- en gebruiksbeskrywings belemmer word.

Die lang lys “betekenisse” wat onder woorde soos *kommandeur*, *kommunikasie* en *kompleks* gelys word, bevestig volgens Swanepoel (1984) weer eens dat die redaksie nie daarin kon slaag om te onderskei tussen die gebruiksbetekenis van woorde en hul betekenisonderskeidende waardes nie.

Die status van talle “betekenisbeskrywings” in die artikel van *kom* in Deel VII staan volgens Botha (1984: 33) onder verdenking aangesien die konteks waarin 'n item optree, beskryf word. Botha het dit veral daarteen dat “die poëem of sitaat se betekenis verklaar word, in plaas van die betekenis van *kom*”, bv.:

Iemand laat kom, veroorsaak soos deur opdrag of ontbieding, dat iem. hom na 'n sekere punt begeef: *Die dokter laat kom*; *Die Eerste Minister kan 'n haarkapper na*

hom toe laat kom (Dawie in L. Louw: Dawie, 1965, 132).

Bostaande verbinding, nl. *iemand laat kom*, is egter nie as “poëem of sitaat” nie, maar as 'n sg. *vaste uitdrukking van tegniese aard* (soos onder 3.2 van die *Toeligting* beskryf) behandel, alhoewel dit nie werklik as tegniese uitdrukking kwalifiseer nie. Dit was dus juis die bedoeling om die betekenis van die *verbinding* te verklaar “in plaas van die betekenis van *kom*”. Hierdie hanteringswyse van nietegniese verbindings word egter nie in die *Toeligting* van Deel VII en VIII genoem nie.

Vanaf Deel IX word woordgroepe van 'n vakkundige aard of nievakkundige woordgroepe wat as geheel 'n unieke of niefiguurlike betekenis het in die uitdrukkingsrubriek onder *GESPESIALISEERD* as gespesialiseerde uitdrukking opgeneem. In bogenoemde verbinding, nl. *iemand laat kom*, gaan dit egter om 'n bepaalde betekenisonderskeiding van *laat* en is daar nie werklik sprake van 'n gespesialiseerde uitdrukking nie. Dit blyk duidelik uit die artikel van ³*laat* onder betekenisonderskeiding 3:

(dikw. in *versoek- of bevelsinne, en saam met ons, met subjunktiewe waarde*) Tot iem. wend met 'n versoek, eis of opdrag, dikw. sodat 'n bep. handeling uitgevoer kan word: *Laat ons boekevat, dans, hardloop ...≈ ... Laat hom net 'n minuut wag; ek kom* (R. Postma in H.A. Fagan: Afr. Verh., s.j., 59).

Botha beskou die volgende voorbeeld as 'n soortgelyke geval waar “die poëem of sitaat se betekenis verklaar word, in plaas van die betekenis van *kom*”, bv.:

Met 'n bepaling, dikw. 'n verl. deelw., wat wyse of gesteldheid aandui: *Hy het bedruk, vrolik, aangeklam hier gekom*.

Bostaande is egter 'n voorbeeld van 'n geval waar daar met behulp van 'n aanloop tussen die voorbeeldmateriaal van 'n bepaalde betekenisonderskeiding op 'n tipiese sintaktiese optrede van *kom* gewys word. Betekenisverklaring is derhalwe nie ter sprake nie. Ook hierdie hanteringswyse word nie in die *Toeligting* van Deel VII en VIII aangeraak nie. Vanaf Deel IX volg aanlope op 'n swart blokkie as struktuurmerker en word die gebruik van aanlope in die *Toeligting* onder 2.10.7 in die afdeling oor voorbeeldmateriaal uiteengesit.

Botha se mistastings kon moontlik deur 'n ander gebruik rondom sitate en poëme in die *WAT* meegebring gewees het. Tot en met Deel VIII is 'n poëem of sitaat soms deur 'n komma en 'n bondige verklaring gevolg wanneer dit volgens die oordeel van die redaksie nodig was vir begrip van die poëem of sitaat. Dié gebruik laat noodwendig vrae ontstaan oor die geskiktheid van die poëem of sitaat en die toereikendheid van die betekenisomskrywing wat dit veronderstel is om te illustreer. Hierdie hanteringswyse word ook nie in die *Toeligting* van Deel VII en VIII uiteengesit nie. Die volgende voorbeelde uit Deel VI en VII illustreer die gebruik:

Ek slaan hom met die linkervuis onder die kakebeen dat my kneukels kraak (J.J. Blom, vert.: Lemoine, 1939, 119), die gewigte by my kneukels 'n krakende, klappende geluid laat hoor.

Die Konserwatiewe regering in Engeland ... (het) sy toestemming gegee ... (J. Steinmeyer: Spykers, 1946, 31), regering gevorm deur die Konserwatiewe Party.

Ook fig.: *Drank het nie 'n konsensie nie* (J. Loock: Belydenis, 1960, 46), veroorsaak dat die drinker nie meer 'n konsensie het nie.

Vanaf Deel IX word bostaande hanteringswyse nie meer gevolg nie.

3.5.3.2.1.4 Lengte en verstaanbaarheid van betekenisverklarings

Die probleem van lang en moeilik verstaanbare definisies bestaan volgens resensente voort in die sewende en agste deel van die *WAT*, alhoewel sommige resensente van mening is dat korter en helderder betekenisverklarings Deel VIII kenmerk.

'n Leksikale definisie van oor die honderd woorde lank, soos by *kom*², hou ernstige gevolge in vir die verstaanbaarheid daarvan. Dit gebeur dikwels dat die voorbeeldmateriaal in Deel VII die onverstaanbare en woorddoortollige betekenisbeskrywings tot hulp moet kom (Botha 1984: 33).

Die definisie in Deel VIII is oor die algemeen korter, en daarom helderder (Feinauer 1993: 297).

Gouws (1992) spreek hom daarteen uit dat lomp en lang definisies te gereeld in Deel VIII voorkom, soos by *kreef*, *koud* en *kultuur*.

3.5.3.2.1.5 Polisemiese verdeling

Volgens Feinauer (1993: 292) word daar in Deel VIII soms geen polisemiese verdeling gemaak nie terwyl daar definitiewe betekenisonderskeidings aanwesig is. So word daar in die artikel van *koshuis* drie betekenisonderskeidings saamgegooi, nl. die inrigting, die gebou en die inwoners. Op soortgelyke wyse word die disjunkte gebruik soms ook nie polisemies onderskei nie. In die artikel van die werkwoord *kraam* word die disjunkte gebruik slegs deur die aanloop “In fig. verband:” aangedui en ná die sitaat volg 'n verklaring van die betekenis van *kraam* in dié bepaalde sitaat, nl. “ontwerp en maak”.

Feinauer (1993: 293) het waardering vir die volgehoue korrekte verwysings in Deel VIII wanneer daar na 'n ander polisemiese artikel verwys word soos by *kultusbeeld*: Beeld i/d beoefening van 'n kultus (bet. 1) gebruik ...

3.5.3.2.1.6 Polisemie en homonimie

Deel VII en Deel VIII ontvang lof daarvoor dat op grond van sinchroniese oorwegings onderskei word tussen polisemie en homonimie. Dit is in ooreenstemming met die WAT se tipologiese klassifikasie as omvattende verklarende woordeboek volgens sinchroniese beginsels. Sporadiese gevalle van homonimiteit wat as polisemie geïnterpreteer word, kom egter nog voor.

Die homonimiese aanbieding van *konfyt* (“soet voedingstof”) en *konfyt* (die b.nw. en bw. in die betekenis van “bedrewe”) in WAT VII illustreer 'n lofwaardige beginsel, nl. dat sinchroniese maatstawwe ter sake is by die vasstelling van polisemie en homonimie. 'n Betekenisverband wat vandag nie meer duidelik aantoonbaar is nie, word nie ter wille van 'n polisemiese aangawe afgedwing nie (Gouws 1985: 21).

Homonimie word ook egter soms as polisemie geïnterpreteer. Die A-, B- en C-indelings by *konkreet* en *korps* verteenwoordig in werklikheid homonimiese waardes. Die verdeling deur middel van A, B, C ... kom gelukkig selde in WAT VII voor, maar die redaksie moet besin oor die gebruik daarvan en daarteen waak dat dit akkommodasie aan homonimiese waardes bied. Ook by die polisemiese lemmas *korsie* en *kopstuk* is na regte homonimie ter sprake (Gouws 1985: 21-22).

In die *Toeligting*, p. xi van Deel VIII word deur middel van 'n opmerking daarop gewys dat die verdeling deur A, B, C ... “in ouer dele, en sporadies nog in hierdie deel” gebruik word.

Raidt (1993: 218) wys daarop dat die verskil tussen polisemie en homonimie in Deel VIII gehandhaaf word en op grond van sinchroniese oorwegings gemaak word. Volgens Raidt toon die leksikograwe van *WAT VIII* goeie oordeel en knap hantering van homonieme en poliseme. Ook Feinauer (1993: 287) het lof vir *WAT VIII* se hantering van homonimie wat aansluit by Gouws (1989: 127) wat sê dat die onderskeid tussen polisemie en homonimie op sinchroniese oorwegings moet berus. Dit blyk byvoorbeeld uit die feit dat wat in die *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal* en die *Nasionale Woordeboek* onder *kraan* as polisemiese inligting aangebied word, in die *WAT* as *kraan*¹ en *kraan*² opgeneem word.

3.5.3.2.1.7 Sinonimie

Waar die inkonsekwente toepassing van die *WAT* se verwysingstelsel ten opsigte van sinonieme in die eerste ses dele skerp gekritiseer is, ontvang Deel VIII slegs lof vir hierdie aspek van die leksikografiese bewerkingsproses.

Feinauer (1993: 296) meld dat *WAT VIII* deurgaans uitstekende leksikografie lewer wat sinoniemverwysing en –vermelding betref. Dit geld die hantering in die alfabetiese gedeelte sowel as die duidelike en omvattende toeligting. Sy beskou dit as goeie leksikografie dat etikette by sinoniemvermeldings herhaal word, want al word die sinoniem as absoluut aangebied, is daar tog soms register- of stilistiese verskille waarmee die taalgebruiker rekening moet hou. Met laasgenoemde stelling stel sy ook die ongeregverdigde kritiek van Combrink (1979: 56) ten opsigte van etikettering by sinoniemvermelding in Deel VI reg.

Daar word in Deel VIII ook voorsiening gemaak vir gedeeltelike sinonimie, waar die een lemma nie in al die betekenisonderskeidings sinoniem aan die ander is nie. So word *krommingsverbetering* slegs by een van die betekenisonderskeidings van *krommingskorreksie* as sinoniem vermeld (Feinauer 1993: 296).

3.5.3.2.1.8 Woordbetekenis en stambetekenis

Volgens Gouws (1985: 22) wek die onvolledige betekenisverklaring by streeplemmas (koppeltekenlemmas) in Deel VII kommer aangesien daar in baie gevalle slegs vir enkele betekeniswaardes van so 'n stam voorsiening gemaak word. Die streeplemma *kool-* maak bv. nie voorsiening vir *kool*¹ (die groentesoort) se betekenis nie. Die streeplemma *kookwater-* maak nie voorsiening vir die letterlike betekenis soos in *kookwaterstysel* nie. 'n Streeplemma moet nie 'n herdefiniëring van die korrelerende woordlemma bevat nie maar ál die stambetekenis moontlikhede moet d.m.v. kruisverwysings geakkommodeer word.

In Deel VIII is gepoog om aan laasgenoemde versoek gehoor te gee deur by streeplemmas benewens die semantiese pluswaardes ook die korrelerende waardes ten opsigte van die woordlemma aan te dui, soos blyk uit die hantering van *kuns-*: “Aanvangskomponent van (1) saamgestelde of afgeleide s.nw., b.nw. of bw. waarin *kuns-* 'n korrelaat van *kuns* is”.

Plek-plek is WAT VII se behandeling van streeplemmas baie vernuftig en bevredigend. Alhoewel *kortdag* en *kortpoot* nie selfstandig optree nie, is daar samestellings met die twee komponente as eerste lid en word hulle heeltemal tereg as streeplemmas opgeneem (Gouws 1985: 23).

Gouws (1985: 23) wys uit dat in WAT VII soms misgekyk word wanneer 'n stam betekeniswaardes het wat die woord nie het nie. Die stam *kombuis-* het in *kombuisgrap*, *kombuismaniere*, *kombuistaal*, ens. betekeniswaardes wat nie in die woord *kombuis* aanwesig is nie. 'n Streeplemma *kombuis-* sou in WAT VII die verklaring van 'n hele klomp samestellings oorbodig maak, bv. *kombuistaal*, *kombuis-Afrikaans*, *kombuis-Engels*, *kombuis-Frans*, ens.

3.5.3.2.1.9 Inkonsekwentheid t.o.v. verklaarde en onverklaarde samestellings

Soos in die vorige dele word daar op inkonsekwente wyse in dele sewe en ag nie uitvoering gegee aan die beleid dat deursigtige samestellings onverklaard opgeneem word nie.

Swanepoel (1984) toon aan dat selfverklarende samestellings in sekere gevalle in Deel VII gelys aangebied word. Tog kon die redaksie hulle nie daarvan weerhou om die voor-die-hand-liggende betekeniswaarde van samestellings met *kortbroek*-, *kommando*-, *kommer*- en *konfyt*- te omskryf nie. Daar word nie gehou by die redaksionele beleid dat deursigtige samestellings onverklaard opgeneem word nie.

Ook ten opsigte van Deel VIII toon Raidt (1993: 220) aan dat dit nie duidelik is volgens watter oorwegings 'n samestelling se betekenis verklaar word nie. *Kroonslagaarsiekte* word bv. verklaar terwyl *kroonslagaaraandoening* onverklaard opgeneem word.

3.5.3.2.1.10 Etimologie

Die ontevredenheid van kritici rondom die etimologiese inligting in die WAT duur voort ten opsigte van dele sewe en ag nadat daar aanvanklik waardering was vir die uitgebreide aangawe van etimologiese inligting in die sesde deel. Volgens die *Toeligting* word etimologiese inligting oorweeg by leenwoorde, leenvertalings en basterwoorde uit nie-Suid-Afrikaanse tale, wetenskaplike of tegniese benamings, terme en uitdrukkings, homonieme, inheemse Afrikaanse simplekse en sekere idiomatiese uitdrukkings.

Swanepoel (1984) het waardering vir die voortsetting in Deel VII van die verbeterde beleid ten opsigte van die aanduiding van die herkoms van woorde.

Raidt (1993: 224) voer aan dat een van die tekortkomings van die WAT die feit is dat die redaksie doelbewus wegstrem van die aangee van etimologieë (*WAT VIII, Toeligting* p. xi). Etimologiese verwysings word slegs “oorweeg” by o.a. leenwoorde, leenvertalings en basterwoorde uit nie-Afrikaanse tale, by wetenskaplike terme en 'n paar ander kategorieë. Die beleid word egter nie konsekwent toegepas nie en dit kom volgens haar weer eens neer op 'n lukraak keuse, soos by lemmatisering en die aangawe van voorbeeldmateriaal. Dit getuig van die hibriediese opset van die WAT wat slegs nou en dan etimologies, en slegs nou en dan histories te werk gaan. Die opset moet volgens Raidt egter ook in die lig van die leemtes in die Afrikaanse leksikografie gesien word: ons besit nog geen historiese woordeboek van Afrikaans nie, en die etimologieë van woorde is maar net gedeeltelik beskryf. Tog is daar reeds baie navorsing gedoen en talle etimologieë van woorde is goed nagevors; bestaande

studies soos dié van Boshoff en Nienaber (1967) en Scholtz (1965, 1972, 1980, 1985) behoort deeglik benut te word.

Botha (1996: 163-164) repliseer hierop dat indien die *WAT* die genoemde bronne “deeglik” sou benut, hy nog steeds 'n hibridiese karakter sou hê, omdat die *WAT* soveel meer leksikale items opneem as wat die genoemde bronne behandel. Die etimologiese navorsing in die betrokke bronne is ook dikwels van 'n bespiegelende aard, wat die opname daarvan in die *WAT*, waarvan die inhoud as gesaghebbend beskou word, problematies maak. Verdere navorsing word dikwels vereis wat baie tydrowend kan wees.

Feinauer (1993: 291) beskryf die aanbieding van etimologieë in Deel VIII as onaanvaarbaar vanweë die inkonsekwente en lukrake aard daarvan. By *kwasaar* word bv. aangedui dat dit 'n leenvertaling van die Engels *quasar* is, maar *kwas*, die woord vir lemoensap, bly sonder etimologiese inligting. Die definiesdeel van die definisie moet gereserveer word slegs vir die oordra van semantiese inligting, maar soms word etimologiese inligting op inkonsekwente wyse as deel van die definies aangebied, soos by *kubito*.

Feinauer (1993: 291) maak beswaar teen die gebruik van die raspejoratiewe *Hottentots* en *Boesman* wat by etimologie-aanduidings met die wetenskaplik aanvaarbaarder *Khoen* en *San* vervang moes gewees het. In Hoofstuk 4 word onder 4.4.1.2.22 en 4.4.2.3 aangedui hoe die *WAT* raspejoratiewe vanaf Deel IX en veral vanaf Deel X op vernuwende wyse hanteer. Feinauer (1996: 260) merk dan ook in haar resensie van Deel IX op dat die mikrostrukturele bewerking geen materiaal bevat wat aanstoot sal gee nie.

3.5.3.2.2 Etikettering

3.5.3.2.2.1 Geografiese etikette

Geografiese leiding is volgens Feinauer (1993: 289) onontbeerlik in 'n omvattende sinchroniese woordeboek soos die *WAT* omdat so 'n geweldige aantal streektaalvorme opgeneem word. Sy is van mening dat die waarde van die opgenome streektaalvorme in Deel VIII versterk word deur die aangawe van die plek van optekening.

3.5.3.2.2.2 Gebruiklikheidsetikette

Die gebruiker sal probleme ondervind om die etikette *weinig gebruiklik* en *minder gebruiklik* te onderskei, alhoewel die bestek van die etikette in die toeligting afgebaken word (Feinauer 1993: 289).

Vanaf Deel IX word *weinig gebruiklik* nie meer as etiket gebruik nie en is dit vervang deur die etiket *ongewoon*.

3.5.3.2.2.3 Temporele etikette

Ten spyte daarvan dat daar in die *Toeligting* van Deel VIII probeer word om afsnypunte op die tydas aan te dui wat die gebruik van die temporele etikette bepaal, is dit vaag en sal dit nie die gebruiker help om behoorlik tussen die etikette *argaïsties*, *histories*, *verouderd*, *verouderend* en *ongebruiklik* te onderskei nie (Feinauer 1993: 289). Sy spreek ook die mening uit dat indien die leksikograaf enigsins temporele etikette gebruik, hy nie net historiese etikette moet gebruik nie, maar ook dié wat monderner lemmas as neologismes aandui.

Ter kommentaar van Feinauer se mening dat neologismes ook per etiket aangedui moet word, kan daarop gewys word dat die etikettering van neologismes in 'n deel-vir-deel-gepubliseerde omvattende woordeboek ietwat van 'n turksvy is. Vandag se neologisme is, by wyse van spreke, mōre se archaïsme. Aangesien dit dikwels meer as 'n honderd jaar duur om 'n omvattende verklarende woordeboek te voltooi, kan dit maklik gebeur dat “neologisme” as etiket, lank voor die uiteindelijke herbewerking van die woordeboek, nie meer die taalwerklikheid weerspieël nie. Odendal (1968) beskryf byvoorbeeld die samestellings met *kits-* in Deel VI, soos *kitskoffie*, as neologismes, maar dit word nie meer in 2003 as sodanig beskou nie. Dieselfde geld *krotbuurt*, *kreukelvry*, *krimptraag* “en die onsuksesvolle *kroostrooster*” in Deel VIII wat deur Raidt (1993: 219) as neologismes geklassifiseer word. Derhalwe lyk dit op grond van praktiese oorwegings nie wenslik om 'n leksikale item in die WAT as neologisme te etiketteer nie.

Vanaf Deel IX is die temporele etikette verminder tot drie, naamlik *histories*, *verouderd* en *verouderend*.

3.5.3.2.2.4 Vaktaaletikette

Feinauer (1993: 290) toon aan dat vaktaaletikette uitgebreid voorkom, al word daar nie in die *Toeligting* van Deel VIII daarvan melding gemaak nie. Soms is daar lemmas waar die gebruiker 'n vaktaaletiket verwag, wat ongeëtiketteer is.

In die *Toeligting* van Deel IX word aangedui dat daar etikette is wat die spesialiteitsveld van 'n lemma aandui.

3.5.3.2.2.5 Stilistiese etikette

Feinauer (1993: 290) reageer positief daarop dat stilistiese etikette ook by uitdrukkings gegee word, selfs al word die lemma waaronder dit opgeneem is, nie as sodanig geëtiketteer nie, of verskillend van die uitdrukking geëtiketteer. Sy vind dit vreemd dat onverklaarde lemmas nie van etikette voorsien word nie, soos *Kôsakaffer*, wat as raspejoratief geëtiketteer behoort te word. Sy wys ook daarop dat daar in die *Toeligting* van Deel VIII nie melding gemaak word van stilistiese etikette nie, en dat die bestek van die etikette *plat*, *vulgêr* en *obseen*, en *skertsend*, *geselstaal* en *neerhalend* aangedui behoort te word.

Vanaf Deel IX word etikette wat register aandui, in die *Toeligting* vermeld en vanaf Deel XI word 'n aanduiding gegee van die bestek van etikette soos *plat* en *vulgêr*.

In beginsel word daar vanaf Deel IX wel etikette by onverklaarde samestellings verskaf wanneer daar 'n bepaalde beperking op die gebruik daarvan is (Lombard 2002). In die praktyk word egter baie selde geëtiketteerde onverklaarde samestellings in die *WAT* aangetref, waarskynlik omdat die behoefte aan etikettering dikwels saamhang met ondeursigtigheid. In Deel IX word daar onder die lemma *lokasie*, wat as diskriminerend en neerhalend geëtiketteer is, egter wel die volgende ongeëtiketteerde onverklaarde samestellings opgeneem: *lokasiebewoner*, *lokasieregulasie*, *lokasiestelsel*, *lokasiesuperintendent*. Die ratio hieragter was klaarblyklik dat die etikettering van *lokasie* ook van toepassing is op die onverklaarde samestellings daarmee. Dit herinner aan die onbevredigende hantering van *kaffer* in Deel V waar die simpleks geëtiketteer is, maar nie die onverklaarde en verklaarde samestellings daarmee nie. In ooreenstemming met die Beleid vir die hantering van beledigende en sensitiewe leksikale items in die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*

(vgl. Hartevelt en Van Niekerk 1995) word geen rassistiese samestellings vanaf Deel X onverklaard opgeneem nie.

3.5.3.2.3 Grammatiese inligting

3.5.3.2.3.1 Sintaktiese inligting

3.5.3.2.3.1.1 Gebruiksleiding

Naas die gewone woordsoortaanduiding, meervoude, verkleinings- en attributiewe verbuigings gee Deel VIII ook bykomende sintaktiese gebruiksleiding. Wanneer adjektiewe byvoorbeeld net predikatief of attributief optree, word dit vermeld en daar word ook leiding gegee ten opsigte van lemmas wat vas óf los geskryf kan word (Feinauer 1993: 288).

3.5.3.2.3.1.2 Voorbeeldmateriaal

Soos die geval was met die vorige dele, vind die resensente die voorbeeldmateriaal in die sewende en agste dele van die *WAT* erg ontoereikend. Die vernaamste punte van kritiek is: die sitaataanbod is oordadig en skynbaar willekeurig; die sitate is oënskynlik nie semanties óf chronologies georden nie, en baie sitate bied dikwels dieselfde inligting aan.

Swanepoel (1984) stel dit dat die keuse van sitate nie altyd sinvol is nie. Die sitate onder *kommandolied* illustreer nie alleen die betekeniswaardes van die woord nie, maar dui deur die oorsprong van die bronmateriaal ook die herkoms daarvan aan. Hierteenoor illustreer baie sitate onder *kommernis* nóg bykomende betekeniswaardes van die woord, nóg gee dit 'n aanduiding van die ouderdom, verspreiding of die literêre tradisie daarvan.

Swanepoel (1984) het waardering vir die voortsetting in Deel VII van die verbeterde beleid ten opsigte van die volledige vermelding van bronne waaruit die sitaatmateriaal afkomstig is. Dit verhoog die gebruikswaarde van dié deel.

Die sitate in Deel VIII is informatief as 'n mens 'n beeld van die Afrikaanse taalgebruik oor die afgelope honderd jaar wil kry, maar die oordadige en skynbaar willekeurige vermelding van sitate kan ook 'n irriterende effek op die gebruiker hê.

Soms is daar lang reekse sitate sonder dat hulle semantiese, regionale of registerverskille illustreer. 'n Drastiese besnoeiing sou die effektiwiteit van die woordeboek beslis verhoog (Raidt 1993: 222).

Volgens Raidt (1993: 221-222) wil dit voorkom of die voorbeeldsinne in Deel VIII lukraak gerangskik is. Nóg 'n chronologiese nóg 'n semantiese ordening kan bespeur word. Hoewel die woordeboek nie op historiese grondslag gebou is nie, kan 'n mens dikwels die ouderdom, soos by *kreefkerrie*, en die register van 'n woord aan die hand van die gebruikte aanhalings nagaan. Daar ontbreek egter 'n vaste redaksionele beleid: soms word die aanhalings histories gerangskik, heel sporadies word daar van vroeë, argivale en gepubliseerde Kaapse tekste gebruik gemaak, bv. Van Riebeeck, Tregardt, Teenstra en Mansvelt, maar dit is sonder enige stelselmatigheid.

Feinauer (1993: 293) sluit by Raidt se uitspraak aan dat nóg 'n chronologiese nóg 'n semantiese ordening by die voorbeeldmateriaal herken kan word. Sy wys ook daarop dat onnodig baie sitate of poëme aangebied word wat dikwels dieselfde inligting oordra.

Feinauer (1993: 294) wys uit dat sommige sitate in Deel VIII raspejoratiewe bevat, soos die sitate onder betekenisonderskeiding **1 b i** in die artikel van *kraal*² waarin die woorde *kafferstat* en *kafferkraal* voorkom.

In die hantering van *kroek*² word voldoen aan die vereiste deur Lombard (1992: 153) gestel dat daar ook 'n wisselwerking tussen etiket en voorbeeldsin moet wees om byvoorbeeld die gepaste register of stylvlak aan te dui (Feinauer 1993: 295). Van die voorbeeldsinne illustreer kindertaal, waardeur dit aansluiting vind by die etikettering van die item as veral kindertaal.

Volgens Feinauer (1993: 295) dra die aangawe van sitate by heelwat uitdrukkings in Deel VIII waardevolle gebruiksinligting oor en die uitdrukkings kry implisiet ook groter lemmastatus.

Soos Raidt (1993) en Feinauer (1993) voel ook Gouws (1992) dat daar in Deel VIII te veel voorbeelde aangebied word wat nie funksioneel is nie.

3.5.3.2.3.2 Morfologiese inligting

3.5.3.2.3.2.1 Leiding t.o.v. die optrede van die verbindingsklank

WAT VII hanteer geledede woorde wat verbindingsklanke kan neem oor die algemeen goed (Gouws 1985: 23). By die streeplemma *kontrak-* word bv. aangedui dat dié stam ook verbindingsklanke kan neem en as *kontraks-* of *kontrakte-* kan optree. *Kontraks-* en *kontrakte-* word ook gelemmatiseer en die taalkundige leiding word versterk deur genoeg voorbeelde wat die optrede van dié drie as eerste stamme in samestellings illustreer.

Die lysing van onverklaarde samestellings bied baie inligting oor die gebruik van die verbindingsklank. Die opsionaliteit van die verbindingsklank blyk bv. duidelik uit die twee reekse samestellings wat onder *korting* aangegee word (Gouws 1985: 24).

Gouws (1985: 24) wys egter ook daarop dat inligting oor die verbindingsklank in Deel VII soms duideliker na vore gebring behoort te word. Volgens die verklaarde en onverklaarde samestellings van *koper*¹ (iemand wat koop) en *koper*² (metaalelement) waarin hulle as eerste stam optree, neem *koper*¹ altyd 'n verbindingsklank en *koper*² nooit nie. Hierdie inligting moet eksplisiet gestel word deur streeplemmas *koper*⁻¹ en *koper*⁻² op te neem en dit daar aan te dui.

3.5.3.2.4 Uitspraakleiding

Kritiek op die uitspraakleiding is veral gerig op die afwesigheid van klemmaanduiding by onverklaarde lemmas, die gebruik van ronde hakies by die baie selektiewe aangawe van fonetiese transkripsie en die vermenging van fonetiese transkripsie en ortografiese herskrywing by sommige lemmas.

Volgens Gouws (1985: 15-16) lewer WAT VII, soos sy voorgangers, 'n teleurstellende vertoning ten opsigte van uitspraakleiding. Onverklaarde lemmas behoort ook klemmaanduiding te kry, aangesien deursigtigheid op betekeniswaarde betrekking het en nie op klankwaarde nie. Die aksent van 'n afleiding kan anders wees as dié van die woord waarvan hy afgelei is. Alle onverklaarde lemmas hoef nie klemmaanduiding te kry nie; wel dié met wissel- of nuwe klem.

By die hoogs geselekteerde groepie lemmas wat wel fonetiese transkripsie kry, word die transkripsie tussen ronde hakies verstrek, terwyl daar 'n formele afspraak is ten opsigte van die gebruik van vierkantige hakies by fonetiese transkripsie (Gouws 1985: 16).

Die handjievol transkripsies wat wel gegee word, is nie foutvry nie. Soms word slegs 'n gedeelte van 'n lemma getranskribeer, bv. by *koppeltote*, wat in orde is, maar soms is daar ook 'n vermenging van transkripsie en ortografiese herskrywing, bv. by *kommode* waar die eerste deel van die woord getranskribeer word en die laaste ortografies herskryf word. Uitspraakvariante word dikwels aangegee, maar soms word 'n gebruikelike variant uitgelaat (Gouws 1985: 16-17).

Volgens Swanepoel (1984) word die verbeterde beleid ten opsigte van uitspraakleiding in Deel VII voortgesit.

T.o.v. die uitspraakleiding in Deel VIII herhaal Feinauer (1993: 287) Gouws (1985: 15) se aanbeveling dat onverklaarde lemmas ook van klemaanduiding voorsien moet word, aangesien die klempatroon van 'n afleiding dikwels verskil van dié van die woord waarvan dit afgelei is. Feinauer (1993: 288) spreek ook kritiek uit teen die voortgesette gebruik van ronde hakies by fonetiese transkripsies en is van mening dat daar by heelwat meer lemmas 'n transkripsie verskaf kan word, veral in die lig van Zgusta (1971: 326) se uitspraak dat 'n leksikograaf slegs die transkripsie weglaat indien daar 'n een-tot-een-verhouding tussen die gesproke en geskrewe vorm bestaan. Sy is van mening dat die fonetiese transkripsies van veel groter waarde sou wees indien die sillabeverdeling ook gegee sou word.

Met die uitsondering van sillabeverdeling is daar aan al die bogenoemde punte van kritiek aandag gegee vanaf Deel IX van die WAT. Daar word by elke lemma 'n fonetiese transkripsie tussen vierkantige hakies verskaf en die aksent word by elke onverklaarde lemma aangedui.

3.5.3.2.5 Spelling

3.5.3.2.5.1 AWS-spelwyse

Gouws (1992) wys daarop dat Deel VIII in 'n hoë mate reeds die spellingvoorskrifte

van die nuwe AWS volg. So word *kronologie* as wisselvorm vir die spelling *chronologie* opgeneem, maar slegs *kwasi-* en nie die vorm op *-ie* nie. Omgangstaalvorme wat in die AWS opgeneem is, word ook in die WAT weerspieël. Daar word bv. aangetoon dat *tjop* die omgangstaalvorm vir *kotelet* is. As omvattende woordeboek beperk die WAT hom ten regte nie slegs tot vorme wat deur die Taalkommissie in die AWS erken word nie. Die AWS gee erkenning aan *cowboy*, maar slegs die WAT neem *kroek* en *krok* (as s.nw. en ww.) op. Aangesien die Taalkommissie erkenning aan *boks* gegee het, neem die WAT ook *Krismisboks* op. Die opname van sulke geselstaalvorme verryk die Afrikaanse leksikografie, aldus Gouws (1992).

3.5.3.2.5.2 Eie afkortings

Die gebruik van eie afkortings, wat in botsing is met dié van die AWS, is vanaf die verskyning van Deel III gekritiseer, maar meer as dertig jaar later blyk dit steeds geen impak te gehad het op die samestelling van die WAT nie.

Die gebruik van die solidus in Deel VII by afkortings van konstruksies met 'n voorsetsel + *die*, bv. *m/d* vir *met die*, is hinderlik. Daardeur bevestig die WAT 'n tradisie wat in botsing is met die AWS-leiding (Gouws 1985: 14).

In Deel VIII word steeds nie gebruik gemaak van die erkende afkortings van die *Afrikaanse Woordelys en Spelreëls* nie. So word *w.*, *b.n.*, en *s.* gebruik in plaas van die erkende *ww.*, *b.nw.* en *s.nw.* (Feinauer 1993: 289).

Daar is in Deel IX afgesien van hierdie verwarrende skryftradisie.

3.5.3.2.6 Illustrasies

Illustrasies se bydrae tot die ensiklopedisiteit van die WAT was 'n redelike besprekingspunt ten opsigte van die eerste ses dele, maar vanaf Deel VII is die gebruik daarvan in so 'n mate afgeskaal dat dit nie meer 'n fokuspunt is nie.

Gouws (1985: 14) dui aan dat daar in Deel VII 'n baie beperkter gebruik van illustrasies as in Deel VI is. 'n Illustrasie kan as 'n noodsaaklike leksikografiese hulpmiddel 'n belangrike rol speel en alhoewel Deel VII min illustrasies bevat, is nie almal funksioneel nie. Die illustrasieprent by *koraalnoteskrif* is doeltreffend

aangesien dit die interpreteerbaarheid van die inskrywing verhoog.

Ook ten opsigte van Deel VIII merk Feinauer (1993: 297) op dat illustrasies verminder is, en meer funksioneel aangewend word deurdat hulle nie 'n duplisering van die verbale deel van die definisie is nie. Voorbeelde hiervan is die illustrasies by *kraalsponningsvoeg*, *kraalstootvoeg*, en *kraalstuikvoeg*. Die kleurplaat ter illustrasie van Suid-Afrikaanse krappe en krewes is volgens haar ongelukkig meer ter wille van versiering as betekenisverklaring.

3.5.3.3 Eksterne en interne toegangstruktuur

3.5.3.3.1 Loopkoppe

Gouws (1985: 14) wys daarop dat wanneer dieselfde lemma 'n hele bladsy vul in Deel VII, die bepaalde betekenisonderskeidings wat eerste en laaste op die bladsy verskyn in die loopkoppe weergegee word, bv. KOM² I, c 1 j. Dit vergemaklik die gebruik van Deel VII in die geval van lemmas met baie betekenisonderskeidings aansienlik.

Met bogenoemde praktyk word gehoor gegee aan 'n versoek van Terblanche in 1962 in sy resensie van Deel IV. Dit behels ook dat wanneer 'n lemma na 'n volgende bladsy oorloop, die loopkop op daardie bladsy die eerste nuwe betekenisonderskeiding weergee van die lemma wat oorloop. Tot en met Deel VI is betekenisonderskeidings nie in loopkoppe weerspieël nie en dui die loopkop die eerste lemma aan wat de novo op 'n bepaalde bladsy begin.

3.5.3.3.2 Betekenisonderskeidings op 'n nuwe reël

Dit is 'n wins by polisemiese lemmas in Deel VII dat die meeste subkategorieë op 'n nuwe reël geplaas word sodat die numering beter uitstaan (Gouws 1985: 14).

Vanaf die sewende deel begin alle betekenisonderskeidings met 'n nommeringswaarde hoër as 'n klein Romeinse syfer (bv. ii), by artikels langer as 'n halwe kolom, op 'n nuwe reël. Vanaf die negende deel van die *WAT* begin alle betekenisonderskeidings altyd op 'n nuwe reël.

3.5.3.3.3 Vindbaarheid van uitdrukkings

Raidt (1993: 223) is van mening dat alhoewel daar in die *Toeligting* vermeld word

waar 'n uitdrukking opgeneem word en watter soekvolgorde gevolg moet word om 'n bepaalde uitdrukking te kry, die gebruiker eers die redaksionele sisteem goed moet bestudeer, anders raak hy totaal verward of gefrustreerd.

Die uitdrukkingsrubriek is vanaf Deel IX anders gestruktureer en bestaan onder andere uit aparte afdelings vir gespesialiseerde en idiomatiese uitdrukkings soos in Hoofstuk 4 uiteengesit word.

3.5.4 Buitetekste

3.5.4.1 Voortekste

3.5.4.1.1 Toeligting

3.5.4.1.1.1 Algemene opmerkings

Die geleentheid wat die leksikograaf het om in die toeligting voor in die woordeboek aspekte van die redaksionele beleid te verduidelik, word volgens Gouws (1985: 15) nie voldoende benut in die Afrikaanse leksikografie nie. *WAT VII* bied egter 'n verbetering op sy voorgangers deur vollediger inligting te verstrek.

Gouws se opmerking is oënskynlik ter harte geneem, want volgens Raidt (1993: 217) getuig die *Toeligting* in Deel VIII van 'n nuwe benadering, en veral van 'n beter verantwoording en sistematisering a.g.v. 'n strakker redaksionele beleid. In teenstelling met vorige dele word daar pertinent op rangskikking en vorm van artikels, samestellings en afleidings, verwysingsmetodes by wisselvorme, variante, sinonieme en antonieme en ander aspekte ingegaan.

In die *Toeligting* van Deel VIII word ook vir die eerste keer uiteengesit wanneer etimologiese inligting verskaf word waardeur heelwat verwarring en frustrasie beëindig word.

3.5.4.1.1.2 Terminologieverklaring

Volgens Feinauer (1993: 286) is dit 'n wins by die *Toeligting* in Deel VIII dat 'n aantal leksikografiese terme wat in die *Toeligting* gebruik word, bondig verklaar word.

Waardevolle makro- en mikrostrukturele inligting kan sodoende afgelei word. Die beskrywing van homonieme as leksikale items “waarvan die betekenis sodanig verskil dat die leksikale items tans as onverwant aan mekaar beskou word, ongeag of hulle 'n gemeenskaplike of verskillende herkoms het’’, is volgens haar korrek.

Uit die beskrywing van die term *leksikale item* in die *Toeligting* van Deel VIII sien die gebruiker dat nie net die woord as uitgangspunt geneem word nie (Feinauer 1993: 287).

3.5.4.1.1.3 Verwysings

Gouws (1985: 18) betreur dit dat die gebruikmaking van sinoniemverwysing en sinoniemvermelding nie in die *Toeligting* verklaar word nie. Baie woordeboekgebruikers bly onbewus van hierdie betekenis hulp wat *WAT VII* bied.

In Deel VIII is daar gehoor gegee aan bogenoemde kritiek deurdat die *Toeligting* aansienlik uitgebrei is en ook 'n volledige uiteensetting gee van die metode van sinoniemverwysing en –vermelding onder die afdeling Verwysings. Gouws (1992) het waardering vir die netjiese uiteensetting van die behandeling van verwysings en spesifiek ook sinoniemverwysings en –vermelding. Die rol van gebruiksfrekwensie in die ordening van sinonieme word volgens hom met reg beklemtoon.

3.5.4.1.1.4 Ordening van betekenisonderskeidings

Gouws (1992) beskou dit as ongelukkig dat daar in die *Toeligting* van Deel VIII steeds geen aanduiding gegee word van die stelsel waarvolgens die betekenisonderskeidings van polisemiese lemmas georden word nie.

3.5.4.1.1.5 Ordening van voorbeeldmateriaal

Niks word in die *Toeligting* van Deel VIII gesê oor die ordeningsbeginsels wat ten opsigte van voorbeeldmateriaal geld nie (Gouws 1992).

3.6 Algemene kritiek en wenke

3.6.1 Stadige alfabetiese vordering

Resensente spreek hul teleurstelling uit dat die versnelde vordering wat in die *Inleiding* van Deel VII in die vooruitsig gestel is, nie gerealiseer het nie en dat dele sewe en ag so 'n klein deel van die alfabet bestryk.

Die klein alfabetdeel wat deur *WAT VII* gedek word, val op. Hoe verder die *WAT* vorder, hoe kleiner word die alfabetiese bestek van elke deel (Gouws 1985: 14).

Die riglyne vir versnelling waarvan daar in die voorwoord tot Deel VII melding gemaak word, is prysenswaardig mits die keuse van vakterme en samestellings en die uitskakeling van ensiklopediese inligting konsekwent deurgevoer word en die verwerking daarvan steun op gesonde leksikografieteorie en navorsing oor gebruikersbehoefte (Swanepoel 1984).

Raidt (1993: 216) wys daarop dat dit die leksikograwe van die *WAT* dertig jaar geneem het om die letter K te behandel en af te rond tot en met Deel VIII. Sy gee toe dat K wel op een na die langste letter in 'n Afrikaanse woordeboek is, maar is van mening dat dit nogtans 'n onaanvaarbare slakkepas bly en spreek die hoop uit dat so 'n vertraging in die toekoms nie meer gebeur nie.

3.6.2 Nuwe doelstellings vir die *WAT*

Swanepoel (1984) stel voor dat die redaksie weer besin oor die aanvanklike doelstellings met die *WAT* en dat nuwe doelstellings geformuleer word wat rekening hou met die uitgebreide leksikografiese arbeid van ander instansies in Suid-Afrika oor Afrikaans. 'n Leksikografiese werklikheidsin word deur die hede van die redaksie vereis. Swanepoel se visie van 'n "nuwe" *WAT* het inderdaad in 1989 werklikheid geword en hy sou ook saam met ander metaleksikograwe instrumenteel wees in die beplanning daarvan, soos in Hoofstuk 4 aangetoon word.

3.6.3 Afwesigheid van historiese beginsels

Raidt (1993: 223) voer aan dat onsistematiese dataversameling en bronneverwerking

die WAT onbetroubaar vir historiese gebruik maak. Historiese inligting is dikwels versteek in die voorbeeldmateriaal, soos bv. die eerste optekening van 'n woord. Dit word egter net sporadies opgeneem, ook by uitdrukkings. 'n Chronologiese rangskikking van voorbeeldmateriaal sou van groot nut wees.

Dit moet hier miskien in gedagte gehou word dat die WAT nie 'n historiese woordeboek is wat saamgestel word volgens historiese beginsels nie. Die WAT is 'n omvattende verklarende woordeboek wat volgens sinchroniese beginsels saamgestel word. Historiese inligting is nie sy eerste prioriteit nie en daarom is bv. 'n ordening van voorbeeldmateriaal volgens die betekenissamehange in die betekenisverklaring of volgens die volgorde van die verstrekte morfologiese inligting eerder te verwag as 'n chronologiese ordening.

3.7 Kernbesware uitgespreek in die resensies van dele VII en VIII en evaluering van die toepassing van die resensiekritiek op die samestelling van dele VII en VIII van die WAT

Alhoewel daar 'n doelbewuste poging was om die beplanning van Deel VII grotendeels te baseer op kritiek van die vorige dele, is daar slegs in beperkte mate daarin geslaag om die tekortkominge van die vorige dele uit te skakel.

'n Mate van sukses is behaal in die uitvoering van die besluit dat definisies korter sal wees. Die nuwe beleid is toegepas op die laaste 200 bladsye van Deel VII wat gemiddeld 1 660 verklaarde lemmas per 100 bladsye bevat teenoor 1 295 verklaarde lemmas per 100 bladsye vir die eerste 300 bladsye (Gouws 1985: 14).

Die plasing van bepaalde betekenisonderskeidings op 'n nuwe reël en die verfyning van die praktyk van loopkoppe het tot 'n verbetering in die toegangstruktuur gelei.

Die konsekwente hantering van wisselvorme en sinonieme in dele sewe en ag is 'n verbetering op die willekeurige toepassing van die redaksionele stelsel in die vorige dele.

Min lof is egter ontvang vir die poging om die ensiklopediese element uit te skakel en daar is steeds kritiek teen die saakgerigtheid van betekenisverklarings, die aanbod van gebruike of toepassings as betekenisonderskeidings en die uitvoerige opname en

hantering van vakterme. Kritiek word ook uitgespreek teen die verklaring van deursigtige samestellings aangesien dit die gestelde beleid was dat meer samestellings en afleidings onverklaard opgeneem sal word ten einde die alfabetiese vordering te versnel.

In Deel VIII is die nuwe beleid, gemik op die uitskakeling van die ensiklopediese en vinniger vordering, met 'n groter mate van sukses toegepas “hoewel deel VIII nog duidelik in die tot dusver gebruiklike tradisie van die WAT I-VII staan” (Raidt 1993: 217). Die betekenisverklarings is oor die algemeen korter en in die breë is die ensiklopediese aanbod van vroeër gestuit. Die opgenome vakterme strook egter nie altyd met die gestelde kriterium van gebruik in kommunikasie tussen vakman en leek nie en daar word steeds op inkonsekwente wyse verklarings verskaf by deursigtige samestellings en afleidings. Die oordadige en soms ondoeltreffende aanbod van voorbeeldmateriaal, waarteen dikwels beswaar gemaak is, kom nog sporadies voor.

Daar is ook geen vordering gemaak met die versnelling in die produksie van WAT-dele nie, aangesien die sewende en agste dele onderskeidelik ag en sewe jaar geneem het om te voltooi en elkeen 'n relatief klein deel van die alfabet dek.

Daar is probeer om in Deel VIII gehoor te gee aan van die besware wat in resensies van Deel VII geopper is. Hiervan getuig 'n aansienlik uitgebreide en verbeterde *Toeligting* as deel van die voortekste waarin aandag gegee word aan verskeie punte van kritiek. 'n Aanpassing is ook gemaak in die hantering van streeplemmas deurdat nie net die semantiese pluswaardes van die stam aangedui word nie, maar ook dié waardes wat korreleer met dié van die woordlemma.

Die gebruik van illustrasies is drasties ingekort wat meegehelp het om die ensiklopediese aanbod te temper.

Die oplossing van 'n ou strydpunt is in Deel VIII tot sy volle konsekwensies gevoer deurdat voorkeur gegee word aan vorme op *-ien* en *-ied*, nadat dit vir die eerste keer in Deel VI erkenning gekry het naas die vorme op *-ine* en *-iede*. In Deel VI is die definisies egter steeds by die vorme op *-ine* en *-ide* geplaas met vermelding van die vorme op *-ien* en *-ied*. Daar word ook voorkeur gegee aan die vorme op *-ien* en *-ied* as definiërende woorde in Deel VIII.

In Deel VIII is ook afgesien van die gebruik in vorige dele om by sinonieme of gelykwaardige wisselvorme wat alfabeties op mekaar volg, hakies om 'n gedeelte van die lemma te plaas, en die sinonieme of wisselvorme word voluit as lemmas naas mekaar gegee. In plaas van **kragssaag(masjien)** as lemma word derhalwe as lemmas aangegee **kragssaag, kragssaagmasjien**.

Deel VIII weerspieël meer as enige vorige deel die impak van die leksikografieteorie op die samestelling van die WAT. Die aanpassings wat gemaak is, het egter nie diep genoeg gesny nie, sodat dit steeds gesien kan word as 'n voortsetting van dele I-VII. Die Hoofredakteur, mnr. D.C. Hauptfleisch, stel dit soos volg in die *Inleiding*, p. i: “Die redaksionele riglyne wat in die inleiding van deel VII vir die versnelling van die werk aangedui is, is met die bewerking van deel VIII sover moontlik konsekwent toegepas. Die versnelling wat dit tot gevolg gehad het, het egter nie aan die verwagtings voldoen nie en daar is besluit om die taak van die Buro in sy volle omvang te beplan met die oog op die bespoediging van die werk.” Deel VIII kan derhalwe gesien word as 'n wegbereider of 'n oorgangsfase tussen die ou en die nuwe bedeling by die Buro van die WAT.

HOOFTUK 4

BEPLANNING VAN DIE WAT-DELE VANAF DEEL IX

4.1 'n Strategiese beplanning vir die Buro van die WAT

Die feit dat die voltooiing van die letter K bykans 30 jaar in beslag geneem het, het kommer onder redaksielede laat ontstaan dat die WAT in die lig van die stadige vordering nie die geleentheid gegun sou word om voltooi te word nie. Op grond van sy kennis en ervaring van moderne beplanningstrategieë, is dr. D.J. van Schalkwyk, op daardie stadium die senior mederedakteur, vroeg in 1989 genader om te verneem of dit moontlik sou wees om 'n proses in werking te stel wat die WAT kon laat ontsnap aan die doodloopstraat waarin dit beland het. Dit het daartoe gelei dat die Beheerraad van die Woordeboek van die Afrikaanse Taal in Mei 1989, twee jaar voor die publikasie van Deel VIII, met verskeie verreikende voorstelle vorendag gekom het. Die vernaamste voorstelle was dat 'n strategiese beplanning deur die Buro van die WAT onderneem word, dat die rekenarisering van sy aktiwiteite wat in 1987 begin is, uitgebrei word tot die volste omvang en dat taalwetenskaplikes betrek word in die nastrewing van die optimale gebruikersvriendelikheid van toekomstige dele van die WAT en ook ten einde die kloof tussen die redaksie en taalwetenskaplikes te vernou (De Vries 1989). Die Hoofredakteur, mnr. D.C. Hauptfleisch, het dr. Van Schalkwyk aangewys as fasiliteerder van die beplanningsproses, waaraan die hele personeel van die Buro deelgeneem het. Aangesien die manuskrip van Deel VIII reeds in eerste bewerking voltooi was, kon die Assistenthoofredakteur en die Hoofredakteur voortgaan met die finale bewerking daarvan, en is hulle slegs by die finale fase van elke beplanningsaspek betrek (Buro van die WAT 1989: 4-5).

Die doel van die strategiese beplanning vir die Buro van die WAT was hoofsaaklik om die werk aan die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal* drasties te versnel (Van Schalkwyk 1998: 141). Die Beplanning van die Buro is onderneem volgens die aanvaarde raamwerk van strategiese beplanning soos o.a. later uiteengesit in Kroon (1994). Hiervolgens is 'n missie vir die Buro van die WAT geformuleer, die strategiese prestasieareas bepaal, 'n historiese oorsig saamgestel, 'n situasiebeskrywing van die interne en die eksterne omgewing saamgestel, die swak en sterk punte in die interne omgewing geïdentifiseer, die bedreigings en geleenthede in

die eksterne omgewing geïdentifiseer, scenario's ontwikkel waarin besin is oor die toekoms en die invloed wat die toekoms op die Buro kan hê, en in die lig van al die gegewens wat bekend geword het langtermyn-, mediumtermyn- en korttermyn doelstellings geformuleer (Buro van die WAT 1989).

4.2 'n Plan van aksie

Toe die strategiese beplanning teen November 1989 afgehandel is, is 'n plan van aksie opgestel om die beplanning te implementeer en die Buro van sy tekortkominge en beperkinge te bevry (Buro van die WAT 1989: 131-149 en Van Schalkwyk 1998: 144-146). Aksieplanne is vir al die prestasieareas opgestel, maar die aksieplanne wat met Redaksionele bewerking en Materiaalversameling verband hou, het die hoogste prioriteit geniet. Die ander prestasie- of fokusareas is Bemaking; Taaldiens; Navorsing; Personeel; Finansies; Ondersteunende dienste; Beplanning en bestuur en Uitleg, druk en bind.

'n Baie belangrike aspek van die beplanning is dat produksienorme vir die personeel ontwikkel is. 'n Geïntegreerde prestasiebestuurstelsel is ingestel wat dit vir die Hoofredakteur moontlik maak om die prestasie van alle afdelings in die Buro deurlopend te monitor. Op dié wyse is verseker dat die Buro as 'n eenheid vooruitbeweeg en dat die doelwitte en doelstellings van die Buro op die gesette teikendatums bereik word (Van Schalkwyk 1998: 145-146).

4.3 Redaksionele bewerking

4.3.1 Groepsgesprek: 27-29 November 1989

Dit was duidelik dat 'n radikale hersiening van die redaksionele proses noodsaaklik was ten einde 'n woordeboek daar te stel wat die stand van die taalkunde en die metaleksikografie kon weerspieël. Daar is besluit om taalkundiges te betrek by die ontwerp van 'n nuwe Redaksionele Stelsel waarvolgens die woordeboek saamgestel sou word. Nege taalkundiges en metaleksikograwe wat op die een of ander wyse by die praktiese leksikografie betrokke was, is na 'n groepsgesprek van drie dae in 'n eilandsituasie genooi. Die deelnemers aan die groepsgesprek was proff. J.G.H. Combrink, L.C. Eksteen, P.H. Swanepoel, E. Kotzé, F.F. Odendal en T.H. Links, dr. R.H. Gouws en A.M. Schwerdtfeger en mnr. W. Winckler en die redaksielede van die

WAT, nl. mnr. D.C. Hauptfleisch, drr. J.C.M.D. du Plessis en D.J. van Schalkwyk, prof. L. Dekker, mevv. M.M. Kotze en N.A. Schoonees en mnre. F.J. Lombard en W.F. Botha (Buro van die WAT 1989: 145-146 en Van Schalkwyk 1998: 144).

Artikels uit Deel VIII van die WAT wat krities ontleed sou word, is voor die gesprek aan die deelnemers beskikbaar gestel tesame met die volledige program. Die volgende temas het onder bespreking gekom:

Wie is die teikengebruiker van die WAT?

Wat is die teikengebruiker se verwagtings van die WAT?

Wat behoort die algemene aard van 'n opnamebeleid te wees?

In watter mate moet die WAT tegniese taal en tegniese uitdrukkings opneem?

In watter mate moet die WAT spreek- en streektaal en idiomatiese uitdrukkings opneem?

Wat behoort die WAT se opnamebeleid t.o.v. samestellings te wees?

Koppeltekenlemmas

Eindlidsamestellings

Wat behoort die WAT op te neem t.o.v. grammatiese besonderhede?

Watter doelwitte behoort die WAT na te streef by die opname van toeligtigingsmateriaal in die vorm van kollokasies, poëme en sitate?

Wat behoort die funksie en nut van verwysings in die WAT te wees?

In watter mate behoort die WAT geleiding te gee?

Hoe kan die gebruikersvriendelikheid van die WAT verbeter word?

Met watter kenmerke van woordbetekenis moet die leksikograaf rekening hou?

Watter norme geld by betekenisonderskeiding en –toepassing?

Wat is vir die leksikograaf van wesenlike belang by betekenisbeskrywing?

Wanneer is genoeg genoeg? (die ensiklopediese en saakgerigtheid)

Wat is die rol wat die vervangingsbeginsel by die maak van 'n definisie kan speel?

Hoe behoort betekenisordening in die WAT plaas te vind?

By baie van die temas is bespreking gevoer n.a.v. bepaalde artikels uit Deel VIII wat tot die beskikking van die gespreksgenote gestel is. Daar is dikwels in kleiner groepies verdeel vir besprekings en die besluite en aanbevelings wat daaruit

voortgevoel het, is op skrif gestel en weer deur die hele gespreksgroep bespreek. 'n Notule, gegrond op aantekeninge en 'n transkripsie van bandopnames wat tydens die groepsbesprek gemaak is, is aan al die deelnemers beskikbaar gestel en dit sou 'n belangrike rol speel in die uiteindelijke ontwerp van die nuwe Redaksionele Stelsel.

4.3.2 Die ontwerp van 'n nuwe Redaksionele Stelsel

Gedurende die volgende twee jaar is 'n nuwe Redaksionele Stelsel ontwerp en is daar ook begin om manuskrip volgens die stelsel op te stel wat weer aanleiding gegee het tot aanpassings aan die stelsel. Die redaksie het in hierdie tyd heelwat navorsing gedoen vir die ontwerp van die Redaksionele Stelsel. Daar is ook deurlopend kontak behou met die akademici wat aan die groepsbesprek deelgeneem het. Hulle is dikwels geraadpleeg wanneer probleme opgeduik het met die praktiese implementering van voorstelle wat tydens die groepsbesprek gemaak is. Die pilare waarop die nuwe Redaksionele Stelsel gebou is, is veral die volgende:

- ◆ Die gesamentlike insigte van ervare leksikograwe wat oor jare by die Buro verwerf is
- ◆ Die groepsbesprek met taalkundiges
- ◆ Die metaleksikografie, en veral die resensies van Dele I-VIII en handleidings soos *Leksikografie* van R.H. Gouws, *Dictionaries* van S.I. Landau en *Manual of Lexicography* van L. Zgusta
- ◆ Gedeeltes van die bestaande Redaksionele Stelsel wat op grond van konsensus onder redaksielede behoue gebly het.

Elke redaksielid was verantwoordelik vir die opstel van aksieplanne vir bepaalde afdelings van die Redaksionele Stelsel, bv. grammatiese inligting, definiëring, streektaal, uitdrukkings, vakterme, verwysings en uitspraakleiding. Elke aksieplan het die volgende onderafdelings gehad: doel, situasiebeskrywing, navorsing, beredenering en motivering, redaksionele implikasies (voordele en nadele) en aanbevelings t.o.v. opname, hanteringswyse en materiaalversameling. Die redaksielid is die geleentheid gegun om dit wat hy as die ideale werkwyse t.o.v. 'n bepaalde aspek beskou, voor te lê. Dit moes egter eers aan die ander redaksielede vir goedkeuring

voorgehou word. Die uiteindelijke werkwyse soos in die Redaksionele Stelsel vervat, is by wyse van konsensus bereik.

Verskeie van die aksieplanne het deel geword van die metaleksikografie in Afrikaans deurdat die teoretiese begronding daarvan en die praktiese oorwegings betrokke daarby in gepubliseerde artikels gemotiveer is. Vgl. Botha (1991, 1992 en 1993) in dié verband. In Botha (1991) kom 'n vrugbare wisselwerking tussen teorie en praktyk na vore. Botha toets naamlik die gestelde hanteringswyse van uitdrukkings deur Gouws (1989 en 1990) aan die eise van die praktyk en stel in die proses wysigings voor en vind ook nuwe toepassings vir Gouws se model.

4.3.3 Verslagvergadering: 25 November 1991

Presies twee jaar na die groepsgesprek van 1989 is 'n verslagvergadering op 25 November 1991 met dieselfde persone as deelnemers gehou. Gedeeltes van die manuskrip wat volgens die nuwe Redaksionele Stelsel voorberei is, is vir kommentaar voorgelê. Daar is ook sekere onsekerhede voortspruitend uit die groepsgesprek deur redaksielede aan die vergadering voorgehou. Die implementering van die graadwoord as woordsoortlike kategorie soos dit op die groepsgesprek voorgestel is, het bv. probleme opgelewer by die manuskripmaakproses. Dit is kortliks aan die vergadering uiteengesit waarna daar konsensus was dat daar afstand gedoen moet word van die graadwoord as woordsoortelike kategorie. Die nuwe Redaksionele Stelsel is ooreenkomstig besluite geneem tydens die verslagvergadering, aangepas en verfyn.

4.4 WAT-dele vanaf Deel IX as uitvloeisel van die wisselwerking tussen teorie en praktyk

4.4.1 Vergelyking van dele nege tot elf met die eerste ag dele van die WAT

4.4.1.1 Versnelling in produksie

Deel IX verskyn in 1994 in 'n rekordtyd --- twee en 'n half jaar na die verskyning van Deel VIII in 1991. Die vorige drie dele het elk tussen sewe en ag jaar geneem om te voltooi. Dit verteenwoordig dan ook een van die opvallendste veranderings vanaf

Deel IX van die *WAT* --- 'n dramatiese versnelling in die produksie van 'n deel. Die versnelling is veral deur drie faktore teweeggebring:

- ♦ 'n nuwe Redaksionele Stelsel wat oor twee jaar tot stand gebring is en in ooreenstemming is met heersende taalkundige en metaleksikografiese opvattings, en wat veral gemik is op eenvoud, eenvormigheid en 'n helder aanbieding van taalkundige inligting oor die Afrikaanse leksikon;
- ♦ die benutting van rekenaartegnologie deurdat die *WAT* vanaf Deel IX in sy geheel op rekenaar geskep word en kameragereed aan die drukker gelewer word en
- ♦ die daarstelling van fyn berekende produksienorme vir redaksieledes, asook personeellede van Redaksionele Steundienste, wat daarop gerig is om die betrokke deel op die teikendatum te laat verskyn.

4.4.1.2 Karakterverandering soos weerspieël in die nuwe-generasie-*WAT* vanaf Deel IX

4.4.1.2.1 Nuwe opnamebeleid

Vanaf Deel IX moet daar ten minste **drie gebruiksopgawes** uit verskillende bronne van 'n leksikale item in die korpus wees om vir opname oorweeg te kan word. Die voorkoms van 'n leksikale item in woordelyste of ander woordeboeke laat dit derhalwe nie noodwendig kwalifiseer vir opname nie.

Ook **vakterme** moet aan die algemene opnamebeleid voldoen om te kwalifiseer, met die verdere bepaling dat die drie gebruiksopgawes bewys daarvan moet lewer dat die term tot die **omgangstaal** deurgedring het. 'n Term moet dus nie net in vaktydskrifte voorkom nie, maar ook in tydskrifte of ander geskrifte van 'n algemene aard ten einde te kwalifiseer vir opname.

Alle iteratiewe wat aan die algemene opnamebeleid voldoen, **word gelemmatiseer** en geen iteratiewe word na 'n aanloop aangegee nie.

Die praktyk om **tweedelidsamestellings** onverklaard op te neem onder die betekenisverklaring waarby dit semanties die nouste aansluit, is vanaf Deel IX gestaak. Hiervolgens is bv. onder *kroon* I 3 b i in Deel VIII die

tweedelidsamestellings *rugby-, skaak-, swaargewig-, tenniskroon* onverklaard opgeneem.

Die nuwe-generasie-WAT-dele word gekenmerk deur 'n vryer benadering tot die opname van **Engelse leenwoorde en -vertalings en variante**. Voorbeelde hiervan is onder andere *laai-laai, laaitie, lady, ladybird, lanie, lekka, lewwie, lord, lorrie, madam, mauve, moewie, moewiese, moffiepropeller, movie, naai, nai, nei, nevermaaind, nice, not: ... of te not, not: not 'n ..., oemi, off-beat, OK, okei, olraait, opcheck, opdollie, opdres, opdress, op-en-top, opfieks, opfoes, opfok, opstart, optjek, ôraait, orraait*.

4.4.1.2.2 Korter artikels

Die ooglopendste verskil tussen Deel IX en sy voorgangers is die heelwat korter artikels van dié eerste deel van die nuwe-generasie-WAT. Dit word veral teweeggebring deur bondige, minder ensiklopediese definisies sonder verwickelde sintaktiese konstruksies en vervattings en sonder enige hakiegebruik. Sitate is beperk tot hoogstens vyf per betekenisverklaring.

4.4.1.2.3 Homoniemnommers vooraan lemma

In die nuwe-generasie-WAT word homoniemnommers vóór die lemma geplaas en nie daarná nie, bv. ¹**nes**

4.4.1.2.4 Fonetiese transkripsie by elke lemma

Vanaf Deel IX word die uitspraak van elke lemma met behulp van 'n fonetiese transkripsie en 'n aanduiding van die hoofklem weergegee. In die geval van verskillende uitsprake word die vernaamste uitsprake gegee, so ver as moontlik gerangskik vanaf die hoogste tot die laagste gebruiksfrekwensie. Die hoofklem word ook aangedui by onverklaarde samestellings.

4.4.1.2.5 Sintaktiese inligting

4.4.1.2.5.1 Drie gleuwe vir sintaktiese inligting

Sintaktiese inligting word in drie verskillende gleuwe aangebied. In die eerste gleuf word 'n **leksikale-itemklassifikasie** aangebied, bv. s.nw., groepvoorsetsel of

uitdrukking. Die tweede gleuf bevat inligting oor die **tipiese sintaktiese optrede** van 'n lemma, bv. die vaste voorsetselverbinding van sekere werkwoorde wat per etiket gegee word soos onder *oorlaat*, bet. 1: (*gew. saam met aan*). In die derde gleuf word **voorbeeldmateriaal** aangebied en met behulp van subgleuwe word bykomende inligting omtrent **atipiese of problematiese sintaktiese optrede** na 'n aanloop verskaf, bv.: “■ Ook soms selfst.: ...”

4.4.1.2.5.2 Leksikale-itemklassifikasie

4.4.1.2.5.2.1 Leksikale lemmas

Vanaf Deel IX word 'n aanduiding van woordsoortelikheid by elke leksikale lemma verskaf. In vorige dele is 'n woordsoortaanduiding by naamwoorde slegs in gevalle van meerkunksionaliteit verskaf. Ook onverklaarde samestellings en afleidings word vanaf Deel IX van 'n woordsoortaanduiding voorsien.

Die klassifikasie van leksikale lemmas in vorige dele as “b.nw. en bw.” het tot verwarring gelei (Buro van die WAT 1989: 43-44). Die verwarring is vergroot deurdat daar ook soms na die byw. gebruik van o.a. selfstandige naamwoorde verwys is, soos onder *kring*¹ I l b i.

Vanaf Deel IX word “b.nw.” gebruik waar 'n item slegs as naamwoordelike bepaling optree asook waar 'n item as naamwoordelike én bywoordelike bepaling optree. In laasgenoemde geval word die bywoordelike optrede deur middel van 'n aanloop onder die voorbeeldmateriaal uitgelig, bv. onder *mooi*:

■ Ook byw.: *Die virtuoos speel só mooi viool dat ek aangedaan raak.*

4.4.1.2.5.2.2 Multileksikale lemmas

Multileksikale lemmas word as **uitdrukking** (Botha 1993: 8), **groepvoorsetsel** (Ponelis 1979: 173; Botha 1993: 9), **leenwoordgroep** (Botha 1993: 9-10) en **naamwoordgroep** geklassifiseer aangesien die tradisionele woordsoortklassifikasies nie op hulle van toepassing gemaak kan word nie.

4.4.1.2.6 AWS-afkortingskryfwyse

Daar word weggedoen met die interne afkortings vir die onderskeie woordsoorte en

die AWS-afkortingskryfwyse word deurgaans gehandhaaf, dus *s.nw.* in plaas van *s.*, *ww.* in plaas van *w.*, *b.nw.* in plaas van *b.n.*, *voegw.* in plaas van *vw.*, ens.

Die gebruik van die solidus by afkortings van konstruksies met 'n voorsettel + *die*, bv. *m/d* vir *met die* is gestaak ten gunste van die standaardskryfwyse, nl. *m.d.*

4.4.1.2.7 Morfologiese inligting

Volledige morfologiese inligting word by alle lemmas verskaf en dit blyk veral by die behandeling van werkwoorde, soos bv. onder *oorhang*: het oorgehang; byv. *en byw.* oorhangende, oorhangend, oorgehangde of oorgehange, oorgehang. Vanaf Deel XII word die meervoud ook by alle samestellings vermeld.

In die geval van morfologies gemerkte vroulike doernaamwoorde word die gemerkte vorm gelemmatiseer en van 'n volledige definisie voorsien. So word *leuenares* gelemmatiseer en die meervoud- en verkleiningsvorm vermeld, nl. *leuenaresse* en *leuenaressie*. I.p.v. 'n aanduiding van die semantiese pluswaarde en 'n kruisverwysing na die ongemerkte vorm, bv. “Vr. van *leuenaar*”, word 'n volledige definiesie voorsien, nl. “Vroulike persoon wat 'n leuen of leuens vertel, veral op 'n gereelde grondslag”.

4.4.1.2.8 Nuwe reeks etikette

'n Nuwe reeks etikette is in gebruik geneem wat onder andere betrekking het op register, bv. (*geselstaal*), (*streektaal*), (*skertsend*), (*vloek*), (*seksisties*), (*rassisties*); spesialiteitsveld, bv. (*hengel*), (*fisika*); tydsaanduiding, bv. (*verouderend*), (*verouderd*), (*histories*); gebruiklikheid, bv. (*minder gebruiklik*), (*ongewoon*).

Alle etikette word uitgeskryf terwyl daar vroeër van afkortings gebruik gemaak is.

4.4.1.2.9 Streektaal

Die aanbieding van streektaal in die WAT het vanaf Deel I lof ontvang en aangesien hierdie materiaal vir die nageslag verlore sal wees indien die WAT dit nie opneem nie,

is daar besluit om steeds moeite te doen met die versameling en behandeling daarvan. Leksikale items kenmerkend van 'n bepaalde streek word derhalwe vanaf Deel IX met die etiket (*streektaal*) gesinjaleer, terwyl daar ook 'n duidelike aanduiding van die geografiese voorkoms van die item onder die voorbeeldmateriaal verskaf word, bv. (Opgeteken in Namakwaland), (Opgeteken in Albertinia, Kareedouw, Ladismith en Oudtshoorn) of (Willowmore).

4.4.1.2.10 Los of vas geskrewe leksikale items

Leksikale items wat in dieselfde volgorde, sonder die tussenkoms van ander leksikale items, en met eenderse betekenis in kompositum- of woordgroeppvorm kan voorkom, word volgens 'n vaste formule by die kompositumvorm hanteer. Kragtens die 1991-spelreëls kan 'n toenemende getal items in hierdie vorme voorkom, bv. *klavier speel/klavierspeel*, *rooi wyn/rooiwyn*, *reg denkend/regdenkend*, *weer eens/weereens*, en die WAT-hantering is by uitstek daarop gemik om hierdie verskynsel te akkommodeer. Onder *natgooi* (Deel XI) word die los variasie soos volg vermeld: Ook soms *nat gooi*. Dié hantering van los en vasgeskrewe leksikale items word deur Botha (1992) uiteengesit en gemotiveer.

4.4.1.2.11 Etimologie

As deel van die versnelling van die werk aan die WAT is daar in 1989 besluit om die aangawe van etimologiese inligting vanaf Deel IX te verminder. Intensiewe navorsing oor die herkoms van woorde is as te tydrowend beskou omdat daar nie 'n enkele volledige etimologiese bron in Afrikaans bestaan nie en omdat die redakteurs 'n gebrekkige kennis van die historiese taalkunde het (Botha 1996: 164).

In Deel IX word beperkte etimologiese inligting in die volgende gevalle aangebied:

leenwoorde en leenwoordgroepe wat onveranderd in Afrikaans opgeneem is en waarvan die ortografie as vreemd aangevoel word, bv. **lazaretto** s.nw. (*It.*);

voorbeelde van volksetimologie, bv. **lewensliksens** s.nw. (liksens: *volksetim.* <essens>);

leksikale items wat van 'n eienaam afgelei is of waarin 'n eienaam voorkom, bv. **leotard** s.nw. (*na J. Leotard, Fr. sweefstokarties*), en

waar iets wat eg Afrikaans is, deur 'n vorm uit 'n ander taal verdring word, bv. **lighuis** s.nw. (*n.d. Eng. lighthouse*).

Tydens die voorbereiding van Deel X is die moontlikheid om deurlopend etimologieë aan te bied, deur middel van 'n proefloop ondersoek. Etimologieë is met gebruikmaking van sekondêre bronne saamgestel vir die deel van die Afrikaanse leksikon wat strek vanaf *na* tot *nazi*. Verdere navorsing, wat baie tydrowend kan wees, is egter dikwels vereis, onder andere omdat bronne van mekaar verskil. Derhalwe is daar slegs geringe aanpassings gemaak vir die aanbieding van etimologiese inligting in Deel X. Die Buro van die WAT is van mening dat die enigste wyse waarop hulle 'n bydrae kan lewer om die leemte t.o.v. die etimologie in die Afrikaanse leksikografie te vul, die medewerking aan 'n etimologiewoordeboek is (Botha 1996: 167-169). Tans word daar deur buite-outeurs en WAT-redaksielede in samewerking met dr. Moerdijk, Hoofredakteur van die *WNT*, en onder begeleiding van die Buro van die WAT aan 'n etimologiewoordeboek vir Afrikaans met 2003 as publikasiedatum gewerk.

4.4.1.2.12 Sinonieme

Sinoniemvermelding word in die nuwe-generasie-WAT duidelik gesinjaleer deur “; sin.” gevolg deur die sinonieme geval of gevalle in skuinsdruk, bv. onder *luuks*: Wat van weelde en prag getuig; sin. *luuksueus*. Indien 'n lemma meer as een sinoniemvermelding het en sommige 'n normale gebruiksfrekwensie het en die ander 'n ongewone, word die sinoniemvermeldings deur 'n kommapunt geskei, bv. onder *ontleed*: sin. *dissekteer*; *anatomiseer* (ongewoon).

Daar word ook deur vaste formules soos “dikw. sin. met” en “onderskei van” gewys op nuanseverskille, bv. onder *loop*: dikw. sin. met *stap*; onderskei van *draf*.

In die geval van sinoniemverwysing dien 'n sinoniem as verwysing na die volledige definisie by 'n ander lemma, bv. onder *lyn* 1 b: Vislyn.

4.4.1.2.13 Semantiese opposisie

'n Aanduiding van semanties teenstellende leksikale items word met behulp van die formule “teenoor” gegee, bv. onder *loop*: teenoor *hardloop*.

4.4.1.2.14 Voorbeeldmateriaal

4.4.1.2.14.1 Kollokasies, poëme en sitate

Vanaf Deel IX word duidelik onderskei tussen kollokasies, poëme en sitate wat in hierdie volgorde aangegee word. Die sitate en die voorafgaande voorbeeldmateriaal word deur “≈” geskei, sodat die leksikografies verwerkte voorbeeldmateriaal en die aangehaalde voorbeeldmateriaal duidelik afgebaken is.

4.4.1.2.14.2 Aanlope

Benewens die inligting wat aan die begin van die artikel oor die tipiese sintaktiese en morfologiese eienskappe van 'n lemma gegee word, word daar ook van 'n reeks aanlope gebruik gemaak by voorbeeldmateriaal wat die atipiese of problematiese grammatiese eienskappe van 'n lemma illustreer. Alle aanlope staan op 'n nuwe reël en word voorafgegaan deur 'n swart blokkie “■”, bv. “■ Ook byw.: ...”, “■ Ook soms selfst.: ...”, “■ Selde ook i.d. verlede deelwoordvorm: ...”. In die artikel van *lees* verskyn o.a. die volgende aanlope onder die voorbeeldmateriaal:

■ Ook selfst: *Die praat, lees en skryf van 'n taal.*

■ Met dit wat gelees word as onderwerp: *Chaucer lees moeilik.*

Daar word van die term “nabepaling” (Ponelis 1979: 119) gebruik gemaak in die aanloop vir byvoeglike bepalinge wat ná *iets* of *niks* optree, soos bv. onder *lekker*:

■ As nabep.: *Selfs die terugstap was iets lekkers. Daar is niks lekkerder in die wêreld as om jou eie baas te wees nie.*

Interessant genoeg is daar in Deel VI enkele kere van die aanloop “As nabep.” gebruik gemaak, bv. onder ¹klein I 1 a i: As nabep. of verboë in digterlike taal: *Dit was 'n huisie klein en skoon* (J.F.E. Celliers: Vlakte⁶, 1924, 29).

4.4.1.2.15 Betekenisonderskeidings

Alle betekenisonderskeidingsnommers word op 'n nuwe reël geplaas en daar word probeer om nie dieper as drie nommers te orden nie, bv. **1 a i**. Dit verteenwoordig 'n verdere verbetering in die toegangstruktuur nadat betekenisonderskeidings met 'n nommeringswaarde hoër as 'n klein Romeinse syfer (bv. ii) by artikels langer as 'n

halwe kolom vanaf Deel VII op 'n nuwe reël begin het.

4.4.1.2.16 Opmerking

Enige nuttige inligting oor onreëlmatige of eiesoortige taalverskynsels rondom die lemma waarvoor nie reeds voorsiening gemaak is nie, of wat bykomend of verhelderend is, word in die vorm van 'n opmerking verstrekkend en met die aanloop “OPM.” gemerk. Opmerkings verskyn altyd op 'n nuwe reël, bv. onder *leseres*:

OPM. *Leseres* word veral gebruik waar leesmateriaal op vroulike lesers gerig is (vgl. VROUELESER), terwyl *leser* gew. gemeenslagtig gebruik word.

4.4.1.2.17 Gemerkte lemmas

Sommige tipes meerwoordige leksikale items word volgens bepaalde kernkomponente (wat lidwoorde, voorsetsels en voornaamwoorde uitsluit) gealfabetiseer. Hiervolgens word 'n kernkomponent (die eerste s.nw., selfstandige ww. of b.nw.) as soekwoord gekies. Die soekwoord, gevolg deur 'n dubbelpunt, word vooraan die meerwoordige item geplaas en die geheel as lemma opgeneem. Die naamwoordgroep *Oompie Kedoompie* en die groepvoorsetsel *ten opsigte van* is derhalwe soos volg in Deel XI (2000) gelemmatiseer:

Oompie: Oompie Kedoompie naamwoordgroep

opsigte: ten opsigte van groepvoorsetsel

Ook uitdrukkings wat om bepaalde redes nie in die uitdrukkingsrubriek onder 'n bepaalde lemma ingedeel kan word nie, word gemerk gelemmatiseer. Daar bestaan bv. nie 'n leksikale lemma *lawaaaiwa*, *lol* (as s.nw.) of *owerheidsweë* nie, en die volgende uitdrukkings is dus gemerk gelemmatiseer in Deel IX (1994) en XI (2000):

lawaaaiwa: op die lawaaaiwa klim idiomatiese uitdr.

lol: iemand 'n lol aandraai idiomatiese uitdr.

owerheidsweë: van owerheidsweë gespesialiseerde uitdr.

4.4.1.2.18 Uitdrukkings

4.4.1.2.18.1 Gemerkte lemmatisering binne 'n uitdrukkingsrubriek

Alhoewel die *WAT* tot en met Deel VIII baie lof vir die uitvoerige opname van uitdrukkings ontvang het, was daar kritiek teen die vindbaarheid van 'n bepaalde uitdrukking. Derhalwe word uitdrukkings binne 'n uitdrukkingsrubriek gemerk gelemmatiseer met erkenning van die leksikale-itemstatus van uitdrukkings. Dié hanteringswyse van uitdrukkings is 'n aanpassing van die voorgestelde model vir die gemerkte lemmatisering van uitdrukkings deur Gouws (1990: 265-283)

4.4.1.2.18.2 Plasing en verdeling van die rubriek UITDR.

Die rubriek UITDR. kom aan die einde van 'n artikel, of as 'n lemma meer as een woordsoortkategorie het, aan die einde van elkeen van daardie gedeeltes van die artikel wat deur die onderskeie woordsoortkategorieë in beslag geneem word. In die artikel van *lewe* in Deel IX is daar bv. twee uitdrukkingsrubrieke om voorsiening te maak vir uitdrukkings met *lewe* as ww. en as s.nw. onderskeidelik.

In die rubriek word gespesialiseerde én idiomatiese uitdrukkings opgeneem. Onder **gespesialiseerde uitdrukkings** word verstaan woordgroeptakterme soos *Antarktiese kring*, *figuratiewe kuns* en *lewende hawe*, asook woordgroepe met 'n minder vakkundige maar steeds letterlike betekenis soos *die feite van die lewe*, *iets lug gee* en *per lug*. Gespesialiseerde uitdrukkings word onder die onderverdeling A GESPELIALISEERD opgeneem. In dele I-VIII is sogenaamde “tegniese uitdrukkings” onder bepaalde betekenisonderskeidings waarmee hulle 'n verband toon, opgeneem.

Onder **idiomatiese uitdrukkings** word idiome, vaste uitdrukkings en spreekwoorde ingesluit. Idiomatiese uitdrukkings word onder die onderverdeling B IDIOMATIES opgeneem.

4.4.1.2.18.3 Lemma waaronder 'n uitdrukking opgeneem word

Die lemma waaronder 'n uitdrukking opgeneem word, is die basiese vorm van die

eerste kernkomponent. 'n Kernkomponent is 'n **s.nw., b.nw. of selfstandige werkwoordvorm**. So word die uitdrukking *jou lewe nie seker wees nie* onder die lemma LEWE opgeneem. Dit bring 'n ruimtebesparing mee, aangesien uitdrukings in die vorige dele van die WAT onder ál die kernkomponente opgeneem is.

4.4.1.2.18.4 Bepaling van die soekwoord en rangskikking van uitdrukings binne die rubriek

Die **tweede kernkomponent** in 'n uitdrukking tree as soekwoord op. Dit bly in die vorm waarin dit in die uitdrukking voorkom (bv. in die meervouds- of verledetydsvorm) en staan vooraan, gevolg deur 'n dubbelpunt en die uitdrukking. Die **geheel word vet gedruk** en spring uit soos alle ander lemmas. Die verskillende uitdrukings word alfabeties gerangskik volgens die soekwoorde. In die uitdrukingsrubriek van LELIK word die idiomatiese uitdrukings derhalwe soos volg opgeneem:

Donderdagnag: so lelik soos Donderdagnag om twaalfuur

eendjie: lelike eendjie

melk: so lelik dat melk suur word as jy daarna kyk

nag: so lelik soos die nag

4.4.1.2.18.5 Gemerkte lemmatisering buite die uitdrukingsrubriek

Uitdrukings wat om morfologiese of semantiese redes nie onder die rubriek van 'n leksikale lemma tereg kan kom nie, word gemerk gelemmatiseer in die alfabetiese ordening van lemmas. Dit geld ook uitdrukings waarvan die eerste kernkomponent slegs binne die betrokke uitdrukking voorkom en nooit as aparte leksikonelement aangetref word nie. Die eerste kernkomponent tree as soekwoord op en bly in die vorm waarin dit in die uitdrukking voorkom, bv.:

lede: met lede oë idiomatiese uitdr.

leus: vir die leus idiomatiese uitdr.

oorlopens: tot oorlopens toe idiomatiese uitdr.

4.4.1.2.19 Leenwoordgroepe

Leenwoordgroepe vorm in so 'n mate 'n eenheid vir die gemiddelde gebruiker dat hy nie altyd in staat is tot woordsoortidentifikasie of kernkomponentontleding nie (Botha 1993: 9). Derhalwe word leenwoordgroepe ongemerk alfabeties, volgens die beginwoord, gelemmatiseer:

lingua franca leenwoordgroep, *lingua francas of soms linguae francae. (It.)*

lapis lazuli leenwoordgroep (*Lat.*)

4.4.1.2.20 Afkortings alfabeties in sentrale woordelys opgeneem

In die nuwe-generasie-WAT word afkortings alfabeties in die sentrale woordelys opgeneem met *afk.* as leksikale-itemklassifikasie. Al die tersaaklike inligtingstipes soos sinonieme, antonieme en voorbeeldmateriaal word ook in die artikels van afkortings verskaf. Die afkorting vir *laaslede*, nl. *ll.*, staan bv. tussen *livreikneg* en *llama* en sien soos volg daar uit:

ll. (ook sonder 'n punt ll) afk. (*verhewe; verouderend*) *laaslede*; sin. *jl.*: *Ons verwys na u brief van 15 Aug. ll.*

Akronieme, afkortings wat uitgespreek word en afkortings met morfologie en woordsoortelikheid word van die gepaste bewerking voorsien, bv.

NAVO[na:'fo / na'fu] afk. Ook *Navo*. Noord-Atlantiese Verdragsorganisasie: *Al die lede van die Gemeenskapsmark, behalwe die Ierse Republiek, behoort aan die Noord-Atlantiese Verdragsorganisasie (NAVO), 'n verdedigingsbondorganisasie waaraan die VSA en Kanada ook behoort* (L. Eksteen, vert.: *Wêreld-Ens.*, 1977, 244).

²LO (ook met punte L.O.) [El'o:] afk. liggaamlike opvoeding: *Vernuwing in L.O.* (Onderwysbl., Jul. 1969, 192 – opskr.).

LL.B. (*selde ook met 'n kl. Ll.B.*) [ElElbe:] s.nw., LL.B.'s Afk. vir *Legum Baccalaureus* (*Lat.*).

4.4.1.2.21 Foutiewe verwysings uit vorige dele nie gehonoreer nie

Vanaf Deel IX word verwysings uit vorige dele wat nie meer die taalwerklikheid weerspieël nie, nie gehandhaaf nie (Botha 1994: 423). Dié verbreking in kontinuïteit is veral sigbaar by sinoniemverwysings en –vermeldings en by Vgl.-gevalle.

In Deel III word *lynwagter* as sinoniem by *grensregter* vermeld. By die samestelling van Deel IX is egter geoordeel dat *lynwagter* nie opname regverdig nie, alhoewel dit by *grensregter* as sinoniem aangegee is. Die besluit om nie ag te slaan op die “dooie hand van die verlede” nie, het soms tot gevolg dat die gebruiker voor dooimansdeur te staan kom. Die ratio was egter dat die winste groter as die verliese is en dat die lyn by die halfpadmerk van 'n meerdelige woordeboek, veertig jaar na die verskyning van die eerste deel, reguit getrek moet word (Botha 1994: 424). Derhalwe word daar vanaf Deel IX idealiter gewerk en word van redakteurs verwag om die taalwerklikheid te weerspieël.

In Deel III word die gebruiker by *geboortemerk* na die sinoniem *moedervlek* verwys. Die gebruiker verwag dus om 'n definisie by *moedervlek* te kry met die vermelding van *geboortemerk* as sinoniem. By die samestelling van Deel X was die gebruiksfrekwensie van *geboortemerk* egter aansienlik hoër as dié van *moedervlek*. Op grond hiervan is *moedervlek* na *geboortemerk* verwys, sodat daar by geeneen van die lemmas 'n definisie verskyn nie, en die gebruiker voor dooimansdeur beland. In ander gevalle verskyn daar weer 'n definisie by albei die sinonieme in onderskeidelik die vroeër deel én die deel van die nuwe-generasie-WAT, soos by *blouspaat* en *lasuliet*. Dit is ook onvermydelik dat daar soms “foutiewe” verwysings vanuit die nuwe dele na die ou dele sal wees. In Deel X word die gebruiker by een van *muur* se betekenisonderskeidings deur middel van 'n sinoniemverwysing na *Berlynse muur* verwys, wat nie in Deel I opgeneem is nie, aangesien dit voor die oprigting van die muur verskyn het.

4.4.1.2.22 Beledigende en sensitiewe leksikale items

Anders as wat verwag sou word en as wat soms gemeen word (vgl. Feinauer 1996: 252), was daar min kritiek op die hantering van rassistiese leksikale items in die

resensies van die eerste ag dele. Potgieter (1956: 38) raak die kwessie aan in sy resensie van Deel II wanneer hy beswaar maak teen die gebruik van 'n rassistiese item as definiërende woord in die betekenisverklaring van *delwerskaffer*. Feinauer (1993: 290) merk in haar resensie van Deel VIII op dat die onverklaarde lemma *Kôsakaffer* as raspejoratief geëtiketteer behoort te word. Feinauer maak ook beswaar teen die gebruik van die raspejoratiewe *Hottentots* en *Boesman* by etimologie-aanduidings.

Die skerpste kritiek is uitgespreek in koerantartikels van Scholtz (1986: 36) en Du Preez (1988: 7). Scholtz bespreek die artikels van *baas* en *baastowenaar* in Deel I. Benewens die definisie van *baas* is dit veral die voorbeeldmateriaal by beide lemmas waarop sy kritiek gemik is. Na aanleiding van die rassistiese aard van die voorbeeldmateriaal in die artikels van hierdie lemmas sê Scholtz onder meer die volgende oor die WAT: “Ek glo dit word nog vroeg in die nuwe eeu verbied en waarskynlik lewensgevaarlike besit vir die eienaar.” Du Preez wys op die onsensitiwiteit waarmee die samestellings met *kaffer* in Deel V hanteer is. Du Preez konstateer dat as daar volgens die aard van die WAT se hantering van sekere lemmas geoordeel word, Afrikaans 'n sterk rassistiese onderbou het. Scholtz en Du Preez se kritiek was van die belangrikste faktore wat aanleiding gegee het tot die Buro se besluit om die vroeë dele van die WAT te kuis. Die kuising sou behels dat bepaalde woordeboekartikels herbewerk word sodat rassistiese items op 'n meer sensitiewe wyse aangebied word. Die herbewerking sou uiteindelik gedoen word volgens 'n beleid vir die hantering van beledigende en sensitiewe leksikale items wat in samewerking met plaaslike en Nederlandse metaleksikograwe geformuleer is en vanaf Deel X geïmplementeer is. Die gekuisde dele vorm deel van die *Elektroniese WAT* wat die eerste elf dele (A tot O) van die WAT bevat, met 2003 as verskyningsdatum.

Die ideaal van koöperatiewe leksikografie is sedert die vroeë negentigerjare deur die Buro van die WAT nagestreef (Van Schalkwyk 1995, Buro van die WAT 1999 en Botha, Gabriëls en Cloete 1999: 221). Een van die hoogtepunte van die Buro se strewe na koöperatiewe leksikografie was die kongres oor die hantering van beledigende en sensitiewe leksikale items wat in 1994 gehou is. Die deelnemers was gebruikers vanuit verskillende spraakgemeenskappe, plaaslike en Nederlandse metaleksikograwe en redaksielede van die WAT (Buro van die WAT 1994). Oor 'n tydperk van drie dae sou hulle probeer om konsensus te bereik oor die ontwikkeling

van 'n strategie vir die hantering van beledigende en sensitiewe leksikale items.

Aanvanklik was die botsings tussen die woordeboekgebruikers en die metaleksikograwe intens, totdat die gebruikers besef het dat die teoretici se aandrang op die insluiting van rassitiese items nie die gevolg is van onsensitiwiteit nie, maar van 'n poging om wetenskaplik te wees in die weerspieëling van die Afrikaanse leksikon (Botha 2000). Daar is ooreengekom op 'n beleid waarvolgens rassitiese items wel opgeneem word as lemmas en as rassities geëtiketteer word, maar geen verdere bewerking in die gedrukte vorm van die *WAT* verskyn nie. Die volledige bewerking in elektroniese formaat sou egter wel op aanvraag beskikbaar wees (Harteveld en Van Niekerk 1995).

Nadat 'n jaar verloop het, is daar in 1995 weer met die deelnemers aan die kongres kontak gemaak en teen daardie tyd het die klimaat in die land in so 'n mate verander dat die beleid deur konsensus sodanig gewysig kon word dat 'n beperkte bewerking van rassitiese items aangebied word in die gedrukte weergawe van die *WAT* (Botha 1995 en 2000).

Vanaf Deel X word alle beledigende of sensitiewe leksikale items wat aan die opnamebeleid voldoen, gelemmatiseer. Duidelike etikette word by sodanige lemmas aangebied om die gebruiker teen die kwetsende aard daarvan te waarsku. Waar moontlik word 'n kwetsende item na die gebruiklikste neutrale item verwys, soos bv. *moffie* wat na *manlike homoseksueel* verwys word. Indien dit nie moontlik is nie, word die definisie so neutraal as moontlik gestel. Kollokasies en poëme, wat op die subjektiewe oordeel van die leksikograaf berus, word nie as voorbeeldmateriaal verstrekkend nie.

By rassitiese items word géén voorbeeldmateriaal verstrekkend nie. Die ratio hieragter is dat die *WAT* dit as noodsaaklik beskou om dekodeerende inligting te verstrek, maar nie enkoderende inligting nie waardeur die gebruik, aanleer of bestending van rassismes bevorder kan word. Derhalwe word benewens voorbeeldmateriaal ook geen sinonieme, antonieme of ander verwysings by rassitiese items of rassitiese betekenisonderskeidings van andersins neutrale items verstrekkend nie. 'n Volledige bewerking van rassismes geskied in die elektroniese weergawe van die *WAT* wat op aanvraag aan gebruikers beskikbaar gestel word.

Graduele verskille tussen rassistiese leksikale items word met die volgende etikette uitgewys:

(*rassisties*) dui aan dat die leksikale item volledig rassisties is en dat die gebruik daarvan uiters neerhalend en aanstootlik is omdat 'n negatiewe, meerderwaardige of diskriminerende houding teenoor 'n bepaalde ras daaruit blyk (vgl. bv. *makvolk*, *miesies*);

(*tans as rassisties aangevoel*) dui aan dat die leksikale item binne die heersende politieke klimaat by samestelling rassisties is en dat die gebruik daarvan uiters neerhalend en aanstootlik is omdat 'n negatiewe, meerderwaardige of diskriminerende houding teenoor 'n bepaalde ras daaruit blyk. Dit geld veral plantname, diername en ander samestellings waarvan een of meer van die komponente rassisties is (vgl. bv. *meidestert*, *meidewyn*);

(*enigsins versagend rassisties*) dui aan dat die item in 'n mindere mate rassisties is en dat die gebruik daarvan nie so erg neerhalend en aanstootlik is nie omdat dit nie noodwendig deur alle sprekers op 'n negatiewe, meerderwaardige of diskriminerende wyse gebruik, of as sodanig deur alle hoorders ervaar word nie (vgl. bv. *madam*, *master*).

Vanaf Deel XII van die WAT word alle leksikale items wat as rassisties ervaar kan word as (*rassisties*) geëtiketteer en geen graduele verskille word onderskei nie.

4.4.2 Kritiese evaluering van die aard en omvang van die karakterverandering soos weerspieël in die nuwe-generasie-WAT

4.4.2.1 Inleiding

Die feit dat die WAT ag geslaan het op al die kernbesware wat in die kritiek op die eerste ag WAT-dele geopper is, is bewys daarvan dat woordeboekkritiek 'n baie belangrike bydrae tot die verbetering van die leksikografie te lewer het. Die belang van woordeboekkritiek blyk ook onder andere uit die status wat Wiegand (1984: 15) aan navorsing oor woordeboekkritiek toeken as een van die vier hoofafdelings van die metaleksikografie. Die ander drie behels navorsing oor die geskiedenis van die

leksikografie, navorsing oor 'n algemene leksikografieteorie en navorsing oor woordeboekgebruik.

Leksikograwe het egter ook 'n rol te speel in die ontwikkeling van die leksikografie deur te probeer om op die hoogte te bly met ontwikkelinge in die taalkunde en die metaleksikografie. Die veranderings waardeur die WAT vanaf Deel IX gekenmerk word, is nie net die gevolg daarvan dat gehoor gegee is aan aanbevelings soos dit in die woordeboekkritiek verwoord is nie. Die redaksie het ook self na oplossings in die metaleksikografie gesoek. Redaksielede het ook toenemend deur bydraes tot leksikografiese publikasies 'n dubbele rol as praktiserende en teoretiese leksikograwe begin speel. Soms is bestaande teoretiese standpunte as vertrekpunt geneem en aangepas vir die praktyk, en soms is nuwe leksikografieteorie geskep. In laasgenoemde word die WAT ondersteun deur Hartmann (1991: 1) wat van mening is dat die leksikograaf sy eie teorie moet ontwikkel waar die taalteorie nog tekortskiet. Daar sal voorts op enkele van die mees vernuwende hanteringswyses in die WAT gefokus word deur die spoor te volg waarlangs hulle ontwikkel is.

4.4.2.2 Morfologies gemerkte vroulike doernaamwoorde

Morfologies gemerkte vroulike doernaamwoorde, soos *leuenares* en *hertogin*, word nie in verklarende Afrikaans-woordeboeke van 'n eie selfstandige definisie voorsien nie. Hierdie vorme word met 'n aanduiding van die semantiese pluswaarde na die ongemerkte of manlike vorm verwys, bv. “Vr. van *leuenaar*” en “Vr. van *hertog*”.

Gouws (1989: 243-244) staan 'n soortgelyke behandeling voor wanneer hy konstateer dat leksikaal gemerkte opposisiepare soos *mannetjie/wyfie* as lemmas opgeneem moet word, maar dat in die geval van morfologies gemerkte vorme soos *sangeres* die vroulike vorm nie gelemmatiseer hoef te word nie. Dit kan as mikrostruktuurelement in die artikel van die manlike vorm verskyn.

In gevalle van alfabetiese uiteenplasing stel Gouws (1989: 244) egter voor dat die morfologies gemerkte vroulike vorm gelemmatiseer word. Die semantiese pluswaarde moet aangedui word en die kruisverwysing na die ongemerkte vorm moet gemaak word, bv. by *tesouriere*: “Vr. van *tesourier*”. Volledige uitspraak- en morfologiese inligting moet ook verstrek word.

Gouws (1989: 244) wys daarop dat daar onderskei moet word tussen neutrale vorme soos *loseerder* wat vir manlike én vroulike referente gebruik kan word en gemerkte doernaamwoorde soos *werker* wat vir manlike referente gebruik word. Daar moet ook leiding gegee word ten opsigte van ongemerkte vorme soos *kaptein* wat manlike én vroulike referente het ondanks die bestaan van die geslagsgemerkte teenhanger *kapteine*.

Die redaksie was egter van mening dat die sensitiwiteit rondom geslag van so 'n aard is dat morfologies gemerkte vroulike vorme nie meer soos in vorige dele met behulp van 'n kruisverwysing na die ongemerkte vorm gehanteer kan word nie.

Daar is besluit om in morfologies gemerkte gevalle waar die manlike vorm nie gemeenslagtig is nie benewens aparte definisies ook 'n aanduiding van semantiese opposisie te gee (Buro van die WAT 1990). Die aanduiding van leksikale items wat in opposisie tot 'n bepaalde lemma staan, is volgens Gouws (1989: 158) nie 'n verpligte woordeboekinskrywingstipe nie, maar eerder iets wat as 'n leksikografiese bonus beskou kan word:

vors s.nw., vorste. Manlike persoon wat ...; teenoor *vorstin*.

vorstin s.nw., vorstinne. Vroulike persoon wat ...; teenoor *vors*.

In gevalle waar die manlike vorm gemeenslagtig gebruik word, word die manlike en vroulike vorm deur 'n kruisverwysing met mekaar in verband gebring. Die gebruiklikheid van die gemerkte teenoor die neutrale vorm word ook per etiket aangedui:

leuenaar s.nw., leuenaars; leuenaartjie. Manlike of vroulike persoon wat 'n leuen of leuens vertel, veral op 'n gereelde grondslag.

Vgl. LEUENARES.

leuenares s.nw., leuenaresse; leuenaressie. (*minder gebruiklik*) Vroulike persoon wat 'n leuen of leuens vertel, veral op 'n gereelde grondslag.

Vgl. LEUENAAR.

Sommige sprekers reserveer die neutrale vorm vir manlike doeners, en daar is

aanvanklik probeer om dit te weerspieël, bv.

lektor s.nw., lektore *of* lektors; lektortjie.

1 Manlike persoon wat as dosent ...; teenoor *lektrise*.

2 Manlike of vroulike persoon wat as dosent ...

Aangesien daar altyd sitate voorkom waarin dit onseker is of 'n doenernaamwoord soos *lektor* na 'n vrou of man verwys, kon die sitate nie resloos ingedeel word nie en is daar gevolglik van die hanteringswyse afgesien.

Wanneer die voorbeeldmateriaal daarop dui dat 'n neutrale vorm nie dikwels ten opsigte van 'n vrou gebruik word nie, is dit aanvanklik in die definisie weergegee:

leraar s.nw., leraars; leraartjie.

2 (*verouderd*) Iem., gew. 'n manlike persoon, wat ander leer.

lerares s.nw., leraresse. (*verouderend*) Vroulike persoon wat ander leer.

Die betekenisverklaring van *leier* in Deel IX, nl. ``Iem., dikw. 'n man, wat lei'' is egter deur Feinauer (1996: 261) gesien as 'n geval ``waar die WAT IX die manlike geslag onnodig begunstig.'' Gevolglik is vanaf Deel X afgesien van hierdie hanteringswyse.

Die WAT se hantering van doenernaamwoorde sou later deur Beyleveld en Van Jaarsveld (1991) ondersteun word. Hulle maak beswaar daarteen dat die vrou in die Afrikaanse leksikografie slegs ``in terme van haar verhouding tot die man'' gedefinieer word (1991: 10).

Deur telkens die manlike én vroulike vorme van 'n eie definisie te voorsien, kruisverwysings tussen die vorme te maak en semantiese opposisie aan te dui, het die WAT 'n paar stappe verder gegaan as die heersende gedagtegang in die Afrikaanse leksikografieteorie. Hierdeur toon die WAT dat hy erns maak met geslagsgelykheid in die leksikografie.

4.4.2.3 'n Beleid vir die hantering van rassistiese items deur samewerking tussen woordeboekgebruiker, metaleksikograaf en woordeboekmaker

Samewerking tussen woordeboekgebruiker, metaleksikograaf en woordeboekmaker word in die leksikografieteorie as ideaal gestel, alhoewel dit soms met 'n gepaardgaande skeptisisme oor die haalbaarheid daarvan geskied. Zgusta (1980: 8) wys daarop dat die streng empiriese karakter van Gove se linguistiese benadering, waarvolgens slang en vloekwoorde in *Webster's Third New International Dictionary of the English Language* opgeneem is, nie die enigste oorsaak van sy onverdiende veroordeling was nie. Wat ook 'n groot rol gespeel het, was die gebrek aan intelligente bespreking van die tersaaklike probleme binne die spraakgemeenskap, “among teachers, the linguists and the lexicographers”. Lombard (1992) wys op die ongemak tussen hierdie drie partye wat veral daarin geleë is dat die leksikograaf die progressiewe voorstelle van teoretici met die konserwatiewe behoeftes van die woordeboekgebruikers moet probeer versoen. Ook Gimson (1973) wys op die wenslikheid van 'n interaksie tussen die drie rolspelers. Malkiel (1980) sien die oplossing daarin dat die leksikograaf die vae belangstelling van die spraakgemeenskap in woordprobleme aan taalkundiges oordra om sodoende basiese leksikologiese navorsing te stimuleer.

Die groepsbespreking van 1989 wat so 'n belangrike rol in die totstandkoming van die nuwe-generasie-WAT gespeel het, het die weg voorberei vir die verwerkliking van 'n lank gekoesterde ideaal in die leksikografie --- samewerking tussen gebruiker, metaleksikograaf en woordeboekmaker. Die WAT het geleer uit die verguising van Gove en ag geslaan op insigte van teoretici sodat dit genoodsaak gevoel het om 'n radikale oplossing vir die netelige kwessie van rassistiese leksikale items te vind wat die gebruiker, metaleksikograaf en woordeboekmaker sal bevredig.

Die WAT het in sy voorbereiding vir die internasionale kongres oor die hantering van beledigende en sensitiewe leksikale items veral aandag geskenk aan die insigte van Hauptfleisch (1993) in die hantering van rassismes in woordeboeke wêreldwyd, die menings van metaleksikograwe en leksikograwe oor die hantering van rassismes aangehaal deur hom, en die praktiese voorstelle deur Hauptfleisch vir die hantering

van rassistiese leksikale items. Kennis is ook geneem van die menings van Hoofredakteurs van omvattende woordeboeke en metaleksikograwe in Europa en die V.S.A. wat deur dr. Van Schalkwyk ingewin is (Buro van die WAT 1991).

Heestermans (1992), aangehaal in Hauptfleisch (1993), staan opname voor, maar met 'n weerspieëling van die oordeel van die spraakgemeenskap oor die betrokke items. Alleen dan kan die woordeboek 'n spieël van die gemeenskap wees en kan die leksikograaf sy plig as historiograaf nakom. Hauptfleisch toon aan dat dit algemeen aanvaar word dat omvattende woordeboeke die veelvoudige fasette van die taalgemeenskap en die tydsgewrig waartydens hulle saamgestel word, moet weerspieël. Indien daar genoegsame bewys vir hulle gebruik is, behoort obsene, seksistiese, godslasterlike en rassistiese items derhalwe opgeneem te word. Deur die insluiting van hierdie terme kan die leksikograaf een van sy vernaamste funksies vervul, nl. die verskaffing van voldoende leiding vir die korrekte evaluering en gebruik van sodanige taal wat onteenseglik deel is van die leksikon wat hy beskryf.

Weiner (1991: 6) is van mening dat rassistiese terme, hoe sensitief dit ook mag wees, nooit om dié rede weggelaat moet word nie. Die terme moet egter met groot omsigtigheid hanteer word. Martin (1991: 15-16) stel dit dat 'n woordeboek 'n kind van die maatskappy is en dat diskriminerende terme van watter aard ook al opgeneem moet word. Die woordeboek kan nie die maatskappy verander nie en die leksikograaf moet die bedoeling van die sprekers wat 'n term gebruik, weergee. Die leksikograaf kan nie verwyrt word vir die bestaan van 'n aanstootlike term in die taal nie. Die voorbeeldmateriaal moet egter so gekies word dat dit die gebruik en betekenis van die terme toelig sonder om diskriminerend te wees. Schlaefer (1991: 47) konstateer dat om wetenskaplik te wees, 'n woordeboek sistematies, objektief en omvattend moet wees. Derhalwe is 'n woordeboek verplig om alle terme op te neem waarvoor daar bewyse bestaan dat dit in die taal voorkom. Teenstrydig met hierdie stelling, sou dit volgens hom vir die *Deutsches Wörterbuch* katastrofies wees om antisemitiese terme op te neem.

Hauptfleisch (1993) beveel aan dat rassistiese leksikale elemente wel in omvattende woordeboeke opgeneem word, dat rassistiese items as (*rassisties*) geëtiketteer word, dat rassistiese leksikale items nie as sinonieme vermeld word nie, dat, waar moontlik, rassistiese leksikale items na nierassistiese sinonieme verwys word, en dat sitate as

voorbeeldmateriaal by rassismes opgeneem word, maar nie poëme nie. Die WAT se voorstelle vir die toekomstige behandeling van rassismes by die kongres het hoofsaaklik op die aanbevelings van Hauptfleisch berus.

Uit die gesprek tussen woordeboekgebruikers, woordeboekmakers en metaleksikograwe het die WAT 'n voorlopige beleid vir die bewerking van beledigende en sensitiewe leksikale items geformuleer. Hiervolgens sou rassistiese items wel opgeneem en as rassisties geëtiketteer word, maar die bewerking daarvan sou slegs in elektroniese vorm plaasvind. Die voorlopige beleid is aan al die deelnemers aan die kongres, asook taalgebruikers, taalpraktisyns, taalkundiges en internasionale leksikograwe en metaleksikograwe vir kommentaar gestuur. Van die 302 persone aan wie die voorlopige beleid gestuur is, het 63 gerespondeer (Botha 1995: 99).

Met inagneming van die ontvangte kommentaar en die veranderde politieke klimaat in die land, het die Buro die beleid in 1995 herformuleer. Dit is in wese 'n beleid van opname van rassistiese items, maar met beperkte bewerking in die gedrukte WAT. Rassistiese leksikale items word opgeneem, geëtiketteer en gedefinieer, maar geen voorbeeldmateriaal, kwetsende sinonieme, semantiese opposisies of verwysings word opgeneem nie. Waar moontlik word die rassistiese item na 'n neutrale sinoniem verwys. Geen enkoderende inligting oor rassistiese leksikale items word dus in die gedrukte WAT verstrekk nie.

In die elektroniese bewerking word voorbeeldmateriaal, met die uitsluiting van kollokasies en poëme, verskaf, maar geen sitate word opgeneem waarin rassismes gebruik word om 'n negatiewe houding teenoor enige bevolkingsgroep uit te spreek nie. Rassistiese sinonieme en semantiese opposisies word vermeld. Die elektroniese bewerking kan deur belangstellende gebruikers by die Buro geraadpleeg word.

Deur die drie vernaamste rolspelers in die leksikografie in sy strewe na vernuwende oplossings te betrek, het die Buro uitdrukking gegee aan 'n lank verydde ideaal van die leksikografieteorie, én in die proses 'n revolusionêre hanteringswyse van rassistiese leksikale items daargestel.

Omdat taal en ook sosiale standaarde dinamies is, kan 'n hanteringsbeleid vir rassistiese terme nooit as finaal beskou word nie. Keyser (2002: 10) verwys na 'n

Surinaamse aksiegroep wat honderde eksemplare van die *Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal* in Amsterdam wil verbrand indien die woord *neger* nie geskrap word nie. Hulle ervaar die woord as kwetsend. Den Boon, Hoofredakteur van die Van Dale-woordeboek en aangehaal in Keyser, verwerp die eis: “Ons skrap nie woorde nie; ons beskryf die hede en verlede van die taal ... En uit ons navorsing ... blyk dat *neger* nog steeds 'n maatskaplik aanvaarde woord is. Indien in die toekoms sou blyk dat die woord onaanvaarbaar geword het, sal ons dit as 'n diskriminerende woord ... aandui.” Keyser dui aan dat 'n sekere sensitiwiteit oor die gebruik van die woord egter toenemend merkbaar is en die vraag ontstaan nou of dít, tesame met die eksplisiete beswaar van die aksiegroep, nie genoegsame bewys van die dinamika in die maatskappy is om die woord as diskriminerend te etiketteer nie.

Die WAT het reeds bewys gelever van die dinamika van sy beleid vir rassismes deurdat daar in 2001 besluit is om weg te doen met die etikette (*tans as rassisties aangevoel*) en (*enigsins versagte rassisties*). Enige leksikale item wat as rassisties aangevoel kan word, word derhalwe as (*rassisties*) geëtiketteer.

4.4.2.4 Hantering van meerwoordige leksikale items

4.4.2.4.1 Lemmatisering

In die metaleksikografie bestaan daar eenstemmigheid oor die wenslikheid daarvan dat meerwoordige leksikale items as makrostrukturele elemente opgeneem word. Vergelyk in hierdie verband Zgusta (1971: 154) en Benson (1985: 67). Zgusta sê onder meer: “For the lexicographer, the detection and correct presentation of multiword lexical units is one of his important tasks ... There is every reason to believe that multiword lexical items ... really function as wholes, as units of language, not as free combinations, not as mere conglomerations of words.” In die Afrikaanse leksikografie is dit veral Gouws (1989, 1989a, 1990) en ook Ponelis (1989) wat 'n ernstige pleidooi lewer vir die lemmatisering van meerwoordige leksikale items.

4.4.2.4.2 Uitdrukings

Aan die begin van 1990 was daar geen woordeboek wat uitdrukings op konsekwente

wyse as meerwoordige leksikale items gelemmatiseer het nie en was daar ook min leiding in die teorie oor die wyse waarop uitdrukkings gelemmatiseer moet word. Zgusta (1971: 154) beskou “idiomatic, set expressions” as meerwoordige leksikale items maar spreek hom nie uit oor die hantering daarvan nie. Combrink (1989), Gouws (1989) en Landau (1984) wys wel op enkele praktiese probleme indien uitdrukkings alfabeties volgens die aanvangskomponent gelemmatiseer word. Die aanvangskomponente van uitdrukkings is dikwels onvas of wisselend wat lemmatisering daarvolgens problematies maak. Benewens die probleme rondom die onvastheid van aanvangskomponente soos deur Combrink, Gouws en Landau uitgewys, is daar ook ander probleme rondom lemmatisering volgens die aanvangskomponent van uitdrukkings:

- 'n Gekompliseerde alfabetiseringsprosedure sal gevolg moet word. Nie slegs die eerste nie, maar ook die opeenvolgende komponente van elke uitdrukking moet gealfabetiseer word, bv.:

in die waan verkeer

in die war

in die warm water wees

in die weer wees

- Daar sal 'n opeenhoping wees van uitdrukkings wat met lidwoorde en sekere voorsetsels en voornaamwoorde begin. Dit kan interessante stof verskaf vir navorsing oor lidwoord-, voorsetsel- en voornaamwoordgebruik in Afrikaanse uitdrukkings, maar vir die woordeboekgebruiker kan dit geweldige soektogte tot gevolg hê, veral as hy op soek is na 'n uitdrukking waarvan hy slegs die kernkomponent ken.
- Geen oorsigtelike beeld van uitdrukkings met 'n bepaalde kernkomponent, bv. MAAN, kan verkry word nie.

In die lig van bogenoemde probleme het die WAT waarskynlik die regte besluit geneem om nie uitdrukkings streng alfabeties soos ander makrostrukturele elemente aan te bied nie.

4.4.2.4.3 Lemmatisering binne 'n rubriek

Die opname van uitdrukkings binne 'n uitdrukkingsrubriek het bepaalde voordele waarvan groter prominensie en verhoogde vindbaarheid die belangrikste is.

Die vernaamste tekortkoming van dié praktyk is egter dat daar nie voldoende erkenning aan die leksikale-itemstatus van uitdrukkings gegee word nie. Die WAT het derhalwe besluit op 'n aanbiedingswyse wat binne 'n rubriek ruimte laat vir die erkenning van die leksikale-itemstatus van uitdrukkings.

Hiervolgens word 'n uitdrukking opgeneem onder die lemma van die basiese vorm van die eerste kernkomponent. 'n Kernkomponent is 'n s.nw., b.nw. of selfstandige werkwoordvorm. Die tweede kernkomponent in 'n uitdrukking tree as soekwoord op. Dit bly in die vorm waarin dit in die uitdrukking voorkom en staan vooraan, gevolg deur 'n dubbelpunt en die uitdrukking. Die geheel word vet gedruk en spring uit soos alle ander lemmas. Die verskillende uitdrukkings in 'n rubriek word alfabeties gerangskik volgens die soekwoorde. Die uitdrukking *die maan belowe* word derhalwe soos volg in die uitdrukkingsrubriek van *maan* opgeneem:

belowe: die maan belowe 'n Belofte maak wat nie nagekom kan word nie.

Aanvanklik het die redaksie besluit om woordgroeptakterme, soos *leerstellige onderwys* en *lang ton*, in 'n aparte rubriek met die opskrif Gespesialiseerde Verbindings op te neem. Hierdie woordgroepe verskil van idiomatiese uitdrukkings daarin dat die komponente steeds 'n letterlike verband met die leksikale lemmas het.

Omdat die Buro gretig was om die gesprek met taalkundiges en metaleksikograwe lewendig te hou, het die redaksie besprekingsgeleenthede gereël rondom probleemareas in die leksikografie. In 1990 het Gouws tydens 'n bespreking van die lemmatisering van meerwoordige leksikale items voorgestel dat die WAT idiomatiese uitdrukkings en gespesialiseerde verbindings in een rubriek opneem. Die redaksie het positief hierop gereageer en die uitdrukkingsrubriek is derhalwe verdeel in A GESPESIALISEERD en B IDIOMATIES. Hierdie vrugbare samewerking tussen leksikograaf en taalkundige/metaleksikograaf gee gestalte aan die siening van Hartmann (1991: 2) dat verhoudings met taalkundiges gestig moet word wat sensitief is vir die taalkundige behoeftes van die leksikograaf. Die nodigheid vir sodanige

verhoudings spruit voort uit die probleem dat die leksikograaf vanweë werksdruk nie altyd op hoogte kan bly met, of in diepte kan ingaan op die ontwikkelinge in die taalkunde nie.

4.4.2.4.4 Gemerkte lemmatisering volgens 'n kernkomponent

Gouws (1990) maak praktiese voorstelle vir die hantering van uitdrukkings in Afrikaanse woordeboeke. 'n Kernkomponent word as trefwoord (soekwoord) van 'n uitdrukking gekies. Die trefwoord, gevolg deur 'n dubbelpunt, word vooraan 'n uitdrukking geplaas en die geheel as lemma opgeneem. Die trefwoord bepaal die alfabetiese plasing van die uitdrukking in die makrostruktuur:

lewe: solank daar lewe is, is daar hoop

Die dubbelpunt merk dat die meerwoordige item as geheel die lemma is --- vandaar die term ``gemerkte lemma''.

Deur die onderstreping van die aanvangskomponent van 'n uitdrukking word die moontlikheid van wisseling van die aanvangskomponent gemerk:

lewe: iemand 'n lewe lei

lewe: jou lewe nie seker wees nie

Gouws kom tot die gevolgtrekking dat daar geen homonimiese of polisemiese verband tussen uitdrukkings met identiese trefwoorde bestaan nie. Eenderse trefwoorde hoef dus nie soos by homonimiese lemmas met 'n verhewe syfer gemerk te word nie. Indien die leksikograaf egter wel die behoefte sou hê om die trefwoorde van mekaar te onderskei, moet 'n ander merker as dié vir homonieme gekies word, bv. 'n verhewe letter:

maag:^a uit jou maag lag

maag:^b jy kan dit op jou maag skryf en met jou hemp afvee

Die belangrikste voordele van Gouws se hanteringswyse is eerstens dat erkenning verleen word aan die leksikale-itemstatus van uitdrukkings deur dit as lemmas in die makrostruktuur van die woordeboek op te neem. Tweedens verg die hanteringswyse

nie 'n dramatiese aanpassing van gebruikers nie, aangesien hulle daaraan gewoond is om uitdrukings in die artikels van kernkomponente uit daardie uitdrukings te soek.

Die redaksie het besluit om voort te gaan met gemerkte lemmatisering van uitdrukings binne 'n rubriek omdat die voorgestelde hanteringswyse enkele belangrike nadele vir 'n omvattende woordeboek soos die *WAT* inhou.

Omdat die *WAT* uitdrukings omvattend opneem, kan die hanteringswyse tot 'n opeenhoping van identiese soekwoorde (trefwoorde) lei wat soektogte sal bemoeilik. Nege en vyftig uitdrukings met LEWE as eerste kernkomponent het bv. vir opname in die *WAT* gekwalifiseer.

Die groot getal identiese soekwoorde sal ook verwysings na uitdrukings problematies maak. Indien van 'n verhewe letter gebruik gemaak word om die probleem te omseil, sou dit in die geval van LEWE tot 'n steurende gebruik daarvan aanleiding kan gee, bv.:

lewe:^{aaa} die (jou) lewe verloor

lewe:^{bbb} iemand se lewe versuur

lewe:^{ccc} lewe voel

In die praktyk sal so 'n versameling uitdrukings met 'n identiese soekwoord, net soos in die geval van 'n uitdrukingsrubriek, in 'n blok ná 'n simpleks soos *lewe* met sy verskillende betekenisonderskeidings opgeneem word. Die enigste wesenlike verskil sou die groter vindbaarheid van die uitdrukings in die rubriek wees.

Die redaksie het derhalwe waarskynlik korrek geoordeel dat 'n uitdrukingsrubriek met onderskeidende soekwoorde in die *WAT* bepaalde voordele bo gemerkte lemmatisering in die alfabetiese ordening inhou.

4.4.2.4.5 Gemerkte lemmatisering buite die uitdrukingsrubriek

Sommige uitdrukings kan om morfologiese of semantiese redes nie onder die rubriek van 'n leksikale lemma tereg kom nie. Dit geld ook uitdrukings wat woorde bevat wat slegs binne die betrokke uitdrukking voorkom en nooit as selfstandige leksikonelemente aangetref word nie. Daar is besluit om hierdie uitdrukings met

enkele aanpassings volgens Gouws (1990) se beginsel van gemerkte lemmatisering in die alfabetiese ordening op te neem, bv.

Magellaanse: Magellaanse Vlekke

Magellaanse: Magellaanse Wolke

4.4.2.4.6 Leksikale-itemklassifikasie van meerwoordige leksikale items

Gouws (1989: 214) stel 'n leksikale klassifikasie bo 'n eng woordsoortelike klassifikasie vir meerwoordige leksikale items voor. Terme soos sin, naamwoordstuk en setselgroep (vgl. Ponelis 1979: 5 e.v.) kan gebruik word vir die vormlike omskrywing van sintaktiese konstruksies, bv.:

jakkels prys sy eie stert sin

'n wet van Mede en Perse naamwoordstuk

in die war setselgroep

Die redaksie was egter van mening dat wanneer 'n sintaktiese konstruksie soos 'n sin, naamwoordstuk en setselgroep tot 'n uitdrukking ontwikkel het, dit van meer nut vir die gebruiker is indien dit as sodanig geklassifiseer word. 'n Uitdrukking is geen gewone sin, stuk of setselgroep nie aangesien dit onderworpe is aan semantiese, morfologiese en sintaktiese beperkings. Wanneer 'n sin, stuk of setselgroep dus tot 'n uitdrukking ontwikkel het, en dit gemerk gelemmatiseer word, word dit in die *WAT* as 'n uitdrukking geklassifiseer:

lol: iemand 'n lol aandraai idiomatiese uitdr.

oorlopens: tot oorlopens toe idiomatiese uitdr.

war: in die war idiomatiese uitdr.

'n Stuk of setsel wat nie tot 'n uitdrukking ontwikkel het nie en gemerk gelemmatiseer word, word wel as stuk of setsel geklassifiseer:

Oompie: Oompie Kedoompie naamwoordstuk

plaas: in plaas van groepvoorsetsel

4.4.2.4.7 Gevolgtrekking

Die WAT se hantering van meerwoordige leksikale items is die gevolg van 'n verkwikkende wisselwerking tussen teorie en praktyk waarin beide partye elemente uit die ander se hanteringswyse in sy eie geïntegreer het.

4.4.2.5 Etimologie

Hierbo is vermeld dat daar in die nuwe-generasie-WAT-dele op al die kernbesware teen die eerste ag dele gereageer is. Dit het egter nie in alle gevalle daartoe gelei dat uitvoering gegee is aan die voorstelle of versoeke van kritici nie. Ten opsigte van etimologie was die versoek deurgaans vir meer uitgebreide etimologiese inligting. Volgens Botha (1996) sou die redaksie graag hieraan wou voldoen, maar het versnelling en die bereiking van doelwitte so 'n belangrike deel van die WAT se beplanning geword dat dit eenvoudig nie haalbaar is nie.

Na die voltooiing van Deel VIII, en die letter K, was die beplanning van die WAT primêr op verkorting en versnelling gerig. As deel van die versnelling van die werk aan die WAT is daar in 1989 besluit om die aangawe van etimologiese inligting vanaf Deel IX te verminder. Die redaksie het tot hierdie besluit oorgegaan alhoewel hulle bewus was van:

- die sterk aandrang van kritici en gebruikers op meer en uitgebreide etimologieë;
- die feit dat Gouws (1989: 64) en Eksteen (1976: 67-75) aangetoon het dat sinchroniese verklarende woordeboeke dikwels etimologiese inligting insluit en
- dat daar benewens die etimologieë in Boshoff en Nienaber se *Afrikaanse Etimologieë* en die *WNT* ook enkele ander etimologiebronne bestaan.

Daar is volgens Botha (1996: 165) onder andere aangevoer dat alhoewel daar enkele etimologiese bronne bestaan, etimologiese inligting selde onveranderd uit 'n ander bron oorgeneem kan word, veral aangesien oënskynlik eenvoudige gevalle verskillend in verskillende bronne behandel word.

In Deel IX is beperkte etimologiese inligting derhalwe in die volgende gevalle

aangebied:

leenwoorde en leenwoordgroepe wat onveranderd in Afrikaans opgeneem is en waarvan die ortografie as vreemd aan gevoel word, bv. **lazaretto** s.nw. (*It.*);

voorbeelde van volksetimologie, bv. **lewensliksens** s.nw. (liksens: *volksetim.* <essens>);

leksikale items wat van 'n eienaam afgelei is of waarin 'n eienaam voorkom, bv. **leotard** s.nw. (*na J. Leotard, Fr. sweefstokarties*), en

waar iets wat eg Afrikaans is, deur 'n vorm uit 'n ander taal verdring word, bv. **lighuis** s.nw. (*n.d. Eng. lighthouse*).

Na voltooiing van Deel IX in die rekordtyd van twee en 'n half jaar het die hoeveelheid beskikbare inligting wat as gevolg van die nuwe stelsel verlore gaan, redaksielede opnuut laat nadink oor die aangawe van etimologiese inligting.

Tydens die voorbereiding van Deel X is die moontlikheid om deurlopend etimologieë aan te bied, deur middel van 'n proefloop ondersoek. Etimologieë is met gebruikmaking van sekondêre bronne saamgestel vir die deel van die Afrikaanse leksikon wat strek vanaf *na* tot *nazi*. Verdere navorsing, wat baie tydrowend kan wees, is egter dikwels vereis, onder andere omdat bronne van mekaar verskil. 'n Volledige stelsel waarvolgens etimologieë by elke lemma verskaf word, is uitgewerk. Die gebruiker se verwagtinge sou waarskynlik hierdeur bevredig word, maar die vereistes van versnelling en die bereiking van doelwitte het dit moeilik uitvoerbaar gemaak.

Steeds uitgaande van 'n primêre ingesteldheid op versnelling en verkorting is daar eerder besluit op 'n aanpassing in die stelsel wat ten opsigte van Deel IX gegeld het:

By leenitems waarvan die ortografie as vreemd aan gevoel word en die Afrikaanse **skrifbeeld verskil** van dié van die leentaal, moet die verskil aangedui word, bv. **nargile** (<*Pers.* nargileh), **njala** (<*Nguni* inyala) en

indien daar 'n **verskil in betekenis** in Afrikaans ingetree het, moet die betekenis in die herkomstaal aangedui word, bv. **orro** (<*Koi*, orós “melkbok sonder 'n lam”),

nabading (naba: *Koi*, “om te blink” of mntl. <*Koi* gabba, “beker, skottel”).

Ten einde nie die werk aan Deel X te vertraag nie, is daar besluit om die implementering van die nuwe stelsel vir die aangawe van etimologiese gegewens eers vanaf Deel XI toe te pas. Daar is egter nagelaat om in die *Toeligting* van Deel XI melding te maak van die aanpassing ten opsigte van die aangawe van etimologiese inligting.

Die Buro het in 1992 begin om met die medewerking van buite-outeurs satellietpublikasies uit te gee. *Woordkeusegids: 'n Kerntesourus van Afrikaans* het in 1992 verskyn en *Afrikaanse Idiome en ander Vaste Uitdrukings* in 1994. Die enigste wyse waarop die Buro 'n beduidende bydrae kon lewer om die opvallende leemte in die Afrikaanse leksikografie te vul, sou waarskynlik die medewerking aan 'n etimologiewoordeboek wees. Die voordeel van sodanige projek bo deurlopende etimologie in die *WAT* is dat gebruikers binne 'n tydperk van ongeveer vyf jaar oor etimologiese inligting van A tot Z in Afrikaans sal beskik in plaas daarvan om te wag totdat die *WAT* tot by Z voltooi is. Die inligting vervat in die etimologiese woordeboek sou ook in toekomstige *WAT*-dele gebruik kon word. Tans word daar deur buite-outeurs en *WAT*-redaksielede in samewerking met dr. Moerdijk, Hoofredakteur van die *WNT*, en onder begeleiding van die Buro van die *WAT* aan 'n etimologiewoordeboek vir Afrikaans met 2003 as publikasiedatum gewerk (Van Wyk 2003).

Die karakterverandering van die *WAT* het dus ook betrekking op die aanbieding van etimologiese inligting. Die aanbieding van etimologiese inligting is egter nie uitgebrei soos deur resensente en gebruikers versoek is nie, maar is ter wille van versnelling van die projek ingekort. Die Buro het egter tog, deur die medewerking aan 'n etimologiese woordeboek vir Afrikaans, in 'n beperkte sin verantwoordelikheid aanvaar vir die voorsiening in die gebruikers se behoefte.

4.5 Verantwoordbaarheid van 'n karakterverandering van 'n omvattende woordeboek by die halfpadmerk

4.5.1 Versnelling as motivering vir 'n radikale breuk met die voorafgaande dele van 'n omvattende woordeboek

Toe dit na 120 jaar blyk dat die *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (*WNT*), 'n omvattende woordeboek volgens historiese beginsels, 'n verdere eeu sou neem om te voltooi, is daar op drastiese versnellingsmaatreëls besluit. 'n Nuwe generasie redakteurs het hulle in 1972 tot dinamiese en vernuwende strategieë gewend en die jaar 2000 is as teikendatum vir die voltooiing van die woordeboek tot by Z gestel (Van Sterkenburg 1984: 75-76). Dit het gelei tot die besluit in 1976 dat geen materiaal wat na 1921 dateer, in die woordeboek ingesluit sal word nie. Derhalwe sou die laaste 12 volumes van 'n beplande totaal van 37 volumes geen leksikale items of voorbeeldmateriaal van die tydperk ná 1921 bevat nie (De Clerck 1976: 17). Hierdie dele van die *WNT* sou derhalwe van 'n beperkte historiese karakter wees aangesien hulle slegs op 'n afgehandelde tydperk gerig is (Gouws 1989: 63), nl. 1500 tot 1921, en sou nie soos die voorafgaande dele die aard van 'n algemene historiese woordeboek hê nie, wat die taal vanaf 'n aangeduide tydstop in die verlede tot en met die hede weerspieël.

Na die implementering van die 1921-caesura en ander versnellende maatreëls soos die vergroting van die redaksionele personeel, het die produksietempo skouspelagtig versnel (Van Sterkenburg 1984: 77). Teen die einde van 1998 is die *WNT* na 147 jaar van A tot Z voltooi. Twee supplement-volumes sal die woordeboek aanvul sodat dit op 'n makrostrukturele vlak die Nederlandse leksikon tot 1976 weerspieël. Hierdeur sal vergoed word vir die verlies van leksikale items wat vanweë die 1921-caesura nie opgeneem is nie (Van Sterkenburg 1992: 150-152 en 1993). Hierdie volumes sal waarskynlik in 'n groot mate ook die probleem oplos van verwysings wat weens die caesura nie gehonoreer kon word nie.

Met die verskyning van Deel VI van die *WAT* is voorspellings gemaak dat dit nog tussen 150 en 200 jaar sou duur voordat die woordeboek tot by Z voltooi is (Eksteen 1977: 6 en Odendal 1979: 39-40). Ook gewone redaksielede het ernstige bedenkinge

gehad of die WAT teen die heersende tempo die geleentheid gegun sou word om voltooi te word. Soos reeds gemeld, het dit meer as 20 jaar geneem voordat die letter K afgehandel is. Versnelling ten einde te verseker dat die projek nie doodloop nie, was derhalwe ook in die geval van die WAT een van die vernaamste beweegredes vir die breuk met die gevestigde karakter van die WAT.

4.5.2 Te vroeë begin as motivering

Met die verskyning van Deel I van die WAT in 1950, 'n kwarteeu na die aanvang van die samestelling van die WAT, was die tyd nog nie ryp vir die samestelling van 'n omvattende woordeboek vir Afrikaans nie (Labuschagne 1952: 156, Kempen 1951: 2-3, Gouws en Ponelis 1992). Volgens Kempen sou 1975 ideaalgesproke 'n gepaste datum gewees het vir die begin van die publiserings van die onderskeie dele.

In 1950 was daar nog heelwat spellingkwessies wat opgelos moes word, die literatuur waaruit geëkserpeer kon word, was nog betreklik klein, die vakkundige terminologie was nog baie beperk en onvas en daar was ook onsekerheid oor die mate waarin Afrikaans sou voortgaan om Nederlandse leksikale items in sy woordeskat op te neem. Gevolglik was daar heelwat meningsverskil oor die spellingsvorm waarin sekere woorde in veral die eerste drie dele van die WAT opgeneem is. Dieselfde geld die opname van vakterme waarvoor daar nog geen eenstemmigheid bereik is nie. Vanweë die onsekerheid oor die toekomstige verhouding tussen Afrikaans en Nederlands is heelwat Nederlandse woorde opgeneem wat nooit in werklikheid deel van die Afrikaanse woordeskat geword het nie.

Die vorm waarin sekere items in die vroeë dele opgeneem is asook die opname van sekere items wat geen bestaansreg in die Afrikaanse leksikon het nie, soos sekere vakterme en Nederlandse woorde, het ook, bv. deur verwysings, 'n rimpeleffek in latere dele. 'n Radikale breuk met die reeds verskene dele het derhalwe noodsaaklik geword om aan die wurggreep van die oordeelsfoute van die verlede te ontkom en die taalwerklikheid getrou te weerspieël.

4.5.3 Verouderde redaksionele stelsel as motivering

'n Ernstige probleem waarmee omvattende meerdelige verklarende woordeboeke wat deel vir deel oor 'n lang tyd gepubliseer word, te kampe het, is die getroue navolging

van 'n redaksionele stelsel wat vanaf die vroegste dele toegepas is. Die verouderde werkwyse soos deur die redaksionele stelsel van die WAT neergelê, het 'n ernstige belemmering geword in die weerspieëling van die taalwerklikheid.

Slegs 'n radikale verandering in die werkwyse van die WAT sou hom in staat stel om die taalwerklikheid getrou weer te gee. In die nuwe redaksionele stelsel sou o.a. voorsiening gemaak moes word vir 'n nuwe opnamebeleid, terminologie wat die stand van die taalkunde weerspieël, die erkenning van die leksikale-itemstatus van meerwoordige leksikale items en 'n korter, minder ensiklopediese aanbieding in die algemeen wat sou lei tot 'n woordeboek gekarakteriseer deur eenvoud, eenvormigheid en 'n helder aanbieding van taalkundige inligting oor die Afrikaanse leksikon.

4.5.4 Gevolgtrekking

'n Presedent is in die leksikografie geskep deur die versnellingsmaatreëls wat in 1976 deur die *WNT* in werking gestel is. Deur die drastiese inkorting van die opnamebeleid het die karakter van die woordeboek verander deurdat die beperking op die tydperk wat gedek word 'n beperking op die historiese aard van die woordeboek geplaas het. Vir die laaste 22 jaar van die samestelling van die woordeboek tot in 1998 is die Nederlandse taal slegs tot 1921 weerspieël. Dit het egter met 'n dramatiese versnelling in die produksietempo gepaard gegaan sodat die *WNT* in anderhalwe eeu in plaas van 'n geskatte twee eeue voltooi is. Niks is egter aan die aanbiedingswyse van die inligting oor die Nederlandse leksikon in die woordeboek verander nie, sodat die ontwikkeling in die metaleksikografie oor veral die afgelope vier dekades geen neerslag in die woordeboek gevind het nie.

Versnelling aan die werk aan die *WAT* het na die publikasie van die letter K 'n noodsaaklikheid geword omdat die woordeboek besig was om sy relevansie vir sy gebruikers te verloor. Die getroue weerspieëling van die taalwerklikheid is ook belemmer deurdat werk aan die woordeboek begin is voordat Afrikaans gestandaardiseer is en omdat 'n verouderde werkwyse gevolg is. Indien die karakterverandering van 'n omvattende woordeboek by die halfpadmerk daartoe lei dat werk aan die woordeboek ingrypend versnel word en 'n moderne woordeboek in staat om die taalwerklikheid te weerspieël tot gevolg het, word die belange van die gebruiker sowel as dié van Afrikaans en die leksikografie ten beste gedien.

Gedagtig aan die pynlike renaissance van die *WAT*, kan dit gekonstateer word dat 'n omvattende woordeboek slegs saamgestel kan word wanneer 'n taal gestandaardiseer is, die samestellers 'n verteenwoordigende korpus tot hul beskikking het en oor die nodige kennis en vaardighede beskik om 'n woordeboek saam te stel volgens die leksikografiese beginsels van hul tyd.

Die karakterverandering van die *WAT* het 'n einde gemaak aan die frustrasies van gebruikers, metaleksikograwe en die redaksie van die woordeboek. Die karakterverandering het die geloofwaardigheid van die woordeboek herstel en tot gevolg gehad dat die Buro van die *WAT* en die *WAT* as model voorgehou kan word aan die nuwe leksikografie-eenhede vir die ander amptelike landstale.

HOOFSTUK 5

WOORDEBOEKKRITIEK OP DIE NUWE-GENERASIE-WAT-DELE VANAF DEEL IX

5.1 Inleiding

In hierdie hoofstuk sal die vernaamste punte van kritiek wat in resensies en enkele ander bronne van woordeboekkritiek ten opsigte van die nuwe-generasie-WAT-dele geopper is, nagegaan word. Die klem sal val op dié kritiek wat gelei het tot 'n wisselwerking tussen teorie en praktyk. Soos in Hoofstuk 3 sal daarop gelet word of die kritiek op 'n bepaalde deel enige waarneembare impak op die samestelling van die daaropvolgende deel gehad het. Daar sal ook ag geslaan word op die reaksie van die redaksie op kritiek, hetsy in vakpublikasies of op 'n ander wyse.

5.2 Kritiek op Dele IX en X van die WAT

5.2.1 Materiaalversameling

In die resensies van Deel IX word twyfel uitgespreek oor die verteenwoordigendheid van die Buro se materiaalversameling, veral vanweë die weglating van omgangstaalvoorbeelde met 'n hoë gebruiksfrekwensie.

Feinauer (1996: 238) deel grootliks Gouws (1994) se skeptisisme oor die verteenwoordigendheid van die WAT-korpus, hoofsaaklik omdat hoogs frekvent gebruikte leksikale items uit die omgangstaal nie in Deel IX opgeneem is nie, maar minder bekende of minder frekvent gebruikte items wel. So word *ladyskap* tereg opgeneem, maar die alledaagser *ladylike* en *ladiesman* nie; die minder gebruiklike *lippestif*, *lippestiffie* en *lipsel* is opgeneem, maar die heelwat gebruikliker *lipstiek* nie. Feinauer is van mening dat die samestellers van komende dele ook op eie inisiatief lemmas moet opneem, aangesien die eerste prioriteit moet wees om 'n meer omvattende woordeboek daar te stel, en nie om aan die korpus getrou te wees nie.

In Deel X het redakteurs wel op eie inisiatief items uit die omgangstaal begin lemmatiseer wat nie, of nie genoegsaam, in die korpus verteenwoordig was nie, nadat

deeglik onder mekaar en na buite gekonsulteer is. So is die wisselvorme *moers* en *moerse* as b.nw. in die betekenis van “baie aangenaam of bevredigend” en as tw. waarmee tevredenheid of goedkeuring te kenne gegee word opgeneem, alhoewel daar nie volgens die opnamebeleid genoeg opgawes in die korpus was nie. Poëme is ook as voorbeeldmateriaal aangebied, bv.: *Die vakansie was moers. Dit was moerse saam met jou by die partytjie. “Estelle kom ook saam.” “Moers!”* Daar sal noodwendig altyd 'n mate van lukraakheid by die opname van sodanige items betrokke wees, omdat redakteurs nie dieselfde aanvoeling, agtergrond of kennis het nie. Vanaf Deel XI het redakteurs egter deur die internet toegang tot Nasionale Pers se argiewe en kon voorbeeldmateriaal van woorde uit die omgangstaal dikwels onttrek word, of kon redakteurs se vermoedens oor die gebruiklikheid van 'n bepaalde item gekontroleer word.

5.2.2 Alfabetiese gedeelte van die woordeboek

5.2.2.1 Makrostruktuur

5.2.2.1.1 Woordversameling

Resensente spreek hul tevredenheid met die *WAT* se weerspieëling van die Afrikaanse leksikon uit.

Deel IX van die *WAT* bied die volledigste optekening tot nog toe van leksikale items wat met die letter L begin (Gouws 1994) en stel wat volledigheid betref, nie teleur nie (Otto 1994: 5). Gouws en Otto se uitlatings is volgens Feinauer (1996: 236) te verwagte, want die korpus van die Buro van die *WAT* word as die mees verteenwoordigende versameling Afrikaanse woorde en uitdrukkings beskou. 'n Groot spektrum van Afrikaanse woorde word gedek, bv. streektaalvorme, groepsvorme, geselstaal/omgangstaal, verouderde vorme, vaktaal, leenvorme uit ander tale as Engels en nuutskeppinge.

Gouws (1996) wys daarop dat 'n omvattende woordeboek, volgens die eise van sy tipologiese aard, verslag moet doen van so 'n wye deel as moontlik van die leksikon van die betrokke taal. Hy is van mening dat die ouer dele van die *WAT* te streng op die standaardvariëteit van Afrikaans gerig was en die informele register te beperk weergegee is. Met Deel X slaag die redaksie daarin om die letter M uitputtend te

behandel met genoeg items uit die standaardvariëteit asook ander variëteite. Daar word plek gegun aan leksikale items uit die volle spektrum van Afrikaans en dit is gou vir die gebruiker duidelik dat die *WAT* nie deur 'n eng puristiese benadering gedryf word nie.

Laastens merk Gouws (1996) op dat die redaksie ook nie huiwer om taboewoorde op te neem nie, maar dat dit telkens met registeretikette gemerk word. Beledigende en sensitiewe leksikale items word volgens hom op 'n leksikografies goed gemotiveerde wyse hanteer. Die woorde word opgeneem, geëtiketteer en verklaar maar van geen voorbeeldmateriaal voorsien nie.

5.2.2.1.2 Geselstaal

In *WAT IX* word geselstaalvorme opgeneem wat in geen ander Afrikaanse verklarende woordeboek aandag geniet nie, soos die omvattende polisemiese en homonimiese opname van die onderskeie geselstaalvorme van *lyk* (Feinauer 1996: 237).

5.2.2.1.3 Ouer of verouderde vorme

Feinauer (1996: 237) is van mening dat wat die taalgebruik van die verlede betref, die opname in *WAT IX* bo verdenking is: meer as genoeg ouer leksikale items word aangetref. Die volgende word as voorbeelde van verouderde vorme in Deel IX genoem: *laerlêer*, *ledikant* en *lemier*.

5.2.2.1.4 Engelse leenwoorde

Deel IX slaag in 'n groter mate as vroeër dele daarin om erkenning te gee aan die Suid-Afrikaanse taalwerklikheid, maar die omvang van Engelse leenwoorde in die spreektaal word nog nie voldoende weerspieël nie.

Feinauer (1996: 236) wys daarop dat leksikale items soos *lady*, *ladyskap*, *ladybird*, *lanie*, *lorrie*, *lewwentrie* en *laitie* wel opgeneem word, maar dat die geweldige invloed van Engels op die Afrikaanse spreektaal egter nie voldoende gemanifesteer word nie. Die volgende items sou o.a. in Deel IX opgeneem kon word met die etiket (*geselstaal*): *lover*, *lift*, *looks*, *lagoon*, *lawn*, *lawnmower*, *lumberjacket* en *landlord*

asook meerwoordige leksikale items *soos love en charity en likes en dislikes*.

Die feit dat baie leenwoorde in die spreektaal nie in Deel IX opgeneem is nie, is waarkynlik eerder 'n aanduiding van gebreke in die materiaalversameling as in die opnamebeleid van die WAT. Soos reeds gemeld is, het die moontlikheid om leksikale items uit die spreektaal op te neem aansienlik toegeneem toe redaksieleders die vryheid gekry het om eie inisiatief te gebruik en ook groter toegang tot elektroniese data soos die argiewe van Nasionale Pers verkry het. Dit bied moontlik 'n verklaring vir die afwesigheid van kritiek in hierdie verband op Deel X.

5.2.2.1.5 Vakterme

Die WAT het in die verlede kwaai kritiek verduur oor sowel die opname van vakterme as die definiëring van vakterme, maar in Deel IX word vakterme volgens Feinauer (1996: 239) opgeneem soos wat van 'n omvattende woordeboek verwag word. Daar word egter nie altyd by die opnamebeleid gehou dat slegs vakterme opgeneem word wat in die algemene skryftaal voorkom nie. Die definiëring is deurgaans bruikbaar en verstaanbaar vir die gewone gebruiker, wat nie in vorige dele die geval was nie.

5.2.2.1.6 Rassismes

Rassistiese leksikale items word wel in Deel IX opgeneem, maar anders as in vorige dele bevat die mikrostrukturele bewerking geen materiaal wat aanstoot sal gee nie (Feinauer 1996: 260).

5.2.2.1.7 Subleksikale lemmas

Deurdat daar in WAT IX ruim opname is van subleksikale en multileksikale items met volle lemmastatus, word gestalte gegee aan die opnamebeleid wat deur die Hoofredakteur op p. i gestel word, nl. ``dat die lemmakeuse 'n weerspieëling moet wees van die leksikale items waaruit die woordeskat van Afrikaans bestaan''. Wat subleksikale lemmas betref, neem WAT IX die hele reeks op wat deur Gouws (1989: 85-96) geïdentifiseer word (Feinauer 1996: 240).

Feinauer (1996: 243) konstateer dat WAT IX gelukgewens moet word met die makrostrukturele hantering van subleksikale lemmas. Alleen deur die konsekwente opname van affigale lemmas onderskei die WAT IX hom van vorige dele van die WAT

en van ander eentalige Afrikaanse woordeboeke.

5.2.2.1.8 Uitdrukings

Getrou aan die eise van 'n omvattende woordeboek en tot die genot van sy lesers, bied Deel IX 'n ryke versameling Afrikaanse uitdrukings (Gouws 1994).

5.2.2.1.9 Dubbelpuntlemmas

Die gebruik van dubbelpuntlemmas is volgens Feinauer (1996: 244) 'n leksikografiese wins wat vernuwend in Deel IX aangewend word. Wat Gouws (1990: 275) bepleit, word in die *WAT* werklikheid deurdat uitdrukings wat geen leksikale item bevat wat selfstandig as lemma kan optree nie, as geheel gelemmatiseer word met die eerste kernkomponent as alfabetiese soekwoord in die vorm van 'n dubbelpuntlemma.

5.2.2.1.10 Afkortings

Resensente is dit eens dat dit 'n waardevolle makrostrukturele vernuwing in *WAT IX* is dat afkortings op hulle alfabetiese plek geplaas word, en nie soos in die vroeëre dele as eerste inskrywings by die betrokke alfabetletter nie. Afkortings word as volwaardige lemmas met 'n volledige mikrostrukturele bewerking opgeneem (vgl. Feinauer 1996 en Gouws 1994).

Feinauer (1996: 249) deel Gouws (1994) se siening dat die vindbaarheid van die lemmas soms lastig kan wees waar die uitspraak van die afkorting nie met sy alfabetiese plasing ooreenstem nie, maar albei is van mening dat die voordele van die nuwe plasingstelsel groter as die enkele nadele is.

5.2.2.2 Mikrostruktuur

5.2.2.2.1 Mikrostrukturele gevorderdheid

WAT IX is mikrostruktureel meer gevorderd as die voorafgaande dele: die lemmas word oor die algemeen beter bewerk, en die spektrum van taalkundige inligtingstipes per artikel is meer uitgebrei (Feinauer 1996: 251).

5.2.2.2.2 Betekenisinligting

5.2.2.2.2.1 Vermenging van semantiese inligting en grammatiese besonderhede by subleksikale lemmas

Feinauer (1996: 240) toon aan dat dit 'n verkeerde leksikografiese praktyk by subleksikale lemmas is dat grammatiese inligting as deel van die definieërs aangebied word, soos by *-loos*: “Agterv. waarmee byv. afl. gevorm word, m.d. bet. ‘sonder’ ...” Affigale lemmas hoef nie soos funksiewoorde (setsels, lidwoorde, voegwoorde) met hulle yl semantiese waarde gehanteer te word nie, omdat hulle genoeg semantiese waarde het om 'n volwaardige mikrostrukturele bewerking te verdien.

Met die publikasie van bogenoemde kritiek t.o.v. subleksikale lemmas was Deel X reeds by die drukpers. In Deel XI is egter wel deeglik daarop gereageer deurdat daar geen grammatiese inligting in die definisievelde van subleksikale lemmas verstrekkend word nie. Vergelyk in hierdie verband *on-*, *ont-*, *ontwerp-* en *oorgrens-*. By *oorgrens-* verskyn in die woordsoortveld: “aanvangskomponent van selfst. komposita”. Die betekenisverklaring verskyn op 'n nuwe reël net daarna: “Wat oor die grense van 'n gebied, gew. 'n land, heen aangetref word, bestaan, beweeg, geleë is ...”

5.2.2.2.2.2 Sensitiewe definieërs by rassitiese leksikale items

In die definieërs van rassitiese leksikale items in Deel IX word geen komponente aangetref wat sal aanstoot gee nie. Die WAT se erns om rassitiese items so sensitief as moontlik weer te gee, blyk uit die internasionale kongres oor die hantering van beledigende leksikale items wat die Buro van die WAT van 8 tot 10 Februarie 1994 op Stellenbosch aangebied het (Feinauer 1996: 259).

Vanaf Deel X word slegs 'n beperkte mikrostrukturele bewerking van rassitiese items in die gedrukte weergawe van die WAT weergegee. 'n Volledige bewerking word wel elektronies gedoen en hierdie bewerking is op aanvraag by die Buro van die WAT beskikbaar.

5.2.2.2.3 Sensitiwiteit rondom geslag in definiense

Feinauer (1996: 260) toon aan dat *WAT IX* ook bedag is op sensitiwiteit rondom geslag en dat die vroulike vorms in geslagsopposisiepare gelemmatiseer en volledig bewerk word. Feinauer wys op die puik hantering van die geslagsopposisiepaar *lektor* en *lektrise* waarin *lektor* as die neutrale variant aangetoon en *lektrise* selfstandig gedefinieer word.

5.2.2.2.4 Sinonimie en semantiese opposisie

Leksikale betrekkings van lemmas word volgens Feinauer (1996: 251) in Deel IX beter aangetoon deurdat daar dikwels nie net sinonieme nie, maar ook semantiese opposisie aangetoon word. Die hantering van *laagaf* word as voorbeeld voorgehou:

laagaf [la:x'af] bw. Ook *laag af*. Ver na onder; ook, ver weg; teenoor *hoogop*:

5.2.2.2.5 Homonimie en polisemie

Daar word positiewe én negatiewe kommentaar op die *WAT* se hantering van homonimie en polisemie gelewer, aangesien homoniemaanduiding meestal goed toegepas word, maar polisemiese items soms verkeerdelik homonimies hanteer word en andersom.

Feinauer (1996:263) is van mening dat wat die makrostrukturele ordening van die lemmas as homonieme of poliseme betref, daar goeie leksikografie in *WAT IX* aangetref word. Feinauer reageer veral positief op gevalle soos *lemmetjie* waar die verkleiningsvorm van *lem* homonimies onderskei word van o.a. die sitrusvrug. Soortgelyke homonimiese ordenings word aangetref waar meervoudsvorme as homonieme onderskei word. Op dieselfde wyse word *lewenswyse* as b.nw. ook homonimies onderskei van die naamwoord *lewenswyse*. Die mees voorkomende vorm word meestal eerste geplaas maar soms, soos by *lansiers*, word die mins gebruiklike homoniem egter eerste geplaas.

Soms word items as homonieme gelemmatiseer wat slegs polisemies en meerfunksioneel van mekaar onderskei moes word, soos die homonimiese hantering van ²*lompe* (iemand wat lomp is) en ³*lompe* (verboë vorm van lomp) (Feinauer 1996: 263). Gouws (1996) wys daarop dat alhoewel die stelsel van homoniemaanduiding

oor die algemeen goed toegepas word, hierdie verskynsel ook in Deel X voorkom. So word die meervoudsvorme *Moesliems/Moeslims* aangegee as sou dit in 'n homonimiese betrekking staan tot die byvoeglike vorme *Moesliems/Moeslims*.

Volgens Feinauer (1996: 264) word daar in Deel IX by komplekse lemmas soos samestellings probleme ondervind t.o.v. homonimiese of polisemiese ordening. *Lugsteen* word bv. as poliseem aangebied met die twee betekenisonderskeidings “Steen met gate ... om lugsirkulasie te bevorder ...” en “Meteoor”, terwyl daar in werklikheid nie sprake van 'n sinchroniese of psigologiese verwantskap is nie.

Homonieme word selfs by subleksikale lemmas aangetoon. In *WAT IX* word die leksikografiese fout dat leksikale en subleksikale lemmas in 'n hominimiese verhouding tot mekaar staan (soos *lui* en *-lui* in *HAT*), nêrens aangetref nie. Die subleksikale lemmas word soos die teorie vereis (vgl. Gouws 1989: 138), selfstandig gehanteer, aangesien daar 'n vormlike verskil tussen die leksikale en subleksikale lemma bestaan (Feinauer 1996: 243).

5.2.2.2.6 Ensiklopediese element

Die hewigste kritiek op die vorige dele van die *WAT* was gemik op die sterk ensiklopediese benadering wat gevolg is en waarin betekenisbeskrywing dikwels ondergeskik gestel is aan 'n beskrywing van die saak waarna die woord verwys. Dit wil voorkom asof hierdie verskynsel vanaf Deel IX finaal besweer is.

Volgens Gouws (1994) bewys *WAT IX* dat die redaksie hulle aan die kritiek t.o.v. die ensiklopediese gestuur het. Oor die algemeen is die betekenisverklarings nie net bondiger as vroeër nie, maar dit bevat ook baie minder ensiklopediese inligting. In hierdie opsig vertoon *WAT IX* baie beter as sy voorgangers.

In sy resensie van Deel X wys Gouws (1996) weer eens daarop dat die weergawe van 'n oormatige hoeveelheid ensiklopediese inligting 'n tradisionele punt van kritiek teen die *WAT* was. Hy konstateer voorts dat hierdie probleem in Deel X opgelos is en dat die artikels 'n deeglike betekenisomskrywing van die lemma bied. “Die verbetering is so ver gevoer dat 'n mens soms selfs voel dat 'n bietjie meer inligting van waarde sou gewees het.”

5.2.2.2.7 Polisemiese samestellings onverklaard opgeneem

Teenstrydig met Gouws (1986:76) se stelling dat samestellings met een of meer polisemiese komponente nie onverklaard opgeneem mag word indien 'n woordeboek konstateer dat onverklaarde samestellings deursigtig is nie, het die meeste van die ongeveer 2 500 onverklaarde samestellings polisemiese komponente. By die samestellings onder *liggaam* moet die gebruiker bv. by elkeen self besluit watter een van die betekenisonderskeidings van *liggaam* geaktiveer word. In verdere dele van die *WAT* moet die redaksie probeer om óf die verwysing by die onverklaarde samestellings te verskaf óf die onverklaarde samestellings aan die einde van die betrokke polisemiese onderskeiding te lys (Feinauer 1996: 267).

5.2.2.2.8 Ordeningsmetode van betekenisonderskeidings onduidelik

Dit is vir Feinauer (1996: 267) nie altyd duidelik volgens watter maatstaf betekenisonderskeidings in Deel IX gerangskik word nie. Dit is onseker of die besluit oor watter onderskeiding eerste geplaas moet word, op korpusfrekwensie gegrond is en of dit “diachronies chronologies” geneem is.

Ten einde hieroor sekerheid te verskaf, word in die *Toeligting* van Deel XI (p. xx) aangedui dat van 'n empiriese metode van rangskikking gebruik gemaak word. Hiervolgens word die betekenisonderskeiding wat ten tyde van die samestelling van die woordeboek volgens die oordeel van die samestellers (gegrond op die beskikbare data) die gebruiklikste is, eerste aangebied, en die onderskeiding wat die mins gebruiklike is, laaste.

Dit kom voor dat die primêre of oorkoepelende betekenisonderskeiding ontbreek en die sekondêre betekenisse dan oënskynlik lukraak sonder 'n hiërargiese ordening geplaas word. By *lank* moes byvoorbeeld 'n primêre betekenisonderskeiding gewees het ter aanduiding daarvan dat dit bloot op 'n afmeting van groot uitgestrektheid dui. Die aspekte van tyd en liniariteit moes deur middel van twee sekondêre betekenisonderskeidings uitgedruk gewees het (Feinauer 1996: 269).

5.2.2.2.9 Etimologie

Alhoewel die aangawe van etimologiese inligting ter wille van versnelling afgeskaal

is in Deel IX en X, het kritici min kommentaar hierop gelewer.

Die WAT kan dit oorweeg om etimologiese inligting tot uitdrukkings uit te brei omdat uitdrukkings heel dikwels semanties ondeursigtig is. Sodoende sal die WAT die eerste algemene eentalige Afrikaanse woordeboek wees wat uitgebreid etimologiese inligting by uitdrukkings verskaf. Uitdrukkings soos *die lakens uitdeel*, *onder die loep neem*, *op die lappe kom* en *op jou louere rus* leen hulle tot etimologiese toeligting (Feinauer 1996: 248).

Botha (1996: 166) repliseer op Feinauer se voorstel dat sy nie meld watter maatstawwe aangelê moet word om te ontkom aan die kritiek van inkonsekwente aangawe van etimologiese inligting nie as bv. van die navorsing van D.F. Malherbe (1925) en J. du P. Scholtz (1985) gebruik gemaak sou word.

Vanaf Deel XI is die aangawe van etimologiese inligting uitgebrei, alhoewel nie by uitdrukkings nie, maar daar is nagelaat om dit in die *Toeligting* te vermeld.

5.2.2.2.3 Etiketterming

Resensente het gunstig gereageer op die nuwe reeks etikette wat in Deel IX in gebruik geneem is wat onder andere betrekking het op gebruiklikheid, register, spesialiteitsveld en tydsaanduiding.

Die agt gebruiklikheidsetikette van Deel VIII word in Deel IX afgeskaal tot vier en sodoende kan die gebruiker makliker daartussen onderskei. In Deel IX tref die gebruiker ook etikette aan wat die lemma binne 'n spesifieke register of 'n spesifieke spesialiteitsveld plaas. Daar ontbreek egter steeds etikette wat moderner lemmas en neologismes aandui (Feinauer 1996: 235).

Soos reeds vroeër opgemerk is, is die aanduiding van neologismes in 'n woordeboek wat oor so 'n lang tydperk deel vir deel gepubliseer word, problematies. Nog voordat die woordeboek na voltooiing tot by Z herbewerk word, sal die meeste neologismes waarskynlik al vir 'n dekade of meer nie neologismes wees nie, maar gevestigde leksikale items van die Afrikaanse leksikon.

Multileksikale lemmas word t.o.v. mikrostrukturele bewerking oor die algemeen afgeskeep, maar dit geld nie die gebruik van etikette nie. Sowel uitdrukkings binne 'n

rubriek as uitdrukings wat as dubbelpuntlemma opgeneem word, word frekwent van etikette voorsien (Feinauer 1996: 247).

Die etikettering by rassistiese items in *WAT IX* gee blyke van 'n verandering in perspektief en gesindheid soos dit onder andere na vore kom in die etikettering by *lokasie*: (*veral as toepassing v.d. apartheidsbeleid as diskriminerend en neerhalend aangevoel*) (Feinauer 1996: 260).

5.2.2.2.4 Grammatiese inligting

5.2.2.2.4.1 Sintaktiese inligting

5.2.2.2.4.1.1 Woordsoortaanduiding

Ten opsigte van woordsoortaanduiding het kritici veral kommentaar gelever daarop dat uitdrukings nie grammaties benoem word nie, maar dat daar deurgaans aangetoon word dat hulle idiomatiese of gespesialiseerde uitdrukings is.

Uitdrukings kan nie woordsoortelik benoem word nie, maar terme soos naamwoordstuk, klous of adjektiefstuk wat sinstukke beskryf, sou gebruik kon word. Die gebruiker sou egter meer onmiddellik toepaslike leiding kry indien op die funksie eerder as die kategorie van die multileksikale lemmas gefokus word. Die grammatiese inligting by die lemma *op langelaas* kan bv. sodanig uitgebrei word dat daar naas “idiomatiese uitdrukking” ook “bywoordelik” verskyn (Feinauer 1996: 246).

Daar is meriete in Feinauer se voorstel dat die grammatiese inligting by uitdrukings uitgebrei word sodat dit ook 'n verwysing na die funksie insluit. Die benoeming van die funksie kan egter in sommige gevalle redelik oorbodig raak soos wanneer die funksie van 'n uitdrukking as “sin” aangedui moet word. Die redaksie van die *WAT* is klaarblyklik van mening dat sodanige gebruiksleiding verwarrend sal wees en dat 'n leksikale-itemklassifikasie van meer nut vir die gebruiker is. Botha (1993: 8) motiveer die kategorisering van uitdrukings as idiomatiese en gespesialiseerde uitdrukings deur te wys op die semantiese, morfologiese en sintaktiese beperkings waaraan uitdrukings onderhewig is. 'n Uitdrukking soos *lyf en goed* is bv. geen gewone naamwoordstuk nie, omdat dit onderworpe is aan semantiese, morfologiese

en sintaktiese beperkings. 'n Klassifisering as idiomatiese uitdrukking is volgens hom waarskynlik minder misleidend en van meer nut vir die gebruiker. Die belangrikste in hierdie verband is waarskynlik dat daar wel by elke meerwoordige leksikale item 'n inskrywing sal wees in die gleuf wat tradisioneel vir 'n woordsoortaanduiding gereserveer is (vgl. Gouws 1989: 215).

Ondanks die inligting in die AWS en gesaghebbende naslaanwerke oor die sintaksis, volhard die WAT met die verouderde term “skeibare werkwoord” i.p.v. deeltjiewerkwoord. Hierdeur marginaliseer die WAT sy funksie as taalkundige naslaanbron (Gouws 1996). Tydens die ontwerp van die nuwe redaksionele stelsel in 1990 is navorsing gedoen oor die gebruiklikheid van “deeltjiewerkwoord” op skoolvlak. Aangesien “deeltjiewerkwoord” op daardie stadium nie in die grammatikaboeke van een van die destydse provinsies gefigureer het nie, is teen die gebruik daarvan besluit. Dit het moontlik tyd geword om hierdie besluit in heroorweging te neem.

5.2.2.2.4.1.2 Voorbeeldmateriaal

Daar is lof en kritiek vir die opname van voorbeeldmateriaal. Voorbeeldmateriaal word nie konsekwent doeltreffend aangewend nie, en dit gebeur soms dat sitate herhalend van aard is. Die aangawe van voorbeeldmateriaal by uitdrukkinge word aangeprys, maar die voorkoms van redelik baie poëme kom vir die resensente voor as 'n aanduiding van 'n gebrekkige materiaalversameling.

Deel IX sorg vir 'n uiters volledige en bruikbare versameling voorbeeldmateriaal. Daar word heelwat meer van poëme gebruik gemaak as in vorige dele sodat daar nie meer lemmas is wat geen voorbeeldmateriaal het nie (Feinauer 1996: 255). Gouws (1994) is van mening dat die ruim gebruik van poëme by lemmas soos *land*, *lê*, *lees*, *lekker*, *lepel* en *liefde* die indruk skep dat daar leemtes in die korpus is. Hier kan opgemerk word dat die ruim gebruik van poëme en kollokasies by gewone woorde soos *land*, *lê*, *lees*, ens. 'n poging van die redaksie is tot die weerspieëling van die massa voorbeeldmateriaal tot hul beskikking. Daar sal later meer uitvoerig hierop kommentaar gelewer word.

Die voorbeeldmateriaal by 'n artikel soos *liefde* illustreer die grammatiese toeligting uitstekend wat heel aan die begin gegee word. Hierdeur word voldoen aan die eis van

kohesie binne 'n woordeboekartikel wat deur Gouws (1991: 275) gestel word. WAT IX wyk hiermee af van die ondeurdagte aangawe van sitate in vorige dele. Die goeie gebruik van voorbeeldmateriaal word egter nie konsekwent toegepas nie en soms word die verkleinwoordvorm bv. nie geïllustreer nie (Feinauer 1996: 256).

Dit is in Deel IX steeds nie duidelik volgens watter maatstaf sitate georden word nie. 'n Chronologiese rangskikking sou tot hegte kohesie binne die woordeboekartikel lei. Sitate is dikwels ook uit 'n baie beperkte tydvak geneem en die modernste optekening van aktiewe woorde is soms van vyftien jaar gelede (Feinauer 1996: 256). Ook Gouws (1994) konstateer dat die jaartalverspreiding nie verteenwoordigend is van sommige lemmas se werklike gebruik nie.

In die *Toeligting* van Deel XI (p. xx) word op bg. gereageer deur die stelling dat voorbeeldmateriaal in dieselfde volgorde aangegee word as die betekeniselemente in definisies. Elke betekeniselement word egter nie noodwendig met voorbeeldmateriaal toegelig nie.

Die aanbod van voorbeeldmateriaal by multileksikale lemmas in Deel IX is voldoende en die gebruiker kry genoeg leiding oor die gebruik daarvan. Heelwat van die voorbeeldsinne dui ter staving van die etiket die gepaste stylvlak aan (Feinauer 1996: 247). Gouws (1994) deel Feinauer se siening en wys op die funksionaliteit van die voorbeeldsinne by uitdrukkings wat help om die gepaste stylvlak waarin die uitdrukking tipies gebruik word, aan te dui.

By subleksikale lemmas word geen kontekstuele leiding in die vorm van poëme of volsinsitate gegee nie. Die gebruiksleiding is in die vorm van lyste eenwoordsitate waarin die subleksikale lemmas se optrede as aanvangs- of slotkomponente van komposita geïllustreer word (Feinauer 1996: 242).

Volgens Feinauer (1996: 257) bevat die korpus van die WAT te min spreektaalvorme om sinvolle voorbeeldmateriaal by geselstaal te lewer en derhalwe probeer die redaksie hierdie probleem oorkom deur van poëme gebruik te maak. Dit word volgens haar egter nie konsekwent gedoen nie en by frekwent gebruikte Kaapse vorme word soms geen poëme gegee nie.

Gouws (1994) wys daarop dat waar 'n woordeboek oor 'n korpus beskik, veral sitate

as voorbeeldmateriaal verstrek word. Dat daar in Deel IX hoofsaaklik poëme en relatief min sitate by gewone woorde uit die spreek- en skryftaal gegee word, dui vir hom daarop dat algemene woorde nie so goed in die korpus verteenwoordig is nie.

Vanaf Deel XI word daar lig gewerp op die gebruik van poëme deurdat daar in die terminologieverklaring onder die *Toeligting* verklaar word dat poëme redaksioneel saamgestelde voorbeeldmateriaal is wat dikwels op werklike sitate gebaseer is. Poëme en kollokasies word ook as 'n ruimtebesparende metode van die aangawe van voorbeeldmateriaal beskou. Die groot persentasie kollokasies en poëme in Deel IX kan waarskynlik gewyt word aan die redaksie se prioriteit om korter en vinniger te werk, en om aan die kritiek op die vorige dele van die oervloedige aanwending van voorbeeldmateriaal te ontkom. Heelwat van die spreektaalvoorbeelde is nie uit geskrewe bronne geëksrpeer nie, maar is deur medewerkers aangeteken en aan die Buro gestuur, dikw. met 'n voorbeeldsin daarby, wat bydra tot die getal poëme wat opgeneem word. Bostaande uiteensetting sluit egter nie die moontlikheid uit dat daar tydens die samestelling van Deel IX veral in die geval van nuwer spreektaalwoorde leemtes in die korpus voorgekom het nie. Vanaf Deel XI het die situasie egter aansienlik verbeter deurdat die redaksie toegang tot 'n omvangryke elektroniese korpus het.

In *WAT IX* is daar steeds te veel artikels waarvan die voorbeeldmateriaal nie goed deurdink of gekeur is nie. In sommige gevalle soos by *luilappie* word dieselfde inligting keer op keer herhaal. In ander gevalle word meer voorbeeldmateriaal by ongewone woorde soos *ladinoklawer* en *liewerlee* verskaf as by gewone woorde soos *ladybird* en *liewers*. In ander gevalle soos by ²*lui* is die voorbeeldmateriaal heelwat meer deurdag en word onder andere al die morfologiese moontlikhede geïllustreer (Feinauer 1996: 258-259).

Geen rassistiese komponente word in die voorbeeldmateriaal van Deel IX aangetref nie (Feinauer 1996: 259-260).

5.2.2.2.4.2 Morfologiese inligting

5.2.2.2.4.2.1 Benoeming van subleksikale lemmas

Op die morfologiese vlak werk Deel X van die *WAT* met 'n onbevredigende

benoeming van subleksikale lemmas. Die prefikse *meta-*, *mis-* en *multi-* word benoem as “aanvangskomponente” van “komposita”, terwyl hier van “prefikse” en “afleidings” sprake is (Gouws 1996).

In Deel XI is daar afgesien van bogenoemde benoemingswyse en word die subleksikale lemma *ont-* bv. soos volg benoem: “voorv. waarmee ww. afl. gevorm word”.

5.2.2.2.5 Uitspraakleiding

Alhoewel resensente positief is daaroor dat uitspraak en hoofklemaanduiding by elke verklaarde lemma verskaf word, onverklaarde lemmas ook 'n hoofklemaanduiding het, verskeie uitspraakvariante aangegee word, en van mening is dat uitspraakleiding oor die algemeen goed hanteer is, is daar ook sterk besware. Die negatiewe kritiek is veral teen letteruitspraak in transkripsies en die afwesigheid van sillabeverdeling.

Dat *WAT IX* hom wel deeglik aan kritiek (vgl. Gouws 1985: 15, Vos 1992: 86 en Feinauer 1993: 287) ten opsigte van uitspraakleiding steur, blyk daaruit dat hoofklemaanduidings deurgaans by onverklaarde lemmas aangedui word. Fonetiese transkripsies word by die meeste lemmas en nie net by uitgesoektes nie, aangetref. Die transkripsies word tussen vierkantige hakies, en nie meer tussen ronde hakies nie, geplaas. *WAT IX* is die eerste Afrikaanse woordeboek wat bykans elke verklaarde lemma van 'n fonetiese transkripsie en hoofklemaanduiding voorsien. By enkele lemmas neem die uitspraakleiding die gebruiker in ag deur hoegenaamd nie voorskriftelik te transkribeer nie, maar die meer korrekte en die lekeuitspraak naas mekaar sonder enige etiket te plaas (Feinauer 1996: 253).

Gouws (1994) is van mening dat uitspraakleiding die inskrywingstipe is wat op taalkundige grond die skerpste gekritiseer kan word. Transkriberingsvoorskrifte word dikwels nie gevolg nie. Letteruitspraak is volgens Gouws een van die ernstige transkriberingsfoute in Deel IX.

Letteruitspraak kom dikwels voor by samestellings of samestellende afleidings soos *laggas*, *landdag*, *landdier* en *laaggradig* waar die geskrewe verdubbeling van konsonante in die transkripsie herhaal word, bv. [lant'di:r], [lax'xas] (Feinauer 1996: 253).

Aangesien die redaksie van mening is dat geminasie soms wel by sekere sprekers plaasvind, is bogenoemde kritiek deeglik bespreek en is daar na konsultasie met fonoloë besluit om hakies te gebruik ter aanduiding daarvan dat sekere konsonante verleng kan word. Vanaf Deel X word geminasie soos volg aangedui: [ma(k)k'a:ki], [ma(s)'spo:r].

Volgens Gouws (1994) word assimilasie te dikwels geïgnoreer. In gevalle soos *loopbaan* [lo:p'ba:n] en *steenbras* [ste:nbras] in *langbeksteenbras* word stemassimilasie en nasaalassimilasie misken en slegs letteruitspraak aangebied. Vokaalreduksie ontbreek ook te dikwels soos die geval is by *lojaal* [loja:l']. Ook Otto (1994:5) merk op dat vokaalreduksie op inkonsekwente wyse in Deel IX aangedui word.

In gevalle van glyerinvloeging word slegs 'n [h] as glyer ingevoeg, terwyl die [h] soms ook met 'n [j] (*laboratorium*, *liniaal*, *looier*, *leier*) of met 'n [w] (*landauer*, *linguaal*, *landbouer*, *Ligbloue*) vervang kan word (Feinauer 1996: 254).

Die redaksie het besluit om hom in beginsel by glyerinvloeging tot die [h] te beperk, veral vanweë die uitspraak van permutasies wat by die uitspraak aanduiding ontstaan. Dié besluit word in die *Toeligting* van Deel XII verantwoord.

Volgens Otto (1994: 5) word daar soms oordrewe glyeruitspraak deur die fonetiese transkripsies in Deel IX aangetoon. *Lae* en *leë* se eensillabige uitspraak word bv. nie aangetoon nie.

Die feit dat sillabeverdeling nie by transkripsies in Deel IX gegee word nie, maak die transkripsie van sommige lemmas nutteloos (Feinauer 1996: 255). Saam met Gouws (1994) spreek Feinauer die hoop uit dat 'n volgende deel van die *WAT* ook sillabeverdeling sal bevat en sy vra voorts dat die natuurlike Afrikaanse uitspraak in verdere dele so getrou moontlik weergegee word. Otto (1994: 5) noem dat sillabeverdeling slegs tot enkele problematiese lemmas beperk is, maar is van mening dat die uitspraakleiding oor die algemeen egter baie goed hanteer is.

Geen uitspraakleiding word by idiomatiese uitdrukkings in Deel IX voorsien nie, terwyl dit dikwels nodig is indien daar geen leksikale lemma naas die uitdrukking verskyn nie, soos in die geval van *laverent*: in 'n *laverent* (Feinauer 1996: 246).

In Deel IX is twee identieke konsonante afsonderlik getranskribeer as die een die slotkonsonant van die eerste stam van 'n gelede woord en die ander die aanvangskonsonant van die tweede stam is, bv. in die geval van *laggas* wat as [lax'xas] getranskribeer is. Kritiek is hierteen uitgespreek. In Deel X word hierdie probleem oorkom deurdat die een konsonant se transkripsie in hakies geplaas word om die opsionaliteit daarvan aan te dui, soos in die transkripsie van *meelluis* as [me:(l)'loeys]. Dit is 'n wesenlike verbetering (Gouws 1996). Volgens Gouws is dit ook positief dat verskillende uitspraakvariante aangegee word waar nodig. Dit lei daartoe dat daar in die geval van *mikro-ekonomie* 18 verskillende uitspraakmoontlikhede aangedui word.

5.2.2.2.6 Spelling

5.2.2.2.6.1 Los- en vasskryf van woorde

'n Belangrike bate van *WAT IX* is dat waar die *Afrikaanse Woordelys en Spelreëls* (1991) opsies aan die gebruiker bied ten opsigte van die los- en vasskryf van woorde, hierdie opsies ook in die lemmas weergegee word (Feinauer 1996: 251).

Volgens die *AWS* moet adjektiwiese woordgroepe van die tipe *kop teen kop botsing* sonder koppeltekens geskryf word. Deel X gee egter voorbeelde soos *man-tot-man-opleiding*. Die *AWS* bepaal ook dat verbindinge wat bestaan uit voornaamwoorde en die versterkende element *self* los of vas geskryf kan word. Die *WAT* gee egter by *myself* slegs een vorm, nl. dié wat vas geskryf word (Gouws 1996).

Dit wil voorkom asof die *WAT* in gevalle soos die bogenoemde streng by sy deskriptiewe aard hou deur slegs te weerspieël wat in die voorbeeldmateriaal voorkom. Dit kan aanvaar word dat daar met die samestelling van Deel IX geen voorbeelde van *man tot man opleiding* en *my self* in die *WAT*-korpus voorgekom het nie. Hierdie beginsel kan verwarring by die gebruiker skep, veral wanneer dit die *WAT* in botsing met 'n spelreël bring, en nie slegs met die spelling van 'n bepaalde item in die woordelys nie. Dit is derhalwe verblydend dat daar in Deel XI by *onself* aangetoon word dat dit ook los geskryf kan word as *ons self*.

5.2.2.2.6.2 Spellingverskil tussen lemma-aangawe en voorbeeldmateriaal

Dit gebeur dikwels dat die optrede van die lemma in die voorbeeldmateriaal anders gespel word as die lemma-aangawe self. Die lemma-aangawe *minibustaxi* word sonder koppelteken geskryf maar albei optredes van die lemma in die sitaat kry 'n koppelteken tussen die twee onmiddellike stukke. Dit is vreemd in die lig daarvan dat in die toeligting van Deel X gemeld word dat druk-, spelling- en opvallende feitefoute in die voorbeeldmateriaal redaksioneel verbeter word (Gouws 1996).

Dit is opvallend dat in baie van die samestellings met *mini-*, bv. *minidrag*, *miniduikeboot* en *minigholf* die voorbeeldmateriaal ook, of slegs, 'n spelwyse met 'n koppelteken weergee, nl. *mini-drag*, *mini-duikboot* en *mini-gholf*. Die betrokke voorbeeldmateriaal is alles uit die sestiger- en sewentigerjare afkomstig en dui op 'n tendens in daardie tydperk om samestellings met *mini-* met 'n koppelteken te skryf. Dit sou verwarring uitkakel indien die taalwerklikheid in sodanige gevalle weerspieël word deur die betrokke voorbeeldmateriaal na 'n aanloop weer te gee, bv.: ■ Ook, verouderd, *mini-drag*: *Sommige kerkrade vra dat die kerk hom ... duidelik moet uitspreek oor ... mini-drag* (Kerkbode, 13 Okt. 1965, 1284). Ten opsigte van *minibustaxi* blyk dit egter dat daar 'n gebrek aan goeie voorbeeldmateriaal was en daar toe van 'n sitaat met 'n afwykende spelwyse gebruik gemaak is. In sulke gevalle sou die WAT waarskynlik beter vaar deur die spelling stilswyend te wysig.

5.2.2.2.6.3 AWS-afkortingswyse

Die erkende afkortings van die *Afrikaanse Woordelys en Spelreëls* word in Deel IX gebruik sodat w., b.n., s., m/d en v/d nou tereg met ww., b.nw., s.nw., m.d. en v.d. vervang word. Hierdeur toon die redaksie dat hulle gehoor gee aan kritiek en hoef die gebruiker nie langer slegs vir die WAT 'n ander stel afkortings na te slaan of te memoriseer nie (Feinauer 1996: 135).

5.2.2.3 Mediostruktuur

5.2.2.3.1 Mediostrukturele verbindings binne die sentrale woordelys

5.2.2.3.1.1 Kruisverwysing by geslagsvorme

Die *WAT IX* lewer baanbrekerswerk wat geslagtelikheid betref deur kruisverwysings tussen die neutrale en vroulike vorme te verskaf. Hierdeur dui die *WAT* die semantiese verhouding van opposisie aan (Feinauer 1996: 261). Feinauer wys ook daarop dat Gouws (1989: 158) die aanduiding van opposisie nie as 'n verpligte woordeboekinskrywingstipe sien nie, maar as 'n leksikografiese bonus.

5.2.2.3.1.2 Presisering van verwysings inkonsekwent toegepas

Verwysings na 'n polisemiese of homonimiese lemma binne 'n betekenisverklaring word in Deel IX nie konsekwent korrek gedoen nie. By die lemma *lanseerder* ("Iem. wat lanseer:") word bv. nie na 'n homonimiese onderskeiding van *lanseer* verwys nie, terwyl 'n presiese verwysing noodsaaklik is waar die gebruiker eksplisiet na 'n ander lemma verwys word (Feinauer 1996: 265).

5.2.2.3.1.3 Verwysingsverhoudings tussen lede van 'n sinoniemparadigma

Sinoniemverwysingsinskrywings (na monosemiese lemmas --- WFB) in Deel X bevat geen verwysingsmerkers en geen tipografiese of ander strukturele merkers nie, soos blyk uit die artikel van die lemma *melkriem*:

melkriem ... Koeiriem.

Die sinoniemverwysing *koeiriem* kan deur die gebruiker wat nie bekend is met die inhoud van die *Toeligting* nie, as 'n beknopte definieus beskou word in plaas van 'n verwysingsadres (Gouws 1999: 14).

5.2.2.3.1.4 Verwysingsverhoudings tussen los- en vasgeskrewe leksikale items

Waar leksikale items sowel los- as vasgeskryf kan word, word die losgeskrewe variasie slegs vermeld en nie gelemmatiseer nie, bv.

mooipraatjies ... Ook soms *mooi praatjies*.

Anders as in die geval van sinoniemvermelding, is die gebruiker nie daartoe in staat om die bestemming van die geïmpliseerde soekroete te bereik nie, omdat *mooi praatjies* nie gelemmatiseer is nie. Gevalle waar die losgeskrewe variasie 'n hoër gebruiksfrekwensie as die vasgeskrewe variasie het, word op dieselfde wyse hanteer, sodat werklike taalgebruik nie in die makrostruktuur weerspieël word nie. Aangesien die betrokke inskrywing geen verdere woordeboekraadpleging van die gebruiker kan inisieer nie, kan dit nie as deel van die mediostruktuur van die woordeboek beskou word nie. Dit behoort derhalwe nie in die *Toeligting* onder die verwysingstipes bespreek te word nie (Gouws 1999: 18).

Vanaf die negende deel van die *WAT* word in die *Toeligting* gemeld dat die hierbo uiteengesette hanteringswyse nie ten opsigte gespesialiseerde en idiomatiese uitdrukkings met 'n vaste teenhanger gevolg word nie. By gespesialiseerde uitdrukkings, soos *mooiweer / mooi weer* word albei items gelemmatiseer en die gebruiker word na die mees frekwent gebruikte item verwys vir die betekenisverklaring. By idiomatiese uitdrukkings soos *mooi praatjies* met 'n vaste teenhanger *mooipraatjies* word 'n volledige bewerking by elke variasie aangebied net soos in die geval van variasies van die kernkomponent of soekwoord van 'n idiomatiese uitdrukking.

Alhoewel die bogenoemde verwysing na *mooi praatjies* dus wel opgevolg kan word, is Gouws se kommentaar geldig ten opsigte van los- en vasgeskrewe leksikale items wat nie as uitdrukkings “met 'n vasgeskrewe teenhanger” kwalifiseer nie. Die verwarring rondom verwysing by vas- en losgeskrewe leksikale items wat hier na vore tree, is waarskynlik die gevolg van 'n gebruikersonvriendelike verwysingstelsel. 'n Moontlike oplossing sou wees om gevalle soos *mooipraatjies* soos volg te hanteer:

mooipraatjies s.nw. Ook soms *mooi praatjies* (MOOI, uitdr.).

5.2.2.3.1.5 Verwysings na verbandhoudende inskrywings

Volgens die *Toeligting* vestig verwysingsinskrywings ingelei deur die verwysingsmerker *Vgl.* die aandag op verbandhoudende inskrywings in 'n ander artikel waar addisionele taalkundige inligting, bv. sterk semantiese ooreenstemming, gevind kan word. Hierdie tipe verwysingsinsinskrywing is saam met die verwysingstelsel tussen wisselvorme Deel X van die *WAT* se suksesvolste

mediostrukturele prosedure. Alle verwysings met *Vgl.* staan op 'n nuwe reël en die verwysingsadres word in kleinhoofletters gedruk (Gouws 1999: 18-19).

5.2.2.3.1.6 Verwysings na homonieme

In dele I tot VIII het homoniemnommers op die lemmateken gevolg, bv. *gemaal*¹. Vanaf Deel IX gaan die homoniemnommer egter die lemmateken vooraf, bv. ¹*mop*. Waar die verwysingsadres in Deel X 'n homonimiese lemma in 'n vroeër deel is, word die verwysingsadresinskrywing in ooreenstemming met die nuwe stelsel aangebied, bv. “Vgl. ¹KLAPPER 3.” Geen naslaanprobleme behoort egter deur die gebruiker ondervind te word nie, maar daar kan in die *Toelighting* na die diskrepansie verwys word. Daar is enkele voorbeelde van inkonsekwentheid ten opsigte van die aanduiding van die homoniemnommer in Deel X, soos by *modderkuil* waar verwys word na *kuil*¹ i.p.v. ¹*kuil* (Gouws 1999: 28-29).

In Deel XI is gehoor gegee aan Gouws se versoek en word daar in die *Toelighting* onder 2.3 *Die lemma en sy vorm* genoem dat verwysings na homonieme in ouer dele volgens die nuwe stelsel aangebied word waarvolgens die homoniemnommer die lemmateken voorafgaan.

5.2.2.3.1.7 Verwysings na gespesialiseerde uitdrukkings

Vanaf deel IX is daar binne die uitdrukkingsrubriek aparte subrubrieke vir idiomatiese en gespesialiseerde uitdrukkings. Wanneer daar vanuit Deel X na uitdrukkings in die vroeër dele verwys word, word dit gedoen asof die nuwe hanteringswyse van uitdrukkings altyd in swang was. Dit bemoeilik soektogte, maar die gebruiker sal uiteindelik by die relevante adres uitkom. Die situasie word egter vererger wanneer verwys word na 'n niebestaande adres in vorige dele. Dit kom voor wanneer die uitdrukking waarna verwys word, nog nie geskep was toe die vorige deel verskyn het nie. So word daar by *maatskappy* die volgende verwysing aangetref: Vgl. BESLOTE KORPORASIE (BESLOTE, uitdr.). Deel I bevat egter nie die uitdrukking *beslote korporasie* nie en die gebruiker kom voor dooiemansdeur te staan (Gouws 1999: 29-31).

Volgens Gouws (1999: 31-32) lei die konsekwente toepassing van die WAT se redaksionele beleid ten opsigte van verwysings daartoe dat 'n suksesvolle

naslaanproses deur die gebruiker daaraan ondergeskik gestel word, aangesien die gebruiker soms in die steek gelaat word. In sommige gevalle kan dit nie verhelp word nie, soos wanneer na leksikale items verwys word wat in dele hanteer sal word wat nog moet verskyn. So word daar by *mutimoord* die volgende verwysingsinskrywing aangetref: Vgl. RITUELE MOORD (RITUEEL, uitdr.). Dit kan oorweeg word om in sulke gevalle met 'n strukturele merker aan te dui dat 'n bepaalde verwysingsadres nie bereik kan word nie.

Daar word hieronder onder 5.5 *Geldige kritiek waarop ag geslaan behoort te word* volledig op Gouws se voorstelle kommentaar gelewer.

5.2.2.3.1.8 Verwysings wat betekenis spesifiseer

Deel X van die *WAT* maak met sukses gebruik van implisiete verwysings wat betekenis spesifiseer waar geoordeel word dat die gebruiker leiding nodig het ten opsigte van die bepaalde betekenisonderskeiding van 'n polisemiese woord wat in 'n betekenisomskrywing gebruik word. So word daar in die artikel van die polisemiese lemma *man* in die tweede betekenisonderskeiding die volgende verwysing aangetref:

2 ... Man (MAN I 1) as huweliksmat ...

Die verwysing kan ook op 'n ander lemma gerig wees soos by 'n betekenisonderskeiding van ²*muil*:

1 ... Bek (BEK 1) veral van 'n roof- of ander gevaarlike of skrikaanjaende dier:

...

Die prosedure getuig van 'n gebruikersgerigte benadering en die verwysings speel 'n funksionele rol om die moontlikheid van optimale herwinning van inligting te vergroot (Gouws 1999: 35).

5.2.2.3.2 Mediostukturele verbindings tussen die sentrale woordelys en die voortekste

Gouws (1999: 7-8) toon aan dat die verwysing in Deel X vanuit die sentrale woordelys na die *Toeligting* in die geval van rassistiese items nie spesifiek genoeg is nie en derhalwe die funksionaliteit daarvan verminder. Die verwysing *Sien Toeligting*

vanuit die sentrale woordelys gee nie 'n aanduiding van die bepaalde afdeling in die *Toeligting* waar die beperkte leksikografiese hantering van rassistiese items uiteengesit word, wat die gebruiker moet raadpleeg nie.

In Deel XI word hierop gereageer deurdat die verwysingsadres gespesifiseer word, nl. *Toeligting*, 6. Daar word in die *Toeligting* onder 5.6 van die afdeling Verwysings ook uitvoering gegee aan Gouws (1999: 8) se voorstel dat melding gemaak word van hierdie verwysingstipe wat die sentrale woordelys en die voortekste verbind.

5.2.2.3.3 Mediostrukturele verbindings tussen die sentrale woordelys en die agtertekste

Gouws (1999: 8) voer aan dat, in terme van Wiegand (1996a: 13), verwysings wat die bron van 'n aanhaling aandui, die brongerigte mediostruktuur van 'n woordeboek vorm. In die geval van die *WAT* word die gebruiker egter nie na 'n eksterne bron verwys nie, maar funksioneer die bronvermelding met 'n verkorte titel na aanhalings intertekstueel as verwysingsadres. In die agtertekste word 'n lys van outeurs en die verkorte titels van bronne waaruit in die betrokke deel aangehaal is, verskaf met die volledige titel daarby.

Gouws (1999: 12) beveel aan dat die *WAT* dit oorweeg om in die uiteensetting van die verwysingstipes in die *Toeligting* ook melding te maak van die brongerigte verwysings.

5.2.2.4 Toegangstruktuur

5.2.2.4.1 Vereenvoudigde redaksionele stelsel verhoog toeganklikheid

Danksy die sterk vereenvoudigde redaksionele stelsel en die volledige rekenarisering wat opwindender tipografiese moontlikhede bied, het die redaksie in Deel IX daarin geslaag om 'n heelwat toegankliker produk te lewer. Op vormlike vlak toon *WAT IX* verbetering wat dit een van die gebruikersvriendelikste Afrikaanse woordeboeke ooit maak (Feinauer 1996: 234).

5.2.2.4.2 Uitleg en Tipografie

Die heelwat beter ordening van die onderskeie inskrywings in elke artikel help die

gebruiker om die inligting daarin moeiteloos te ontsluit. Die vernaamste tegnieke wat die leesbaarheid van die artikels in Deel IX verhoog, is die begin van elke inligtingstipe op 'n nuwe reël, die plasing van homoniemonderskeidingsnommers vóór die lemma en die gebruik van struktuuraanwysings soos \approx en die vierkantige blokkie ■ in plaas van ekstra stelle hakies of ander tipes syfers wat verswarend sou wees. Die vindbaarheid van uitdrukkings is ook verhoog deurdat elke uitdrukking op 'n nuwe reël begin, in vetdruk is en deur 'n soekwoord ingelui word (Feinauer 1996: 235 en Otto 1994: 5). Ook Gouws (1994) wys daarop dat die artikeluitleg van Deel IX sodanig is dat die gebruiker gouer by die verlangde inligting kan uitkom. Die gebruik van aanloop- en struktuurmerkers vergemaklik die ontsluitingsmoontlikhede en maak van die woordeboek 'n toeganklike naslaanbron.

5.2.3 Buitetekste

5.2.3.1 Voortekste

5.2.3.1.1 Toeligting

Kritici het hoofsaaklik lof vir die komponent *Toeligting* in die voortekste van die WAT. Heelwat voorstelle word egter vir die verbetering daarvan gemaak en in die meeste gevalle is daaraan gehoor gegee.

Die belangrikste vernuwing by die *Toeligting* van Deel IX is die skematiese voorstelling van verskeie artikelinskrywings. Die skema maak deel uit van die afdeling Terminologieverklaring waar 'n verduideliking van die vernaamste leksikografiese vakterme gegee word. Die verklaring van etikette is in Deel IX verfyn en daar word ook vir die eerste keer van “etiket” as korrekte leksikografiese term gebruik gemaak (Feinauer 1996: 235).

In Afrikaanse woordeboeke word die funksie en waarde van die toeligting dikwels geringgeskat, maar WAT IX stel 'n opwindende voorbeeld deur die gee van 'n noukeurig saamgestelde toeligtingskomponent. Hierdeur voldoen die WAT suksesvol aan die eise van sy soort. Van groot waarde vir die gebruiker is die afdeling Terminologieverklaring wat 'n verduideliking bied van die verskillende leksikografiese vakterme wat gebruik word. Die terminologieverklaring help nie net met 'n beter begrip van die leksikografiese vakterme nie, maar ook met die wyer

vestiging daarvan. Hier breek die WAT 'n lansie vir die teoretiese leksikografie (Gouws 1994).

Dit is die leksikograaf se plig om 'n duidelike uiteensetting te gee van die ordeningstipe wat in die woordeboek gevolg word. In die *Toelighting* van Deel IX word egter geen inligting gegee oor die stelsel waarvolgens verskillende betekenisonderskeidings georden word nie (Feinauer 1996: 267).

In die *Toelighting* van Deel XI (p. xx) word op hierdie kritiek gereageer deurdat daar uiteengesit word dat van 'n empiriese metode van rangskikking gebruik gemaak word. Daarvolgens word die betekenisonderskeidings wat ten tyde van die samestelling van die woordeboek volgens die oordeel van die samestellers die gebruiklikste is, eerste aangebied, en die mins gebruiklike betekenisonderskeiding laaste.

Die baie goeie uiteensetting van die redaksionele stelsel in die toeligtende aantekeninge van Deel X sowel as die uitvoerigheid en ondubbelsinnigheid van die grootste gedeelte van die voorwerk dra baie by tot die geslaagdheid van die stelsel. Die woordeboek probeer om die gebruiker ter wille te wees en die inligtingsaanbod vir hom en haar op so 'n maklike manier as moontlik so toeganklik as moontlik te maak. Hierin slaag Deel X met vlieënde vaandels (Gouws 1996).

Gouws (1996) wys daarop dat 'n lysie verstrek word van etikette wat gebruik word om die register van lemmas te merk, maar dat geen aanduiding van elkeen se bestek verstrek word nie. Duideliker gebruiksheidsleiding is nodig omdat dit vir die gebruiker moeilik is om te onderskei tussen woorde wat as skeltaal, vloek, plat en vulgêr gemerk word.

In Deel XI is gehoor gegee aan die versoek vir gebruiksheidsleiding by registeretikette en word daar in afdeling 2.6.1 van die *Toelighting* uiteengesit in watter gevalle elke etiket toegeken word.

Aanbevelings van Gouws (1999) het ook tot aanvullings van die *Toelighting* in Deel XI gelei. Ten opsigte van homoniemnommers word onder 2.3 *Die lemma en sy vorm* genoem dat verwysings na homonieme in ouer dele volgens die nuwe stelsel aangebied word waarvolgens die homoniemnommer die lemmateken voorafgaan en nie daarop volg soos in die ouer dele nie. Daar word vanaf Deel XI onder die afdeling

Verwysings ook uitvoering gegee aan Gouws se voorstel dat melding gemaak word van verwysings vanuit die sentrale woordelys na die *Toeligting* in die geval van rassistiese items wat die sentrale woordelys en die voortekste verbind.

5.2.4 Algemene kritiek en aanbevelings

5.2.4.1 Impak van die teorie blyk uit verbeterde woordeboek

Deel IX is onteenseglik 'n groot verbetering op alle vorige dele. Dit is verblydend dat die redaksie duidelik kennis neem van kritiek, maar ook van die nuutste leksikografieteorie. Die heelwat hoër leksikografiese standaard van die eerste WAT onder die hersiene redaksionele stelsel, hou vir die taalgebruiker sowel as vir die taalkundige die belofte in van verdere konsekwent uitstekende leksikografiese werk (Feinauer 1996: 269).

WAT IX is 'n groot verbetering op alle vorige dele en wek die belofte dat die Buro van die WAT vorentoe steeds beter leksikografiese werk gaan lewer (Gouws 1994).

Die huidige redaksie het reeds bewys dat hy hom steur aan geldige kritiek en erns daarmee maak om regstellings in die stelsel en taalkundige bewerking aan te bring. Dit is verblydend dat aspekte van die leksikografiese bewerking wat in vorige dele kritiek ontlok het, in Deel X verander is (Gouws 1996).

5.2.4.2 Nuwe redaksionele stelsel

Reeds met Deel IX van die WAT was die redaksionele stelsel wat gevolg is 'n groot verbetering op die vorige dele. Met Deel X bereik die redaksionele stelsel van die WAT 'n baie hoër vlak van verfyning wat selfs in die internasionale arena moeilik oortref kan word (Gouws 1996).

5.2.4.3 Beplanning lei tot beter alfabetiese vordering

Die trant van die gebruiklike opmerking oor die stadige alfabetiese vordering van die WAT wat by die verskyning van 'n nuwe deel gemaak word, verander by die verskyning van Deel IX. Die deel is in 'n rekordtyd van twee en 'n half jaar voltooi en behandel die letter L volledig (Gouws 1994).

In die woordeboek- en uitgewerswêreld word dit algemeen aanvaar dat 'n woordeboek

altyd later as die beplande datum verskyn. Deel X van die WAT het egter op die beplande dag verskyn, twee en half jaar na Deel IX, en daarmee is die halfpadmerk van die alfabet sowel as van die WAT, wat uiteindelik uit twintig dele sal bestaan, bereik (Gouws 1996).

5.2.4.4 Elektroniese korpus

Die Afrikaanse leksikografie het 'n dringende behoefte aan 'n elektroniese korpus. Inligting uit die WAT se korpus is tans slegs gedeeltelik elektronies beskikbaar en sodra die rekenarisering van die WAT voltooi is, behoort die korpus werklik verteenwoordigende inligting te kan verstrek (Gouws 1994).

Ten opsigte van die omsetting van die papiergebaseerde gedeelte van die WAT-korpus in 'n elektroniese korpus, kan gemeld word dat volgens berekenings wat tydens die Buro se strategiese beplanning gedoen is, dit 100 datatikers 10 jaar sou neem om die data in te sleutel (Van Schalkwyk 2002). Die taak is derhalwe nooit aangepak nie. Die elektroniese gedeelte van die WAT-korpus groei egter steeds, maar dit bestaan uitsluitlik uit nuwe materiaal wat nie deel vorm van die uitgebreide papiergebaseerde gedeelte van die korpus nie. Benewens die inlees van bronne deur die Buro self is elektroniese data ook vanaf uitgewers en streekskoerante verkry (Van Schalkwyk 2002). Soos reeds gemeld, het die redaksie vanaf die samestelling van Deel XI deur die internet toegang tot Nasionale Pers se argiewe wat 'n toevoeging van miljoene rekords tot die eie korpus tot gevolg het. Deur bogenoemde pogings is nog nie voorsien in die behoefte van die Afrikaanse leksikografie soos deur Gouws vermeld nie, maar is die elektroniese data tot die Buro se beskikking beduidend uitgebrei.

5.3 Kernbesware uitgespreek in die kritiek op Dele IX en X

5.3.1 Inleiding

Dat die besware wat in die kritiek op die eerste ag dele uitgespreek is 'n beslissende impak op die samestelling van die nuwe-generasie-WAT-dele gehad het, blyk daaruit dat geeneen van die kernbesware teen die eerste dele in die kritiek op dele IX en X herhaal word nie. Ensiklopedisiteit, die ingewikkeldheid of onverstaanbaarheid van betekenisverklarings, die ondeurdagte aanwending van voorbeeldmateriaal, stadige

alfabetiese vordering en die afwesigheid van volledige uitspraakleiding figureer derhalwe nie in die kritiek op dele IX en X nie. Die heftigheid wat die kritiek op die eerste ag dele gekenmerk het, is afwesig in die kritiek wat op dele IX en X uitgespreek word. In die identifisering van die kernbesware is daar derhalwe gekonsentreer op gevalle waar dieselfde besware deur meer as een kritikus ten opsigte van 'n bepaalde deel uitgespreek is en punte van kritiek wat op albei dele betrekking het.

5.3.2 Te min items uit die omgangstaal opgeneem

Die beswaar is teen Deel IX ingebring dat die omgangstaal nie genoegsaam in die makrostruktuur weerspieël word nie. Die kritiek het veral betrekking op Engelse leenwoorde met 'n hoë gebruiksfrekwensie wat nie opgeneem is nie. Kritici het die tekortkoming daaraan gewyt dat die WAT se materiaalversameling nie verteenwoordigend genoeg is nie.

Die oorsaak van die onbevredigende opname van omgangswoorde, veral uit Engels, was inderdaad, soos die kritici beweer het, 'n onverteenvoordigende materiaalversameling ten opsigte van die omgangstaal. Die Buro het 'n daadwerklike poging aangewend om die probleem te bowe te kom deur verskeie inisiatiewe om die elektroniese gedeelte van die WAT-korpus te vergroot (Van Schalkwyk 2002) en redakteurs toe te laat om op eie inisiatief omgangstaalvorme op te neem. Die belangrikste ontwikkeling was egter toe redakteurs vanaf die samestelling van Deel XI via die internet elektroniese toegang tot die argiewe van Nasionale Pers verkry het. Dit het redakteurs in staat gestel om gebrekkige voorbeeldmateriaal aan te vul, en ook om hul vermoedens oor die bestaan of die gebruiklikheid van 'n bepaalde omgangstaalvorm in Afrikaans te kontroleer met die oog op opname in die WAT. Die beskikbaarheid van die baie groot bykomende bron van elektroniese materiaal lê egter ook 'n verantwoordelikheid op die redakteurs en doen 'n beroep op hul intuïtiewe taalaanvoeling om te weet wanneer om die argiewe te raadpleeg.

Engelse leenvertalings en verafrikaanse spelvorme blyk wel goed in WAT XI verteenwoordig te wees, bv. *naais* (naas *nice*), *newwermaaind*, *newwer-newwer* (op die *newwer-newwer*), *nip*, *nippel*, *oukei*, *ouky*, *opdollie*, *opdres*, *opdress*, *opfiëks*, *opjack*, *opjazz*, *opjêk*, *oplyn*, *opsent* (verouderend), *optjek*, *optof*, *optop*, *olraait*,

ôraait, orraait, ouvers, overs. In die vierde uitgawe van die *HAT* word leenwoorde en verafrikaanse vorme opgeneem wat in die spreektaal “van 'n groot groep sprekers van die standaardvariëteit van Afrikaans” voorkom. Van die 24 lukraak aangehaalde voorbeelde uit die *WAT XI* kom vyf, nl. *nippel, oukei, opdollie, opsent* en *orraait* ook in die *HAT* voor. Die *WAT* en die *HAT* verteenwoordig tipologies uiteenlopende woordeboeke. As omvattende woordeboek moet die *WAT* probeer om die totale woordeskat van Afrikaans te weerspieël, terwyl dit van 'n handwoordeboek verwag word om veral die standaardtaalwoordeskat op te neem. Die *HAT* het egter op vernuwende wyse die taak aanvaar om ook die spreektaal van standaardtaalsprekers te weerspieël. Vanweë sy kleiner omvang kan hy dit nooit op die skaal van 'n omvattende woordeboek soos die *WAT* onderneem nie, wat die groot verskil in die getal opnames hierbo verklaar. Terselfdertyd wil dit tog uit die lukraak raakgeblaaide voorbeelde hierbo voorkom of die *WAT* waarskynlik besig is om sy groter opdrag, in vergelyking met 'n standaardwoordeboek, na te kom.

Vanaf Deel IX na Deel XI was daar 'n beduidende toename in die opname van Engelse leenvertalings en verafrikaanse spelvorms. 'n Elektroniese soektog is uitgevoer na lemmas waarby die frase “*n.d. Eng.*” in 'n etiket voorkom en uit die resultaat is daardie voorbeelde geïdentifiseer wat as leenvertalings of verafrikaanse spelwyses kwalifiseer. Met hierdie soektog word geen aanspraak op akkuraatheid gemaak nie, maar wil daar slegs op 'n beduidende tendens gewys word. In die onderskeie dele is ongeveer 25, 50 en 90 voorbeelde van leenvertalings en verafrikaanse spelvorms gevind. Dit verteenwoordig onderskeidelik 0,37%, 0,53% en 0,80% van die lemmas in Dele IX, X en XI. Die stygende tendens in die opname van Omgangsafrikaans in die *WAT* blyk ook uit 'n vergelyking met die lys van Omgangsafrikaans wat agter in die *Afrikaanse Woordelys en Spelreëls* van 2002 opgeneem is. In die *AWS* se lys van Omgangsafrikaans is 15 items onder L opgeneem waarvan net vier in die *WAT* is, terwyl daar 29 items deur die *AWS* onder O opgeneem is waarvan 22 in die *WAT* verskyn.

In die kritiek op die gebrekkige opname van Omgangsafrikaans is daar pertinent melding gemaak van die min frekwentgebruikte Engelse leenwoorde wat in Deel IX opgeneem is. Suiwer Engelse leenwoorde uit Omgangsafrikaans kom egter steeds baie min in die *WAT* voor. In Deel XI is deur middel van 'n elektroniese soektog slegs

vier opgespoor, nl. *nice*, *nonstop*, *off-beat* en *offer* (bet. I 4); in Deel IX slegs drie, nl. *lady*, *ladybird* en *lord*, en in Deel X vyf, nl. *madam*, *miss*, *mister*, *mod* en *movie* wat almal as (*geselstaal*) en (*Eng.*) geëtiketteer is.

Die opname van Engelse leenwoorde in 'n omvattende verklarende woordeboek soos die *WAT* wat oor verskeie dekades saamgestel word, is meer problematies as in die geval van 'n handwoordeboek wat ongeveer elke tien jaar hersien kan word. Dit is vir die leksikograaf moeilik om te voorspel of 'n Engelse leenwoord werklik in die spreektaal gevestig sal raak en of dit, soos in so baie gevalle gebeur, redelik gou in onbruik gaan raak. Die oordeelsfout van die opsteller van 'n omvattende woordeboek bly hom letterlik lewenslank by, terwyl die handwoordeboeksamesteller sy fout waarskynlik binne tien jaar sal kan regstel. Die handwoordeboekmaker het nie noodwendig 'n maklike taak in hierdie verband nie, maar slegs 'n minder moeilike een. Konsekwentheid ten opsigte van opname is steeds moeilik haalbaar soos blyk uit die feit dat *stunning* wel, maar *amazing*, *awesome* en *fabulous* nie in die vierde uitgawe van die *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal* opgeneem is nie.

Die suinige opname van Engelse leenwoorde uit die omgangstaal moet aan die geldende opnamebeleid eerder as 'n ontoereikende materiaalversameling toegeskryf word. Indien 'n Engelse leenwoord 'n verafrikaanse teenhanger het wat meer gebruiklik of ewe gebruiklik as die leenwoord is (bv. *newwermaaind*), neem die *WAT* tans slegs die verafrikaanse vorm op. Indien die Engelse leenwoord meer gebruiklik is en baie sterk in die omgangstaal gevestig is, word albei vorme opgeneem (bv. *nice* en *naais*). In die bepaling van die frekwensie word hoofsaaklik op geskrewe bronne (in elektroniese of gedrukte vorm) en in 'n mindere mate op die redakteurs se intuïsie en parate taalkennis staatgemaak (Lombard 2002). Derhalwe is *newwermaaind* opgeneem, maar nie *never mind* nie, teenoor *nice* en *naais* wat albei opgeneem is. Engelse leenwoorde sonder 'n verafrikaanse teenhanger word slegs opgeneem in gevalle waar daar 'n baie hoë gebruiksfrekwensie is en daar geen twyfel oor die gevestigdheid in die omgangswoordeskate bestaan nie.

Daar is hierbo opgemerk dat die beskikbaarheid van die Naspers Argiewe 'n verantwoordelikheid op die redakteurs plaas en 'n beroep op hul intuïtiewe taalaanvoeling doen om te weet wanneer om die argiewe te raadpleeg. Die redaksie

sal waarskynlik daarby baat as hulle voorafbeplanning doen vir die opname van Engelse leenwoorde, aangesien dit andersins onwaarskynlik is dat redakteurs bloot op intuïsie konsekwent die Naspers Argiewe sal raadpleeg om hul vermoedens omtrent die frekwensie van 'n leenwoord, wat nie in die WAT-korpus opgeneem is nie en wat hulle op eie inisiatief oorweeg vir opname, te kontroleer. Daar kan op 'n baie eenvoudige basis begin word deur 'n omgangstaallys op 'n sentrale plek, soos die teekamer, te hou waarop redaksielede omgangstaalwoorde kan aanteken wat in teekamergesprekke en elders gehoor word. Dit sou 'n eerste stap wees in die optekening van ten minste die standaardtaalspreker se omgangstaal. Die AWS se lys van Omgangsafrikaans kan ook betrek word. Voordat daar aan 'n bepaalde letter van die alfabet begin word, kan die aangetekende items bespreek word en aanpassings gemaak word. Daarná kan die redakteurs die items in die materiaalversameling en die Naspers Argiewe kontroleer soos hulle alfabeties vorder. Mettertyd kan daar dan uit hierdie prosedure 'n opnamebeleid kristalliseer waardeur Engelse leenwoorde op 'n verantwoordbare wyse in 'n ruimer mate opgeneem word.

5.3.3 Foutiewe hantering van Homonimie en Polisemie

Alhoewel daar oor die algemeen lof is vir die hantering van homonimie en polisemie, word daarop gewys dat leksikale items in Dele IX en X soms verkeerdelik as homonieme of poliseme geklassifiseer word. So word betekenisonderskeidings van polisemiese items soms homonimies behandel en items in 'n homonimiese verhouding polisemies.

Die sporadiese verkeerde hantering van poliseme en homonieme in *WAT IX* en *WAT X* is te wyte aan oordeelsfoute of nalatigheid in die toepassing van die redaksionele stelsel. Hiervolgens word daar byvoorbeeld op sinchroniese grondslag besluit oor die klassifisering van 'n leksikale item as homoniem. Daar behoort kennis geneem te word van die kritiek en toegesien te word dat die stelsel konsekwent toegepas word.

5.3.4 Vermenging van semantiese inligting en grammatiese besonderhede by subleksikale lemmas

Kritiek is uitgespreek teen die praktyk in Deel IX dat grammatiese inligting by

subleksikale lemmas as deel van die definiesie aangebied word. Met die publikasie van bogenoemde kritiek was Deel X reeds by die drukpers, maar in Deel XI is wel daarop gereageer deurdat die hantering van subleksikale lemmas sodanig gewysig is dat daar geen grammatiese inligting in die definisievelde verstrek word nie.

5.3.5 Onbevredigende benoeming van subleksikale lemmas

Volgens woordeboekkritiek werk Deel X van die *WAT* op die morfologiese vlak met 'n onbevredigende benoeming van subleksikale lemmas. Prefikse word bv. benoem as “aanvangskomponente” van “komposita”, terwyl daar van “prefikse” en “afleidings” sprake is.

In Deel XI is daar afgesien van bogenoemde benoemingswyse en word die subleksikale lemma *ont-* bv. soos volg benoem: “voorv. waarmee ww. afl. gevorm word.”

5.3.6 Ontoereikendheid van die Toeligting

Hoewel groot lof uitgespreek is ten opsigte van die *Toeligting* was daar ook heelwat voorstelle ter verbetering daarvan. In bykans alle gevalle is daar gehoor gegee aan die voorstelle van kritici.

Na aanleiding van kritiek dat die *Toeligting* van Deel IX geen inligting gee oor die stelsel waarvolgens verskillende betekenisonderskeidings georden word nie, is aanpassings in Deel XI gemaak. In die *Toeligting* van Deel XI (p. xx) word uiteengesit dat van 'n empiriese metode van rangskikking gebruik gemaak word. Daarvolgens word die betekenisonderskeidings wat ten tyde van die samestelling van die woordeboek volgens die oordeel van die samestellers die gebruiklikste is, eerste aangebied, en die mins gebruiklike betekenisonderskeiding laaste.

Kritici het ook daarop gewys dat 'n lysie van registeretikette verstrek word, maar dat geen aanduiding van elkeen se bestek gegee word sodat onderskei kan word tussen woorde wat gemerk word as skeltaal, vloek, plat en vulgêr nie. In Deel XI is gehoor gegee aan die versoek vir geleidelike by registeretikette en word daar in afdeling 2.6.1 van die *Toeligting* uiteengesit in watter gevalle elke etiket toegeken word.

Aanbevelings van kritici het ook tot aanvullings ten opsigte van die afdeling oor

verwysings in die *Toelighting* van Deel XI gelei. Ten opsigte van homoniemnommers word onder 2.3 *Die lemma en sy vorm* genoem dat verwysings na homonieme in ouer dele volgens die nuwe stelsel aangebied word waarvolgens die homoniemnommer die lemmateken voorafgaan en nie daarop volg soos in die ouer dele nie. Daar word vanaf Deel XI onder die afdeling Verwysings ook uitvoering gegee aan 'n voorstel dat melding gemaak word van verwysings vanuit die sentrale woordelys na die *Toelighting* in die geval van rassitiese items wat die sentrale woordelys en die voortekste verbind.

Die *Toelighting* is ook aangevul ten einde helderheid te probeer verskaf oor bepaalde onduidelikhede by kritici. Kritici het aangetoon dat die relatief min sitate teenoor die getal poëme by gewone woorde uit die spreek- en skryftaal vir hulle daarop dui dat die woorde nie so goed in die korpus verteenwoordig is nie. Vanaf Deel XI word in die *Toelighting* verklaar dat poëme redaksioneel saamgestelde voorbeeldmateriaal is wat meestal op werklike sitate gebaseer is. Die sitate waarop die poëme gebaseer is, is gewoonlik om 'n verskeidenheid redes nie geskik om direk aangehaal te word nie, bv. omdat 'n volledige bronverwysing ontbreek, of omdat die sitaat onnodig lank en moeilik te verkort is met behoud van begrip. Dit kan ook 'n poging tot ruimtebesparing wees waar bv. verskeie grammatikale vorms geïllustreer moet word. Hierdie opset is veral van toepassing op die hantering van gewone woorde uit die spreektaal. In die geval van nuwer omgangstaalvorme in WAT IX en WAT X kan die gebruik van poëme egter op 'n gebrekkige materiaalversameling dui aangesien daar wel leemtes in die verband bestaan het wat grootliks opgelos is toe redakteurs met die samestelling van Deel XI elektroniese toegang tot die argiewe van Nasionale Pers verkry het.

5.3.7 Onduidelik geordende en onverteenvoordigende sitaataangawe

Resensente wys daarop dat dit in Deel IX, soos in Deel VIII, steeds nie duidelik is volgens watter maatstaf sitate georden word nie. Sommige resensente staan 'n chronologiese ordening van sitate voor en ander wys daarop dat die jaartalverspreiding van sitate soms nie verteenwoordigend van 'n item se werklike gebruik is nie.

Die WAT het hierop gereageer deur in die *Toelighting* van Deel XI (p. xx) te

verduidelik dat voorbeeldmateriaal in dieselfde volgorde aangegee word as die betekeniselemente in definisies. Elke betekeniselement word egter nie noodwendig met voorbeeldmateriaal toegelig nie.

Indien die volgorde van sitate in die artikels van die negende en tiende dele nagegaan word, sal egter opgelet word dat die sitate dikwels die grammatiese inligting ten opsigte van die lemma illustreer in die volgorde waarin dit aangegee is. By selfstandige naamwoorde weerspieël die lemma, op enkele uitsonderings na, die enkelvoudvorm en in die gleuf vir grammatiese gegewens word eers die meervoudvorm en daarna die verkleinwoordvorm verstrek. Dit kom duidelik na vore in die sitaatordening van die artikels van o.a. *lens* en *model*.

In 'n poging om die stelsel van sitaatordening in die *Toeligting* te verduidelik, is dus nagelaat om te meld dat twee faktore, nl. die volgorde van betekeniselemente in die definiens en die volgorde waarin die grammatiese gegewens aangegee word, medebepalend is vir die sitaatvolgorde. Die redaksionele stelsel laat heelwat vryheid in hierdie verband toe en redakteurs oordeel per geval watter volgorde die grootste illustratiewe waarde ten opsigte van die definiendum sal hê, en rangskik die sitate dan dienoooreenkomstig. Die sitaatordening in die *WAT* dien derhalwe tot versterking van óf die wisselwerking tussen die sitate en die definiens, óf ter versterking van die wisselwerking tussen die sitate en die grammatiese gegewens. Vir 'n bespreking van die wisselwerking of ondersteuning tussen die sitaatmateriaal en ander inligtingstipes kan Rademeyer (1993) en Lombard (1992a) geraadpleeg word, alhoewel hulle nie uitsprake maak oor die ordening van sitate nie. Gouws (1991: 275) verwys na die eis van kohesie binne 'n woordeboekartikel.

Ten einde duidelikheid oor die sitaatordening in die *WAT* te verskaf, behoort die onvolledige uiteensetting in die *Toeligting* in die volgende deel reggestel te word.

Sommige resensente bepleit 'n chronologiese ordening van sitate in die *WAT*. Hieroor kan opgemerk word dat 'n chronologiese ordening van sitate 'n duidelik herkenbare ordening is en 'n oorsigtelike beeld van die jaartalverspreiding gee, maar geen besondere bydrae lewer tot die sitate se illustrasie van die betekeniselemente in die definiens of die grammatiese inligting nie. In 'n sinchroniese woordeboek het 'n chronologiese sitaatordening nie dieselfde waarde as in 'n historiese woordeboek nie.

waar die eerste sitaat ook die oudste opgetekende gebruiksgeval van 'n bepaalde leksikale item veronderstel.

Die kritiek dat die jaartalverspreiding van sitate soms nie verteenwoordigend is nie, dui waarskynlik op 'n chronologies onverteenvoordigende materiaalversameling ten opsigte van bepaalde leksikale items. Dit is opvallend dat daar by sommige lemmas slegs sitate uit die sestiger- en sewentigerjare aangegee word. Die toegang van redakteurs vanaf die samestelling van Deel XI tot al hoe meer elektroniese materiaal, veral die argiewe van Nasionale Pers, behoort hierdie reeds te lank voortdurende probleem grootliks op te los.

5.3.8 Foutiewe en onvoldoende uitspraakaanduiding

In Deel IX kom letteruitspraak dikwels voor, veral by samestellings of samestellende afleidings waar die geskrewe verdubbeling van konsonante in die transkripsie herhaal word. Die redaksie het hierop gereageer deur geminasie vanaf Deel X soos volg aan te dui: [la(x)'xas].

In gevalle van glyerinvoeging word slegs 'n [h] as glyer ingevoeg, terwyl die [h] soms ook met 'n [j] of met 'n [w] vervang kan word. Die redaksie het besluit om hom in beginsel by glyerinvoeging tot die [h] te beperk, veral vanweë die uitdying van permutasies wat by die uitspraakaanduiding ontstaan. Dié besluit word in die lig van die kritiek in die *Toeligting* van Deel XII verantwoord.

Resensente spreek ook die hoop uit dat volgende dele van die WAT ook sillabeverdeling sal bevat. Daar is oor die dekades in feitlik elke deel van die WAT meer uitspraakinligting as in die vorige deel gegee. Die redaksie moet ernstig oorweging daaraan skenk om die kringloop te voltooi en ook die een vorm van uitspraakinligting wat nog uitstaande is, nl. sillabeverdeling, in die volgende deel van die WAT aan te bied.

5.4 Impak van die kritiek uitgespreek op die negende en tiende dele op die samestelling van die WAT

Die wisselwerking tussen teorie en praktyk het nie geëindig by die vernaamste uitvloeisel daarvan nie, nl. die ontwerp van Deel IX van die WAT waarin die stand

van die Afrikaanse leksikografieteorie weerspieël word. 'n Groter sensitiwiteit vir die geldigheid van kritiek kenmerk die reaksie van die WAT op kritiek teen die nuwe-generasie-WAT-dele. Die gewilligheid om veranderinge aan te bring, is ook moontlik gemaak deur die radikale breuk met die vorige dele wat met Deel IX gepaardgegaan het en waarmee finaal afgesien is van die ideaal van 'n eenvormigheidskarakter vir die WAT van A tot Z. Die redaksie van die WAT het op verskeie van die punte van kritiek teen dele nege en tien gereageer deur aanpassings in die daaropvolgende dele aan te bring. Dit bevestig die wisselwerking tussen teorie en praktyk wat met die samestelling van Deel IX sy beslag gekry het. Dit behoort ook as aansporing vir kritici te dien om voort te gaan om praktiese voorstelle ter verbetering van die Afrikaanse leksikografie te maak.

Meer aanpassings sal egter aan die eersvolgende nuwe-generasie-WAT-dele gemaak moet word indien die ideaal steeds is dat die WAT die stand van die metaleksikografie weerspieël. Daar sal vervolgens saamgevat word wat die vernaamste punte van kritiek teen die negende en tiende dele was, en watter aanpassings, indien enige, dit tot gevolg gehad het. Daar sal ook aanbevelings gemaak word oor die wenslikheid van aanpassings waar dit nagelaat is.

5.4.1 Onvoldoende opname uit die omgangstaal

Die beswaar is teen Deel IX ingebring dat die omgangstaal nie genoegsaam in die makrostruktuur weerspieël word nie. Die kritiek het veral betrekking op Engelse leenwoorde met 'n hoë gebruiksfrekwensie wat nie opgeneem is nie. Die skraal opname is gewyt aan 'n onverteenvoordigende materiaalversameling.

Daadwerklike pogings is aangewend om die WAT-korpus meer verteenwoordigend te maak en die totale opname van omgangsterme het beduidend toegeneem in dele tien en elf. Daar is gemiddeld egter steeds slegs vier Engelse leenwoorde per deel opgeneem.

Daar word voorgestel dat die redaksie beplanning doen vir die opname van Engelse leenwoorde deur te begin met die samestelling van 'n eie omgangstaallys. Die lys kan op 'n sentrale plek, soos die teekamer, gehou word en redaksielede kan as deel van 'n voortdurende proses Engelse leenwoorde aanteken soos dit in die teekamer en elders gehoor word. Die lys van Omgangstaalafrikaans van die AWS kan ook in berekening

gebring word. Voordat daar aan 'n bepaalde letter begin werk word, word die lys bespreek en aanpassings gemaak. Die redakteurs kontroleer dan die items in die WAT-korpus en die Naspers Argiewe soos hulle alfabeties vorder. Dit sou 'n eerste stap wees in die optekening van ten minste die standaardtaalspreker se omgangstaal. Mettertyd kan daar uit hierdie prosedure 'n opnamebeleid kristalliseer waardeur Engelse leenwoorde op 'n verantwoordbare wyse in 'n ruimer mate opgeneem word.

5.4.2 Foutiewe hantering van Homonimie en Polisemie

Puik hantering van homonimie en polisemie word soms afgewissel deur gevalle waar betekenisonderskeidings van polisemiese items homonimies behandel word, en items in 'n homonimiese verhouding polisemies.

Die sporadies verkeerde hantering van poliseme en homonieme kan vermy word deur die redaksionele stelsel konsekwent toe te pas.

5.4.3 Grammatiese inligting in die definisievelde van subleksikale lemmas

Kritiek is uitgespreek teen die praktyk in Deel IX dat grammatiese inligting by subleksikale lemmas as deel van die definieërs aangebied word.

In Deel XI is 'n aanpassing gemaak deurdat die hantering van subleksikale lemmas sodanig gewysig is dat daar geen grammatiese inligting in die definisievelde verstrek word nie.

5.4.4 Onbevredigende benoeming van subleksikale lemmas

Prefikse word benoem as “aanvangskomponente” van “komposita”, terwyl daar van “prefikse” en “afleidings” sprake is.

In Deel XI is daar afgesien van bogenoemde benoemingswyse en word die subleksikale lemma *ont-* bv. soos volg benoem: “voorv. waarmee ww. afl. gevorm word.”

5.4.5 Ontoereikendheid van die Toeligting

Gepaardgaande met lof ten opsigte van die *Toeligting* was daar ook voorstelle ter verbetering daarvan.

Die volgende aanpassings is in die *Toelighting* van Deel XI gemaak:

- Daar is in die *Toelighting* van Deel XI (p. xx) uiteengesit dat van 'n empiriese metode van betekenisrangskikking gebruik gemaak word
- Ten opsigte van gebruiksleiding by die toekenning van etikette word in afdeling 2.6.1 uiteengesit in watter gevalle elke etiket toegeken word
- Ten opsigte van homoniemnommers word onder 2.3 *Die lemma en sy vorm* genoem dat verwysings na homonime in ouer dele volgens die nuwe stelsel aangebied word waarvolgens die homoniemnommer die lemmateken voorafgaan en nie daarop volg soos in die ouer dele nie
- Daar word onder Verwysings uitvoering gegee aan 'n voorstel dat melding gemaak word van verwysings vanuit die sentrale woordelys na die *Toelighting* in die geval van rassistiese items
- Dit word vermeld dat poëme redaksioneel saamgestelde voorbeeldmateriaal is wat dikwels op werklike sitate gebaseer is.

Daar behoort by die afdeling oor Voorbeeldmateriaal meer duidelikheid verskaf te word oor die ordening van sitate. Dit moet uiteengesit word dat die betekenselemente in die definisies en die volgorde van die grammatiese inligting medebepalend is vir die sitaatordening.

5.4.6 Onduidelik geordende en onverteenvoordigende sitaataangawe

Dit is in Deel IX steeds nie duidelik volgens watter maatstaf sitate georden word nie. Daar word ook op gewys dat die jaartalverspreiding van sitate soms nie verteenwoordigend van 'n item se werklike gebruik is nie.

Die WAT het hierop gereageer deur in die *Toelighting* van Deel XI (p. xx) te verduidelik dat voorbeeldmateriaal in dieselfde volgorde aangegee word as die betekenselemente in definisies. Daar moet egter in Deel XII bygevoeg word dat die volgorde van die grammatiese gegewens medebepalend is vir die sitaatordening.

Deur die oordeelkundige aanwending van die nuwer elektroniese materiaal, veral die argiewe van Nasionale Pers, behoort die reeds te lank voortdurende probleem van 'n

onverteenwoordigende jaartalverspreiding by sitate grootliks opgelos te word.

5.4.7 Foutiewe en onvoldoende uitspraakaanduiding

In Deel IX kom letteruitspraak dikwels voor, veral waar die geskrewe verdubbeling van konsonante in die transkripsie herhaal word. In gevalle van glyerinvoeëing word slegs 'n [h] as glyer ingevoë, terwyl die [h] soms ook met 'n [j] of met 'n [w] vervang kan word. Resensente spreek ook die hoop uit dat volgende dele van die *WAT* sillabeverdeling sal bevat.

Die redaksie het gereageer deur geminasie vanaf Deel X soos volg aan te dui: [la(x)'xas].

Die redaksie het besluit om hom in beginsel by glyerinvoeëing tot die [h] te beperk, veral vanweë die uitdying van permutasies wat by die uitspraakaanduiding ontstaan. Dié besluit sal in die *Toeligting* van Deel XII verantwoord word.

Daar is oor die dekades in feitlik elke deel van die *WAT* meer uitspraakinligting as in die vorige deel gegee. Die redaksie moet ernstig oorweging daaraan skenk om in die volgende deel van die *WAT* ook die een vorm van uitspraakinligting aan te bied wat nog uitstaande is, nl. sillabeverdeling. Die deurlopende aanduiding van sillabeverdeling sal verdere uitspraakhulp verleen en die waarde van die uitspraakleiding in die *WAT* verhoog.

5.5 Geldige kritiek waarop ag geslaan behoort te word

5.5.1 Inleiding

Desnieteenstaande die aansienlike impak van kritiek op die samestelling van die tiende en elfde dele van die *WAT* is daar enkele voorstelle van verdienstelike praktiese waarde gemaak waarop nie gereageer is nie en daar sal voorts op die uitvoerbaarheid van hierdie voorstelle gefokus word. Daar sal ook aanpassings voorgestel word waar die kritiek nie met praktiese voorstelle gepaardgegaan het nie.

5.5.2 Verwysings wat nie opgevolg kan word nie

Optimale gebruikersvriendelikheid was een van die hoofdoelwitte met die ontwerp van die “nuwe” *WAT*. Die gebruikersvriendelikheid van die *WAT* word egter in die

wiele gery deur bepaalde gevalle van verwysing wat nie deur die gebruiker opgevolg kan word nie. In sommige gevalle is dit te wyte aan 'n inherente verskynsel kenmerkend van 'n omvattende woordeboek wat deelsgewys verskyn en in ander gevalle kan dit toegeskryf word aan die implementering van die nuwe redaksionele stelsel vanaf Deel IX.

5.5.2.1 Verwysings na dele wat nog moet verskyn

5.5.2.1.1 Verwysings na verbandhoudende inskrywings

Verwysingsinskrywings ingelei deur die verwysingsmerker *Vgl.* vestig die aandag op verbandhoudende inskrywings in 'n ander artikel waar addisionele taalkundige inligting, bv. sterk semantiese ooreenstemming, gevind kan word. Wanneer die gebruiker na leksikale items verwys word wat in dele hanteer sal word wat nog moet verskyn, kan die verwysing egter nie opgevolg word nie. Gouws (1999: 22-23) verwys bv. na die onopvolgbare verwysingsinskrywing wat by *mutimoord* aangetref word, nl: *Vgl. RITUELE MOORD (RITUEEL, uitr.).* Gouws stel voor dat dit oorweeg kan word om in sulke gevalle met 'n strukturele merker aan te dui dat 'n bepaalde verwysingsadres nie bereik kan word nie.

Hierdie voorstel sou met die minimum ontwrigting toegepas kon word op onopvolgbare verwysings na verbandhoudende inskrywings. Die enigste nadeel verbonde aan die hanteringswyse is dat wanneer die betrokke deel wat die verbandhoudende inskrywing bevat wel verskyn het, die verwysing met die ingeboude caveat betekenisloos word.

5.5.2.1.2 Sinoniemverwysings

Vir die opstellers van 'n meerdelige woordeboek bied sinoniemdefinisië aansienlik meer probleme as vir die opstellers van 'n eendelige woordeboek. Dit geld veral gevalle waar kruisverwysing na 'n lemma plaasvind wat nog in 'n volgende deel verklaar moet word. In Deel X van die *WAT* word *meervrouig* bv. na *poligenies* verwys. Gebruikers moes dus tot die verskyning van Deel XII wag om die verwysing na *poligenies*, waar die definisie verskyn, te kan opvolg.

Gouws maak twee voorstelle vir die hantering van hierdie tipiese probleem van

meerderlige omvattende verklarende woordeboeke. Reeds in sy resensie van Deel VII stel Gouws (1985: 18) voor dat die WAT-redaksie dit miskien kan oorweeg om die definisie in sulke gevalle maar by die geval wat alfabeties eerste kom te plaas om die gebruiker te help. Gouws (1989: 149) haal Burnett (1979: 23) in dié verband aan: "... the scholarly community in general prefers published imperfection to unpublished perfection ..." en maak ook 'n verdere praktiese voorstel. Hy stel naamlik voor dat waar die minder gebruiklike lemma die verklaring moet kry omdat die meer gebruiklike sinoniem in 'n volgende deel val, die meer gebruiklike vermeld moet word met 'n gepaardgaande aanduiding dat dit 'n hoër frekwensie het as die onderhawige lemma. Feinauer (1993: 296) noem ook dat sinoniemverwysing onvermydelik probleme oplewer in 'n meerderlige woordeboek soos die WAT, maar stel nie alternatiewe hanteringswyses voor nie.

In sinchroniese woordeboeke soos die WAT speel gebruiksfrekwensie 'n beslissende rol in alle besluite oor die redaksionele hanteringswyse van 'n leksikale item. In die WAT geld dit veral die lemma waaronder die definisie geplaas word en die ordening van betekenisonderskeidings. Voorts streef die WAT met sy nuwe redaksionele stelsel na eenvoud, 'n eenvormige werkswyse en 'n helder oordrag van taalkundige inligting. Ten einde aan hierdie basiese beginsels vir die samestelling van die WAT getrou te bly, lyk dit na die aanvaarbaarste opsie om nie een van Gouws se twee bg. voorstelle te implementeer nie, maar wel sy voorstel ten opsigte van onopvolgbare verbandhoudende verwysings ook hier te oorweeg. Hiervolgens word met 'n strukturele merker aangedui dat 'n bepaalde verwysingsadres nie bereik kan word nie, in plaas daarvan dat met 'n bykomende merker aangedui word dat 'n vermelde sinoniem 'n hoër gebruiksfrekwensie as die onderhawige lemma het.

Die verwysing sou steeds nie opgevolg kan word nie, maar die gebruiker sou ten minste weet wat die ratio agter sodanige onopvolgbare verwysing is. Dit sou ook beteken dat daar op eenvormige wyse in die woordeboek aangedui word dat 'n verwysingsadres nie bereik kan word nie. Te veel strukturele merkers verwar gebruikers en navrae aan die Buro het getoon dat selfs gesofistikeerde gebruikers nie duidelikheid het oor gevestigde strukturele merkers in die WAT nie, soos bv. die skeidingsteken "≈" wat by die voorbeeldmateriaal die kollokasies en poëme van die sitate skei.

Niks kan egter gedoen word om gebruikers te waarsku teen verwysings uit vroeër dele na niebestaande adresse in die nuwe-generasie-dele nie.

In die *Toeligting* kan onder Verwysings uiteengesit word dat enige verwysingsadres met 'n strukturele merker, bv. “*”, beteken dat die adres nie bereik kan word nie. Al die sodanig gemerkte adresserings na dele wat nog moet verskyn, is egter slegs geldig tot die verskyning van die betrokke deel van die WAT. Op grond van hierdie swakheid, lyk die uiteengesette hanteringswyse, ten spyte van noue aansluiting by die beginsels van eenvoud, eenvormigheid en voorkeur aan gebruiksfrekwensie, nie ideaal nie.

5.5.2.1.3 Wisselvormverwysings

Dit word gewoonlik misgekyk dat die probleem van onopvolgbare verwysings in meerdelige omvattende woordeboeke homself ook manifesteer by wisselvormverwysings. In Deel V van die WAT word *kambuis* verwys na *kombuis* wat eers in Deel VII gelemmatiseer is. Soortgelyke voorbeelde is *kambers* en *kombers*, en *fonkel* (verouderd) en *vonkel*. Die verskynsel sal veral ter sprake kom by letters soos S en V wat, soos K, meer as een deel sal beslaan. Soos by ander verwysings na dele wat nog moet verskyn, sou by wisselvormverwysings ook per struktuurmerker aangedui kon word dat die adres nie bereikbaar is nie. Dieselfde nadele as wat hierbo uitgestippel is, is egter ook hier van toepassing.

5.5.2.2 Verwysings na reeds verskene dele

Vanaf Deel IX word verwysings uit vorige dele wat nie meer die taalwerklikheid weerspieël nie, nie gehandhaaf nie. Verwysings vanaf nuwe-generasie-dele na die ouer dele weerspieël ook die taalwerklikheid van die nuwer dele, selfs as dit meebring dat die gebruiker na 'n niebestaande adres verwys word. Dié verbreking in kontinuïteit is veral sigbaar by **sinoniem-** en **wisselvormverwysings** en by **Vgl.-gevalle**, maar ook by **sinoniem-**, **antoniem-** en **wisselvormvermelding**.

Soms word die gebruiker na 'n niebestaande adres in 'n vorige deel verwys. Dit kom voor wanneer die lemma of betekenisonderskeiding waarna verwys word, nog nie bestaan het toe die vorige deel verskyn het nie, of bloot nie opgeneem is in die betrokke deel nie. So word daar in Deel IX by *loslopie* die volgende verwysing

aangetref: Vgl. BYLOPIE. Deel I bevat egter nie die lemma *bylopie* nie en die gebruiker kan nie die adres bereik nie. In Deel X word die gebruiker o.a. by een van *muur* se betekenisonderskeidings en by *magnetofoon* deur middel van sinoniemverwysings na onderskeidelik *Berlynse muur* en *bandopnemer* verwys, wat nie een in Deel I opgeneem is nie, aangesien die deel voor die oprigting van die muur én die uitvinding van die bandopnemer verskyn het. By *literatuurlys* in Deel IX word *bronnelys* as sinoniem vermeld, maar *bronnelys* is nie in Deel I opgeneem as lemma nie en by *luitenant* (bet. 3) word *adjutant* as sinoniem vermeld, maar in Deel I is daar nie sodanige betekenisonderskeiding by *adjutant* opgeneem nie.

In al bogenoemde gevalle sou per struktuurmerker aangedui kon word dat die verwysingsadres in 'n vorige deel nie bereik kan word nie, bv.: Vgl. BYLOPIE*; Bandopnemer*; Berlynse muur (BERLYNS, uitdr.)* en sin. *bronnelys*.*

Gemerkte verwysings na reeds verskene dele het nie die nadeel van soortgelyke verwysings na toekomstige dele nie, wat slegs geldig is tot met die verskyning van die betrokke deel van die WAT.

In sommige gevalle kan die adres wel bereik word, maar vind 'n onbevredigende oordrag van inligting plaas. In Deel III word die gebruiker by *geboortemerk* na die sinoniem *moedervlek* verwys. Die gebruiker verwag dus om 'n definisie by *moedervlek* te kry met die vermelding van *geboortemerk* as sinoniem. By die samestelling van Deel X was die gebruiksfrekwensie van *geboortemerk* egter aansienlik hoër as dié van *moedervlek*. Op grond hiervan is *moedervlek* na *geboortemerk* verwys, sodat daar by geeneen van die lemmas 'n definisie verskyn nie, en die gebruiker in 'n sirkelgang gelei word. Dit is te betwyfel of daar in hierdie gevalle per struktuurmerker aangedui moet word dat die verwysing nie opgevolg kan word nie, aangesien die gebruiker na 'n lemma met 'n volledige bewerking, behalwe 'n betekenisverklaring, verwys word. Die betrokke kategorie van onsuksesvolle opvolging van verwysings maak 'n eenvormige hantering problematies en noodsaak 'n meer pragmatiese oplossing.

5.5.2.3 Voorgestelde hanteringswyse van verwysingsadresse wat nie bereik kan word nie.

5.5.2.3.1 Verwysings na dele wat nog moet verskyn

Enige verwysing na 'n WAT-deel wat nog moet verskyn waarby aangedui word dat dit nie opgevolg kan word nie, het 'n beperkte tydperk van geldigheid. Dit geld Vgl.-gevalle, sinoniem- en wisselvormverwysings en sinoniem-, antoniem- en wisselvormvermeldings. Na die verskyning van die nuwe deel skep die verwysing verkeerdelik die indruk by die gebruiker dat die verwysingsadres nie bereik kan word nie en verhoed derhalwe die suksesvolle oordrag van inligting.

Vir die gebruiker kom die grootste verlies aan inligting deur die tydelike onbereikbaarheid van verwysings voor by sinoniem- en wisselvormverwysing. Die gebruiker moet naamlik tydelik sonder 'n betekenisverklaring klaarkom. Indien 'n betekenisverklaring by 'n ongewone of verouderde sinoniem of wisselvorm, of by 'n streektaalvorm i.p.v. 'n standaardtaalvorm verskaf word om vir die tydelike verlies te kompenseer, word die ordeningsfunksie van gebruiksfrekwensie by die samestelling van 'n sinchroniese woordeboek verydel. In die WAT bepaal gebruiksfrekwensie o.a. of 'n leksikale item opgeneem word, die lemma waar betekenisverklaring verskaf word, die ordening van betekenisonderskeidings, die ordening van 'n sinoniemparadigma en die ordening van homonieme in die makrostruktuur. Die gebruikers is gewoond daaraan om hulle in hulle soektogte op gebruiksfrekwensie as ordeningsbeginsel te verlaat.

Dit lyk derhalwe na gesonde leksikografiese praktyk om t.o.v. verwysings na toekomstige WAT-dele die status quo te handhaaf en nie te probeer kompenseer deur bv. per struktuurmerker aan te dui dat 'n verwysingsadres onbereikbaar is of deur 'n betekenisverklaring by 'n minder gebruiklike sinoniem of wisselvorm te verskaf nie.

By minder gebruiklike of verouderde sinonieme en wisselvorme wat na 'n meer gebruiklike lemma in 'n toekomstige deel verwys word, moet die beperkings op hul gebruik konsekwent per etiket aangedui word, bv. (*minder gebruiklik*) of (*verouderd*). Sodoende weet die gebruiker dat gebruiksfrekwensie as ordeningsbeginsel toegepas word. Indien sinonieme of wisselvorme min of meer ewe gebruiklik is, behoort voorkeur gegee te word aan daardie item wat alfabeties eerste kom.

Dit moet ook in gedagte gehou word dat die taalwerklikheid dinamies is en dat adresserings tussen nuwe-generasie-dele in die toekoms ook onbereikbare status mag verkry. Hieroor het leksikograwe egter min beheer aangesien hulle slegs beperkte vermoëns as profete het.

5.5.2.3.2 Verwysings na reeds verskene dele

WAT-redakteurs is oor dekades gedwing om 'n skewe voorstelling van die taalwerklikheid te perpetueer. Vanaf Deel IX is hulle bevry van “die dooie hand van die verlede” en is hulle nie meer gebonde aan verwysings uit vorige dele wat nie 'n getroue weergawe van die taalwerklikheid is nie. Verwysings na vorige dele weerspieël die taalwerklikheid tydens die samestelling van die nuwer deel, ongeag daarvan of dit in botsing verkeer met inligting in die vorige dele.

In Deel VII is *kontroversieel* van 'n definisie voorsien met *omstrede* as sinoniemvermelding. Die redaksie van Deel XI het egter die taalwerklikheid anders weerspieël deur by *omstrede* te herdefinieer en *kontroversieel* as sinoniem te vermeld.

In die strewe om die taalwerklikheid tydens samestelling uit te beeld, word gebruikers soms na lemmas verwys wat nooit in 'n vorige deel opgeneem is nie, of waarby nie 'n betekenisverklaring verskaf is nie. Dit geld Vgl.-gevalle, sinoniem- en wisselvormverwysing en sinoniem-, antoniem- en wisselvormvermelding. So word *littérature engagée* en *plakprent* onderskeidelik na *betrokke letterkunde* (BETROKKE, uitdr.) en *collage* verwys alhoewel beide items nie in Deel I opgeneem is nie. In Deel I is *geboortemerk* na *moedervlek* verwys, maar by die samestelling van Deel X was die gebruiksfrekwensie van *geboortemerk* aansienlik hoër as dié van *moedervlek*. Op grond hiervan is *moedervlek* na *geboortemerk* verwys, sodat daar by geeneen van die lemmas 'n definisie verskyn nie, en die gebruiker in 'n sirkelgang gelei word.

Dit lyk nie of dit op die kort of lang termyn in die belang van gebruikers is om doelbewus onbereikbare verwysings te skep ten einde die taalwerklikheid te reflekteer nie. 'n Minder meganiese, maar meer pragmatiese beleid t.o.v. verwysings na reeds verskene dele kan gevolg word.

Dit kan in beginsel aanvaar word dat gebruikers nooit van die een sinoniem of wisselvorm na die ander verwys behoort te word, terwyl daar nie by een van die

lemmas 'n betekenisverklaring verskaf word nie. Dit beteken noodwendig dat daar 'n betekenisverklaring by 'n minder gebruiklike of verouderde sinoniem of wisselvorm verskaf word. So kan *littérature engagée* as (*minder gebruiklik*) of (*verhewe*) geëtiketteer word, van 'n betekenisverklaring voorsien word en *betrokke letterkunde* kan as sinoniem vermeld word alhoewel dit nie in Deel I opgeneem is nie. *Moedervlek* kan as (*minder gebruiklik*) geëtiketteer word, van 'n betekenisverklaring voorsien word en *geboortemerk* kan as sinoniem vermeld word alhoewel dit meer gebruiklik is, maar in Deel III na *moedervlek* verwys is.

Onbereikbare verwysingsinskrywings met *Vgl.* na reeds verskene dele kan gestaak word totdat daar met die uiteindelijke herbewerking begin word na voltooiing van die WAT tot by Z.

5.5.3 Misleidende sinoniemverwysings

Sinoniemverwysingsinskrywings bevat dikwels geen verwysingsmerkers en geen tipografiese of ander strukturele merkers nie, soos blyk uit die artikel van die lemma *melkriem*:

melkriem ... Koeiriem.

Gouws (1999: 10) wys daarop dat die sinoniemverwysing *koeiriem* deur die gebruiker wat nie bekend is met die inhoud van die *Toeligting* nie, as 'n beknopte definieus beskou kan word in plaas van 'n verwysingsadres.

Wanneer 'n polisemiese lemma betrokke is, word daar voorsiening gemaak vir betekenispresisering:

onsegbaar ... Onuitspreeklik (ONUITSPREEKLIK 1).

Gouws (1999: 25) stel voor dat bg. gevalle van sinoniemverwysingsinskrywings vereenvoudig word tot:

onsegbaar ... Onuitspreeklik 1.

Gouws se voorstel het wel 'n vereenvoudigde sinoniemverwysingsinskrywing tot gevolg, maar los nie die probleem van gevalle sonder 'n betekenispresisering (soos *Koeiriem*) op nie, wat vir baie gebruikers nie as 'n verwysingsadres herkenbaar mag

wees nie.

Dit kan oorweeg word om alle sinoniemverwysings in klein hoofletters weer te gee, bv.

melkriem ... KOEIRIEM.

onsegbaar ... ONUITSPREEKLIK 1.

Indien sinoniemverwysings in klein hoofletters aangegee word, skakel dit die moontlikheid uit dat gebruikers dit nie as 'n verwysing sal herken nie. Dit sal ook meebring dat verpligte verwysings, nl. sinoniem- en wisselvormverwysings, naastenby eenders hanteer word in die WAT.

5.5.4 Verwysingsverhouding tussen los- en vasgeskrewe idiomatiese uitdrukkings

Gouws (1999: 18) merk aan dat waar leksikale items sowel los- as vasgeskryf kan word, die losgeskrewe variasie slegs vermeld en nie gelemmatiseer word nie, bv.

mooipraatjies ... Ook soms *mooi praatjies*.

Aangesien die betrokke inskrywing geen verdere woordeboekraadpleging van die gebruiker kan inisieer nie, kan dit nie as deel van die mediostruktuur van die woordeboek beskou word nie. Hy beveel derhalwe aan dat dit nie in die *Toeligting* onder die verwysingstipes bespreek word nie.

By idiomatiese uitdrukkings soos *mooi praatjies* met 'n vaste teenhanger *mooipraatjies* word 'n volledige bewerking by elke variasie aangebied net soos in die geval van variasies van die kernkomponent of soekwoord van 'n idiomatiese uitdrukking, soos in die *Toeligting* onder 5 *Verwysings* uiteengesit word.

Alhoewel die bogenoemde verwysing na *mooi praatjies* dus wel opgevolg kan word, is die verwarring rondom verwysing by vas- en losgeskrewe leksikale items wat hier na vore tree, waarskynlik die gevolg van 'n gebruikersonvriendelike verwysingstelsel. 'n Moontlike oplossing sou wees om gevalle soos *mooipraatjies* soos volg te hanteer:

mooipraatjies s.nw. Ook soms *mooi praatjies* (MOOI, uitdr.) Niksseggende,

waardelose praatjies of verskonings, wat ...

Die wysiging moet in die *Toelighting* onder 5.3 *Verwysingsmetode by los- en vasgeskrewe vorme* aangebring word en die hele uiteensetting oor los- en vasgeskrewe vorme verder behou word sodat gebruikers 'n oorsigtelike beeld van los- en vasgeskrewe items kan verkry.

5.5.5 Spellingverskil tussen lemma-aangawe en voorbeeldmateriaal

Gouws (1996) wys daarop dat dit dikwels gebeur dat die optrede van die lemma in die voorbeeldmateriaal anders gespel word as die lemma-aangawe self. Die lemma-aangawe *minibustaxi* word sonder koppelteken geskryf, maar albei optredes van die lemma in die sitaat kry 'n koppelteken tussen die twee onmiddellike stukke.

Dit is opvallend dat in baie van die samestellings met *mini-*, bv. *minidrag*, *miniduikboot* en *minigholf* die voorbeeldmateriaal ook, of slegs, 'n spelwyse met 'n koppelteken weergee, nl. *mini-drag*, *mini-duikboot* en *mini-gholf*. Die betrokke voorbeeldmateriaal is alles uit die sestiger- en sewentigerjare afkomstig en dui op 'n tendens in daardie tydperk om samestellings met *mini-* met 'n koppelteken te skryf. Dit sou verwarring uitskakel indien die taalwerklikheid in sodanige gevalle weerspieël word deur die betrokke voorbeeldmateriaal na 'n aanloop weer te gee, bv.: ■ Ook, verouderd, *mini-drag*. Ten opsigte van *minibustaxi* blyk dit egter dat daar 'n gebrek aan goeie voorbeeldmateriaal was en daar toe van 'n sitaat met 'n afwykende spelwyse gebruik gemaak is. In sulke gevalle sou die *WAT* waarskynlik beter vaar deur die spelling stilswyend te wysig.

Indien die koppeltekenspelwyse by 'n bepaalde vorm 'n bereëldde alternatief is, kan dit in die lemmaveld vermeld word soos in die geval van items wat met 'n hoof- of 'n kleinletter gespel word: (*ook met 'n kop. ekonomiese klas-passasier*). Frekwensie behoort te bepaal watter vorm gelemmatiseer word. Indien *ekonomiese klas-passasier* die frekwentste voorkom en gelemmatiseer word, word die vaste spelwyse in die lemmaveld vermeld: (*ook vasgeskryf ekonomiese klaspassasier*).

5.5.6 Los- en vasskryf van woorde

Gouws (1996) wys daarop dat volgens die *AWS* adjektiwiese woordgroepe van die

type *kop teen kop botsing* sonder koppeltekens geskryf moet word. Deel X gee egter voorbeelde soos *man-tot-man-opleiding*. Die AWS bepaal ook dat verbindings wat bestaan uit voornaamwoorde en die versterkende element *self* los of vas geskryf kan word. Die WAT gee egter by *myself* slegs een vorm, nl. dié wat vas geskryf word.

Dit wil voorkom asof die WAT in gevalle soos die bogenoemde ook streng by sy deskriptiewe aard hou deur slegs te weerspieël wat in die voorbeeldmateriaal voorkom. Hierdie beginsel kan verwarring by die gebruiker skep, veral wanneer dit die WAT in botsing met 'n spelreël bring, en nie slegs met die spelling van 'n bepaalde item in die woordelys nie. Dit is derhalwe verblydend dat daar in Deel XI by *onself* aangetoon word dat dit ook los geskryf kan word as *ons self*. Die WAT moet voortgaan om in soortgelyke gevalle 'n groter mate van buigsaamheid aan die dag te lê.

5.5.7 Onverklaarde samestellings

In haar kritiek op die opname van onverklaarde samestellings met polisemiese komponente in Deel IX, haal Feinauer (1996: 266-267) Gouws (1986: 76) aan wat opmerk dat “(a) compound with one or more polysemous components may not be entered unexplained if the dictionary states that unexplained compounds have no semantic problems because of their transparency”.

Sy wys daarop dat die gebruiker by elkeen van die twintig onverklaarde samestellings onder *liggaam* telkens *self* moet besluit watter een van die tien betekenisonderskeidings van *liggaam* geaktiveer word. Sy maak twee voorstelle ten opsigte van die hantering van onverklaarde samestellings in die WAT: onverklaarde samestellings kan óf van verwysings voorsien word óf aan die einde van die betrokke betekenisonderskeiding gelys word, in plaas daarvan om aan die einde van die artikel geplaas te word.

Dit sou waarde toevoeg tot die aangawe van onverklaarde samestellings indien dit in elke geval duidelik is watter betekenisonderskeiding van die eerste komponent geaktiveer word. Dit lyk minder gekompliseerd om die samestellings, in navolging van die nestingsbeginsel, te lys onder daardie betekenisonderskeiding wat in die eerste komponent van elkeen geaktiveer word as om telkens die betrokke betekenisonderskeiding te vermeld. Dit sal ook vir die leksikograwe as 'n kontrole

dien om te bepaal of 'n samestelling in sy geheel polisemies is en derhalwe verklaar moet word.

HOOFSTUK 6

WISSELWERKING TUSSEN TEORIE EN PRAKTYK OP ANDER VLAKKE AS DIE SAMESTELLING VAN DIE WAT

6.1 Die WAT verskaf 'n tweede stimulus vir die ontwikkeling van die Afrikaanse leksikografieteorie

In Hoofstuk 2 is aangetoon hoedat die verskyning van elke nuwe deel van die WAT vir twee dekades lank die stimulus verskaf het vir bykans die enigste vorm waarin die Afrikaanse metaleksikografie beoefen is, nl. resensies. Die strategiese beplanning van die WAT sou vanaf 1991 weer eens 'n belangrike stimulus verskaf vir die ontwikkeling van die Afrikaanse leksikografieteorie en ook leksikografie in die algemeen.

Die totstandkoming van die internasionale leksikografiese vaktydskrif *Lexikos* was een van die belangwekkendste resultate van die Buro se transformasie. Nie alleen het die nuwe-generasie-WAT-dele 'n weerspieëling geword van die stand van die metaleksikografie nie, maar deur die totstandbrenging van 'n leksikografiese tydskrif het die redaksie van die WAT 'n aktiewe rol begin speel in die ontwikkeling van die Afrikaanse leksikografie en leksikografie in die algemeen. *Lexikos* is 'n direkte uitvloeisel van die missie van die WAT “om 'n groeipunt en stimulus vir leksikografiese aktiwiteite en denke te wees” (vgl. Hartevelt 1991 en Van Schalkwyk 1991).

Van die vyftien outeurs in die eerste uitgawe van *Lexikos* was sewe redaksielede van die WAT. Teorie en praktyk sou voortaan wedersyds 'n impak uitoefen.

6.2 Akademiese bydrae van WAT-leksikograwe

Vanaf die vroeë negentigerjare het die WAT-leksikograwe meer as ooit tevore 'n bydrae gelewer tot die ontwikkeling van die Afrikaanse leksikografieteorie en ook die leksikografie in die algemeen.

Deur hul redakteurskap van die vaktydskrif *Lexikos* is Hartevelt (1991-1995), Van Schalkwyk (1996) en Du Plessis (1997-) instrumenteel in die ontwikkeling van die leksikografieteorie op nasionale en internasionale vlak en ook die uitbou van Suid-

Afrika se rol in die internasionale leksikografie.

'n Omvangryke versameling leksikografiese publikasies het verskyn van Botha (veral 1991, 1992, 1992a, 1993, 1994, 1995, 1996 en 2000), Dekker (veral 1991), Du Plessis (veral 1991 en Du Plessis en Gericke 1995), Gericke (veral 1991 en Du Plessis en Gericke 1995), Harteveld (veral 1991a, 1994, 1995 en Harteveld en Van Niekerk 1995) Hauptfleisch (veral 1993), Lombard (1990, 1991, 1992, 1992a en 1994), Louw (veral 1998, 1999, 1999a, 2000 en 2000a), Rademeyer (1993), Van Niekerk (veral 1991, 1992, 1992a en Harteveld en Van Niekerk 1995) en Van Schalkwyk (veral 1991, 1995, 1995a, 1998, 1999 en Van Schalkwyk en Mey 1992).

Van Schalkwyk het 'n nuwe veld in die leksikografie oopgeskryf met sy bydraes oor die bestuur en beplanning van 'n leksikografiese eenheid en internasionale erkenning in hierdie verband verwerf. Harteveld was van die eerste Afrikaanse leksikografe wat oor die rekenaarleksikografie en spesifiek die rekenarisering van 'n woordeboekprojek geskryf het en het sodoende 'n nuwe dimensie aan die Afrikaanse leksikografieteorie verleen. Hauptfleisch het 'n belangrike bydrae ten opsigte van die leksikografiese hantering van beledigende en sensitiewe taalgebruik gelewer. Du Plessis en Gericke het waardevolle bydraes gemaak ten opsigte van die historiese leksikografie en spesifiek die geskiedenis van die Woordeboek van die Afrikaanse Taal.

Onder die produktiewe skrywers konsentreer Botha op die versoening van leksikografiese teorie en praktyk en die soeke na vernuwende hanteringswyses in die verklarende leksikografie. Lombard het 'n eerste bydrae in die Afrikaanse leksikografie ten opsigte van skoolwoordeboeke gelewer en fokus verder veral op die leksikografiese praktyk. Van Niekerk rig haar akademiese bydraes op die leksikografiese hantering van die verskillende lemmatipes en het soos Rademeyer ook oor die aanwending van voorbeeldmateriaal in verklarende woordeboeke geskryf, terwyl Louw hom toespits op die vertalende leksikografie en rekenaarleksikografie.

Sedert 1992 lewer redaksielede op 'n gereelde grondslag referate op nasionale en internasionale kongresse wat ses referate op die tweejaarlikse Euralex-kongres insluit. Verskeie redaksielede, waaronder Cloete, De Wet, Louw en Van Wyk tree op as resensieskrywers en keurders vir vaktydskrifte.

Deur samewerkingsooreenkomste met die Omar Bongo Universiteit in Libreville, Gaboen, die Universiteit van Stellenbosch, die Universiteit van Leiden, die Universiteit van Amsterdam en die Vrije Universiteit van Amsterdam ontvang veral nagraadse studente opleiding by die Buro. 'n Verskeidenheid kortkursusse word volgens die behoeftes van die studente deur WAT-leksikograwe aangebied en hulp word ook aan studente met hul leksikografiese navorsing verleen. Die studente word veral ook die geleentheid gebied om praktiese ervaring in die maak van 'n woordeboek op te doen.

Uit bostaande blyk dit dat die WAT-leksikograwe akademiese bydraes oor bykans die hele leksikografiese spektrum lewer. Enkeles het baanbrekerswerk gelewer op voorheen onbekende terreine vir die Afrikaanse en in 'n enkele geval ook die internasionale leksikografieteorie, en as 'n groep het hulle 'n waarneembare impak op die ontwikkeling van die nasionale en internasionale leksikografie.

6.3 Teoretiese en praktiese impak van die WAT se opleidingskursusse

6.3.1 Inleiding

Die wisselwerking tussen teorie en praktyk het ook op 'n ander vlak by die WAT begin plaasvind. In 1995 is 'n opleidingskursus vir praktiserende leksikograwe en persone wat in die leksikografie geïnteresseerd is deur redaksielede van die WAT ontwerp. Die kursus bestaan uit drie komponente, nl. algemene leksikografie, rekenaarleksikografie en die beplanning en bestuur van 'n woordeboekenheid.

Die kursus word jaarliks oor twee weke gedurende Maart en September aan praktiserende en aspirant-leksikograwe, dosente en studente aangebied. Leksikograwe van die isiXhosa-, isiZulu- en Sesotho sa Leboa-projekte was van die eerste kursusgangers. Hulle is gevolg deur studente en dosente van die Soweto-kampus van Vista Universiteit, die Universiteit van die Noorde, die Universiteit van Venda, die Universiteit van Durban-Westville en leksikograwe en studente van so ver as Namibië, Angola, Gaboen, Zambië en Tanzanië. Twee personeellede het ook in 1997 die kursus by die Centre International des Civilisations Bantu (Ciciba) in Libreville, Gaboen aangebied waar 10 Afrikalande verteenwoordig was. Vanaf 1999

woon leksikografiestudente van die Omar Bongo Universiteit in Libreville, Gaboen elke jaar die kursus by en in 2000 word 'n samewerkingsooreenkoms tussen die Buro en die Groupe de Recherches en Langues et Cultures Orales (GRELACO) van die Omar Bongo Universiteit onderteken (Van Schalkwyk 2001: ix).

Mettertyd is ook ander opleidingskursusse ontwikkel (vgl. Botha en Botha 1998). Deur samewerkingsooreenkomste met teknikons en universiteite ontvang studente van die Kaapse Technikon, Pretoria Technikon, Universiteit van Stellenbosch, Universiteit van Leiden, Universiteit van Amsterdam en die Vrije Universiteit van Amsterdam ook opleiding by die Buro. Daar word aan studente hulp verleen met hul leksikografiese navorsing en hulle word veral die geleentheid gebied om praktiese ervaring in die maak van 'n woordeboek op te doen.

6.3.2 Kursus in algemene en rekenaarleksikografie, en in die beplanning en bestuur van 'n leksikografiese projek

6.3.2.1 Algemene leksikografie

Die komponent oor algemene leksikografie dek 'n verskeidenheid aspekte van die teoretiese leksikografie, maar die doel van hierdie komponent is uiteindelik die praktiese implementering van die verskillende teorieë. Daar is voortdurend geleentheid vir bespreking oor hoe bepaalde teoretiese beginsels in die kursusingangse projekte of toekomstige projekte toegepas kan word. Die fokus van die kursus is op beskrywende woordeboeke en kursusingangers word begelei tot by die samestelling van woordeboekartikels op die rekenaar. Die volgende temas word in die kursus gedek: die teikengebruiker, woordeboektipologie, materiaalversameling, makro- en mikrostruktuur, inligtingstipes in 'n verklarende woordeboek, diachronie en sinchronie, leksikografie, leksikologie, metaleksikografie, opnamebeleid, soorte lemmas, etikettering, die hantering van betekenis, polisemie, homonimie, rangskikking van polisemiese waardes, definisiesoorte, algemene beginsels van definiëring, hantering van beledigende en sensitiewe leksikale items, grammatiese inligting, uitspraak en redigering.

6.3.2.2 Rekenaarleksikografie

Die inhoud van die rekenaarleksikografiekomponent van die kursus word jaarliks aangepas om tred te hou met die jongste ontwikkelings in rekenaar-tegnologie, rekenaarprogrammatuur en rekenaarleksikografie. Die aanbieders gee besondere aandag aan materiaalversameling en die basiese beginsels van databasis- en korpusontwerp. Die maak van gestruktureerde manuskrip in 'n databasis of binne 'n merkersisteem geniet ook aandag. Hierbenewens word aspekte soos die voordele van rekenarisering, netwerke, oorwegings by besluite rondom rekenaarprogrammatuur en -apparatuur, gestruktureerde teks, SGML en tafelpublikasies behandel. Kursusgangers word ook bekendgestel aan die gebruik van elektroniese woordeboeke op CD-ROM en die Internet, korpusprosessering en konkordansieprogramme. 'n Handleiding met oefeninge en 'n leeslys waardeur hulle hulle teoretiese kennis kan uitbrei, word aan kursusgangers verskaf.

6.3.2.3 Beplanning en bestuur van 'n woordeboekprojek

In die derde komponent word kursusgangers blootgestel aan die beginsels van bestuur en beplanning. Hulle kry die geleentheid om tydens die kursus hierdie beginsels toe te pas op hulle projekte of toekomstige projekte. Dit behels onder meer die formulering van 'n missie, doelstellings, kort-, medium- en langtermyn-doelwitte en die opstel van 'n plan van aksie en 'n sakeplan. Soos by die ander komponente word die spesifieke behoeftes van die kursusgangers by die aanbieding in aanmerking geneem. Kursusgangers moet ook bykomende leeswerk doen ten einde bespreking te stimuleer en om hulle in staat te stel om sekere take te voltooi.

6.3.3 Relevansie van die kursusinhoud

Die opleidingskursusse word hoofsaaklik aangebied aan redaksielede van die nuwe leksikografiese eenhede in Suid-Afrika. Alhoewel ongeveer drie van die eenhede tans aan verklarende woordeboeke werk, het die meeste van die eenhede onlangs begin met die samestelling van vertalende woordeboeke as 'n eerste produk. Al die eenhede het egter die samestelling van verklarende woordeboeke as langtermyn-doelstelling. Studente van die Omar Bongo Universiteit in Libreville, Gaboen woon vanaf 1999 die opleidingskursusse by as voorbereiding vir hulle studie in die leksikografie aan die Departement Afrikaans en Nederlands van die Universiteit van Stellenbosch. Hulle

het oor die algemeen 'n behoefte aan opleiding in beide vertalende en verklarende leksikografie.

Die komponent oor algemene leksikografie is hoofsaaklik gebaseer op die leksikografiese handleidings van Gouws, Landau en Zgusta, die praktiese ervaring van die redaksielede en die redaksionele stelsel van die WAT en die navorsing wat die samestelling daarvan voorafgegaan het. Dit word egter deurlopend aangevul soos nuwe leksikografiese artikels, veral met betrekking tot Afrikatale, verskyn. Afskrifte van nuwe artikels word ook tot die beskikking van die kursugangers gestel as leeswerk. Alhoewel die fokus op beskrywende woordeboeke is, verskuif dit geleidelik ook na vertalende woordeboeke soos redaksielede met 'n teoretiese opleiding in die vertalende leksikografie as aanbieders betrek word. Klem word ook daarop gelê om kursugangers vertrouwd te maak met die terminologie van die metaleksikografie ten einde hulle toe te rus om hulle in die metaleksikografie te verdiep.

Die inhoud van die rekenaarleksikografiekomponent is van groot praktiese waarde vir die huidige behoeftes van die kursugangers. Die meeste leksikografiese eenhede is tans besig met materiaalversameling en databasis- en korpusontwerp en die aanbieders gee besondere aandag aan hierdie aspekte. Tans word die kursus goed aangevul deur die sterk praktiese leiding wat in hierdie verband deur die Departement Afrikatale aan die Universiteit van Pretoria aan redaksielede van die nuwe leksikografiese eenhede gegee word.

Aangesien die meeste kursugangers aan relatief nuwe woordeboekeenhede verbonde is, voorsien die kursus in die beplanning en bestuur van 'n woordeboekprojek in 'n werklike behoefte van die eenhede, nl. om die bestuur van hul eenhede op 'n gesonde grondslag te plaas. Aangesien die Buro van die WAT se aanvanklike strategiese beplanning en die transformasie wat daarna gevolg het goed gedokumenteerd is, kan dit ook as 'n voorbeeld aan die ander eenhede voorgehou word.

Uit bostaande uiteensetting wil dit voorkom of die opleidingskursusse tans in 'n bevredigende mate beantwoord aan die behoeftes van die kursugangers. Dit moet egter nie uitgesluit word nie dat, veral ten opsigte van die vertalende leksikografie, ander gevestigde eenhede ook betrek kan word by informele opleiding.

HOOFSTUK 7

METALEKSIKOGRAFIESE EVALUERING VAN DIE NUWE-GENERASIE-WAT-DELE

7.1 Inleiding

In die voorafgaande hoofstukke is die impak van die leksikografieteorie op die samestelling van die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal* ondersoek. Dit het geblyk dat daar vanaf die samestelling van Deel IX 'n vrugbare wisselwerking tussen teorie en praktyk posgevat het. Daar is nie net ag geslaan op die kritiek op die vorige ag dele nie, maar daar is 'n doelbewuste poging aangewend om metaleksikograwe te betrek in die ontwerp van die nuwe-generasie-WAT-dele. Hierbenewens het die redaksie ook self in die metaleksikografie gedelf na oplossings vir leksikografiese probleme en vernuwende hanteringswyses van die verskillende inligtingstipes. In hierdie hoofstuk sal een van die uitvloeisels van die wisselwerking tussen teorie en praktyk, die WAT-dele vanaf Deel IX, geëvalueer word in die lig van tersaaklike afdelings van Wiegand se samehangende algemene leksikografieteorie en ander leksikografieteorieë.

7.2 Beplanningsteorieë

7.2.1 WAT vanaf Deel IX 'n nuwe woordeboek

Omdat die nuwe-generasie-WAT-dele in feitlik alle opsigte soos 'n nuwe woordeboek beplan is, sal die beplanning daarvan aan enkele leksikografiese beplanningsteorieë getoets word. Die belang van die deeglike beplanning van 'n woordeboek word onder andere daardeur uitgewys dat die beplanning van woordeboekprojekte een van die komponente van Wiegand se algemene leksikografieteorie is.

7.2.2 Taalvariasie

Zgusta (1971: 222) stel dit in sy bespreking van die beplanning van 'n eentalige woordeboek op verrassende wyse as 'n vereiste dat as 'n heel eerste stap besin moet word oor die variasies in die betrokke taal en hul opname in die woordeboek. Daar

moet onder andere gelet word op die verskil tussen die geskrewe en gesproke taal. Besluite in dié verband kan volgens Zgusta intuïtief geneem word, maar indien die woordeboekmakers tot ander insigte kom wanneer hulle met konkrete materiaal begin werk, moet die nodige aanpassings aan die redaksionele beleid aangebring word.

Tydens die Strategiese Beplanning van die Buro in 1989 wat die samestelling van Deel IX voorafgegaan het, is die Missie en Taak van die Buro geformuleer. Hierin word verklaar dat dit o.a. die taak van die Buro is om die woordeskat van die Afrikaanse taal in al sy variasies te versamel (Buro van die WAT 1989). In die *Inleiding* van Deel IX, p. i word dit ook pertinent gestel dat die versamelde taalmateriaal uit alle variëteite van Afrikaans afkomstig is, omdat “die WAT 'n woordeboek vir Afrikaans (is), nie vir Standaardafrikaans nie”.

Terwyl drasties afgeskaal is ten opsigte van vaktaal, is daar besluit om spreek- en streektaal so omvattend as moontlik op te neem. In die *Inleiding* van Deel X, p. i word gemeld dat daar in die materiaalversameling doelbewus 'n aanpassing gemaak is en dat op die gesproke variëteite van Afrikaans gekonsentreer is. Tydens die samestelling van Deel X is die gemeenskappe van die Bo-Kaap, Genadendal, Kylemore, Malmesbury, Mamre en Saron besoek as deel van 'n voortdurende proses om spreek- en streektaal op te teken.

Wat Zgusta as die heel basiese besluit by die beplanning van 'n eentalige woordeboek beskou, nl. 'n besinning oor die opname van variasies in die betrokke taal, het dus as deel van 'n voortdurende proses gefigureer in die beplanning van Deel IX en is ook opgevolg met aanpassings in die materiaalversameling vir daaropvolgende dele.

7.2.3 Woordeboektipologie, Teikengebruiker en Gebruikersbehoefte

Alhoewel die tipe woordeboek wat saamgestel moet word van die eerste besluite is wat in die beplanningsfase geneem word (vgl. bv. Zgusta 1971: 223), kan dit nie onafhanklik van bepaalde ander besluite geneem word nie. In die metaleksikografie word van die standpunt uitgegaan dat eers vasgestel moet word wie die teikengebruikers is en wat hul vaardighede en behoeftes is voordat op 'n tipe woordeboek besluit kan word (vgl. bv. Gouws 1996: 174-176 en Hartmann 1989: 103). Die woordeboek word vervolgens ontwerp en uiteindelik geskryf vir 'n spesifieke teikengebruiker met bepaalde vaardighede en behoeftes. Navorsing oor

woordeboekgebruik is dan ook een van die vier hoofafdelings wat Wiegand (1984: 14) in die metaleksikografie onderskei.

Die tipologiese situering van die WAT staan vas en sy gebruikers is onder andere alle besitters van 'n WAT-stel. Omdat die WAT egter uit 'n preteoretiese era stam, is daar met die strategiese beplanning van 1989 vir die eerste keer grondig besin oor die eienskappe van 'n omvattende woordeboek volgens die metaleksikografie. Die begrippe “omvattend” en “sinchronies” is opnuut gedefinieer (Buro van die WAT 1989). Derhalwe kon die woordeboek in die *Inleiding* van Deel IX, p. i vir die eerste keer as 'n “sinchroniese verklarende woordeboek” getipeer word.

Daar is opnuut besin oor wie die teikengebruikers van die WAT is en wat hul verwagtinge behels (Buro van die WAT 1989a: 13-17 en 1990). 'n Goeie aanduiding van die gebruikers van die woordeboek kon gekry word uit die rekords van die verkope van WAT-stelle. Die rekords van die Buro se Taaldiens waarvan besitters van die WAT gratis as aanvulling by die reeds verskene dele gebruik maak, het ook 'n verdere aanduiding gegee van die identiteit en veral die behoeftes van die gebruikers. Sewe groepe gebruikers is geïdentifiseer, nl. Afrikaansakademici; skrywers, taalpraktisyns, uitgewers en vertalers; Afrikaans-studente; akademici uit ander vakgebiede as Afrikaans; professionele mense soos prokureurs en advokate; Afrikaanssprekendes met 'n sterk Afrikaanssentiment en leerders. Derhalwe is die teikengebruikers van die WAT in die *Inleiding* van Deel IX, p. i gedefinieer as “alle sprekers en gebruikers van Afrikaans, maar veral dié spektrum gebruikers wat strek van senior hoërskoolleerlinge tot Afrikaansakademici”.

Die Redaksionele Stelsel van die nuwe-generasie-WAT-dele is ontwerp met die aanname dat bogenoemde teikengroep die potensiële gebruikers van die woordeboek is (Buro van die WAT 1990). Aangesien daar duidelikheid is oor die teikengebruikers van die WAT, en die woordeboek saamgestel word met hulle bepaalde vaardighede en behoeftes in gedagte kan daar nou na 'n volgende fase beweeg word. Daar kan deur wetenskaplike toetsing terugvoering van die gebruikers verkry word oor die effektiwiteit van die WAT as naslaanbron.

7.2.4 Teoretiese begronding

Gouws (1996a: 173) stel dit dat bestaande metaleksikografiese modelle primêr daarop

gerig is om 'n verhoging in die gehalte van woordeboeke tot gevolg te hê. Volgens Gouws kan woordeboeke nog soms vandag met 'n redelike mate van sukses in 'n omgewing geïsoleerd van teoretiese invloed tot stand kom. Dit kan egter algemeen aanvaar word dat 'n deeglike teoretiese begronding een van die eerste prioriteite van enige leksikograaf moet wees.

In Hoofstuk 4 is die teoretiese onderbou volgens die eise van die metaleksikografie van die nuwe-generasie-WAT-dele uiteengesit. Op grond van hierdie uiteensetting kan dit gekonstateer word dat die WAT vanaf Deel IX die produk van 'n wisselwerking tussen leksikografieteorie en -praktyk is.

7.2.5 Samestellingstyd en lengte van 'n woordeboek(deel)

Zgusta (1971: 348-349) meld dat hy nie van 'n enkele woordeboekprojek weet wat binne die beplande samestellingstyd voltooi is nie. Hy beraam die gewone “rate of delay against the original plans” as 100 tot 150%. Zgusta is van mening dat 'n meer akkurate tydskatting slegs moontlik is wanneer die projek rondom die halfpadmerk is, omdat die meeste faktore, ook die vermoëns van die samestellers, dan bekend is. Landau (1984: 229-234) identifiseer die tydsduur as die moeilikste berekenbare faktor by die beplanning van 'n woordeboek. Wanneer die produksievermoëns van die redakteurs vasgestel is, kan dit, teoreties gesproke, rekenkundig bepaal word hoe lank dit sal neem om die beplande getal lemmas af te handel.

Na die verskyning van Deel IX van die WAT in 'n rekordtyd van net onder drie jaar is die verskyningsdatum van Deel X en XI, volgens die *Inleiding* van Deel X, p. i en v, tot op die dag korrek voorspel. Volgens Van Schalkwyk (2002) kon die akkurate voorspelling gemaak word deur die versnelde produksietempo van Deel IX as maatstaf te gebruik. Die versnelling is veral teweeggebring deur die herontwerpte Redaksionele Stelsel, produksienorme wat vir die personeel ontwikkel is, 'n geïntegreerde prestasiebestuurstelsel en die rekenarisering van die redaksionele proses. Deur die produksienorme geleidelik te verhoog, die papiergebaseerde deel van die WAT-korpus in gelyke dele te verdeel en die hoeveelheid materiaal wat die letters M, N en O in die materiaalversameling beslaan in berekening te bring, kon die produksie verder versnel word en 'n realistiese produksietyd vir Deel X en XI as doelwit gestel word.

Die vraag is egter of die versnelde produksietempo noodwendig beteken dat 'n gesonde balans ten opsigte van die aantal bladsye per letter, die aantal lemmas per letter en die tydsduur vir elke letter van die alfabet gehandhaaf word. Gouws (1985: 14-15) en Odendal (1979: 39-40) lewer ten opsigte van die vroeëre dele van die WAT kommentaar in hierdie verband. Odendal wys daarop dat die WAT toenemend 'n kleiner omvang per deel dek en dat teen die tempo waarteen die eerste ses dele verskyn het, dit nog 200 jaar kan duur voor die woordeboek voltooi is. Gouws toon aan dat die WAT (tot en met Deel VII --- WFB) gaandeweg meer en meer bladsye per deel gebruik in vergelyking met die aantal bladsye per vergelykbare alfabetiese kategorie in die *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*. Prinsloo en De Schryver (2003) het 'n multidimensionele meetinstrument of “Liniaal” ontwerp waarmee die balans in bestaande WAT-dele geëvalueer kan word, maar wat ook met voorspellingskrag gebruik kan word om gebalanseerde dele saam te stel. Die meetinstrument word gebruik om sg. effektiewe vordering te meet: d.w.s. vordering waarin die regte balans gehandhaaf word tussen fisiese ruimte, aantal lemmas, gemiddelde lengte van artikels en tydsduur per alfabetiese kategorie.

'n Bepaalde prosedure is gevolg om die meetinstrument tot stand te bring. Die gemiddelde persentasie fisiese woordeboekspasie per alfabetiese kategorie in vyf Afrikaanse woordeboeke is bereken, asook die persentasie woorde per alfabetiese kategorie van A tot Z in 'n korpus van 4,6 miljoen woorde vir Afrikaans (die sg. *Pretoria Afrikaans Corpus (PAfC)*). Die gemiddelde waarde vir die korpus en die woordeboeke word as meetinstrument gebruik. In Prinsloo en De Schryver (2002) word uitvoerige motivering vir die bruikbaarheid van die Liniaal aangebied.

Aangesien die WAT nog net van A tot O voltooi is, is die statistiek herbereken deur die kategorieë van A tot O vir beide die 5 woordeboeke en die korpus as 100% basis te neem ten einde meting van die WAT moontlik te maak. Hiervolgens is die kategorie **L** (WAT IX) die alfabetiese kategorie van groter omvang wat die beste met die A tot O-Liniaal korreleer. Volgens die Liniaal moet **L** 5,96% van die fisiese spasie in die WAT beslaan terwyl dit in werklikheid 6,56% van die spasie beslaan --- 'n absolute verskil of **oorbewerking** van 0,60%. Hierteenoor was die oorbewerking vir **K** 'n reuse 22,99%. **M** is 1,40% oorbewerk en die letters **N** en **O** onderskeidelik 1,14% en 1,85% **onderbewerk**.

L is vervolgens as basis vir verdere berekenings ten opsigte van sowel die voltooide as die onvoltooide dele van die WAT gebruik. Dit word in terme van woordeboekspasie en lemmas per alfabetiese kategorie gedoen. Die voorgestelde aantal bladsye en die ideale aantal lemmas per alfabetiese kategorie vir die volledige alfabet van **A** tot **Z** in terme van die Liniaal, soos gebaseer op **L** as die norm of “sleutel”, word in onderstaande tabel van Prinsloo en De Schryver (2003) aangetoon.

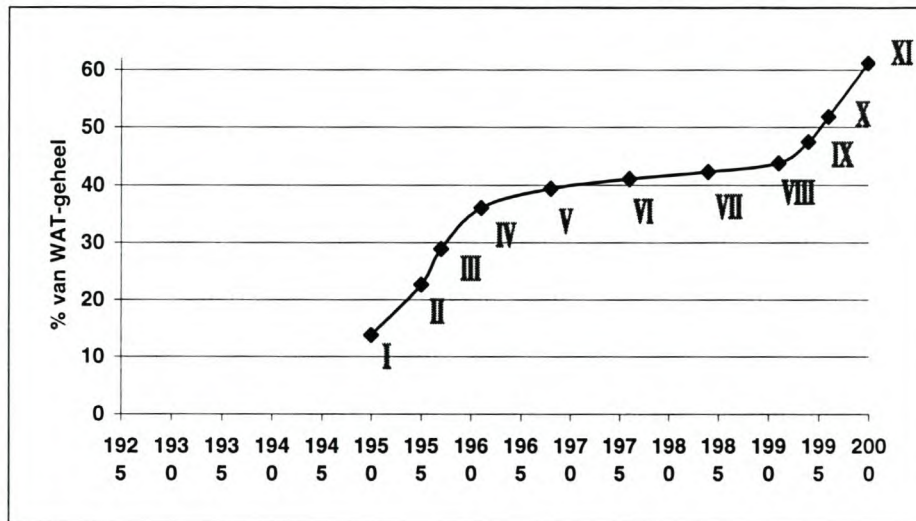
Werklike en voorgestelde WAT-bladsye en lemmas vir **A** tot **Z**

	WAT-bladsye		Liniaal	WAT-lemmas		
	Werklike	Voorgestelde	PAfC & W1-W5	Voorgestelde	Werklike	
	bl.	bl.	%	#	#	
A	315.978	750.4	5.76	10583		A
B	278.065	952.7	7.31	13437		B
C	68.065	96.6	0.74	1363		C
D	416.022	635.6	4.88	8965		D
E	226.609	328.0	2.52	4626		E
F	149.826	191.4	1.47	2699		F
G	492.330	819.9	6.29	11563		G
H	486.717	600.0	4.60	8462		H
I	242.726	329.6	2.53	4649		I
J	110.300	120.4	0.92	1698		J
K	2479.957	891.3	6.84	12570		K
L	476.043	476.0	3.65	6714	6714	L
M	619.370	570.2	4.37	8042	9357	M
N	238.804	354.0	2.72	4992	11139	N
O	650.913	862.5	6.62	12164		O
P		534.2	4.10	7534		P
Q		2.7	0.02	38		Q
R		486.2	3.73	6857		R
S		1529.2	11.73	21568		S
T		598.8	4.59	8445		T
U		248.7	1.91	3507		U
V		1061.3	8.14	14969		V
W		523.7	4.02	7386		W
X		11.2	0.09	158		X
Y		41.6	0.32	586		Y
Z		19.9	0.15	281		Z
	7251.725	13036.0	100.00	183857	27210	

Prinsloo en De Schryver (2003) beskryf die korrelasie tussen die WAT en die Liniaal ten opsigte van die ruimte in beslag geneem deur die letters **M**, **N** en **O** as “merkwaardig”.

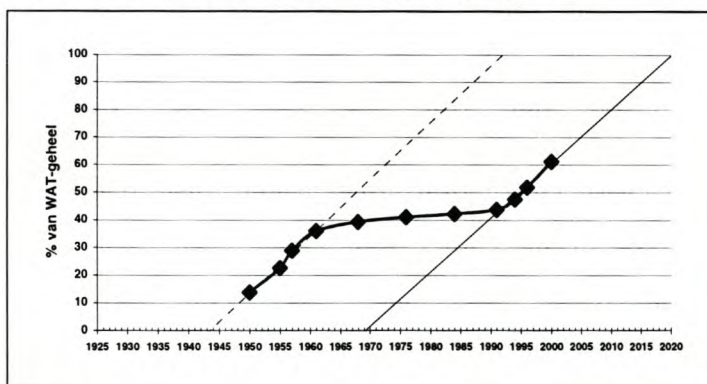
Met **L** as norm kan daar volgens Prinsloo en De Schryver ook 'n derde dimensie van die Liniaal, benewens die distribusie van *bladsye* en die distribusie van *lemmas*, bygevoeg word, naamlik *tyd*. In Figuur 1 hieronder word die voltooiingstyd van 'n Deel (wat bv. die letter **M** bevat) gestel teenoor die % van die WAT-geheel wat dit volgens die Liniaal moet beslaan.

Figuur 1: Effektiewe produksie in % (in terme van die Liniaal) versus tydsduur

Volgens Prinsloo en De Schryver toon die kurwe van die grafiek dat daar vanaf Deel I tot Deel IV en vanaf Deel VIII tot Deel XI effektiewe vordering gemaak is. Die afplatting in die kurwe verteenwoordig die oneffektiewe vordering met die letter **K**. In Figuur 2 word die relatiewe tydverlies weens die oneffektiewe vordering met **K** gekwantifiseer en word projeksies ten opsigte van die voltooiing van die WAT aangedui.

Figuur 2: Effektiewe vordering en projeksies

Indien die *WAT* daarin kon slaag om die effektiewe vordering van **A** tot **J** (Dele I-IV) vol te hou, sou die *WAT* volgens Prinsloo en De Schryver in terme van die Liniaal in 1992 voltooi gewees het. Dit word aangedui deur die geëkstrapoleerde stippellyn in Figuur 2. Indien die huidige effektiewe vordering volgehou word, is die verwagte voltooiingsdatum in terme van die Liniaal ongeveer 2020. Uit die verskil tussen die voltooiingsdatums van die twee geëkstrapoleerde lyne, naamlik 2020 – 1992, kan dus afgelei word dat die oorbewerking van **K** die voltooiing van die *WAT* met ongeveer 28 jaar vertraag het.

Ten slotte gee Prinsloo en De Schryver (2003) 'n aanduiding van hoe 'n korpus, in hierdie geval die *Pretoria Afrikaans Corpus*, in gelyke dele opgebreek kan word in lyn met die Liniaal, om die gebalanseerde samestelling van 'n Afrikaanse woordeboek te vergemaklik. 'n Soortgelyke blokstelsel is deur Edward L. Thorndike vir Amerikaanse Engels ontwerp (Landau 1984: 241-242). Die papiergebaseerde korpus van die Buro is op soortgelyke wyse ook in gelyke dele verdeel (Van Schalkwyk 2002).

De Schryver en Prinsloo se Liniaal kan 'n belangrike bydrae lewer ten opsigte van die beplanning van toekomstige *WAT*-dele. Daar is 'n groot mate van ooreenstemming in die werklike beplanning van Dele X en XI en die voorgestelde beplanning volgens die Liniaal. In beide gevalle word Deel IX as maatstaf geneem, die korpus in gelyke dele verdeel en die voltooiingsdatum rondom 2020 gestel (Van Schalkwyk 2002). Daar is egter enkele faktore wat aan die uiteindelijke korrelasie 'n mate van toevalligheid verleen.

Ten einde 'n bepaalde alfabetiese kategorie in 'n enkele volume te kan publiseer, pas die redaksie die aantal bladsye aan wat elke deel waarin die korpus verdeel is, moet lewer. Vanaf Deel XI is die opnamebeleid ook gewysig sodat daar, in plaas van twee, ten minste drie opgawes uit verskillende bronne van 'n leksikale item in die korpus moet wees voordat opname oorweeg kan word (Van Schalkwyk 2002). Daar is dus 'n mate van toevalligheid betrokke ten opsigte van die korrelasie tussen die aantal lemmas en bladsye wat Deel X (**M**) en Deel XI (**N** en **O**) volgens die Liniaal moet beslaan en die werklike statistieke van die betrokke dele.

Dit moet ook in gedagte gehou word dat die samestelling van 'n elektroniese korpus

en dié van 'n papiergebaseerde korpus wesenlik verskil. Die Buro se papiergebaseerde korpus van 4,5 miljoen opgawes bevat 'n baie groot versameling spreek- en streektaal wat moeilik deur enige elektroniese korpus geëwenaar kan word. 'n Papiergebaseerde korpus kom deur ekserpering tot stand, terwyl bronne gewoonlik in hul geheel in 'n elektroniese korpus opgeneem word. Daar is dus sprake van 'n selektiewe opname teenoor 'n opname in toto. Die Buro se korpus bevat egter ook 'n elektroniese gedeelte waarin geëkserpeerde materiaal sowel as hele bronne opgeneem is. Die redaksie het ook daaglikse elektroniese toegang tot die Naspersargiewe van etlike miljoene woorde.

Oorskouend kan dit gekonstateer word dat die beplanning van die Buro van die WAT gelei het tot woordeboekdele wat 'n hoë mate van korrelasie toon met Prinsloo en De Schryver se visualisering van effektiewe vordering in terme van tyd, getal bladsye, getal lemmas en die vermyding van oor- of onderbewerking. Ook Wiegand (2001: 182-183) en Van Sterkenburg (2001) wys daarop dat die Buro 'n goed beplande en georganiseerde projek is wat die afgelope tien jaar daarin geslaag het om die produksie van woordeboekdele drasties te versnel sonder om gehalte in te boet.

7.3 Definiëringspraktyke

7.3.1 Vervangingsbeginsel

Zgusta (1971:258) konstateer dat aangesien die leksikale items van 'n betrokke taal in 'n eentalige woordeboek in dieselfde taal verklaar word, die verklaring noodwendig konsekwent die grammatikale status van die definiendum in ag sal neem. Derhalwe sal 'n substantief met 'n substantiwiese konstruksie en 'n oorganklike werkwoord met 'n sintakties ekwivalente konstruksie verklaar word. Die praktyk moet egter nie as 'n absolute vereiste beskou word wat in elke geval nagekom moet word nie. Hy haal Weinreich in Householder en Saporta (1962: 39) aan ter ondersteuning van sy standpunt: “a claim of interchangeability between the term and its definition ... is preposterous for natural language.”

Landau (1984: 132-134) se sienswyse sluit by dié van Zgusta aan. Volgens hom word die vervangbaarheid van die definiendum in konteks met die definiens dikwels as 'n beginsel van betekenisbeskrywing beskou. Daar is egter so baie gevalle waar dit onmoontlik is om die beginsel toe te pas dat dit sinloos is om daarop aan te dring. Dit

is veral ten opsigte van wetenskaplike terme en funksiewoorde soos voorsetsels dat die vervangingsbeginsel nie toegepas kan word nie. Die strewe na absolute vervangbaarheid lei soms tot 'n verlies aan helderheid ten opsigte van die definieërs omdat die leksikograaf gedwing word tot 'n lomp of dubbelsinnige formulering.

Landau stel dit as 'n riglyn dat die toepassing van die vervangingsbeginsel altyd met die nodige diskresie nagestreef moet word, en dat dit derhalwe vermy moet word as dit tot 'n onheldere of dubbelsinnige definieërs sou lei. Hy stel dit egter as 'n vereiste dat selfs indien die definieërs nie die definiendum presies kan vervang nie, dit die woordsoortelike funksie daarvan moet weerspieël.

Uit bogenoemde blyk dit dat die vervangingsbeginsel 'n tweeledige eis stel: die definieërs moet funksioneel én semanties die definiendum in werklike taalgebruik kan vervang. Landau en Zgusta stel egter slegs funksionele vervanging as 'n vereiste.

Combrink (in Buro van die WAT 1989a: 82) is van mening dat die vervangingsbeginsel op 'n woordsoortelike basis toegepas moet word. Hy sien die waarde van die beginsel in die dissiplinerende invloed daarvan op die leksikograaf.

Vroeër (vgl. Knudsen en Sommerfelt in Eksteen (1965: 176-177)) is sterk klem geplaas op die integrering al dan nie in die definieërs van die bepaalde of onbepaalde lidwoord. Die eerste verwysing na die vervangingsbeginsel in die Afrikaanse metaleksikografie maak juis melding van hierdie aspek. Labuschagne (1952: 170) wys op die “inkonsekwentheid” van die lidwoordgebruik in Deel I van die WAT. Definieërs begin soms sonder 'n lidwoord en soms met 'n onbepaalde óf bepaalde lidwoord.

Meer onlangse uitsprake (vgl. Combrink in Buro van die WAT 1989a: 81-82) getuig van 'n vryer benadering waarvolgens nie daarna gestreef hoef te word om die vervangingsbeginsel tot op lidwoordvlak toe te pas nie. Indien die “vryer benadering” gevolg word, kan daar ter wille van konsekwentheid 'n beginselbesluit geneem word of definieërs met of sonder 'n lidwoord begin word. Dit skakel ook tydrowende besluitneming in hierdie verband uit.

Definieërs in die WAT weerspieël egter 'n presiese toepassing van die vervangingsbeginsel ten opsigte van die insluiting al dan nie van die

aanvangslidwoord in die definiens. Verreweg die meeste definiense begin nie met 'n lidwoord nie, maar in die gevalle waar die lidwoord nodig is vir die toepassing van die vervangingstoets, word dit konsekwent ingesluit:

neuswiel s.nw. Voorste landingswiel onderaan die neus van 'n vliegtuig of helikopter: *Die vliegtuig gaan op die landingswiele sit en die neus sak sodat die neuswiel die grond raak* (Panorama, Aug. 1964, 39).

mangaan s.nw. 'n Harde en bros gryswit tot silwerkleurige niemagnetiese metaalelement, Mn, wat wydverspreid voorkom, oplosbaar is in sure, met 'n intense wit lig in lug brand en veral in staal- en koperlegerings gebruik word: *Slegs die U.S.S.R. oortref die Republiek in die produksie van mangaan* (Verslag Mynwese, 1974, 13) ...

opbetaal

I ww., het opbetaal; byv. opbetaalde, opbetaal(d).

1 'n Bykomende bedrag betaal ten einde 'n groter bedrag te vereffen: *Behalwe dat sy moes opbetaal op die treinkaartjie, het sy al die geld wat oorgebly het aan die ma van Bonsile se kind gegee* (E. Joubert: Nongena, 1978, 188). ... *Vir 'n enkelkamer moet ... R1 500 opbetaal word* (Burg., 7 Mei 1993, Woongids, 12).

opbie ww., het opgebie.

1 Die prys of markprys van iets verhoog deur 'n hoër bod te maak: *Sommige aandele ... geniet soveel vertroue by ingeligte beleggers dat hulle ... bereid is om dit tot nuwe hoogtepunte op te bie* (Tegniek, 11 Jan. 1991, 38) ... *Die skaarste aan ongeskoolde arbeid het daartoe gelei dat loonskale opgebie is tot peile wat die mynmaatskappye as buitensporig beskou het* (Mynw. 3, 1984, 11).

In die gevalle van *neuswiel*, *opbetaal* en *opbie* kan die definiens die lemma telkens sintakties én semanties in die gebruiksvoorbeelde vervang. Die definiense boet niks in aan helderheid en ondubbelsinnigheid in ruil vir hul vervangingspotensiaal nie. Ook in die gebruiksvoorbeelde waarin 'n passiewe werkwoordkonstruksie gebruik word, is *opbetaal* en *opbie* volkome vervangbaar deur hul definiense.

Landau (1984: 132-133) wys daarop dat onderskei moet word tussen definiense wat op gebruiksvoorbeelde gebaseer is en definiense wat gebaseer is op feite wat uit ander bronne verkry is. Omdat definiense van veral wetenskaplike terme, nie op die abstrahering van betekenis uit gebruiksvoorbeelde gebaseer is nie, kan hulle gewoonlik ook nie die leksikale item in 'n gebruiksvoorbeeld volkome en natuurlik vervang nie. In die geval van *mangaan* kom die vervanging juis om hierdie rede onnatuurlik voor.

Eksteen (1965: 180) sien die vervangingsbeginsel as 'n belangrike leksikografiese beginsel wat op 'n groot grondslag van die eentalige verklarende woordeboek gegrondves is, naamlik dat die omskrywing van betekenis berus op die ontleding van taalgebruiksgevalle. Daarom berus die substitusieprinsipe volgens hom op linguistieke grondslag. Eksteen (1968a: 245) beskryf ook die vervangingstoets as 'n "leksikografiese vereiste" en stel dit dat die beginsel van vervanging bepalend is ten opsigte van die inhoud en styl en die omvang en lengte van die leksikale definiens (1965: 180).

Van Sterkenburg (1984: 69) sien dit dogmaties as 'n sintaktiese toets: "Voorts lette men erop dat de definitie het woord in de context, in zijn syntactische functie moet kunnen vervangen, dat dus b.v. de omschrijving van een bedrijvend werkwoord een transitieve betekenis moest hebben."

Gouws (in Buro van die WAT 1989a: 84-86) is nie ten gunste van die konsekwente toepassing van die beginsel nie. Dit kan onder andere goed toegepas word in die geval van 'n kort definiens, maar by langer definiense doen dit afbreuk aan die gebruikersvriendelikheid van 'n woordeboek. Hy beskou die toepassing van die vervangingsbeginsel as een van die groot oorsake van die ontoeganklikheid van woordeboekdefiniense, aangesien dit lei tot sintakties onnodig verwickelde definisiesinne.

Snijman verwerp die vervangingsbeginsel as 'n formele eis, omdat dit eenvoudig nie altyd moontlik is om daaraan te voldoen nie (1963a: 125) en dit nie essensieel is vir die doeltreffendheid van 'n betekenisomskrywing nie (1995b: 196). Die algemene reël kan egter sover moontlik in ag geneem word. Prakties het die eis dat die definiens die woord formeel moet kan vervang tot gevolg dat in gevalle waar die

aantal onderskeidende kenmerke feitlik onbeperk is, daar noodwendig 'n keuse gemaak moet word, omdat die implikasie van die toets is dat alleen daardie betekenissenmerke in 'n definiens ingevoer moet word wat die vervanging moontlik maak (Snijman 1963a: 125). Snijman (1995b: 196) erken dat die beperkings wat die vervangingstoets op die leksikograaf plaas, nuttig kan wees wanneer die omvang van die woordeboek vereis dat 'n keuse uit die betekenissenmerke gemaak word. In hierdie omstandighede verbind die metode van formele vervanging kondensering met presisie.

Samevattend sou derhalwe gekonstateer kan word dat die siening in die leksikografieteorie oor die vervangingsteorie is dat die eis van woordsoortelike ooreenstemming tussen definiens en definiendum konsekwent nagestreef moet word. Die toepassing van die toets ten opsigte van semantiese en sintaktiese vervanging van die definiendum met die definiens in alle gebruiksvoorbeelde moet egter met diskresie geskied. Indien dit tot 'n ontoeganklike, lomp of dubbelsinnige definiens lei, moet dit liefs vermy word.

Voorsetsels word dikwels voorgedhou as 'n groep items wat tipies nie vervangbaar verklaar kan word nie. Landau (1984: 132) sluit die voorsetsels *in* en *to* in onder 'n lysie voorbeelde van Engelse woorde waarop die vervangingsbeginsel nie toegepas kan word nie. Ook Knudsen en Sommerfelt (aangehaal in Eksteen 1965: 185) verwys na "uitsonderings" in die toepasbaarheid van die vervangingsbeginsel. Een van die uitsonderings is voorsetsels waarvan die betekenis volgens hulle nie beskryf kan word nie. In sulke gevalle moet die woordeboek noodgedwonge hulle funksie beskryf.

Eksteen (1965: 185-186) beskou voorsetsels as wel leksikaal definieerbaar en ook, *mutatis mutandis*, vervangbaar in 'n sin deur die betekenisomskrywing. Daar sal vervolgens gekyk word na die hantering van die voorsetel *na* in Deel XI van die *WAT* wat in 2000 gepubliseer is.

In die dertien betekenisonderskeidings van die voorsetel *na* is daar telkens probeer om 'n betekenisomskrywing te gee, en nie slegs te volstaan met 'n funksiebeskrywing nie. In die ouer dele is deurgaans volstaan met 'n funksiebeskrywing, soos bv. by *in* in Deel IV. In sommige gevalle is *na* in die aangehaalde gebruiksvolle volkome vervangbaar deur die betekenisomskrywing, terwyl dit met die nodige aanpassings by

ander betekenisomskrywings moontlik is.

In byvoorbeeld betekenisonderskeidings I 1 a, 5 en 7 kan die substitusietoets toegepas word:

1 a I.d. rigting van: *Jou na die deur ... draai ... ≈ ...Toe Pa en Ma nader na die vreemde plaashek kom, het hulle al gewonder wat daar by die hek aangaan* (A.A.J. v. Niekerk: Soutryers, 1964, 70) ...

5 Wat betref, of t.o.v.: ... *Sprokies (het) heel dikwels veranderinge na vorm en inhoud ondergaan* (W.G.J. Loots in TVV, Jul. 1963, 2) ...

7 Met uitsondering van, of behalwe: *Dit moes ek vanaand sien: die vrou wat ek die liefste op aarde gehad het, ná my moeder* (N.P. v.W. Louw: Lewenslyn, 1962, 35) ...

In ander gevalle is dit in 'n mindere of meerdere mate moontlik om die beginsel met aanpassings aan die betekenisomskrywing toe te pas, bv.

1 b ii Met die doel om te kom of gaan tot by of i.d. rigting van, of by te woon of mee te maak: *Ek het hom al dikwels na my huis genooi. My broer en sy vrou het ons vergesel na 'n dansparty. ≈ ...'n Groepie natuurliefhebbers ... het ... daarin geslaag om 'n kransvalk-broeipaar ... te lok na 'n veilige nes* (Burg., 1 Okt. 1993, 9) ...

4 Met gerigtheid of konsentrasie op, of wat afgestem of gerig is op, of dui of konsentreer op, veral om te bekom, te bereik, te kry of te wete te kom: ...'n *Ondersoek instel na. Loer, kyk, oplet, staar, tuur, uitsien, uitvra, verlang, verwys, vry na. ≈ Ek smag na 'n mondjievol koffie* (C.J. Langenhoven: Werke I, 1956, 238) ...

In besprekings van die vervangingstoets word die hantering van oorganklike en kousatiewe werkwoorde dikwels betrek. Die ou-generasie-WAT-dele word bv. gekritiseer vir die gebruik van *laat* tussen vierkanthakies om die moontlikheid van oorganklike of kousatiewe gebruik aan te dui. Die definieërs van *draai* lui bv.: Om 'n as of middelpunt [laat] wentel of roteer. Combrink (in Buro van die WAT: 1989a: 83) is van mening dat die moontlikheid van oorganklikheid per etiket hanteer kan word, bv. (*oorg. of onoorg.*), en dat daar dan volgens 'n beginselbesluit slegs oorganklik of onoorganklik gedefinieer word.

Gouws (in Buro van die WAT: 1989a: 87-88) ondersteun die sienswyse van Combrink ten opsigte van die aanduiding van oorganklikheid en onoorganklikheid en is van mening dat die woordeboekartikel sintaktiese inligting móét gee, soos ten opsigte van oorganklikheid en onoorganklikheid, en dat dit nie deel van die betekenisverklaring moet wees nie. Die voorgestelde behandeling verhoog die taalkundige inligtingsoordrag, aangesien die sintaktiese inligting los van die semantiese inligting gegee word. Dié benadering sluit volgens Gouws ook aan by die siening van Wolski en Wiegand dat die woordeboek as 'n teks gelees moet word. Hiervolgens moet die eenheid van die artikel voorop gestel word en moet daar 'n direkte wisselwerking tussen die betekenisverklaring, grammatiese inligting en voorbeeldsinne wees.

Gouws (in Buro van die WAT 1989a: 88) wys daarop dat die leksikograaf uiteraard dikwels 'n formulering moet gebruik wat voorsiening maak vir die instrument of voorwerp. Die definieus is egter nie primêr op sintaktiese inligting gerig nie. Hy beskryf die vervangingsbeginsel voorts as “'n sintaktiese keurslyf waarin die betekenis-komponent van die artikel ingedwing word”.

Swanepoel (in Buro van die WAT 1989a: 88) stel voor dat 'n lemma slegs as werkwoord gekategoriseer word, maar dat in die definieus laat blyk word dat hy oorganklikheid én onoorganklikheid uitdruk. Kousatieweit, uitgedruk deur *laat* in die definieus, en oorganklikheid kan ook in 'n aparte betekenisonderskeiding aangedui word.

Voorts word daar gekyk na die WAT se hantering van die oorganklike werkwoord *ploeg* en die wederkerende werkwoord *ontstel*. By *ploeg* word daar in die definieus met 'n *of* voorsiening gemaak vir die onoorganklike gebruik van die werkwoord:

II ww., het geploeg; *byv. en byw. ploënde of ploegende, ploënd of ploegend, geploegde, geploeg. Ook, verouderd, ploë en, verouderend, ploë.*

1 Met 'n ploeg (¹ PLOEG I) bewerk, of grond met 'n ploeg bewerk: *Nou in die latere tyd dat masjinerie 'n grote rol speel in die vergemakliking van handewerk, word die wingerde geploeg en met skoffelploë bewerk* (G.R. v. Wielligh in Brandw., 1 Des. 1914, 390). *Terwyl die man herstel, verken, gejag en selfs geploeg en geplant het, het sy nie net gekook nie, maar verstel, gelap, gestop, en klere, kerse en seep*

gemaak (Lant., Okt. 1988, 96).

In die geval van *ontstel* word daar met 'n *of*-gedeelte in die definiens voorsiening gemaak vir die niewederkerende gebruik van die werkwoord:

I ww., het ontstel; *byv. en byw. ontstellende, ontstellend (s.d.), ontstelde, ontsteld (s.d.) of selde ontstel.*

1 Emosioneel omkrap of op 'n onaangename wyse uit jou kalmte versteur: *Jou diep, duidelik, erg, hewig, merkbaar ontstel. Jou oor kleinighede ontstel. Jou onnodig ontstel. ≈ Hy sien hoe sy stemtoon haar ontstel en dwing homself tot kalmte* (M. le Roux in Landbw., 7 Aug. 1973, 78).

Die tweedelige definiense maak dit moontlik om die toepaslike gedeelte van die definiens telkens in die plek van die definiendum in die voorbeeldsinne te gebruik. Dit geskied sonder dat die definiens onnatuurlik, lomp of dubbelsinnig geformuleer word.

In gevalle waar die vervanging egter betekenisverklaring sou belemmer, is daar nie probeer om die beginsel in sy volle konsekwensies toe te pas nie. Die volgende definiens van *opblaas* is 'n voorbeeld van hierdie werkwyse:

5 (*n.d. Eng to blow up*) Die fluitjie blaas vir 'n begane oortreding: *Die speler is 'n paar keer vir onkantspel opgeblaas.*

Hanks (1987: 119) wys daarop dat die vervangingsbeginsel sy ontstaan in die laat-sewentiede eeu gehad het as deel van 'n beweging na formalisme in die filosofie. Leibniz het die gedagte geformuleer dat twee uitdrukkings sinoniem is as die een die ander kan vervang sonder dat die waarheid aangetas word. Die gedagte het ook 'n uitwerking op die leksikografie gehad wat tot op daardie stadium gekenmerk is deur 'n informele styl. Leksikograwe het vroeg in die agtiende eeu begin om nougeset definiense te formuleer wat in enige konteks die definiendum kon vervang. Volgens Hanks het dit gelei tot 'n "akwardness in the phrasing of the definitions" en is dit 'n ope vraag of "the formulae so concocted faithfully reflected the facts of natural language or whether they introduced distortions".

Dit is duidelik uit die bespreking van die aangehaalde voorbeelde hierbo dat die

definiense van die WAT nie gekenmerk word deur 'n “akwardness in the phrasing” ter wille van die vervangingsbeginsel nie. Dat sodanige neiging wel in die leksikografie bestaan, val egter nie te betwyfel nie --- iets waarvan sommige vroeëre dele van die WAT, soos reeds aangetoon, ook getuig. Deur die oordeelkundige en nie slaafse aanwending van die vervangingsbeginsel nie, kan die nadele daarvan soos deur Hanks aangetoon, vermy word en die gehalte van definiense verbeter word.

Wiegand (1994: 236) is van mening dat die toepassing van die vervangingsbeginsel geen relevansie het vir die gebruikers van verklarende woordeboeke nie, aangesien gebruikers nie normaalweg die lemma in die aangegeve voorbeeldsinne met die definiens vervang nie. Dit is derhalwe raadsaam om nie pertinent na die vervangingsbeginsel in die *Toeligting* van 'n woordeboek te verwys nie. Dit sou voldoende wees om daarop te wys dat die betekenisomskrywings sodanig saamgestel word dat die gebruiker dit met die voorbeeldsinne in verband kan bring.

Volgens Wiegand is die vervangingsbeginsel veral relevant as leksikografiese tegniek by die formulering van betekenisomskrywings. Die betekenisomskrywings moet deur “leksikografiese sinonimiteit” hul verwysing na die lemma gestand doen wanneer hulle dit in “toetssinne” vervang as 'n leksikografiese tegniek by die formulering van betekenisbeskrywings. Hiervolgens moet die verband tussen die betekenisomskrywing en die lemma sodanig wees dat hulle mekaar in toetssinne met behoud van die waarheid (“salve veritate”) kan vervang. Met leksikografiese sinonimiteit verwys Wiegand (1976: 50-53) na die semantiese verhouding tussen die definiendum en die definiens. Met toetssinne word formules bedoel waarmee die geldigheid van betekenisbeskrywings getoets word.

Wiegand (1976: 49-50; 1994: 232) sit sy konsep van toetssinne soos volg uiteen: as Z enige linguistiese uitdrukking (argumentshalwe “mouse”) is, X 'n lemma (argumentshalwe “animal”) en Y die definiens (argumentshalwe van “animal”), dan is 'n Z 'n X, nl.

a mouse is an animal; en 'n Z is 'n Y, nl.

a mouse is a living thing that requires organic food materials and that has the capacity for spontaneous movement and rapid motor responses to stimulation; en 'n X is 'n Y, nl.

an animal is a living thing that requires organic food materials and that has the capacity for spontaneous movement and rapid motor responses to stimulation.

Wiegand (1994: 230-236) spreek sterk kritiek uit teen die aansprake van sommige eentalige Duits-woordeboeke rondom die toepassing van die vervangingsbeginsel. In die *Toeligting* van dié woordeboeke word daarop gewys dat die betekenisbeskrywings die definiendum in die aangegeve voorbeeldsinne kan vervang. Volgens Wiegand kan definiense in baie gevalle wel die definiendum (met die nodige morfologies-sintaktiese aanpassings) op so 'n wyse in gebruiksgevalle vervang dat die voortspruitende sinne normale, alledaagse taalgebruik weerspieël. Daar is egter ewe veel gevalle waar die vervanging aanleiding gee tot onnatuurlike sinne wat nie normale, alledaagse taalgebruik verteenwoordig nie.

Dit moet volgens Wiegand (1994: 237) nog ondersoek word of daar 'n kwalitatiewe verskil tussen die vervangende en nie-vervangende betekenisbeskrywings is in die sin dat die betekenis van die definiendum meer presies volgens die een tipe as volgens die ander deur die gebruiker gerekonstrueer kan word. Volgens hom is daar geen aanduiding wat sodanige hipotese sou kon ondersteun nie. Hy stel dit egter as 'n beginsel dat beide die definiense wat aan die eise van die vervangingsbeginsel voldoen en dié wat nie daaraan voldoen nie, deur leksikografiese sinonimiteit in só 'n verhouding tot die lemma staan dat hulle omruilbaar is in toetssinne wat gebruik word by die formulering van betekenisomskrywings.

Daar word nie in die *Toeligting* van die *WAT* na die vervangingsbeginsel verwys nie. Volgens Lombard (2002) sien die redaksie die waarde van die vervangingsbeginsel veral in die dissiplinerende uitwerking daarvan by definiëring. Dit word beskou as 'n hulpmiddel waarmee die redakteur die betekenisbeskrywing toets aan die taalwerklikheid waaruit die betekenis geabstraheer is. Dit word gebruik om die definiens te slyp tot 'n verstaanbare en vloeiende omskrywing van die betekenis van die definiendum. Daar word wel in die Redaksionele Stelsel van die *WAT* twee sinne aan die beginsel gewy, nl. “Die vervangingsbeginsel behels dat die definiens telkens die definiendum in die voorbeeldsinne kan vervang. Dit is 'n goeie hulpmiddel, maar moet nie ten alle koste nagestreef word nie, veral omdat dit aanleiding kan gee tot die uitdying van die definiens en die verheffing van gebruikstoepassings tot verskillende betekenisonderskeidings.”

Die blyk uit die voorafgaande dat die WAT se aanwending van die vervangingsbeginsel in ooreenstemming is met die heersende siening ten opsigte van die vervangingsbeginsel in die leksikografieteorie. Dit word veral as 'n hulpmiddel by die formulering van betekenisomskrywing beskou. Voorts sluit die woordsoortelikheid van die definiens konsekwent met dié van die definiendum, maar semantiese en sintaktiese vervanging in die gebruiksvoorbeelde word nie ten alle koste nagestreef nie.

7.3.2 Die sinoniemdefinisie

'n Tradisie wat nou verwant is aan die vervangingsbeginsel, is dié van die sinoniemdefinisie. 'n Sinoniemdefinisie gee te kenne dat die sinoniem die definiendum in alle kontekste, semanties en sintakties, kan vervang. Teoretici verskil oor die meriete van 'n sinoniem as definiens, alhoewel die sinoniemdefinisie in die praktiese leksikografie een van die vier gevestigde definisiesoorte saam met die deskriptiewe definisie, die genus-differentia-definisie en die sirkeldefinisie is.

Gouws (1989: 116) erken die sinoniemdefinisie as definisietipe. Hy wys daarop dat 'n sinoniemdefinisie nie die betekenis van die definiendum verklaar nie, maar aan die woordeboekgebruiker 'n kruisverwysing bied na 'n lemma waarvan die artikel 'n deskriptiewe definisie bevat wat ook as 'n betekenisverklaring van die betrokke definiendum kan dien.

Gouws (1989: 145) beskryf dit as onbevredigend om dieselfde betekenisverklaring op verskillende plekke in een woordeboek te gee. Derhalwe behoort die sinoniem met die hoogste gebruiksfrekwensie 'n betekenisomskrywing te kry en die ander sinonieme slegs 'n sinoniemdefinisie wat die gebruiker na die verklaarde lid van die sinoniemparadigma verwys. Die betekenisverklaring moet gevolg word deur 'n lysing van al die lede van die sinoniemparadigma. Indien die sinoniemparadigma uit meer as een lid bestaan, moet die volgorde in die lysie deur die gebruiksfrekwensie van die onderskeie sinonieme bepaal word. Die gebruiker moet volkome duidelikheid daaroor hê dat die volgorde nie alfabeties nie, maar deur gebruiksfrekwensie gemotiveer is. Die hantering van sinonimie moet in die toeliggende aantekeninge uiteengesit word.

Uitgaande van 'n gebruikersgerigte benadering is daar volgens Gouws (1989: 147)

ook ander kriteria waarvolgens bepaal moet word watter lid van 'n sinoniemparadigma die definiens moet kry. Vaktaal teenoor algemene gebruik, styl- en registerverskille en standaardtaal teenoor sub- of superstandaardtaal kan 'n bepalende rol speel. Verklarende woordeboeke is nie in die eerste plek op die vakkundige gerig nie, en derhalwe behoort 'n nievakkundige sinoniem voorkeurbehandeling te kry. In die geval van die sinoniempaar *geometrie* en *meetkunde*, behoort *meetkunde* die betekenisverklaring te kry omdat dit die vorm is wat by die gewone taalgebruiker voorkeur geniet. Die ongeëtiketteerde sinoniem behoort deurgaans die definiens te kry omdat etikette 'n beperking op die gebruik van 'n leksikale item aandui. In die sinoniemparadigma *tjoekie*, *tronk*, *gevangenis* behoort *tjoekie* as geselstaalvorm geëtiketteer te word. *Tronk* behoort die definiens te kry omdat dit die gewone gebruiksvorm is en waarskynlik ook die hoogste gebruiksfrekwensie het.

Die WAT maak op konsekwente wyse van sinoniemdefinisies gebruik en dié hanteringswyse word deeglik in die toeliggende aantekening verduidelik. Die WAT se toepassing van die sinoniemdefinisie is in 'n hoë mate in ooreenstemming met Gouws se uiteensetting van die aanwending van die definisiesoort. Die betekenisverklaring word deurgaans by die lid van die sinoniemparadigma met die hoogste gebruiksfrekwensie geplaas in gevalle waar gebruiksfrekwensie as kriterium volgens Gouws voorkeur moet geniet. Die artikel van *Nerokruis* dien as illustrasie hiervan. Die definiens verskyn by *Nerokruis* en die ander lede van die paradigma wat daarby vermeld word, word elkeen op sy alfabetiese plek met 'n sinoniemdefinisie na *Nerokruis* verwys:

Nerokruis ... s.nw. ... Omgekeerde kruis waarvan die dwarsbalk aan albei kante na onder gebuig is; sin. *gebroke kruis*; *heksepoot* (minder gebruiklik), *Satanskruis* (minder gebruiklik): ...

Die lysie sinonieme word in twee verdeel. In die eerste afdeling, vóór die kommapunt, word die ongeëtiketteerde sinonieme met 'n hoë gebruiksfrekwensie alfabeties georden. In die tweede afdeling, ná die kommapunt, word die geëtiketteerde sinonieme met 'n beperking op hulle gebruik alfabeties georden. Gouws se uiteensetting maak voorsiening vir 'n ordening volgens gebruiksfrekwensie wat in die praktyk 'n geringe afwyking van die WAT-hantering mag vertoon. Die

streng ordening volgens frekwensie veronderstel egter 'n hoogs betroubare en gesofistikeerde databasis waarvolgens met stelligheid getoon kan word dat die minder gebruiklike *Satanskruis* byvoorbeeld meer frekwent as die minder gebruiklike *heksepoot* is.

Gouws se siening dat ander kriteria as gebruiksfrekwensie in bepaalde omstandighede voorkeur behoort te geniet ten opsigte van die plasing van die definiens, word ook weerspieël in die WAT se aanwending van die sinoniemdefinisie. So word die definiens by *longaar*, 'n item uit die gewone taalgebruik, en nie by die vakkundige sinonieme *pulmonale vene* of *pulmonêre vene* geplaas nie:

longaar ... s.nw. Enigene van die vier are wat die suurstofryke bloed v.d. longe n.d. linkeratrium vervoer; sin. *longvene* (minder gebruiklik), *pulmonale vene* (anatomie), *pulmonêre vene* (anatomie): ...

Die WAT se hantering van die item *ma* en sy sinonieme toon dat die WAT nie noodwendig voorkeur gee aan die formele lid van 'n sinoniemparadigma nie, maar aan die lid met die hoogste gebruiksfrekwensie:

ma ...

1 (*as aanspreek- en eienaamvorm gew. met 'n hl. Ma*) Vrou wat 'n kind of kinders het of ouer v.d. vroulike geslag ...; sin. *moeder* (meer formeel), *moedie* (geselstaal, vertederend; minder gebruiklik), *moekie* (geselstaal, vertederend; minder gebruiklik), *moeks* (geselstaal, vertederend; minder gebruiklik), *moeksie* (geselstaal, vertederend; minder gebruiklik), *moer* (geselstaal; ongewoon); teenoor *pa*: ...

moeder ...

1 (*as aanspreek- en eienaamvorm gew. met 'n hl. Moeder*) (*meer formeel*) Ook soms, vertederend en geselstaal, *moedie*, *moekie*, *moeks*, *moeksie* en selde, geselstaal, *moer*. Ma (MA 1): ...

Gouws (1989: 149) maak egter die uitspraak dat meerdelige verklarende woordeboeke in bepaalde omstandighede moet afsien van sinoniemdefinisies. Indien die lid van die sinoniemparadigma waarby die definiens geplaas moet word, eers in 'n toekomstige, ongepubliseerde deel van die woordeboek tereg sal kom, moet deskriptiewe

definiëring voorkeur kry. Benewens die betekenisverklaring by die minder gebruiklike sinoniem, moet daar 'n aanduiding wees dat die vermelde sinoniem 'n hoër gebruiksfrekwensie het.

In Hoofstuk 5 is reeds uiteengesit hoedat sinoniemverwysings na ongepubliseerde WAT-dele nie opgevolg kan word voordat die betrokke dele verskyn nie. Daar is ook gereageer op bogenoemde sienswyse van Gouws deurdat aangetoon is dat 'n hibriede verwysingstelsel ten opsigte van sinonieme waarskynlik tot nadeel van die gebruiker sal wees. In Hoofstuk 5 is ook voorstelle gemaak na aanleiding van Gouws (1999) se kritiek dat sinoniemverwysings na monosemiese lemmas deur woordeboekgebruikers as beknopte betekenisbeskrywings vertolk kan word.

Vir Landau (1984: 270) lê die waarde van 'n sinoniemdefinisie in die ruimtebesparing wat dit meebring.

Zgusta (1971: 261) beskryf die sinoniemdefinisie as 'n dikwels gebruikte definisiesoort waaroor verskillende menings gehuldig word. Hy is van mening dat dit goeie vrugte afwerp indien dit met die nodige omsigtigheid gebruik word, maar waarsku teen die gevaar van sirkeldefiniëring: item *A* word verklaar met sinoniem *B*; en item *B* word verklaar met sinoniem *A*.

Zgusta onderskei twee tipes sinoniemdefinisies, nl. die tipe waar een sinoniem as definiens gegee word, bv. *to bump off* “to murder” (slang), waar die etiket die registerverskil aandui, en die tipe waar meer as een sinoniem as verklaring gegee word, bv. *nifty* “smart, stylish” ten einde die volle semantiese lading te dek. Dit is egter verpligtend dat die sinoniem wat as definiens dien sowel as die onderskeie sinoniemlede van 'n sinoniemdefinisie, op hul alfabetiese plekke met betekenisomskrywings opgeneem word (Zgusta 1971: 262). Indien daar 'n neutrale sinoniem bestaan, kan alle items met 'n beperking op hul gebruik, bv. verouderde, dialektiese, informele en plat leksikale items, met 'n sinoniemdefinisie verklaar word. Polisemiese gedeeltelike sinonieme wat as definiense aangegee word, hoef nie gespesifiseer te word indien hulle 'n dominante betekenisonderskeiding het nie. Indien daar nie 'n dominante betekenis is nie, kan meer as een gedeeltelike sinoniem as definiens aangebied word, 'n onderskeidende eienskap van die definiërende sinoniem kan verstrek word, of die relevante betekenisonderskeiding van die

definiërende sinoniem kan verstrekkend word. Laasgenoemde hanteringswyse word konsekwent deur die WAT toegepas, bv.:

medulla ... s.nw., medullas. (*anatomie*) ...

1 a i Murg (MURG 1 a): ...

b Murgskeide (MURGSKEDE 1): ...

Die WAT maak egter nie van 'n sinoniemdefinisie bestaande uit 'n sinoniemparadigma of 'n sinoniem waarby sy onderskeidende kenmerke gemeld word, gebruik nie. Hierin vind die WAT inderdaad aansluiting by Zgusta (1971: 262) aangesien hy dit duidelik stel dat "The ... type of application of synonyms (soos in *nifty* "smart, stylish") is generally avoided by the bigger dictionaries, but probably no small one will be able to afford never to use it." Sodanige definisies kan ook aanleiding gee tot slordige, onnoukeurige definiëring en verhoog die gevaar van sirkeldefiniëring indien leksikograwe nie 'n goeie huishoudelike verwysingstegniek toepas nie.

Eksteen (1965: 184) verwerp die sinoniemdefinisie as definisietipe en stel dit onomwonde dat 'n sinoniem nie as leksikale definisie kan geld nie. Eksteen (1965: 181) gaan uit van die standpunt dat die omskrywing van 'n betekenisonderskeiding nie na inhoud kan verskil van die waarde wat dit in die taalgebruik het nie. Hy gebruik die sinoniemparadigma *stokkies*, *tjoekie*, *tralies*, *tronk* en *gevangenis* ter illustrasie van sy siening.

Volgens Eksteen word die inhoud wat die betekenis van *tjoekie* vir sekere taalgebruikers het, onvolledig gegee indien dit slegs deur middel van die "sinoniem" *tronk* omskrywe word. Die inhoud word sins insiens vollediger aangegee wanneer die omskrywing byvoorbeeld soos volg lui:

tjoekie (*gemeensaam* of *geselstaal*): (Eufemistiese) benaming vir 'n gevangenis of tronk; stokkies; tralies.

Eksteen se "omskrywing" verskil egter weinig van die sinoniemdefinisietipe bestaande uit 'n reeks sinonieme wat deur Zgusta met die voorbeeld *nifty* "smart, stylish" geïllustreer word. "(Eufemistiese) benaming vir" beskryf nie betekenis nie (vgl. Landau 1984: 132) en al wat van die "omskrywing" oorbly, is "'n gevangenis

of tronk''. Sodanige definiens kan egter volgens Eksteen ``met 'n redelike mate van getrouheid aan 'n bepaalde vorm van taalgebruik in 'n sin vervang word''. Die bedoeling is blykbaar dat die definiens by *stokkies* en *tralies* herhaal word. Volgens Eksteen hoort die omskrywing ``staatsinrigting vir die aanhouding van persone wat tot 'n termyn van gevangenisstraf gevonniss is'' slegs by *tronk* of *gevangenis*.

Eksteen se argumentasie het die absolute voldoening aan die eise van die vervangingsbeginsel as basis. Dit word egter uit die oog verloor dat al die lede van die sinoniemparadigma na dieselfde saak verwys, en derhalwe nie verskillende betekenisomskrywings kan hê nie. Die verskil tussen die sinonieme kan doeltreffender met behulp van registeretikette aangedui word. Eksteen se verwerping van die sinoniemdefinisie is in twee opsigte onoortuigend. Dit berus op 'n oordrewe dogmatiese toepassing van die vervangingsbeginsel, en die afwykende uitgangspunt dat verskillende betekenisbeskrywings toegeken kan word aan leksikale items (sinonieme) wat na dieselfde saak verwys.

Weinreich (1967: 40) is van mening dat daar weggedoen moet word met die sinoniemdefinisie op grond daarvan dat absolute sinonieme baie skaars in natuurlike tale is en sinonieme 'n ondoeltreffende en onbetroubare wyse van beskrywing is. Die aangawe van 'n reeks sinonieme as 'n definiens gee ook nie 'n duideliker beeld van 'n leksikale item se betekenis nie.

Wiegand (1976 en 1983) aanvaar nie die sinoniemdefinisie as definisietipe nie. 'n Sinoniem kan nie ten volle die funksies van 'n betekenisomskrywing vervul nie, aangesien dit nie moontlik is om semantiese reëls te formuleer deur 'n artikelinskrywing in die vorm van 'n sinoniemdefinisie ("lemma word synonym") te gebruik nie. Volgens Wiegand (1983: 149-150) is dit 'n vereiste vir die formulering van semantiese reëls dat daar beskryf moet word. Leksikografiese parafrases (Wiegand se term vir "definiens") is "rule formulations for the use of the lemma in conformity with semantic rules. Only this way can it be adequately explained why and in which way lexical paraphrases, when being read, become texts-in-function, thus enabling the reader to infer the meaning of the lemma" (Wiegand 1977: 93).

Binne die raamwerk van sy teksteorie ken Wiegand aparte posisies in die leksikografiese artikel toe aan betekenisbeskrywing en sinonimiteit as

mikrostrukturele inligtingstipes wat geïntegreerd aangebied word. Volgens Wiegand (1983: 150) hoort sinonieme in die SK (semantiese kommentaar), alhoewel nie binne die weergawe van semasiologiese inligting nie, maar as onomasiologiese inligting. Die beste hanteringswyse van sinonieme volgens Wiegand is as 'n eksplisiete kruisverwysing in 'n lysie wat van die semasiologiese inligting afgeskei word deur 'n merker (soos “sin.” of “≈”). Die sinonieme moet in 'n ander lettertipe as die ME (meaning explanation of betekenisbeskrywing) wees. Die betekenisbeskrywing is dus verpligtend binne elke semantiese kommentaar en indien daar enige sinonieme bestaan, word hulle daarna gelys. Deur hierdie prosedure (die skeiding van onomasiologiese en semasiologiese inligting) toe te pas, word die sinonieme nie in die betekenisbeskrywing “weggesteek” nie, maar word semantiese kennis van die leksikale struktuur geëkspliseer. Derhalwe verklaar Wiegand: “The ‘semasiological principle of the item giving the meaning by means of word synonyms’ ... should therefore be substituted by an ‘onomasiological principle of supplementing the lexicographic meaning explanation by word synonyms.’”

Die logiese, maar foutiewe afleiding uit bogenoemde is dat Wiegand 'n herhaling van die betekenisbeskrywing in die semantiese kommentaar van elke sinoniem op sy alfabetiese plek voorstaan. Wiegand (1983: 150-151) sluit af deur te wys op praktiese probleme by die toepassing van die “onomasiologiese beginsel”. Hy vra onder meer of al die sinonieme waarna in die semantiese kommentaar verwys word, gelemmatiseer moet word. Voorts word die vraag gevra waar die betekenisbeskrywing geplaas moet word, indien bv. drie sinonieme ook as lemmas opgeneem word. Dit wil derhalwe voorkom of Wiegand slegs 'n skeiding tussen onomasiologiese en semasiologiese inligting voorstaan, en nie 'n voorstander is van die konsekwente herhaling van die semasiologiese én onomasiologiese inligting by elke sinoniem as lemma nie.

Die WAT se hantering van sinoniemvermelding stem ooreen met Wiegand se voorgestelde hantering van sinonieme in verklarende woordeboeke. Die vermelde sinoniem of sinonieme word van die betekenisbeskrywing geskei deur 'n kommapunt as strukturele merker. Dit word gevolg deur 'n tweede merker, nl. die afkorting “sin.” Hierna verskyn die sinoniem of sinonieme in skuinsdruk om te kontrasteer met die betekenisbeskrywing wat romeins gedruk is. Indien daar 'n beperking op die gebruik

van een of meer van die sinonieme is, word dit per etiket aangedui, bv.:

oogarts ... Medikus wat 'n spesialis i.d. oogheekunde (OOGHEELKUNDE 1) is; sin. *oftalmoloog, oogheekundige, oogspesialis; oogdokter* (veral geselstaal): ...

Indien die beginsel van die herhaling van die betekenisbeskrywing by elke sinoniem, wat nie werklik Wiegand se bedoeling is nie, in die *WAT* toegepas word, kan dit 'n oplossing bied vir onopvolgbare verwysings na dele wat nog moet verskyn. In die geval van polisemiese sinonieme moet die redakteurs tans 'n deeglike studie maak van beide die minder gebruiklike en die meer gebruiklike sinoniem wat in die toekomstige deel sal verskyn, ten einde vas te stel of die items in alle betekenisonderskeidings sinoniem is. Baie tyd word dus spandeer aan navorsing wat nie onmiddellik ten volle neerslag in die woordeboek vind nie, soos bv. in die artikel van *nou* in Deel XI:

nou ...

IV tw.

1 a (*ter hervatting van 'n redenasie, gesprek of vertelling*) Wel: ...

b (*as deel van 'n reaksie op 'n voorafgaande uiting, stelling of situasie*) Wel: ...

c (*ter beëindiging van 'n gesprek, redenasie of besoek*) Wel: ...

d (*ter aanmoediging of uitlokking van 'n reaksie*) Wel: ...

Geen betekenispresisering word by die verwysings na *wel* verskaf nie, omdat dit die uiteindelijke bewerker sal bind en miskien ook verhoed om die dan heersende taalsituasie weer te gee. Die relatiewe nutteloosheid van die herhaling van eenderse, ongepresiseerde sinoniemverwysings lei soms daartoe dat polisemie nie weerspieël word nie en 'n oënskynlik monosemiese artikel met 'n enkele “sinoniemdefinisie” saamgestel word. Indien die beginsel van die herhaling van betekenisbeskrywings toegepas word, sou minder gebruiklike polisemiese sinonieme van bogenoemde tipe 'n sinvoller bewerking gegee kan word. In die praktyk sal dit in baie gevalle daarop neerkom dat die betekenisbeskrywings feitlik uitsluitlik gebaseer is op die abstrahering van betekenis uit die voorbeeldmateriaal van die meer gebruiklike sinoniem.

Die nadeel verbonde aan die herhaling van die betekenisbeskrywing by elke sinoniem is dat wanneer die sinoniem wat alfabeties verder lê oor vyf, tien of vyftien jaar bewerk word, die taalwerklikheid aansienlik kon verander het. Daar sal dan besluit moet word of die *WAT* hom as absoluut gebonde aan die verouderde betekenisbeskrywing beskou en of daar 'n nuwe definisie vir die sinoniem wat alfabeties verder vorentoe lê, geformuleer moet word. Ook die toepassing van die beginsel van die herhaling van die betekenisbeskrywing by sinonieme ontsnap dus nie volkome aan die problematiek rondom meerdelige woordeboeke wat deel vir deel gepubliseer word nie.

Dit wil voorkom asof Eksteen, Weinreich en Wiegand (alhoewel skynbaar net ter wille van die argument) in hul afwysing van die sinoniemdefinisie uit die oog verloor dat die sinoniemdefinisie in sy wese as 'n verwysing optree en nie as 'n betekenisverklaring nie. Die benaming *sinoniemdefinisie* is klaarblyklik verwarrend en die hanteringswyse waarna dit verwys, moet verkieslik as 'n verwysingstipe geklassifiseer word en nie as 'n definisietipe nie. Die benaming *sinoniemverwysing*, wat ook deur die *WAT* gebruik word, skakel die verwarring uit en is 'n presieser omskrywing van die funksie van dié hanteringswyse. Soos daar reeds in Hoofstuk 5 aangetoon is, is daar 'n groot ooreenkoms tussen wisselvorm- en sinoniemverwysings en kan dit oorweeg word om hierdie twee verpligte verwysings naastenby eenders te hanteer.

Ten slotte kan dit gestel word dat die *WAT* se toepassing van die sinoniemdefinisie in 'n hoë mate in ooreenstemming is met die beginsels wat deur Gouws (1989), Wiegand (1983) en Zgusta (1971) geformuleer is. Die effektiwiteit van die toepassing daarvan word egter in 'n mate in die wiele gery deur die verskynsel van onopvolgbare sinoniemverwysings wat deel vorm van die problematiek van meerdelige woordeboeke wat per voltooide deel gepubliseer word.

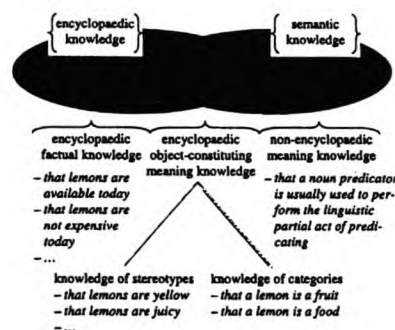
7.3.3 Ensiklopediese inligting

In die voorafgaande hoofstukke is ondersoek gedoen na die teoretiese standpunte van veral Eksteen, Combrink, Snijman en Zgusta oor die onderskeid tussen semantiese en ensiklopediese inligting. Terwyl Eksteen en Combrink 'n rigiede onderskeid tussen betekenis- en saakbeskrywing tref en geen ruimte laat vir laasgenoemde in die

leksikografiese definisie nie, sluit Snijman aan by Zgusta se beskouing dat daar dikwels 'n ooreenstemming is tussen die toepassingsveld van 'n woord en die kenmerkende eienskappe van die saak wat deur die woord benoem word. In hierdie hoofstuk sal daar gefokus word op Wiegand se sienings rondom die hantering van ensiklopediese inligting in verklarende woordeboeke en sal dit ook teenoor die meer tradisionele beginsel van komponentontleding gestel word.

Wiegand (1984:21-22 en 1994:267-271) stel nie 'n absolute grens tussen betekenis- en saakbeskrywing nie. Volgens Wiegand kan 'n leksikografiese definisie ("lexical paraphrase" / "meaning paraphrase") altyd óf as betekenisbeskrywing óf as saakbeskrywing geïnterpreteer word. Indien dit as betekenisbeskrywing gesien word, karakteriseer die definisie steeds terselfdertyd die saak, en indien dit as saakbeskrywing gesien word, is dit steeds terselfdertyd 'n verklaring van die betekenis van die lemma. Daar is derhalwe 'n mate van oorvleueling tussen ensiklopediese inligting en semantiese inligting wat Wiegand ensiklopediese saakbeskrywende betekenis kennis ("encyclopaedic object-constituting meaning knowledge") noem. Gouws (1989: 186) sluit in 'n sekere sin by hierdie uitspraak aan wanneer hy konstateer dat 'n mate van ensiklopedisiteit in enige verklarende woordeboek onvermydelik is.

Volgens Wiegand (1994: 268) is die saakbeskrywende betekenis kennis daardie deel van die semantiese kennis wat as 'n kenmerkende deel van die ensiklopediese kennis beskou kan word. Hierdie kennis word daardeur gekenmerk dat dit gemeenskaplike kennis by die meerderheid van die sprekers is. In die onderstaande skets uit Wiegand (1994: 268) word aangetoon dat die ensiklopediese betekenis kennis uit kennis van stereotypes (*that lemons are yellow/juicy*) en kennis van kategorieë (*that a lemon is a fruit/food*) bestaan. Veral die kennis van stereotypes kan nie duidelik van ensiklopediese feitekennis onderskei word nie.

Bostaande uiteensetting hou verband met die niegespesialiseerde woordeskat van 'n taal (Wiegand 1994: 269). Dit is die resultaat van 'n vraelys met 21 kenmerke van 'n suurlemoen wat aan 100 studente voorgelê is met die opdrag om aan te dui wat hulle as die belangrikste kenmerke beskou. Wiegand (1984: 27) stel dit duidelik dat hy nie van leksikograwe verwag om soortgelyke proefnemings te onderneem ten einde die gehalte van hul “lexical / meaning paraphrases” te verbeter nie. Die doel van die proefneming is eerder om aan te dui hoe die “byt” uit die vraag watter kenmerke in 'n betekenisparafrase opgeneem behoort te word, gehaal kan word. Eerstens moet die betekenisverklaring as 'n integrerende deel van die woordeboekartikel gesien word, en nie as 'n geïsoleerde entiteit nie.

Wiegand (1984: 27) sien die woordeboekartikel as 'n teks bestaande uit linguistiese voorligting waarmee die leksikograaf die woordeboekgebruiker voorlig oor die gebruik van 'n gelemmatiseerde leksikale item. Nie slegs die betekenisverklaring nie, maar ook ander tekselemente help om die betekenis van die lemma aan die gebruiker te verduidelik. Volgens Wiegand (1984: 27-28) is dit geen uitgemaakte saak dat die betekenis van 'n leksikale item die beste verstaan word deur na die sg. belangrikste kenmerke te verwys nie. Derhalwe moet ander relatief belangrike kenmerke ook in die woordeboekartikel in berekening gebring word. Sy voorstel is dat 'n leksikografiese voorbeeldsin geformuleer word waarin van die ander eienskappe figureer.

Met hierdie model wil Wiegand die begrip van 'n definisie wat op akademiese en wetenskaplike gebruik gebaseer is, vervang met 'n benadering wat ingestel is op algemene gebruik en die behoeftes van die teikengebruikers van 'n woordeboek, en wat derhalwe van woordeboek tot woordeboek aangepas kan word.

Volgens Wiegand (1994) kan 'n genus-differentia-definisie wat gebaseer is op 'n komponentontleding nie die denotatiewe betekenis van 'n leksikale item toereikend weerspieël nie. Volgens hom het die gebruiker meer kennis nodig om die leksikale item doeltreffend in die regte kontekste en volgens die gewone reëls in die omgangstaal te kan gebruik. Die leksikograaf moet die behoeftes van die gebruiker ken en die betekenisverklaring daarvolgens saamstel (Wiegand 1994: 265). Derhalwe sal die betekenisverklarings van leksikale items wat na sake verwys wat só vreemd aan die verwagte teikengebruiker is dat hy meer ensiklopediese kennis benodig ten

einde dit uit te ken, geformuleer word om ensiklopediese feitekennis oor te dra. Alternatiewelik kan die ensiklopediese inligting wat buite die oorvleueling van die ensiklopediese en semantiese inligting val, ook deur die voorbeeldmateriaal of deur ander metaleksikografiese metodes oorgedra word ten einde die ongekontroleerde en oorbodige aanbod daarvan in die betekenisbeskrywing teen te werk. Wiegand (1994: 271) is van mening dat taksonomiese name onder andere nie in 'n betekenisverklaring hoort nie. Die voorstel om ensiklopediese inligting ook deur middel van ander inligtingstipes as die betekenisverklaring te verskaf, sluit aan by Wiegand se model van die woordeboekartikel as 'n geïntegreerde teks.

Ten einde vas te stel of die WAT-artikels die gewenste balans tussen semantiese en ensiklopediese inligting volgens Wiegand se model handhaaf om die gebruiker in staat te stel om die lemma doeltreffend in normale taalgebruik aan te wend, sal enkele artikels uit Dele IX, X en XI beskou word. Ter vergelyking sal die meer tradisionele metode van komponentontleding ook op dieselfde WAT-artikels toegepas word.

Die patroon waarvolgens *lemoen* in die WAT beskryf word, toon 'n groot ooreenkoms met die betekenisbeskrywing wat Wiegand (1984: 27) vir *lemon* formuleer:

lemon ... oval fruit of the lemon tree with juicy, sour pulp and yellow rind

lemoen ...

1 Vrug v.d. lemoenboom (LEMOENBOOM 1), met 'n oranje skil en soeterige sap wanneer dit ryp is

Beide betekenisverklarings gee "knowledge of categories" weer deur die saak waarna die definiendum verwys, as 'n vrug te beskryf. Beide gee "knowledge of stereotypes" weer deur kenmerke t.o.v. kleur, inhoud en smaak te noem. Wiegand beskryf ook die vorm ("oval") terwyl die WAT-betekenisverklaring die kwalifikasie bevat dat die genoemde kenmerke manifesteer wanneer die lemoen ryp is.

Wiegand se "knowledge of categories" en "knowledge of stereotypes" toon ooreenstemming met die onderskeiding tussen gemeenskaplike en diagnostiese komponente by komponentontleding. Gemeenskaplike komponente plaas die lemma in die semantiese veld waartoe hy behoort deurdat 'n baie algemene betekenissenmerk

gespesifiseer word. Diagnostiese komponente is 'n weergawe van betekeniskenmerke wat daarop gemik is om die lemma van ander lede van dieselfde semanties klas te onderskei (Gouws 1989: 190). Gouws wys daarop dat die gebruik van gemeenskaplike en diagnostiese komponente 'n regstreekse verband met die gebruik van genus-differentia-definisies vertoon. Die gemeenskaplike en diagnostiese komponente word as onderskeidelik die genus en die differentia in die definies aangebied.

In terme van komponentontleding kan die kwalifikasie ``wanneer dit ryp is'' as 'n supplementêre komponent beskou word. Dit het nie betekenisonderskeidende waarde nie en is nie-noodsaaklike inligting wat neig na ensiklopediese feitekennis of saakbeskrywing.

Wiegand (1984: 28) sluit die rypheidskwalifikasie in onder die minder kenmerkende ``stereotypes'' wat in 'n leksikografiese voorbeeld (poëem) vervat is, nl.:

The lemon, which is a type of citrus fruit, has a thick rind and is green when unripe

In die WAT-artikel word soortgelyke ensiklopediese saakbeskrywende betekenisinligting (``encyclopaedic object-constituting meaning knowledge'') in die voorbeeldmateriaal weergegee, soos dat die lemoen 'n sitrusvrug is, Vitamien C bevat, afgeskil word en uit skyfies bestaan:

Vitamien C wat veral in koejawels, lemoene en ander sitrussoorte voorkom (P.C.J. Kuun: Mod. Landb. Vorm I², 1967, 146). *'n Vrou (sit) ... en aankyk hoe kinders ... lemoene afskil, skyfies daarvan onder mekaar verdeel en smaaklik eet* (L. Maré: Lemoene, 1931, 6).

Samevattend kan verklaar word dat in terme van komponentontleding die WAT-betekenisbeskrywing van *lemoen* in 'n baie geringe mate inligting bevat wat neig na die ensiklopediese. In terme van Wiegand se model kan die inligting vervat in die frase ``wanneer dit ryp is'' net so goed deur 'n ander inligtingstipe, soos die voorbeeldmateriaal, weergegee word. Andersins stem die WAT-artikel in 'n baie hoë mate ooreen met die Wiegand-model.

'n Relevante vraag, in teenstelling met die vraag hoe bepaal word of 'n

betekenisverklaring te veel ensiklopediese betekenisinligting bevat, is hoe bepaal word of 'n verklaring genoeg ensiklopediese betekenisinligting bevat ten einde die gebruiker in staat te stel om die leksikale item te gebruik of om die saak waarna verwys word, uit te ken. *Lessenaar* word soos volg omskryf:

Tafel ontwerp vir skryf en studeer:

Volgens beide Wiegand se model en komponentontleding is dit duidelik dat hier nie sprake van suiwer ensiklopediese feitekennis in die betekenisverklaring is nie. *Tafel* vorm die gemeenskaplike komponent, genus of “knowledge of categories” in die beskrywing terwyl *ontwerp vir skryf* en (ontwerp vir) *studeer* die diagnostiese komponente, “knowledge of stereotypes” of differentiae vorm.

Uit die sitate kan die gebruiker egter ensiklopediese inligting herwin, soos dat 'n lessenaar laaie kan hê:

Daar is altesaam ag laaitjies in die lessenaar om die orde te help handhaaf (Boerd. S.A., Sept. 1971, 86).

In die geval van *lessenaar* word die minimum “encyclopaedic object-constituting meaning knowledge” weergegee, maar kan daar, soos Wiegand inderdaad bepleit, ensiklopediese inligting uit die voorbeeldmateriaal geabstraheer word. Of die inligting voldoende is vir die gebruiker om die lemma doeltreffend in die regte kontekste en volgens die gewone reëls in die omgangstaal aan te wend, sal afhang van die bepaalde gebruiker se behoeftes. As die *WAT* se teikengebruiker, nl. “alle sprekers en gebruikers van Afrikaans, maar veral dié spektrum gebruikers wat strek van senior hoërskoolleerlinge tot Afrikaansakademië” egter in gedagte gehou word, behoort die inligting wel toereikend te wees met die oog op doeltreffende kommunikasie.

Sommige items met 'n hoë gebruiksfrekwensie uit die niegespesialiseerde woordeskat het soms ook 'n gespesialiseerde betekenis as deel van die gespesialiseerde woordeskat van 'n taal. Wiegand is van mening dat 'n betekenisomskrywing ook vir hierdie “uitbreiding” of ensiklopediese aspekte voorsiening moet maak. Die woordeboekgebruiker sal nie die item korrek kan gebruik indien hy nie oor die nodige ensiklopediese feitekennis beskik nie. Die artikel van *olie* kan as illustrasie dien:

¹olie

I s.nw.

1 a 'n Kleurlose tot swart vloeibare koolwaterstofverbinding met 'n donkerbruin of groenerige skynsel, wat in 'n natuurlike toestand i.d. aardkors voortkom, gew. uit boorgate verkry word, en waaruit verskeie ontvlambare brandstowwe, petrochemikalieë en smeermiddels d.m.v. distillerings- of raffineringsprosesse verkry word.

b 'n Ontvlambare vloeistof wat veral verkry word deur olie (¹OLIE I 1 a) te distilleer of te raffineer, oplosbaar in alkohol en eter, maar onoplosbaar in water is, 'n hoë viskositeit besit, en hfs. as brandstof vir aandrywing, verligting of verhitting, en as smeermiddel gebruik word.

In niegespesialiseerde gebruik kan die betekenisonderskeidings van *olie* waarskynlik verskraal word tot onderskeidelik “donker vloeistof wat uit die aarde verkry word en waaruit veral brandstof vervaardig word” en “verwerkte olie (¹OLIE I 1 a) wat as brandstof en smeermiddel gebruik word”. In terme van komponentontleding kan alle bykomende inligting waarskynlik as supplementêre komponente of ensiklopediese inligting beskou word.

In terme van Wiegand se model kan geredeneer word dat die leksikograaf die behoeftes van die gebruiker in ag moet neem en die betekenisverklaring daarvolgens moet saamstel (Wiegand 1994: 265). Derhalwe moet die relatief gesofistikeerde gebruiker van 'n omvattende woordeboek soos die *WAT* van genoeg feitekennis voorsien word ten einde 'n gedetailleerde begrip te verkry van die saak waarna die leksikale item verwys. Gevolglik sou die aangehaalde *WAT*-betekenisomskrywings van *olie* as voldoende en as sonder 'n oorbodige aanbod van ensiklopediese feitekennis beskryf kan word.

Dieselfde argumente sou mutatis mutandis kan geld vir die betekenisbeskrywing van *Manicheïsme*, 'n item wat in 'n hoë mate vreemd aan die gebruikers van die *WAT* behoort te wees, nl.:

(*na Manes, Persiese wysgeer*) Sinkretistiese geestelik-filosofiese leerstelling wyd aangehang i.d. derde en vierde eeu n.C. i.d. Romeinse Ryk, wat voorhou dat daar 'n kosmiese konflik bestaan tussen lig en duisternis, en wat leer dat dit die mens se plig

is om die magte v.d. goeie te bevorder, veral deur die beoefening v.d. asketisme en die onthouding van sinlike en materiële genot.

Uit die voorafgaande blyk dit dat indien die WAT-betekenisbeskrywings van leksikale items uit die niegespesialiseerde woordeskat getoets word aan die metode van komponentontleding, daar weinig of geen saakbeskrywing verskaf word nie. In die geval van items uit die gespesialiseerde woordeskat of items wat na sake verwys wat in 'n hoë mate vreemd aan die gemiddelde gebruiker is, kan daar wel 'n ensiklopediese element onderskei word. Hier moet dit egter ook in gedagte gehou word dat 'n mate van ensiklopedisiteit onvermydelik is in enige verklarende woordeboek (Gouws 1989: 186). Gemeet in terme van Wiegand se model waarvolgens daar 'n oorvleueling is van ensiklopediese en semantiese betekenis by items uit die niegespesialiseerde woordeskat, en waarvolgens ensiklopediese inligting vereis word by items uit die gespesialiseerde woordeskat en items wat na “vreemde” sake verwys, is die gegewe ensiklopediese inligting in die WAT-betekenisbeskrywings noodsaaklik.

7.4 Woordeboekstruktuur

7.4.1 Tekstuele elemente van verklarende woordeboeke

'n Verklarende woordeboek in boekvorm word deur Hausmann en Wiegand (1989: 330) as 'n teks beskou en as sodanig is dit weer die houer van verskillende soorte tekste. Deur middel van tekstuele segmentasie word die woordeboek as teks in funksionele elemente verdeel. Sommige funksionele elemente soos die voorwoord is self tekste, maar ander funksionele elemente soos die loopkoppe is nie (1989: 331). Volgens Wiegand en Hausmann is die *central word list* die verpligte hoofteks van die woordeboek. Dit word voorafgegaan deur die *front matter* en gevolg deur die *back matter*. In die Afrikaanse leksikografie is hierdie teksgedeeltes op meer konsekwente wyse benoem as die *sentrale alfabetiese teks*, die *voortekste* en die *agtertekste*. Deur die term *sentrale (alfabetiese) teks* word tereg wegbeweeg van die woordgerigtheid van 'n term soos (*central*) *word list*, aangesien 'n woordeboek subleksikale, leksikale en multileksikale items bevat. Die voortekste en die agtertekste staan gesamentlik as die *buitetekste* bekend. Wat hierbo voorgehou is, en hierna voorgehou gaan word as strukturele kenmerke van eentalige woordeboeke, kan ook op woordeboeke in die

algemeen van toepassing gemaak word.

Die meeste elemente van die buitetekste is opsioneel en volgens Hausmann en Wiegand (1989: 331) is dit nie verpligtend vir enige bepaalde funksionele element om óf in die voortekste óf in die agtertekste te verskyn nie. Die toeligting vir die gebruiker, wat die enigste verpligte teks naas die sentrale alfabetiese teks is, kan derhalwe in die agterteks verskyn as dit so verkies sou word.

Die voortekste van die *WAT* toon reeds vanaf Deel VIII 'n groot verbetering met onder andere 'n lys met die verskyningsdatums van die verskillende opslae van die onderskeie dele en 'n uitgebreide *Toeligting* wat ook 'n gebruikersvriendelike terminologieverklaring bevat waarin bepaalde leksikografieterme soos *leksikale item* vir die eerste maal aan die gebruiker bekend gestel word. Met die nuwe-generasie-*WAT*-dele is verder hierop verbeter deur die byvoeging van 'n skematiese voorstelling van artikelinskrywings en die voortdurende verfyning van die *Toeligting* met elke nuwe deel.

7.4.2 Toegangstruktuur: soekroete na en binne die makro- en mikrostruktuur

Hausmann en Wiegand onderskei drie strukturele hoofkomponente van 'n eentalige woordeboek, nl. die *makrostruktuur*, die *mikrostruktuur* en die *toegangstruktuur*. Die woordeboekgebruiker moet die inligting vind wat hy benodig, en die struktuur van die woordeboek behoort hom te help om die verlangde inligting te bereik. Die strukturele komponent wat hierdie soektog moontlik maak, is die toegangstruktuur. Die toegangstruktuur staan ook as die *soekroete* bekend (Hausmann en Wiegand 1989: 338). Die toegangstruktuur word verdeel in twee substrukture, nl. die *eksterne toegangstruktuur* en die *interne toegangstruktuur*. Breedweg gestel, lei die eksterne toegangstruktuur die gebruiker na die lemma terwyl die interne toegangstruktuur die gebruiker lei na die bepaalde inligtingstipe binne die artikel waarna gesoek word.

7.4.2.1 Eksterne toegangstruktuur

Volgens Hausmann en Wiegand (1989: 338) loop die soekroete in eendelige woordeboeke van bo na onder, maar by meerdelige woordeboeke begin die soekroete by die inligting op die rugkant van die dele. Die eksterne soekroete eindig wanneer 'n bepaalde lemma gevind is. Die interne soekroete begin by die lemma en loop deur die

woordeboekartikel. Indien die gebruiker die interne toegangstruktuur ken, kan die soektog sistematies plaasvind.

Die inligting op die rugkant van die nuwe-generasie-WAT-dele onderskei hulle van die ouer dele. Dit is belangrik aangesien die inhoud van die nuwer dele radikaal van die ouer dele verskil. Die onderskeidende kenmerke is die afkorting WAT wat vanaf deel IX op die rugkant verskyn asook die logo van die Buro van die WAT. Die deelnommer en die letter(s) wat bestryk word, verskyn soos by die ouer dele. Die redaksie kan oorweeg om by Deel XIV en Deel XV wat items wat begin met die letter S sal hanteer, nie die prosedure wat by K gevolg is te herhaal nie. Op die rugkant van Deel VIII word byvoorbeeld aangedui dat die deel van KOS – KYW- strek wat die indruk by die gebruiker laat dat KYW- die laaste inskrywing in die laaste deel van K is, terwyl die eer *kywiehouer* toekom. Die redaksie kan derhalwe oorweeg om die bestek van die S-dele met volle woorde op die rugkant aan te dui.

Soos in die vroeëre dele van die WAT word lemmas alfabeties gerangskik en vet gedruk. 'n Belangrike verskil is egter dat lemmastatus aan onverklaarde samestellings en afleidings en multileksikale items verleen word alhoewel hulle in die meeste gevalle die streng alfabetiese ordening in 'n beperkte mate onderbreek.

Onverklaarde samestellings en afleidings word aan die einde van 'n artikel in vetdruk en alfabeties op 'n nuwe reël gelys, en ook van klem- en woordsoortaanduiding voorsien. Hulle het dus duidelik lemmastatus. Die volgende onverklaarde samestellings verskyn aan die einde van die artikel van *nes*:

nes'ingang s.nw., **nes'opening** s.nw.

Hausmann en Wiegand (1989: 336) beskryf so 'n alfabetiese lysing of groepering as 'n *nesting* van *sublemmata* wat deel vorm van die makrostruktuur van die woordeboek. Die groepering is die resultaat van ruimtebesparende *teksverdigting* (*textual condensation*).

Dit is 'n groot verbetering op die ou praktyk waarvolgens onverklaarde lemmas nie uitgeskryf is nie en ook nie van klem- en woordsoortaanduiding voorsien is soos ander lemmas nie:

krap: ..familie, ..soort, ..sop.

Uitdrukkings word steeds in 'n rubriek aangebied, maar kom soos ander lemmas in vetdruk, voorafgegaan deur 'n soekwoord wat die alfabetiese ordening bepaal.

Ander multileksikale items, nl. naamwoordgroepe, groepvoorsetsels en uitdrukkings wat om semantiese of morfologiese redes nie in die artikel van 'n ander lemma tereg kan kom nie, word volgens die soekwoord in die sentrale alfabeties teks gelemmatiseer. Dit word in die *Toelighting* onder *Die lemma en sy vorm* uiteengesit en word gemerkte lemmatisering genoem. Die uitdrukking *iemand 'n lol aandraai*, die naamwoordgroep *Oompie Kedoompie* en die groepvoorsetsel *ten opsigte van* is derhalwe soos volg in Deel IX (1994) en Deel XI (2000) gelemmatiseer:

lol: iemand 'n lol aandraai idiomatiese uitdr.

Oompie: Oompie Kedoompie naamwoordgroep

opsigte: ten opsigte van groepvoorsetsel

Leenwoordgroepe word volgens die beginwoord in die sentrale alfabeties teks gelemmatiseer:

mortis causa leenwoordgroep

Deur die WAT se hantering van multileksikale items word daar heelwat nader beweeg aan die ideaal soos deur Hausmann en Wiegand (1989: 329) gestel: “Alphabetical ordering is inadequate when it comes to the problem of multiword lexical units ... Because they are linguistic signs, they should *ideally be treated as lemmata*. However, for practical reasons of location, they are traditionally treated in the microstructure.”

Die merkers wat verskillende homonimiese vorme aandui, word as elemente van die eksterne toegangstruktuur beskou (Louw 1999:112). So ook die stelsel waarvolgens die homonimiese vorme gelemmatiseer word. Indien dit in die *Toelighting* uiteengesit word, vergemaklik dit die gebruiker se soektog. In die *Toelighting* van Deel IX en X word daarop gewys dat die homoniemnommer vooraan die lemma geplaas is. Vanaf Deel XI word die gebruiker daarop gewys dat die homoniemnommer in vroeër dele ná

die lemma geplaas is en nie daarvóór soos in die nuwer dele nie. In verwysings na ouer dele word die nuwe sisteem gehandhaaf en die homoniemnommer word derhalwe in die verwysing vooraan die lemma geplaas.

Die redaksie kan dit oorweeg om in die *Toeligting* van Deel XII te vermeld watter ordeningsmetode by homonieme gevolg word. Die ontwikkelde gebruiker sal waarskynlik aanvaar dat frekwensie die ordening bepaal, maar sou nogtans waarskynlik bevestiging verlang.

7.4.2.2 Eksterne kitstoegangstruktuur

Die meeste woordeboeke het ook 'n korter weergawe van die eksterne toegangstruktuur. Die korter soekroete begin by die *loopkoppe* (*running heads*) wat benewens die lemmata as *wegwysers* (*guiding elements*) optree (Hausmann en Wiegand 1989: 338). Die doel van die bykomende wegwysers is om die gebruiker so vinnig as moontlik by die verlangde inligting uit te bring.

Die funksie van die loopkoppe word in die *Toeligting* van die WAT onder die terminologieverklaring uiteengesit. Die stelsel waarvolgens loopkoppe aangegee word, is gesofistikeerd en by lang artikels word gespesifiseer watter betekenisonderskeidings aan die begin en aan die einde van die bladsy verskyn. Dit dra by tot die kitsontsluiting van inligting.

7.4.2.3 Interne toegangstruktuur

Die interne toegangstruktuur lei die gebruiker vanaf die lemma na die verskillende inligtingstipes in die artikel. Volgens Hausmann en Wiegand (1989: 338) verduidelik die meeste woordeboeke die interne toegangstruktuur in die toeligting aan die gebruiker. Gewoonlik geskied die verduideliking aan die hand van 'n skematiese voorstelling of word dit voorgestel as 'n “string of *article positions*”. Die *Toeligting* is die enigste verpligte teks naas die sentrale alfabetiese teks en is 'n belangrike hulpmiddel vir die effektiewe gebruik van die interne toegangstruktuur deur die gebruiker.

'n Groot verbetering in die nuwe-generasie-WAT-dele is die skematiese voorstelling van tipiese artikels in die voortekste. Dit verskaf nuttige oorsigtelike leiding aan die

gebruiker omtrent die posisie en volgorde van die verskillende soorte inligting vervat in 'n artikel. 'n Bykomende hulpmiddel is die feit dat die gebruiker met behulp van nommers tussen hakies by die verskillende inligtingstipes verwys word na die paragraaf in die *Toeligting* waar die hantering van die inligtingstipe uiteengesit word.

Ten opsigte van vormkommentaar en semantiese kommentaar toon die interne toegangstruktuur van die nuwe-generasie-WAT-dele groot verbetering. Volgens Hausmann en Wiegand (1989: 353) is vormkommentaar alle inligting oor die vorm van die lemmateken, soos fonetiese inligting en inligting ten opsigte van spelling en infleksie. Vanaf Deel IX word fonetiese transkripsie in vierkanthakies by elke lemma gegee en in die geval van verbuigings- en vervoegingsvorme word die hele vorm aangegee en nie net die uitgang nie. Morfologiese gegewens word by alle lemmas gegee en nie op selektiewe basis soos in die ouer dele nie. Ten opsigte van semantiese kommentaar is daar vanaf Deel IX 'n gleuf vir die aanduiding van semantiese opposisie en elke betekenisonderskeiding verskyn op 'n nuwe reël.

7.4.2.4 Die rol van struktuurmerkers in die interne kitstoegangstruktuur

Die mikrostruktuur vertoon tipies 'n liniêr geordende stel inligtingstipes en die soekroete van die interne toegangstruktuur lei die gebruiker van bo na onder in hierdie ordening. Gouws (1996b: 22) wys daarop dat een van die baie probleme van woordeboekgebruikers die onduidelike skeiding tussen die verskillende inligtingstipes is. Hausmann en Wiegand (1989: 338) onderskei ook 'n liniêre interne kitstoegangstruktuur. Dit sluit ten minste een lemma, een struktuurmerker en twee soekgebiede in. Struktuurmerkers is hulpmiddels vir die kitsontsluiting van inligting. Soekgebiede is stelle artikelposisies wat deur 'n nietipografiese struktuurmerker aangedui word. Volgens Gouws (1996b: 23) het struktuurmerkers 'n drieledige funksie, dit dui nl. die grense tussen inligtingstipes aan, asook die posisie en omvang van verskillende soekgebiede. Dit is derhalwe noodsaaklik dat die funksie van struktuurmerkers duidelik uiteengesit word in die toeligting van 'n woordeboek. In die skematiese voorstelling in die *Toeligting* van die WAT word die gebruik van struktuurmerkers oorsigtelik uitgebeeld.

Daar word onderskei tussen tipografiese en nietipografiese struktuurmerkers. Tipografiese merkers word in die WAT funksioneel aangewend. Alle lemmas

(insluitend multileksikale items soos uitdrukkings en sublemmata soos onverklaarde samestellings en afleidings) word tipografies gemerk deurdat hulle in vetdruk aangegee word. Wisselvorm- en sinoniemvermelding geskied in skuinsdruk, en wisselvormverwysing in klein hoofletters. Soos reeds in Hoofstuk 5 gemeld is, kan die redaksie dit oorweeg om alle sinoniemverwysings in klein hoofletters weer te gee, bv.

melkriem ... KOEIRIEM.

onsegbaar ... ONUITSPREEKLIK 1.

Indien sinoniemverwysings in klein hoofletters aangegee word, skakel dit die moontlikheid uit dat gebruikers dit nie as 'n verwysing sal herken nie. Dit sal ook meebring dat verpligte verwysings, nl. sinoniem- en wisselvormverwysings, naastebly eenders hanteer word in die *WAT*.

'n Nuwe stel nietipografiese struktuurmerkers word vanaf *WAT IX* gebruik. Bewegende met die interne seekroete van bo na onder kan die gebruiker in sy soektog hulp van die volgende nietipografiese struktuurmerkers kry: *kommapunt* na die definiens om die einde van 'n seekgebied aan te dui; die merker *sin.* ten einde sinoniemvermelding te sinjaleer; *komma* om vermelde sinonieme te skei; *kommapunt* om vermelde sinonieme sonder gebruiksbepkering en dié daarmée te skei; *etiket* om bepaalde gebruiksbepkering van vermelde sinoniem aan te dui; *dubbelpunt* om die einde van 'n seekgebied aan te dui; *dubbeltilde* "≈" om kollokasies en poëme van sitate te skei; die merker "■" om die gebruiker na aanloopgevalle aan die einde van die voorbeeldmateriaal te lei; die *opskrif* OPM. ter aanduiding van enige nuttige inligting oor onreëlmathede of eiesoortige taalverskynsels rondom die lemma of inligting wat vehelderend ten opsigte van reeds vermelde inligting is; die *opskrif* UITDR. ter aanduiding van 'n seekgebied; die *opskrif* GESPECIALISEERD of IDIOMATIES om 'n fyner verdeling binne die seekgebied aan te dui, en *vgl.* as verwysingsmerker.

Die merker ■ word funksioneel aangewend om inligting omtrent die atipiese sintaktiese en morfologiese kenmerke van die lemma te merk. Dit word altyd op 'n nuwe reël geplaas en word gevolg deur 'n aanloop, gew. met die aanvangsformulering "Ook", "ook soms" of "selde ook" ter aanduiding van gebruiksfrekwensie:

■ Ook selfst.:

Semantiese inligting omtrent figuurlike en metaforiese gebruik, wat deur Hausmann en Wiegand (1989: 341-342) as een van die belangrike mikrostrukturele inligtingstipes beskou word, word op soortgelyke wyse gemerk, bv.

■ Ook metaf.:

Gemeet aan die beginsels ten opsigte van die eksterne en interne toegangstruktuur soos gestel deur Hausmann en Wiegand (1989), wil dit voorkom of die *WAT* as toeganklik en gebruikersvriendelik beskryf kan word. Dit is veral die funksionele gebruik van struktuurmerkers in die interne toegangstruktuur wat die kitsontsluiting van inligting moontlik maak.

7.5 Gevolgtrekking

Uit die voorafgaande evaluering blyk dit dat die nuwe-generasie-*WAT*-dele in 'n hoë mate voldoen aan die eise wat in bepaalde beplanningsteorieë, definiëringspraktyke en woordeboekstruktuurteorieë uit die metaleksikografie aan verklarende woordeboeke gestel word. Sommige van hierdie teorieë handel oor aspekte van die leksikografie ten opsigte waarvan die *WAT* in die verlede die felste gekritiseer is. Die feit dat die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal* ten opsigte van produksietyd, bladsye beslaan per alfabetiese kategorie, definiëringspraktyke, ensiklopedisiteit en woordeboekstruktuur in pas is met die heersende denkrigtings in die metaleksikografie, wys op die omvang van die verandering in die woordeboek se karakter.

SLOT

Die Woordeboek van die Afrikaanse Taal het sy ontstaan in die preteoretiese era van die leksikografie gehad. Bewus daarvan dat 'n woordeboek op gesonde taalkundige beginsels gebaseer moet wees, het die eerste Hoofredakteur hom derhalwe tot die Akademie gewend met die oog op amptelike samewerking. Vanweë persoonlike gevoelens en verskille is die werksdokument met 31 vrae nooit deur die twee partye behandel nie. Ironies genoeg sou verskeie van die genoemde aspekte later die skyf van die felste kritiek teen die *WAT* wees, en sestig jaar later die kern vorm van samesprekings tussen metaleksikograwe en die redaksie van die *WAT* met die oog op die herontwerp van die woordeboek. Die tweede Hoofredakteur het die voorlopige ontwerp van die woordeboek aan taalkenners oor die hele land voorgelê vir kommentaar en hy het ook sy versugting uitgespreek na 'n handboek vir leksikografie wat geraadpleeg kan word by die samestelling van 'n woordeboek.

Groot onsekerheid oor die tipologiese aard van die *WAT* het voor en selfs na die publikasie van Deel I geheers. Dit is onseker of die *WAT* as 'n standaardwoordeboek of omvattende woordeboek beplan is, maar toe kritici die eerste deel as iets tussen 'n woordeboek, vakwoordeboek en ensiklopedie bestempel, het die Hoofredakteur volgehou dat dit met 'n woordeboek soos Van Dale se *Groot Woordeboek van die Nederlandse Taal* vergelyk moet word. Dit was eers met die strategiese beplanning van 1989 dat daar vir die eerste keer grondig besin is oor die eienskappe van 'n omvattende woordeboek volgens die eise van die metaleksikografie. Die begrippe “omvattend” en “sinchronies” is opnuut gedefinieer en die *WAT* is getipeer as 'n omvattende verklarende woordeboek volgens sinchroniese beginsels.

Die kritiek teen die hibridiese aard van die *WAT* het met elke deel se verskyning feller geword. Hoe feller die kritiek geword het, hoe flouër het die reaksie van die redaksie geword. Die gespanne verhouding tussen die woordeboek en die metaleksikograwe was tipierend van die verwydering tussen teorie en praktyk wat met die opkoms van die leksikografieteorie gepaard gegaan het. Die kritiek was veral teen die ensiklopediese element in die *WAT*, die oordadige opname van vaktaal, lang en moeilik verstaanbare definisies, 'n oorbodige aanbod van voorbeeldmateriaal en

stadige alfabetiese vordering. Tydens die samestelling van Deel VII is samesprekings met resensente en ander “leksikografies geïnteresseerde” persone gehou oor veral hoe die ensiklopediese element in die woordeboek getemper kon word. Die wisselwerking het wel 'n uitwerking op die aard van Deel VII en veral Deel VIII gehad wat meer as enige vorige deel die impak van die leksikografieteorie op die samestelling van die *WAT* weerspieël. Die aanpassings wat gemaak is, het egter nie diep genoeg gesny nie, maar Deel VIII kan tog gesien word as 'n wegbereider of 'n oorgangsfase tussen die ou dele en die nuwe-generasie-*WAT*-dele.

In 'n ongeëwenaarde ontwikkeling in die leksikografie is werk aan die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal* gedurende 1989 en 1990 tydelik gestaak as 'n drastiese maatreël om die projek se voltooiing te verseker. Elke individuele aktiwiteit van die Buro is herbeplan en die woordeboek is herontwerp. By die ontwerp van die nuwe-generasie-*WAT*-dele is die kritiek op die verskeie dele verreken, asook die insigte van die hedendaagse leksikografieteorie. Metaleksikograwe is betrek en hulle het 'n belangrike aandeel gehad in een van die produkte van 'n vrugbare wisselwerking tussen teorie en praktyk, nl. die nuwe *WAT*. Die nuwe *WAT* het 'n einde gemaak aan die frustrasies van metaleksikograwe, die *WAT*-leksikograwe en die gebruikers.

Uit 'n metaleksikografiese evaluering van die nuwe-generasie-*WAT*-dele kan die gevolgtrekking gemaak word dat die woordeboek 'n moderne omvattende woordeboek is wat in 'n hoë mate voldoen aan die teoretiese eise van sy tyd. Die feit dat die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal* ten opsigte van produksietyd, bladsye beslaan per alfabetiese kategorie, definiëringspraktyke, ensiklopedisiteit en woordeboekstruktuur in pas is met die heersende denkrigtings in die metaleksikografie, wys op die omvang van die verandering in die woordeboek se karakter. Die wisselwerking tussen teorie en praktyk moet egter dinamies bly en derhalwe is reeds aanpassings gemaak as gevolg van kritiek op die negende en tiende dele van die *WAT*. Meer aanpassings sal egter gemaak moet word indien die ideaal steeds is dat die *WAT* die stand van die metaleksikografie weerspieël.

GERAADPLEEGDE BRONNE

- Benson, M. 1985. Collocations and Idioms. Ilson, R. (Red.). 1985: 61-68.
- Beyleveld, A.A. en G.J. van Jaarsveld. 1991. *Lexikos 1* (AFRILEX-reeks/series 1:1991): 1-19.
- Bjarkman, P.C. en V. Raskin (Reds.). 1986. *The real-world linguist: linguistic applications in the 1980's*. Norwood, New. Jersey: ABLEX.
- Boshoff, S.P.E. 1926. 'n Standaardwoordeboek van Afrikaans. *Gedenkboek ter ere van die Genootskap van Regte Afrikaners (1875-1925)*. Potchefstroom: 307-328.
- Boshoff, S.P.E. 1946. 'n Standaardwoordeboek van Afrikaans. *Tydskrif vir Wetenskap en Kuns*, Nov. 1946: 15-29.
- Boshoff, S.P.E. 1956. Die Afrikaanse Woordeboek (Deel II, D-F). SAUK, 13 Jun. 1956.
- Boshoff, S.P.E. en G.S. Nienaber. 1967. *Afrikaanse etimologieë*. Die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns.
- Bosman, D.B. 1924. *Die Burger*, 20 Aug. 1924: 9.
- Botha, T.J.R. (Red.). 1989. *Leksikografie en leksikologie*. Pretoria: Serva.
- Botha, W.J. 1984. WAT --- deel VII. *Buurman*, Des. 1984: 33 en 35.
- Botha, W.F. 1991. Die lemmatisering van uitdrukkings in verklarende Afrikaanse woordeboeke. *Lexikos 1* (AFRILEX-reeks/series 1:1991): 20-36.
- Botha, W.F. 1992. Los of vas geskryf: die leksikograaf, die spelreëls en die taalwerklikheid. *Lexikos 2* (AFRILEX-reeks/series 2:1992): 28-38.
- Botha, W.F. 1992a. The lemmatization of expressions in descriptive dictionaries. Tammola, H., K. Varantola, T. Salmi-Tolonen en J. Schopp (Reds.). 1992: 465-472.
- Botha, W.F. 1993. Aspekte van sintaktiese inligting in verklarende Afrikaanse

woordeboeke. *Lexikos* 3 (AFRILEX-reeks/series 3:1993): 1-12.

Botha, W.F. 1994. An about-turn halfway through the completion of a multi volume overall-descriptive dictionary – gallantry or folly? Martin, W., W. Meijs, M. Moerland, E. ten Pas, P. v. Sterkenburg en P. Vossen (Reds.). 1994: 419-425.

Botha, W.F. 1995. Ek *meneer* en jy *meneer*: hoe word *master* dan gesmeer? *Lexikos* 5 (AFRILEX-reeks/series 5: 1995): 97-104.

Botha, W.F. 1996. Die WAT en etimologie: Word die kringloop voltooi? *Lexikos* 6 (AFRILEX-reeks/series 6: 1996): 159-170.

Botha, W.F. 2000. We all stand together, don't we? African renaissance through dictionaries. Heid, U., S. Evert, E. Lehmann en C. Rohrer (Reds.). 2000: 163-168.

Botha, W.F. (Red.). 2003. Verskyn as 'n bundel.

Botha, W.F. en E. Botha. 1998. Lexicographic Training at the Bureau of the Woordeboek van die Afrikaanse Taal. *Lexikos* 8 (AFRILEX-reeks/series 8: 1998): 276-281.

Botha, W.F., B.P.D. Gabriels en A.E. Cloete. 1999. Lexicography in a Multilingual South Africa. *Lexikos* 9 (AFRILEX-reeks/series 9: 1999) 208-257.

Bouman, A.C. 1951. Die Afrikaanse Woordeboek. *Die Huisgenoot*, 30 November 1951: 53, 55, 81).

Braasch, A. en C. Povlsen (Reds.). 2002. *Proceedings of the Tenth Euralex International Congress, EURALEX 2002, Copenhagen, Denmark, 13-17 August 2002*. Copenhagen: Center for Sprogteknologi, Kobenhavns Universitet.

Burnett, L.S. 1979. Lexicographical Problems in the Treatment of some Linguistic Terms in a *Supplement* to the OED. *ITL* 45/46: 19-24.

Buro van die WAT. 1989. *Verslag oor die strategiese beplanning vir die Buro van die Woordeboek van die Afrikaanse Taal*. Ongepubliseerde verslag. Stellenbosch: Buro van die WAT.

Buro van die WAT. 1989a. *Notule van die groepsbespreking wat van 27 tot 29*

November op Stellenbosch plaasgevind het. Ongepubliseerde verslag. Stellenbosch: Buro van die WAT.

Buro van die WAT. 1990. *Redaksionele Stelsel.* Ongepubliseerde dokument. Stellenbosch: Buro van die WAT.

Buro van die WAT. 1991. *Verslag oor die oorsese inligtingsreis van dr. D.J. van Schalkwyk (3-27 Mei 1991).* Ongepubliseerde verslag. Stellenbosch: Buro van die WAT.

Buro van die WAT. 1994. *Notule van die internasionale kongres oor die hantering van beledigende en sensitiewe leksikale items in die Woordeboek van die Afrikaanse Taal.* Ongepubliseerde verslag. Stellenbosch: Buro van die WAT.

Buro van die WAT. 1996. *Notule van Redaksionele Vergadering op 10 November 1996.* Ongepubliseerde dokument. Stellenbosch: Buro van die WAT.

Buro van die WAT. 1999. *Aktiwiteite van die Buro van die Woordeboek van die Afrikaanse Taal (WAT) 1 April 1998 - 31 Maart 1999.* Stellenbosch: Buro van die WAT.

Buro van die WAT. 2001. *WAT-fees: 1926-2001.* Stellenbosch: Buro van die WAT.

Cajot, J. (Red.). 1995. *Lingua Theodisca: Beiträge zur Sprach- und Literaturwissenschaft (Jan Goossens zum 65. Geburtstag).* Münster, Hamburg: Lit. (Niederlande-Studien 16/1).

Coetzee, A. 1956. Afrikaans finds technical terms. *Rand Daily Mail*, 19 Jul. 1956.

Cohen, H. 1988. De leek en het verboden woord. *Onze Taal* 57 (5): 76-77.

Combrink, J.H. 1962. Oor die Woordeboek van die Afrikaanse Taal. *Zuid-Afrika, Mrt.* 1962: 46-47.

Combrink, J.H. 1962a. 'n Prinsipiële beskouing oor WAT IV. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, Des. 1962: 199-221.

Combrink, J. 1979. Die Sesde Deel van die WAT. *Standpunte*, Apr. 1979: 49-64.

- Combrink, J.H.G. 1989. Die aangawe van idiome in tweetalige woordeboeke: Wesenlike elemente, ekstras en vulsels. Botha, T.J.R. (Red.). 1989: 55-77.
- Cowie, A.P. 1983. On Specifying Grammar: On Specifying Grammatical Form and Function. Hartmann, R.R.K. (Red.). 1983: 99-107.
- Crystal, D. 1986. The Ideal Dictionary, Lexicographer and User. Ilson, R. (Red.). 1986: 72-81.
- De Clerk, W.E.M. 1976. Versnelde voltooiing van de Woordenboek der Nederlandse Taal. Van Sterkenburg, P.G.J. (Red.). 1976: 11-38.
- De Klerk, W.J. en F.A. Ponelis (Reds.). 1976. *Gedenkbundel H.J.J.M. van der Merwe*. Pretoria: Van Schaik.
- Dekker, L. 1991. Vloek, skel en vulgariteit: Hantering van sosiologies aanstootlike leksikale items. *Lexikos* 1 (AFRILEX-reeks/series 1:1991): 52-60.
- De Stadler, L.G. 1991. Sintagmatiese leksikale betrekkings in Afrikaans. *Lexikos* 1 (AFRILEX-reeks/series 1: 1991) 61-81.
- De Villiers, M. 1951. Die Afrikaanse Woordeboek I. *Ons Eie Boek*, XVII, 4, 1951: 2-5.
- De Villiers, M. 1952. Die Afrikaanse Woordeboek I (Vervolg). *Ons Eie Boek*, XVIII, 1, 1952: 2-6.
- De Vries, M.J. 1989. *Jaarverslag van die Beheerraad van die WAT, 1 April-31 Maart 1989*.
- Du Plessis, J.C.M.D. 1991. Implikasies vir die leksikografie van die klassifikasie van plante en diere in die volkstaksonomie. *Lexikos* 1 (AFRILEX-reeks/series 1:1991): 83- 103.
- Du Plessis, J.C.M.D. en W. Gericke. 1995. F.J. Snijman 1915-1994: 'n Lewenskets. Snijman, F.J.: 3-42.
- Du Preez, M. 1988. Die grammatika van rassisme. *Vrye Weekblad*, 11 Nov. 1988, 7.

- Eksteen, L.C. 1962. *'n Inleidende studie van die metodes van die leksikografie*. Ongepubliseerde M.A.-tesis. Universiteit van Stellenbosch.
- Eksteen, L.C. 1965. *Die leksikale definisie. 'n Leksikografiese ondersoek*. Ongepubliseerde D.Litt.-proefskrif. Universiteit van Stellenbosch.
- Eksteen, L.C. 1968. Die Afrikaanse Woordeboek Deel Vyf. *Standpunte*, Des. 1968: 57-62.
- Eksteen, L.C. 1968a. Ensiklopediese beskrywing in die leksikografie. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, Sept.-Des. 1968: 236-249.
- Eksteen, L.C. 1976. 'n Woordeboek van Afrikaans op historiese grondslag. De Klerk, W.J. en F.A. Ponelis (Reds.). 1976: 67-75.
- Eksteen, L.C. 1977. Dankie, maar asseblief! *Huisgenoot*, 9 September 1977: 6.
- Eksteen, L.C. 1977a. SAUK, 1 Julie 1977.
- Emejulu, J.D. (Red.). 2001. *Elements de Lexicographie Gabonaise Tome I*. New York: Jimacs-Hillman Publishers.
- Emrich, R.S. 1962. New Dictionary Cheap, Corrupt. Sledd en Ebbit (Reds.). 1962: 127-128.
- Feinauer, I. 1993. Die agste deel van die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, Des. 1993: 286-298.
- Feinauer, I. 1996. Die negende deel van die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*. *Lexikos* 6 (AFRILEX-reeks/series 6: 1996): 233-271.
- Gates, E. 1979. A Survey of the Teaching of Lexicography. *Dictionaries*, 1, 1979: 113-131.
- Gates, E. 1997. A Survey of the Teaching of Lexicography, 1979-1995. *Dictionaries*, 18, 1997: 66-93.
- Geeraerts, D. 1983. Lexicografie en linguïstiek: Reichling gerehabiliteerd. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 99.3: 186-206.

- Gericke, W. 1991. *Die Woordeboek van die Afrikaanse Taal --- 'n Kultuurhistoriese Verkenning*. Ongepubliseerde M.A.-tesis. Universiteit van Stellenbosch.
- Gericke, W. 1991a. Vroeë woordelyste en woordeboeke in verband met Afrikaans. *Lexikos* 1 (AFRILEX-reeks/series 1:1991): 104-112.
- Gimson, A.C. 1973. Phonology and the Lexicographer. McDavid, R.I. jr. en A.R. Duckert (Reds.). 1973: 115-121.
- Gleason, R.I.Jr. 1967. The Relation of Lexicon and Grammar. Householder F.W. en S. Saporta (Reds.). 1967: 85-102.
- Gouws, R.H. 1985. Die sewende deel van die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*. *Standpunte*, Aug. 1985: 13-25.
- Gouws, R.H. 1985a. Die omvattende sinchroniese woordeboek as taalkundige handleiding. *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Taalkunde* 3(3):21-47.
- Gouws, R.H. 1986. Afrikaans Lexicography. Hartmann, R.R.K. (Red.). 1986: 69-77.
- Gouws, R.H. 1989. *Leksikografie*. Kaapstad: Academica.
- Gouws, R.H. 1989a. Setsels as makrostruktuurelemente van Afrikaanse woordeboeke. *S.A. Tydskrif vir Taalkunde* 7(2): 59-67.
- Gouws, R.H. 1990. Vaste uitdrukkings as multileksikale lemmas in verklarende Afrikaanse woordeboeke. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 30(4): 265-283).
- Gouws, R.H. 1991. Reviews: Hausmann, F.J., O. Reichmann, H.E. Wiegand en L. Zgusta (Reds.): Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. An International Encyclopedia of Lexicography. Berlyn: W. de Gruyter, 1989-1991. *Lexicographica* 1991(7): 268-290.
- Gouws, R.H. 1992. *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*, deel agt. SAUK, Skrywers en Boeke.
- Gouws, R.H. 1993. Aspekte van die Suid-Afrikaanse Leksikografiepraktyk. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, Jun. 1993: 79-95.

- Gouws, R.H. 1994. *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*, negende deel. SAUK, Skrywers en Boeke.
- Gouws, R.H. 1996. *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*, Deel X. SAUK, Skrywers en Boeke.
- Gouws, R.H.. 1996a. Leksikografiese behoeftevervulling. *Lexikos* 6 (AFRILEX-reeks/series 6: 1996): 171-183.
- Gouws, R.H.. 1996b. Bilingual Dictionaries and Communicative Equivalence for a Multilingual Society. *Lexikos* 6 (AFRILEX-reeks/series 6: 1996): 14-31.
- Gouws, R.H. 1997. Linguistische Theorie, lexikographische Praxis und das Woordeboek van die Afrikaanse Taal. Konerding, K.P. en A. Lehr (Reds.) 1997: *Linguistische Theorie und lexikographische Praxis*: Tübingen, 17-31).
- Gouws, R.H. 1999. Mediostructural representation, textual condensation and user-orientation in the WAT X. *Lexicographica* 15/1999: 4-37.
- Gouws, R.H. en F.A. Ponelis. 1992. The development of Afrikaans and the lexicographical tradition. Zgusta, L. (Red.) 1992: 77-104.
- Grobler, H. 1978. 'n Voorlopige toepassing van S.P.E. Boshoff se Kriteria vir 'n Groot Woordeboek op WAT I-VI. *Klasgids* 12 (4): 29-46.
- Hamman, H.J.R. et al. 1999. *Afrikaans ons taal. Graad 11 & 12*.
- Hanks, P. 1987. Definitions and Explanations. Sinclair, J.M. (Red.). 1987: 116-136.
- Harteveld, P.H. 1991. Voorwoord. *Lexikos* (AFRILEX-reeks/series 1: 1991): ix-xi.
- Harteveld, P. 1991a. Die rekenarisering van die leksikografiese prosesse in die Buro van die WAT. *Lexikos* 1 (AFRILEX-reeks/series 1: 1995): 128-157.
- Harteveld, P. 1994. *Die invloed van rekenarisering op die leksikografiese praktyk in die Buro van die WAT*. Ongepubliseerde M.A.-tesis. Universiteit van Stellenbosch.
- Harteveld, P. 1995. Die invloed van rekenarisering op die leksikografiese terminologie. *Lexikos* 5 (AFRILEX-reeks/series 5: 1995): 1-39.

- Harteveld, P. en A.E. van Niekerk. 1995. Beleid vir die hantering van beledigende en sensitiewe leksikale items. *Lexikos* 5 (AFRILEX-reeks/series 5B: 1995): 232-248.
- Hartmann, R.R.K. (Red.). 1983. *Lexicography: Principles and Practice*. London: Academic Press.
- Hartmann, R.R.K. 1983. On Theory and Practice: Theory and Practice in Dictionary-Making. Hartmann, R.R.K. (Red.). 1983: 3-11.
- Hartmann, R.R.K. (Red.). 1984. *LEXeter '83 Proceedings*. Tübingen: Max Niemeyer.
- Hartmann, R.R.K. (Red.). 1986. *The History of Lexicography*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hartmann, R.R.K. 1989. Sociology of the Dictionary User: Hypotheses and Empirical Studies. Hausmann, F.J. et al. (Reds.). 1989-1991: 103-111.
- Hartmann, R.R.K. 1991. Aangehaal in Buro van die WAT. 1991.
- Hattingh, P.J. 1959. WAT! WAT? *Onderwysblad*, 1 Febr. 1959: 412.
- Hauptfleisch, D.C. 1982. *LVSA-referate 1982*: 89-112.
- Hauptfleisch, D.C. 1993. Racist Language in Society and in Dictionaries: A Pragmatic Perspective. *Lexikos* 3 (AFRILEX-reeks/series 3: 1993): 83-139).
- Hausmann, F.J. 1989. Die gesellschaftlichen Aufgaben der Lexikographie in Geschichte und Gegenwart. Hausman, F.J. et al (Reds.). 1989: 1-18).
- Hausmann, F.J. et al. (Reds.). 1989-1991. *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. An International Encyclopedia of Lexicography*. Berlyn: W. de Gruyter.
- Hausmann, F.J. en H.E. Wiegand. 1989. Component parts and Structures of General Monolingual Dictionaries: A Survey. Hausmann et al. (Reds.). 1989: 328-360.
- Heestermans, H. 1992. Toespraak bij de officiële presentatie van de twaalfde editie van die Grote Van Dale op 31 Augustus 1992. *Nieuw Letterkundig Magazijn* X (2):

40-42.

Heid, U., S. Evert, E. Lehmann en C. Rohrer (Reds.). 2000. *Proceedings of the Ninth EURALEX International Congress, EURALEX 2000*. Stuttgart: Institut für Maschinelle Sprachverarbeitung.

Householder, F.W. 1967. Summary Report. Householder, F.W. en S. Saporta (Reds.). 1967: 279-282.

Householder, F.W. en S. Saporta (Reds.). 1967. *Problems in Lexicography*. Bloomington: Indiana University.

Hulbert, J.R. 1955. *Dictionaries, British and American*. Londen: André Deutch.

Ilson, R. (Red.). 1985. *Dictionaries, Lexicography and Language Learning*. Oxford: Pergamon Press.

Ilson, R. 1986. British and American Lexicography. Ilson, R. (Red.). 1986: 53-59.

Ilson, R. (Red.). 1986. *Lexicography: An Emerging International Profession*. Manchester. Manchester University Press.

Kempen, W. 1951. Die Afrikaanse Woordeboek het verskyn! *Ons Eie Boek*, XVII, 2, 1951: 2-4.

Kempen, W. 1958. SAUK, 14 Des. 1958.

Kempen, W. 1959. Woordeboek het ver gevorder. *Die Burger*, 1 Jan. 1959: 6-7.

Kempen, W. 1961. Wat die Woordeboek Nie Kry Nie, Kan Dit Nie Gee Nie. *Die Burger*, 24 Nov. 1961: 21.

Keyser, G. 2002. Weersinwekkende moet nooit vergeet word nie. *Die Burger*, 25 Mrt. 2002: 10.

Komitee van Ondersoek. 1945. *Verslag van Komitee van Ondersoek insake Afrikaanse Woordeboek*. WAT-argief.

Kritzinger, M.S.B. et al. 1936. *Verklarende Afrikaanse Woordeboek*. Pretoria: Van

Schaik.

Kritzinger, J. 1956. Die Woordeboek van die Afrikaanse Taal. Deel II. *Die Onderwysblad*, 1 Apr. 1956: 30-32).

Kroon, J. (Red.). 1994. *Algemene bestuur*. Pretoria: HAUM-Tersiër.

Labuschagne, F.J. 1952. Die Afrikaanse Woordeboek - Deel I (A-C). *Tydskrif vir Wetenskap en Kuns*, Nuwe Reeks 12 (1): 155-172.

Landau, Sidney I. 1984. *Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography*. New York.: The Scribner Press.

Lombard, F.J. 1990. 'n *Metaleksikografiese fundering van Afrikaanse skoolwoordeboeke*. Ongepubliseerde D.Litt.-proefskrif. Universiteit van Stellenbosch.

Lombard, F.J. 1991 Die aard en aanbieding van die leksikografiese definisie. *Lexikos* 1 (AFRILEX-reeks/series 1:1991): 158-182.

Lombard, F.J. 1992. Leksikograaf, woordeboekgebruiker en taalwetenskaplike: 'n kongruente of inkongruente driehoek? *Spil Plus* 22: 295-311.

Lombard, F.J. 1992a. Voorbeeldmateriaal in woordeboeke. *Lexikos* 2 (AFRILEX-reeks/series 2: 1992): 140-151.

Lombard, F.J. 1993. Etikette in sinchronies verklarende woordeboeke. *Lexikos* 3 (AFRILEX-reeks/series 3:1993): 140-151.

Lombard, F.J. 1994. Lexicographer, Linguist, Dictionary User: An Uneasy Triangle? *Lexikos* 4 (AFRILEX-reeks/series 4:1994): 204-214.

Lombard, F.J. 2002. Onderhoud op 2002/06/12: Stellenbosch.

Louw, P.A. 1998. Synonymy in a standard translation dictionary. *Lexikos* 8 (AFRILEX-reeks/series 8: 1998):

Louw, P.A. 1999. Access structures in Standard Translation Dictionaries. *Lexikos* 9 (AFRILEX-reeks/series 9: 1999):

- Louw, P.A. 1999a. Portals to knowledge: CD-Rom-encyclopaedias with specific reference to Microsoft Encarta '99. *Lexikos* 9 (AFRILEX-reeks/series 9: 1999):
- Louw, P.A. 2000. An Integrated Semasiological and Onomasiological Presentation of Semantic Information in General Monolingual Dictionaries as Proposed in H.E. Wiegand's *Semantics and Lexicography*. *Lexikos* 10 (AFRILEX-reeks/series 10: 2000): 119-137.
- Louw, P.A. 2000a. Guide structures in CD-Rom dictionaries with specific reference to the EWED and the ELHAT. *Lexikos* 10 (AFRILEX-reeks/series 10: 2000):
- Malherbe, D.F. s.j. (1925). *Afrikaanse spreekwoorde en verwante vorme*. Bloemfontein: Nasionale Pers.
- Malkiel, Y. 1980. The Lexicographer as Mediator between Linguistics and Society. Zgusta, L. (Red.). 1980: 43-58.
- Martin, W. 1991. Aangehaal in Buro van die WAT. 1991.
- Martin, W., W. Meijs, M. Moerland, E. ten Pas, P. van Sterkenburg en P. Vossen (Reds.). 1994. *Proceedings of the Sixth EURALEX International Congress, EURALEX 1994*. Amsterdam.
- Martin, W., R.H. Gouws en L. Renders. 1999. *Haalbaarheids- en Definitiestudie voor een woordenboek Afrikaans-Nederlands/Nederlands-Afrikaans*. Bericht: ZASM: Amsterdam.
- McCawley, J.D. 1986. What linguists might contribute to dictionary making if they could get their act together. Bjarkman en Raskin (Reds.). 1986: 3-18.
- McDavid, R.I. jr. en A.R. Duckert (Reds.). 1973. *Lexicography in English*. Annals of the New York Academy for Sciences 211. New York: New York Academy for Sciences.
- Moerdijk, A. 1991. Aangehaal in Buro van die WAT. 1991.
- Nasionale Terminologiediens. 1992. *Algemene en Vakleksikografie in die Praktyk*. Pretoria.

- Nienaber, G.S. 1969. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, Jun. 1969: 184.
- Odendal, F.F. 1961. Leksikografiese probleme I. *Standpunte* 14(6): 53-61.
- Odendal, F.F. 1961a. Leksikografiese probleme II. *Standpunte* 15(1): 49-54.
- Odendal, F.F. 1962. Leksikografiese probleme III. *Standpunte* 16(6): 48-55.
- Odendal, F.F. 1968. Deel V van die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*. SAUK, 17 Okt. 1968.
- Odendal, F.F. 1979. Plus Positief en Plus Negatief. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, Mrt. 1979: 24-41.
- Osselton, N.E. 1989. The History of Academic Dictionary Criticism with Reference to Major Dictionaries. Hausmann, F.J. et al. (Reds.). 1989-1991: 225-230.
- Otto, Anel. 1994. Rekenaar bespoedig WAT. *Die Burger*, 8 Junie 1994:5.
- Ponelis, F.A. 1979. *Afrikaanse sintaksis*. Pretoria: Van Schaik.
- Ponelis, F.A. 1989. Leksikale elemente. Botha, T.J.R. (Red.). 1989: 48-54.
- Posthumus, M.J. 1961. Woordeboek van die Afrikaanse Taal Deel IV, H-I. *Tydskrif vir Letterkunde*, Des. 1961: 91-92.
- Posthumus, M.J. 1962. Die Woordeboek van die Afrikaanse Taal. SAUK, 28 Jan. 1962.
- Potgieter, F.J. 1956. Die Afrikaanse Woordeboek---Deel Twee (D-F). *Helikon*, Des. 1956: 35-39.
- Prinsloo, A.F. 1991. Woordeboek en gebruik: 'n bouse kringloop. *Lexikos 1* (AFRILEX-reeks/series 1: 1991): 197-220).
- Prinsloo, D.J. 1992. Lemmatization of Reflexives in Northern Sotho. *Lexikos 2* (AFRILEX-reeks/series 2: 1992): 178-191.
- Prinsloo, D.J. en Gilles-Maurice de Schryver. 2002. Designing a Measurement Instrument for the Relative Length of Alphabetical Stretches in Dictionaries, with

special reference to Afrikaans and English. Braasch, A. en C. Povlsen (Reds.). 2002: 483-494.

Prinsloo, D.J. en Gilles-Maurice de Schryver. 2003. Verskyn in 'n bundel. Botha, W.F. (Red.). 2003.

Radebe, H. 1999. *The Star*, 12 October 1999: 12.

Rademeyer, L. 1993. Funksies van voorbeeldmateriaal in eentalige woordeboeke. *Lexikos* 3 (AFRILEX-reeks/series 3: 1993): 205-214.

Raidt, E.H. 1993. Die agste deel van die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*. *Lexikos* 3 (AFRILEX-reeks/series 3: 1993): 215-226.

Raskin, V. 1986a. Preface. Linguistic applications in the 1980's. Bjarkman en Raskin (Reds.). 1986: xiii-xix.

Raskin, V. 1986b. On possible applications of script-based semantics. Bjarkman en Raskin (Reds.). 1986: 19-46.

Reichling, A. 1935. *Het woord: Een studie omtrent de grondslag van taal en taalgebruik*. Nijmegen: J.J. Berkhout.

Reichling, A. 1965. *Verzamelde studies over hedendaagse problemen der taalwetenschap*. Zwolle: N.V. Uitgevers-Maatschappij.

Schlaefer, W. 1991. Aangehaal in Buro van die WAT. 1991.

Scholtz, J. du P. 1965. *Afrikaans uit die vroeë tyd*. Kaapstad: Nasou.

Scholtz, J. du P. 1972. *Afrikaans-Hollands in die agtiende eeu*. Kaapstad: Nasou.

Scholtz, J. du P. 1980. *Wording en ontwikkeling van Afrikaans*. Kaapstad: Tafelberg.

Scholtz, J. du P. 1985. Afrikaanse woorde en uitdrukkings --- eiegoed of erfgoed? *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 25 (4): 235-290.

Scholtz, K. 1986. As mens jou meng met die semioloë ... , *Rapport*, 7 Des. 1986:

36.

Schoonees, P.C./Snijman, F.J./Hauptfleisch, D.C./Van Schalkwyk, D.J. (Hoofreds.). 1950-. *Woordeboek van die Afrikaanse Taal (WAT)*. Pretoria: Staatsdrukker / Stellenbosch: Buro van die WAT.

Schoonees, P.C. 1952. *Tydskrif vir Wetenskap en Kuns*. Oktober 1952: 289-290.

Schoonees, P.C. 1956. Die Afrikaanse Woordeboek, Deel 2. *Die Onderwysblad*, 1 Jun. 1956: 109, 111).

Schoonees, P.C. 1957. Op Los Skroewe. *Standpunte*, Mei-Des. 1957: 122-126.

Schoonees, P.C. 1957a. Die Afrikaanse Woordeboek. *Helikon*, Aug. 1957: 34-35.

Schoonees, P.C. 1958. *Rondom die Woordeboek*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel Bpk.

Schoonees, P.C. 1958a. Brief aan dr. M. de Villiers. WAT-argief.

Schoonees, P.C. 1962. Die Woordeboek van die Afrikaanse Taal. *Zuid-Afrika*, Mei 1962: 78.

Schoonees, P.C. s.j. *Die geskiedenis van die Afrikaanse Woordeboek (1920-1962)*. Ongepubliseerde manuskrip. WAT-argief.

Schoonees, P.C. s.j.(a). *Die Afrikaanse Woordeboek*.

Silva, P. 1996. *A Dictionary of South African English on Historical Principles*. New York: Oxford University Press Inc.

Sinclair, J.M. 1987. *Looking Up*. Londen: William Collins Sons & Co Ltd.

Sledd, J. .en W.R. Ebbitt (Reds.). 1962. *Dictionaries and That Dictionary*. Chicago: Scott, Foresman and Company.

Smit, M. 1996. *Wiegand's metalexigraphy as a framework for a multilingual, multicultural, explanatory music education dictionary for South Africa*. Ongepubliseerde D.Litt.-proefskrif. Universiteit van Stellenbosch.

- Smit, M. 2002. The Systematic Development of Wiegand's Metalexicography as Demonstrated in *Kleine Skrifte*. *Lexikos* 12 (AFRILEX-reeks/series 12:2002): 291-311.
- Smith, J.J. 1936. Die Afrikaanse Woordeboek. *Stellenbossche Oudstudent*, September 1936: 13-17.
- Smith, J.J. 1962. *Op ons Taalakker*. Pretoria: J.L. van Schaik Beperk.
- Snijman, F.J. 1963. *Die Afrikaanse Woordeboek teen sy agtergrond*. Ongepubliseerde manuskrip. (WAT-argief).
- Snijman, F.J. 1963a. Aspekte van die leksikografie. *Jaarboek van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns* nuwe reeks 3: 117-125.
- Snijman, F.J. 1977. *Die Burger*, 1 Nov. 1977: 17.
- Snijman, F.J. 1995. *Die leksikograaf as eksegeet. Opstelle en lesings*. Stellenbosch: Buro van die WAT.
- Snijman, F.J. 1995a. Bespreking van WAT VI deur J. Combrink --- 'n paar opmerkings. Snijman, F.J.: 201-211.
- Snijman, F.J. 1995b. Ponering sonder voldoende fundering. Snijman, F.J.: 189-200.
- Snijman, F.J. 1995c. Is illustrasies in 'n woordeboek funksioneel? Snijman, F.J.: 157-168.
- Snijman, F.J. 1995d. Oor die ensiklopediese. Snijman, F.J.: 169-186.
- Stein, G. 1984. Towards a theory of lexicography: principles and/vs. practice in modern English dictionaries. Hartmann, R.K.K. (Red.). 1984: 124-130.
- Stein, G. 1986. Final recommendations. Ilson, R. (Red.). 1986: 147-152.
- Stein, R.A. 1987. Woordenboeken discrimineren. *Onze Taal* 56 (7/8): 102-103.
- Swanepoel, P.H. 1984. W.A.T. bly steeds nòg vis nòg vlees. *Die Burger*, 27 Sept. 1984.

- Swanepoel, P.H. 1992. Leksikografie en Linguistiek. *Spil Plus* 22: 273-294.
- Swanepoel, P.H. 1995. 'n Eksegese van 'n leksikografiese metode: Die WAT en die probleem van ensiklopedisiteit in die verklarende linguistiese woordeboek. *Lexikos* 5 (AFRILEX-reeks/series 5B: 1995): 187-210.
- Tarp, S. 2000. Theoretical challenges to Practical Specialised Lexicography. *Lexikos* 10 (AFRILEX-reeks/series 10:2000): 189-208.
- Terblanche, H.J. 1956. Die Afrikaanse Woordeboek. *Standpunte*, Oktober-November 1956: 53-61.
- Terblanche, H.J. 1959. Deel III van Woordeboek. Kritiek en Lof. *Huisgenoot*, 23 Jan. 1959: 37.
- Terblanche, H.J. 1962. Deel IV van die Woordeboek van die Afrikaanse Taal. 'n Voortreflike Versamelboek. *Die Brandwag*, 21 Des. 1962: 45-46.
- Tommola, H., K. Varantola, T. Salmi-Tolonen en J. Schopp (Reds.). 1992. *Proceedings of the Fifth EURALEX International Congress, EURALEX 1992*. Tampere: Department of Translation Studies, University of Tampere, Finland.
- Van der Berg, D.Z. (Red.). 1998. *Oorbrugging. 'n Huldigingsbundel vir Wilfred Jonckheere*. Howick: Brevitas Uitgewers BK.
- Van der Spek, E.J. 1987. Discrimineren Woordenboeken? *Onze Taal* 56 (4): 46-47.
- Van Heerden, C. 1977. Insigte in semantiek nog nie in kol. *Die Volksblad*, 21 Sept. 1977: 17.
- Van Heerden, J. 1977a. Wat moet ek nou doen met my WAT? *Tempo*, 1 Apr. 1977: 4.
- Van Niekerk, A.E. 1991. Die leksikografiese hantering van neo-klassieke en pseudo-sintaktiese komposita. *Lexikos* 1 (AFRILEX-reeks/series 1: 1991): 281-297.
- Van Niekerk, A.E. 1992. The lexicographical treatment of neo-classical compounds. Tommola, H., K. Varantola, T. Salmi-Tolonen en J. Schopp (Reds.). 1992: 465-472

Van Niekerk, A.E. 1992a. Kollokasies: 'n Leksikografiese perspektief. *Lexikos* 2 (AFRILEX-reeks/series 2: 1992): 254-264.

Van Schalkwyk, D.J. 1991. Die woord vra kontak. *Lexikos* 1 (AFRILEX-reeks/series 1: 1991): xv-xvii.

Van Schalkwyk, D.J en M.T. Mey. 1992. Planning of an Organisational and Post Structure for the Bureau of the Woordeboek van die Afrikaanse Taal (WAT). *Lexikos* 2 (AFRILEX-reeks/series 2 1992: 265-285.

Van Schalkwyk, D.J. 1995. Innovative Approaches in the Training of Lexicographers. *Lexikos* 5 (AFRILEX-reeks/series 5B: 1995): 267-278.

Van Schalkwyk, D.J. 1995a. Co-operative Lexicography. Cajot, J. (Red.). 1995: 578-585.

Van Schalkwyk, D.J. 1998. Die transformasie van die Buro van die Woordeboek van die Afrikaanse Taal gedurende die afgelope dekade. Van der Berg, D.Z. (Red.). 1998: 141-152.

Van Schalkwyk, D.J. 1999. Planning and Management - the Most Neglected Activities in Lexicography *Lexikos* 9 (AFRILEX-reeks/series 9: 1999: 198-207.

Van Schalkwyk, D.J. 2001. Voorwoord. Emejulu, J.D. (Red.). 2001: viii-x.

Van Schalkwyk, D.J. 2002. Onderhoud op 2002/06/12: Stellenbosch.

Van Sterkenburg, P.G.J. (Red.) 1976. *De Nederlandse lexicologie tussen handwerk en machine*. Groningen: H.D. Tjeenk Willink.

Van Sterkenburg, P.G.J. 1984. *Van Woordenlijst tot Woordenboek*. Leiden: E.J. Brill.

Van Sterkenburg, P.G.J. 1992. *Het Woordenboek der Nederlandse Taal*. 's-Gravenhage: Sdu Uitgeverij Koninginnegracht.

Van Sterkenburg, P.G.J. 1993. Faks aan W.F. Botha op 29.09.1993.

Van Sterkenburg, P.G.J. 2001. *Het WAT viert fees*. Buro van die WAT. 2001.

Van Wyk, E.B. 1995. Linguistic Assumptions and Lexicographical Traditions in the African Languages. *Lexikos* 5 (AFRILEX-reeks/series 5B: 1995): 82-96.

Van Wyk, G.J. (Tegn. red.) 2003. *Etimologiewoordeboek van Afrikaans*. Stellenbosch: WAT Trust.

Vos, I.L. 1992. *Semantiese norme in Afrikaanse verklarende woordeboeke*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling. Universiteit van Stellenbosch.

Weekley, E. 1962. On Dictionaries. Sledd en Ebbitt (Reds.). 1962: 9-20.

Weiner, E.S.C. 1991. Aangehaal in Buro van die WAT. 1991.

Weinreich, U. 1967. Lexicographic Definition in Descriptive Semantics. Householder F.W. en S. Saporta (Reds.). 1967: 25-44.

Wells, R.A. 1973. *Dictionaries and the Authoritarian Tradition*. The Hague: Mouton.

Wiegand, H.E. 1976. Synonymy and its Role in Monolingual Lexicography. Wiegand, Herbert E. 1999: 11-54.

Wiegand, H.E. 1977. Thinking about Dictionaries: Current Problems. Wiegand, Herbert E. 1999: 55-94.

Wiegand, H.E. 1983. Synonyms appearing in Major Alphabetical Dictionaries of Contemporary German. Wiegand, Herbert E. 1999: 139-152.

Wiegand, H.E. 1984. On the Structure and Contents of a General Theory of Lexicography. Hartmann, R.K.K. (Red.). 1984: 13-30.

Wiegand, H.E. 1988. "Shanghai bei Nacht", *Germanistische Linguistik: Studien zur neuhochdeutschen Lexikographie*, VI, 2, 521-626).

Wiegand, H.E. 1989. Der gegenwärtige Status der Lexikographie und ihr Verhältnis zu anderen Disziplinen. Hausmann, F.J. et al. (Reds.). 1989-1991: 246-280.

Wiegand, H.E. 1994. Elements of a Theory Toward a So-called Lexicographic Definition. Wiegand, Herbert E. 1999: 203-282.

Wiegand, H.E. 1996. Über die gesellschaftliche Verantwortung der wissenschaftlichen Lexikographie. Ongepubliseerde rede.

Wiegand, H.E. 1996a. Über die Mediostrukturen bei gedruckten Wörterbüchern. Zettersten, A. en H. Pedersen (Reds.). 1996: 11-43.

Wiegand, H.E. 1999. *Semantics and Lexicography. Selected Studies (1976-1996)*. Geredigeer deur Antje Immken en Werner Wolski. Tübingen: Max Niemeyer.

Wiegand, H.E. 2001. 75 Jahre WAT --- ein Glückwunsch. *Lexicographica* 17/2001: 182-183.

Zaiping, P. en H.E. Wiegand. 1987. Konzeption für das grosse deutsch-chinesische Wörterbuch (zweiter Entwurf). *Lexicographica* 3: 228-241.

Zettersten, A. en H. Pedersen (Reds.). 1996. *Symposium on Lexicography VII*. Tübingen: Max Niemeyer.

Zgusta, L. 1971. *Manual of Lexicography*. Den Haag: Mouton.

Zgusta, L. 1980. Introduction: Some Remarks on the Context of Lexicography. Zgusta, L. (Red.). 1980: 3-29.

Zgusta, L. 1980a. *Theory and Method in Lexicography*. Columbia: Hornbeam Press.

Zgusta, L. 1988. *Lexicography Today*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Zgusta, L. (Red.). 1992. *History, Languages and Lexicographers*. Tübingen: Max Niemeyer.

BYLAE: WAT-DELE WAT REEDS VERSKYN HET

Deel I: A-C	1950	Hoofredakteur: P.C. Schoonees
Deel II: D-F	1955	Hoofredakteur: P.C. Schoonees
Deel III: G	1957	Hoofredakteur: P.C. Schoonees
Deel IV: H-I	1961	Hoofredakteur: P.C. Schoonees
Deel V: J-KJ	1968	Hoofredakteur: F.J. Snijman
Deel VI: KLA-KOL	1976	Hoofredakteur: F.J. Snijman
Deel VII: KOM-KOR	1984	Hoofredakteur: D.C. Hauptfleisch
Deel VIII: KOS-KYW-	1991	Hoofredakteur: D.C. Hauptfleisch
Deel IX: L	1994	Hoofredakteur: D.J. van Schalkwyk
Deel X: M	1996	Hoofredakteur: D.J. van Schalkwyk
Deel XI: N-O	2000	Hoofredakteur: D.J. van Schalkwyk
<i>Elektroniese WAT (A-O)</i>	2003	